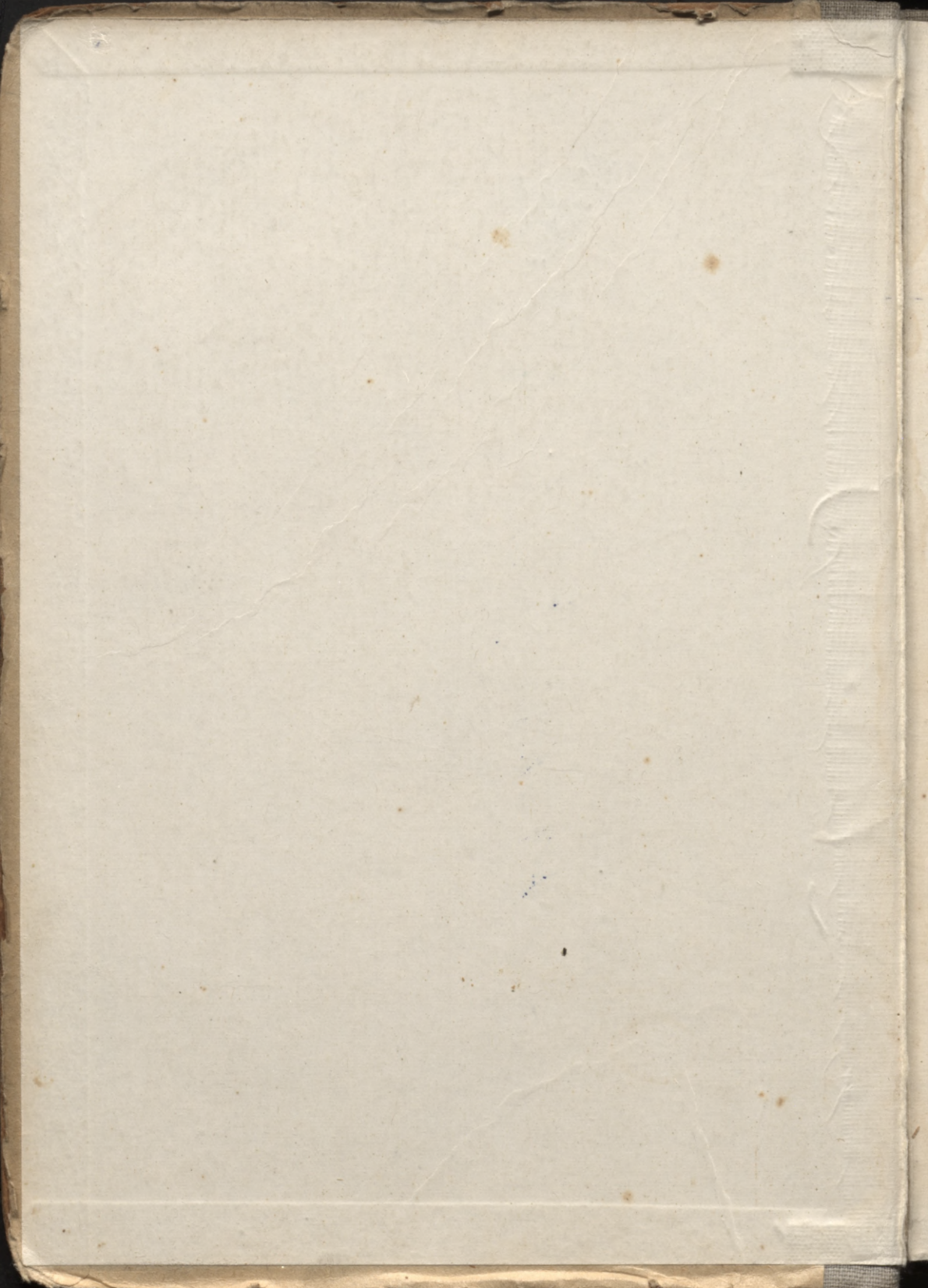


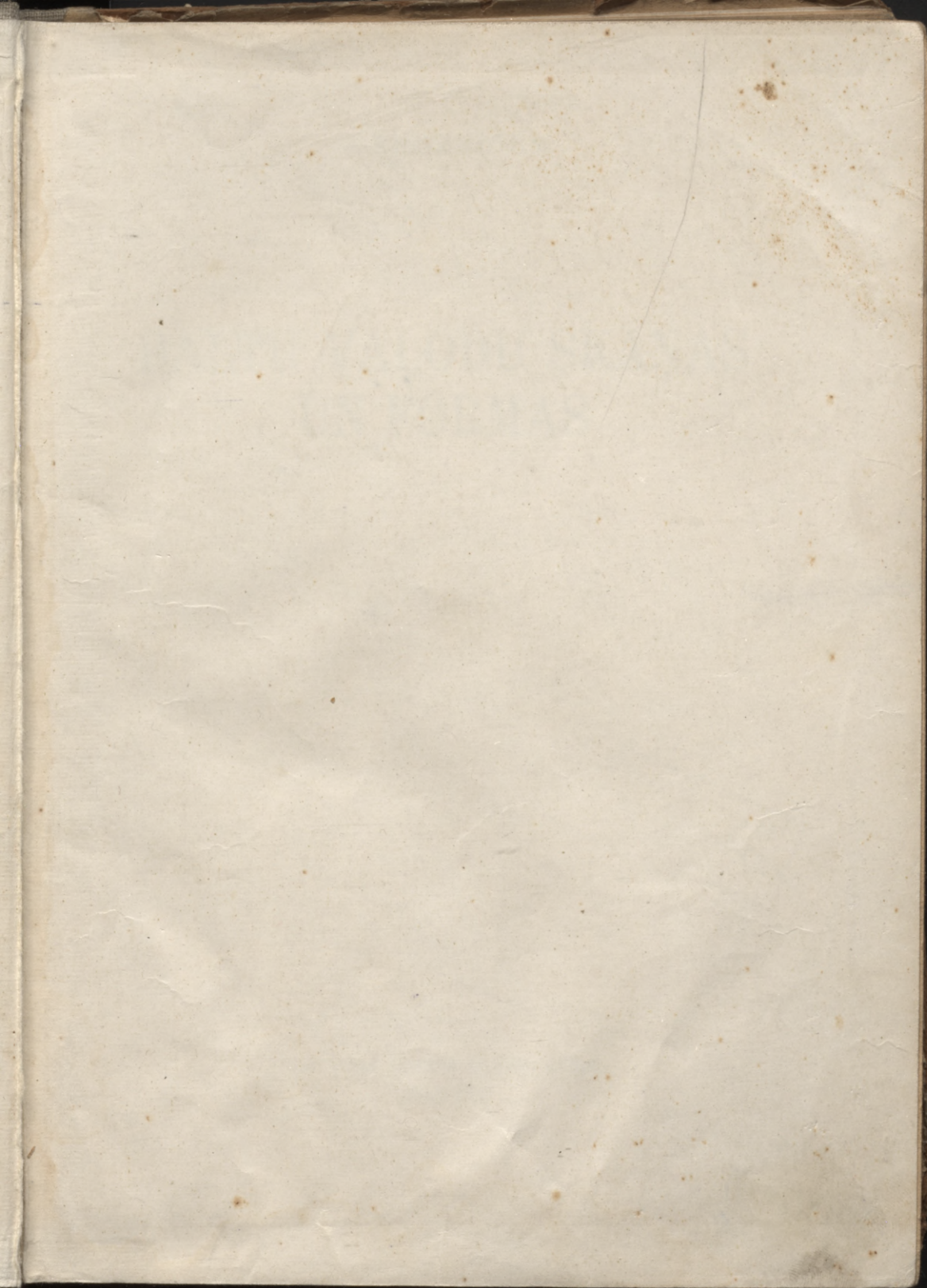
A
—
891

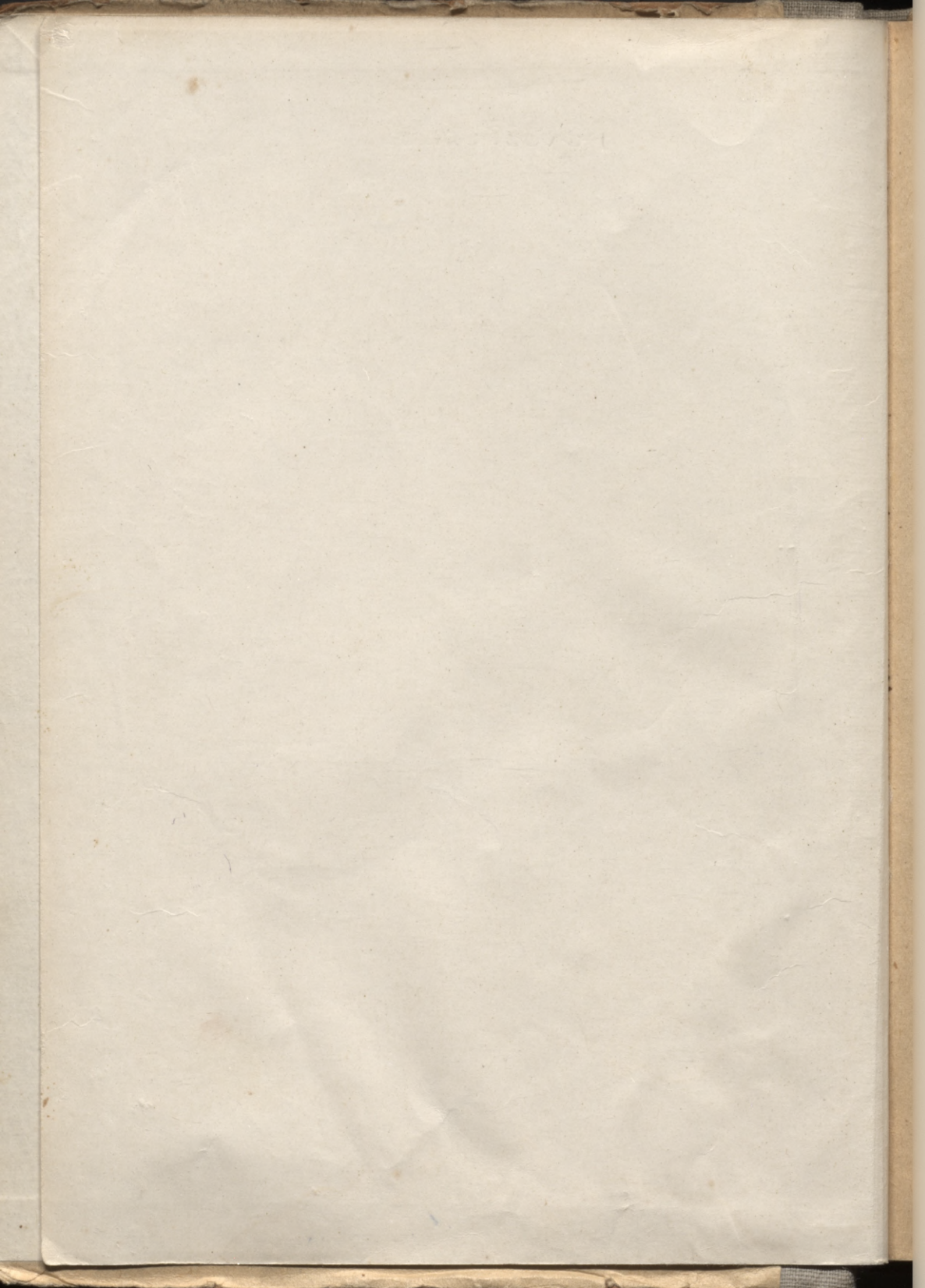
J. ENDZELĪNS

**BALTU VALODU SKAŅAS
UN FORMAS**

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA
RĪGĀ 1948







4
—
891

4

J. ENDZELĪNS

BALTU VALODU SKAŅAS UN FORMAS

Государственный
фонд Литературы

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA
RĪGĀ 1948

4-3

121

Lohr. PSR. Valsts Bibliotika

Inv.

91-25.333

1253

0 305030934

Я. Эндзелин
ЗВУКИ И ФОРМЫ БАЛТИЙСКИХ ЯЗЫКОВ

На латышском языке



Redaktors *A. Feldhūns*
Techniskais redaktors *A. Auziņš*
Korektore *M. Ezergaile*

JT 10861

Nodota salikšanai 1948. g. 16. janvārī. Parakst. iespiešanai 1948. g. 21. oktobrī.
Papīra formāts 61×86 cm. Metiens 1500 eks. 16,25 iespiedloksnes, 15 izdevn. loksnes.
Izdevniecības № 1261, Pasūt. № 8106.

Iespiesta LPT Paraugtipografijā, Rīgā, Puškina ielā 12.
Maksā 16 rbļ.

PRIEKŠVĀRDI

Šai grāmatā atstāstu savas universitātē lasītās lekcijas, un tāpēc te mazsvarīgi sīkumi nav jāmeklē. Arī no visa tā, kas īpatnējs tikai vienai kādai baltu valodai, te pārrunāju tikai svarīgākos faktus.

Izteiksmes īsuma labad esmu rakstījis, piem., nevis (leišu) *tókia* jeb *tokià*, bet *tókià*.

Manas „Lettische Grammatik“ citējumos („Le. Gr.“) ir vērā jemts tās otra izdevuma teksts, ko paredzēts izdot 1949. gadā latviešu tulkojumā un kur būs tas pats paragrafu skaits.

Atkārtot te visus jau manā Le. Gr. dotos literatūras citējumus uzskatīju par nevajadzīgu.

J. Endzelīns

IEVADS

1. §. Par baltiem sauc latviešus, kuršus, leišus un senos prūšus; pie prūšiem — kā viena viņu cilts — ir pieskaitāmi jātvingi, par ko Būga Liet. k. žod. LXXVI skk. un KSn. 78 skk. un Ģerulis (Gerullis) Bezenberger-Festschrift 44 skk. „Baltu“ vārdu piešķirt šām tautām ir ieteicis Neselmannis savā grāmatā Die Sprache der alten Preussen (1845. g.) XXVIII sk., iegaumējot, ka viņu apdzīvotā zeme sniezas līdz Baltijas jūrai (par tās nosaukumu skat. lev. 6 sk.).

Paglābušos tekstu rinda sākas prūšiem ar 1545. gada, leišiem ar 1547. gada un latviešiem ar 1585. gada katechisma tulkojumu. Gramatikas: J. Endzelin, Lettische Grammatik (1922. g.), J. Plāķis, Leišu valodas rokas grāmata (1926. g.), J. Endzelīns, Senprūšu valoda (1943. g.; ar leksiku) un J. Endzelin, Altpreussische Grammatik (1944. g.; bez leksikas).

Baltu valodas ir dalāmas rietumbaltu (= prūšu) un austrumbaltu (leišu, kuršu un latviešu) valodās. Prūšu valoda atšķiras no austrumbaltu valodām, piem., ar šādām gramatikas īpatnībām: viensk. ģen. pr. *deiwas* — lei. *diēvo* un la. *dīeva*; pr. *ains* (= go. *ains*), tirtis, *usts*, *newints* (sal. go. *niunda*), (daudzsk. ak.) tūšimtons — lei. *vienas*, *trēčias* (sal. sensl. *trečjō*), *šēštas*, *deviņtas* (sal. sensl. *devēčp*), *tūkstantis* un la. *viēns*, *trešs*, *sēsts*, *devīts*, *tūkstuotis*; pr. *stas*, *stai*, *stessei*, *stesmu* (sal. go. *šamma*), *steison* — lei. *tas*, *ta*, *tō*, *tam(ui)*, *tā* un la. *tas*, *tā*, *tà*, *tam* (sal. sensl. *tomu*), *tūo*; pr. *subs* — lei. un la. *pats*; pr. *mais*, *twais*, *swais* (sal. sensl. *mojō*, *tojō*, *svojō*) — lei. *mānas*, *tāvas*, *sāvas* un la. *mans*, *tavs*, *savs*; pr. dat. *mennei*, *tebbei*, *sebbei* (sal. sensl. *tebē*, *sebē*), ak. *mien*, *tien*, *sien*, daudzsk. ģen. *noūson*, dat. *noūma(n)s*, ak. *mans*, *wans* (sal. sensl. *vy*) — lei. *man(i)*, *tav(i)*, *sav(i)*, *manē*, *tavē*, *savē*, *mūsā*, *mūms*, *mus*, *jus* un la. *man*, *tav*, *sav*, *mani*, *tevi*, *sevi*, *mūsu*, *mums*, *mūs*, *jūs*; pr.

datwei — lei. *dioti* un la. *duot*; pr. *tduns*, *-stāuns* — lei. *ēdes*, *stóješ* un la. *ēdis*, *stājis*. Gadās arī nesaskaņas leksikā; tā, piem., pr. aglo: lei. *liētūs* un la. *liētus*; pr. assanis (sal. kr. *осень*): lei. *ruduō* un la. *rudens*; pr. panno (sal. go. *fōn*): lei. *ugnīs* un la. *uguns* u. c., skat. Senpr. 13 sk. — Leksikā prūši dažreiz turas kopā ar leišiem un atšķiras no latviešiem; tā, piem., pr. *soūns* un lei. *sūnūs*: la. *dēls*. Daudz retāk — ar latviešiem, atšķirdamies no leišiem; tā, piem., pr. *nabis* un la. *naba*: lei. *bāmba*. Retumis ir saskaņa vērojama prūšiem speciāli ar kuršiem; tā, piem., pr. *kerscha(n)* jeb *kirscha(n)* „pār“ un kuršu vietvārdi *Cērsupji*² un *Cirspene*: lei. *skeřsas* un la. *šķēřss*.

Prūšu valodas pieminekļi: Elbingas vokābulārs (ar 802 vārdiem), kas radies apmēram starp 1300. un 1400. g., Sīmaņa Grūnava vokābulārs (ar 100 vārdiem) no 16. gadsimteņa sākuma, divi katechismi no 1545. g., viens katechisms no 1561. g. un vietu un personu vārdi. Galīgi izmirusi ir šī valoda apmēram 17. gadsimteņa beigās.

Salīdzinot austrumbaltu valodas savā starpā, var teikt, ka leišu valoda ir seniskāka nekā latviešu valoda: latviešu valodas skaņas un formas pa lielākai daļai ir radušās no tādām skaņām resp. formām, kādas leišiem vēl tagad ir lietājamās. Dažādu jauninājumu dīgļus vai pasākumus sastopam arī leišu valodā, bet latvieši tos ir konsekventi noveduši līdz galam. Pa daļai tas varbūt ir skaidrojams ar latviešu somisko (lībisko un igaunisko) substrātu, skat. FBR VII 176 skk. Tā latv. valodā akcents atvilks uz pirmo zilbi un sakarā ar to galotnēs senie gaņumi visnotaļ saīsināti un senie *ē* un *ā* tur zuduši; leišu (prūšu un kuršu) *an*, *en*, *in*, un vietā — latviešiem ir *uo*, *ie*, *ī*, *ū*; leišu (un prūšu) *k*, *g* vietā — (kā arī kuršiem) *c*, *dz*, leišu *ś* (< *sj*), *ž*, *č*, *dž* vietā — *š*, *ž*, *š*, *ž*, leišu *š*, *ž* vietā — (kā arī prūšiem un kuršiem) *s*, *z*; pronominālā datīva galotne ieviesta arī substantīvu *o*-celmos, un *ā*-celmu viensk. lokatīva galotne ieviesusies arī *o*-celmu lokatīvā; *r*-celmi un adjektīvu *u*-celmi zuduši; blakus infinitīviem ar *-it* (ar *ā*-celmu tagadnē) radušies pagātnes celmi ar *-ija-* un blakus

infinitīviem ar *-uôt* — pagātnes celmi ar *-uojā-*; darināta dēbitīva forma, un izdarīti daži jauninājumi prepozīciju rekcijā.

Latv. valodā šķīrāmi trīs dialekti: tāmnieku (kam piesienas arī Vidzemes libiskās izloksnes), vidus (kas pamatā latv. rakstu valodai) un augšzemnieku dialekts, skat. Lskf. 4 skk. Leišu valodā — divi galvenie dialekti: žemaišu un augštaišu; par tiem kā pēdējie Ģerulis (Gerullis) *Litauische Dialektstudien un Salis (Salys) Arch. Phil. IV 21 skk.* Žemaišu dialektā *tja, dja* (> augšt. *ča, dža*) > *t'e, d'e; uo, ie* > *ū, i* (dienvidu austrumos), *ou, ei* (ziemeļu rietumos), *ō, é* (Klaipēdas apgabālā), *ō* (<*a*) > *uo, é* > *ie*. Augštaišu dialekts sadalās rietumu, vidus un austrumu izloksnēs. Rietumu izloksnes ir pamatā tagadējai leišu rakstu valodai; austrumu izloksnēs *an, am* > *un, um* un *en, em* > *in, im*. No leišu dialektiem visliedzīgāks latv. valodai ir žemaišu dialekts (par to Spechts kolektīvdarbā *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft 626 skk.*), un no latviešu dialektiem vistuvāk leišu valodai pieskaņas augšzemnieku dialekts, skat. *Izv. XIII 4, 176 skk.*

Kurši dzīvoja ne vien tagadējā Kursā, bet arī Lietuvā ap Rietavu, Telšiem un Skodu līdz pat Klaipēdai. Lietuvā tie 16. gadsimtenī vairs nav minēti (tautības ziņā, jādodomā, pārvērtušies par leišiem), bet Kursā tie atšķirti no latviešiem vēl līdz 16. gadsimtena beigām, vēlāk pilnīgi pārlatvinādamies. Valodas ziņā tie laikam ir bijuši tā kā starpnieki starp leišu un latviešu valodu, skat. *FUF XII 59 skk., IF XXXIII 96 skk. un FBR XX 248 skk.*; spriest par to varam pēc viņu atlikušajiem īpašvārdiem un kurisko izlokšņu īpatnībām.

2. §. Baltu valodas pieder pie indoeiropiešu (āriešu, armeņu, albāņu, grieķu, itaļu, ķeltu, ģermāņu, slavu, tocharu, hetītu u. c.) valodu saimes. Vistuvākie radi baltiem ir slavi. Liekas, ka slavu un baltu senči, atšķirušies no citiem indoeiropiešiem, kādu laiku vēl turējās kopā. Par slavu valodu tuvo fadniecību ar baltu valodām liecina šādas slaviem un baltiem kopējas īpatnības: *ur, ul, un, um* kā zudumpakāpe blakus *ir, il, in, im*; **jau* no *eu*; daži akcenta pārstātījumi; viensk. 1. personas vietniekvārda formas ar

mun-; daudzsk. 1. personas vietniekvārda ģenitīvs **nōs(s)ōm*; no-
teikto adjektīvu darinājums ar vietniekvārdu **io-*; predikatīvs in-
strumentālis; infinitīvi ar *-et(e)i* blakus tagadnes *ī*-celmiem; ļoti
daudz saskaņu leksikā. — Daudzās pazīmes, kas tagad šķiņ slavu
valodas no baltu valodām, varēja vismaz pa lielākai daļai rasties
pēc slavu un baltu kopdzīves laikmeta; jāiegaumē pie tam, ka
baltu valodām teksti sākas tikai 16. gadsimtenī.

Liekas, ka ne visām baltu tautām ir bijuši gluži vienādi valo-
das sakari ar slaviem. Tāds iespaids rodas, iegaumējot šādus
faktus: a) „cirkumflekss“ ir slaviem, prūšiem un latviešiem kritoša,
leišiem — kāpjoša intonācija, skat. 5. §; b) ide. *k̄, ġ(h)* > lei.
š, ž, bet la., pr. un sl. *s, z*, skat. 42. un 43. §; c) *sĭ* > lei. *ś*,
bet la., pr. un sl. *š*, skat. 54. §; d) ide. *sr* ir leišiem paglābies,
bet slaviem, prūšiem un latviešiem pārvērties par *str*, skat. 78. §;
e) lei. un pr. savienojumiem *pj-, bj-* atbilst slavu un latviešu *pl-,*
bl-, skat. 52. §; f) lei. un pr. *k̄, ġ* vietā latviešiem ir *c, dz*, sla-
viem *č, [d]ž*, skat. 58. §; g) tautosillabiskais *n*, kas prūšiem un
(vismaz pa daļai) leišiem ir paglābies, latviešiem ir zudis tāpat
kā viņu krievu kaimiņiem, skat. 51. §; h) savienojumi *dl, tl*, kas
ir paglābušies rietumslaviem un vienā prūšu izlokšņu daļā, leišiem
un latviešiem ir pārvērtušies par *gl, kl*, skat. 82. §. Viss tas
būtu saprotamāks, ja leiši senāk nav bijuši tieši slavu kaimiņi;
atšķirt no slaviem tos varēja vēlāk izmirušas baltu ciltis — dien-
vidos prūsiskie jātvīngi un austrumos citas kādas ciltis, sal. krievu
chronistu minēto cilti „голядь“. — No slaviem tikai baltu
kaimiņi krievi un ziemeļu rietumslavi (kašubi u. c.) ir atstājuši
(tāpat kā balti) savienojumus *-ol-, -or-, -el-, -er-* bez metatezes.
Un ar kr. *č, [d]ž* < *tĭ, dĭ* sal. lei. *č, dž*, no kam la. *š, ž*.

Literātūru par baltu sakariem ar slaviem skat. Le. Gr.; par tiem arī
J. Safarevičs *Sprawozd. Polsk. Akad. Um. XLVI 199 skk.* Šis tas saista
baltus (un slavus) valodas ziņā arī ar ģermāņiem; tā daudzsk.
datīva galotne ar *m-* u. c., skat. Le. Gr. minēto literātūru. No baltiem
senprūši valodas ziņā vistuvāki ģermāņiem, skat. par to Senpr. 12
(ar tur minēto literātūru) un 14.

No citām indoeiropiešu valodām baltu valodas atšķirās pa daļai ar savu leksiku un bez tam ar šādām īpatnībām:

- a) pirmatnējās skaņas ir baltiem paglābušās labāk nekā jebkuŗā citā dzīvā indoeiropiešu valodā;
- b) *Ķ* ir zudis starp līdzskani un palātālu patskani;
- c) *m* ir paglābies arī zobeņu priekšā;
- d) konjugācijā visu skaitļu 3. personai ir vienāda forma.

3. §. Svešu valodu ietekme. Visās baltu valodās ir mātāma slavu un ģermāņu un latviešu valodā arī lībiešu un igauņu ietekme. No vecģermāņu valodām ir balti tikai nedaudz vārdu aizguvuši, tā prūši, piem., savu rikijs „kungs“ (no gotu valodas), leiši — savu *kviečiai* un latvieši — savu *kvieši*, skat. par to Būgas KSn: 60 skk. Viduslaiku beidzamajos gadsimtos prūšu un latviešu valodā ieviešas rinda vārdu no viduslejsvācu valodas; pēc reformācijas augšvācu rakstu valoda stipri ietekmē latviešu valodu un Mazlietuvas leišu izloksnes, par ko Zēvers (Sehwers), Die deutschen Lehnwörter im Lettischen (1918) un Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen, vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen (1936), Prelvics (Prellwitz), Die deutschen Bestandteile in den lettischen Sprachen I (1891) un Alminauskis, Die Germanismen des Litauischen I. Slavismi ir prūšu valodā ieviesuši no poļu valodas, leišu valodā — no poļu un (balt)krievu valodas, latviešu valodā — no krievu un (sevišķi Latgalē) poļu valodas, par ko Brückners, Litu-slavische Studien I (1877), Būga, Die litauisch-weissrussischen Beziehungen und ihr Alter ZslPh. I 26—55, Skardžus, Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen (1931), Otremskis (Otrębski), Wschodniolitewskie narzeczce twereckie, część III, zapożyczenia słowiańskie (1932), un J. Endzelins, Живая Старина IX 285—312. Par lībiešu (un igauņu) ietekmi latviešu valodā ir rakstijis Tomsens (Thomsen), Beröringer mellem de finske og de baltiske Sprog 252—288.

I. FŌNĒTIKA

Akcentis un intonācijas

4. §. Akcentis. Ka „brīvais“ akcentis, kas leišu valodā paglābies līdz mūsu dienām, ir bijis arī latviešu un senprūšu valodā, rāda mums latviešu lautzā intonācija (skat. 5. §) un gaŗumzīmes prūšu 3. katechismā virs tādām zilbēm, kas leišu vai krievu valodā r uzsvērtas, piem., pr. *antrā* = lei. *antrā*, pr. *turit* = lei. *turēti*, pr. *twaiā* = kr. *твоѧ*, skat. Bernekera Pr. Spr. 103 skk.

Baltu akcentis nereti saskan ar slavu akcentu un līdz ar slavu akcentu atšķiŗas no sanskrita un grieķu akcenta, sal., piem., lei. *mānkyti* „spaidīt, mocīt“: kr. *мѣумь* „mocīt“; lei. *prašyti*: kr. *пpocѣмь* „lūgt“; la. *bēgu* (lei. *bēgā*s): kr. *бегѣ* „skrienu“; la. dial. *duōt* (lei. *dioti*) un tag. 3. p. *duōd*: serbu *dāti* un tag. daudzsk. 3. p. *dādū*, kr. *dadŷm*; lei. *rankā*, ak. *raņķa* (pr. *rānkan*): kr. *рукā*, ak. *pŷky*, serbu *rŷka*, ak. *rŷku*; lei. (daudzsk. ak.) *vŷrus*; la. *vŷrus*, pr. *wŷrans*: skr. *virān*; lei. *dūmai*, la. *dūmi*, serbu *dīm* (ģen. *dīma*): skr. *dhŷmā-h* „dūmi“ un gr. *δυμός* „dvēsele“.

Leišu valodā uz akūtētu galotni ir pārcelts akcentis no iepriekšējas cirkumflektētas vai īsas zilbes (skat. par to Hirta Idg. Gr. V 145), sal., piem., nōm. *rankā* (blakus *gerōji* „labā“ un gr. *θεά*): ģen. *raņkos*; tag. viensk. 1. p. *vedū* (blakus *mŷrštu* un refleks. *vedūo-si*): 3. p. *vēda*. Vai tas noticis arī prūšu valodā, nav droši zināms, skat. Senpr. 20.

5. §. Intonācijas. a) Grieķu valodas gala zilbju cirkumfleksam un pirmslavu krītošajai intonācijai atbilst leišu stieptā intonācija (par izrunu kā pēdējais Ķerulis Li. Dial. XXXV skk.), latviešu un — sprieŗot pēc gaŗumzīmes virs diftongu un diftongisku savienojumu pirmās sastāvdaļas burta (par ko Fortunatovs BB XXII 153 skk.) — arī prūšu krītošā intonācija. Daŗi piemēri:

gr. gen. τῆς = lei. *tōs* un la. *tās*; lei. ak. *rañka*, la. *rūoku*, pr. *rānkan* = serbu *rūku*; la. *vālst* = serbu *vlāst* „vara“, kr. *вѣлостъ*. Grieķu valodas gala zilbju akūtām un pirmslavu kāpjošajai intonācijai atbilst leišu grūstā intonācija (par izrunu kā pēdējais Ģerulis l. c. XXVIII skk.), prūšu (spriežot pēc gaŗumzīmes virs diftongu otras sastāvdaļas burta) kāpjošā intonācija un latviešu stieptā intonācija zilbēs, kas jau baltu pirmvalodā bijušas uzsvērtas, bet kāpjošā (sēliskajās izloksnēs) > lauztā intonācija akūtētās zilbēs, kas pirmbaltu valodā atradušās priekš uzsvērtās zilbēs. Daži piemēri: gr. ῆ „kuŗa“: la. *tā*; lei. *liēpa*, la. *liēpa* = serbu *liĦa*; lei. *vārna*, la. *vārna* = serbu *vrāna*, kr. *ворѡна*; lei. *kāulai*, la. *kaūli*: pr. daudzsk. ak. *kaūlins*; lei. *galvā* (ak. *gālva*) = la. *galva*; lei. *uolektis* (ak. *uolekti*) = la. *uōlekts*; lei. *velēnā* (ak. *velēna*) = la. *veļēna*.

Leiši tagad visus gaŗumus priekš uzsvērtās zilbes runā ar kāpjošu un visus gaŗumus aiz uzsvērtās zilbes — ar kritošu intonāciju. Bet latvieši — kā rāda kāpjošās > lauztās intonācijas izcelšanās — ir zilbēs priekš uzsvērtās šķiruši akūtu no cirkumfleksa un arī vēl tagad pazīst neuzsvērtos gaŗumos intonāciju starpību, par ko FBR XII 164 skk. un A. Ābele l. c. 149 skk.

b) Latviešu valodā maiņa starp ^ un ~ radusies no akcenta pārstatījuma; tā, piem., (kāju) *liēls*: (adj.) *liēls* vai subst. *plāns* (= kuls): adj. *plāns*, sal. lei. *āpsiaustas* „apklāts“: *apsiaūstas* „mētēlis“, gr. *λευκός* „balts“: *λευκος*, kāda zivs, skr. *कृष्ण-ह* „melns“: *कृष्णा-ह* „antilope“, kur — pārvēršot adjektīvu par substantīvu — ir pārstatīts vārda akcents. Baltu valodās šādu nozīmes maiņu vēlākos laikos raksturo metatonija, piem., la. adj. *lāuks* (= lei. *laūkas*): subst. *laūks* (= pr. *laucks*); adj. *stāvs* (sal. verbu *stāvu*, lei *stóviu*): subst. *stāvs*; lei. *āugštas* „augsts“: *āūgštas* „bēniņi“ u. c.

Citi metatonijas piemēri:

Daži no verbiem atvasināti substantīvi, piem., la. *vārti*, lei. *vaŗtai*: la. *vērt*, lei. *vērti*; la. *brēka*, lei. *rēka* „brēkulis“: la. *brēkt*, lei. *rēkti*; la. *šķēle*: *šķēlt* (lei. *skēlti*); *svilpe*: *svilpt* (lei. *švilpti*) u. c.;

no la. *brēkas* savukārt ir atvasināts verbs *brēkāt*, ko runātāji tagad saista tieši ar *brēkt*, un līdzīgi stāv blakus la. *luōžāt* (= lei. *lāndzioti*) un *luōža*: *līst* (= lei. *līsti*); lei. *rēkauti*: *rēka*: *rēkti*; pēc tādiem paraugiem vēlāk varēja tieši no pamatverbiem darināt iteratīvas formas ar metatoniju, piem., la. *braūkāt*: *brāukt* (lei. *braūkti*);

verbi ar (lei.) *-inti*, (la.) *-ināt*, piem., lei. *vīrkinti* „raudināt“: *veřkti* „raudāt“; la. *brēcināt*: *brēkt* u. c.;

daži tagadnes *sto*-celmi, tā lei. *mīrstu*, la. dial. *miērstu* (blakus jauninājumam *miērstu*²) Skrundā FBR XIII 99: lei. *miřti*, la. dial. *miērt*² Skrundā; la. *riņstu* (= lei. *riņstu*): *riņt*² Skrundā un Bēnē; lei. *gimstu*: *gimti* (la. *dzimti*);

dažu neverbālu salikteņu pirmā daļa, piem., la. *piēdařbs*, *nuōmuōda*, *iēnaiđs* u. c.: *piē*, *nūo*, *ie-*; lei. *priekelis* „sānceļš“, *núobraukos* „nobraucījumi“, *núog(i)*, *īlanda* u. c.: *priē*, *nuō*, *ī*; la. *kuřp*: *kūr* (lei. *kuř*); lei. *namiepi*: *namieř* „mājā“;

vokātīvi, piem., la. *tēv*, lei. *tēve* Būgas Žod. XXXI: la. *tēvs*, lei. *tēvas*; la. *māt*: nōm. *māte* (lei. *móte*); lei. *tēt*: nōm. *tētis* Kuršaiša gram. XII un 518. §; sal. čechu vok. *pane*: nōm. *pán* un Kuriloviča RSl. X 56 sk. norādīto pirmslavu vok. **vořno*: nōm. **vořna* un gr. Ζεῦ: Ζεός;

tāda tipa atvasinājumi kā, piem., lei. *juōdis* „melnums“ (blakus *juōdis* „melnis“) blakus *juōdas* „melns“ jeb *baltis* „baltums“ blakus *báltas*, la. *balts*;

la. dial. (Kurzemē) deminūtīvi ar *-elis*, *-ele*, piem., *ruōķele* FBR XII 16 un XV 22: *ruōka*² < *rūoka*.

Vēl citus leišu (un latviešu) piemērus šai metatonijai min Būga KSn. 33, KZ LI 109 skk., LII 91 skk. un 250 skk., Liet. Mok. IV 421, Skardžus Arch. Phil. VI 131 un Kurilovičs St. balt. VII 65 skk.

Metatonijā tātad gan akūts stājas cirkumfleksa vietā, gan — cirkumflekss akūta vietā. Visi metatonijas gadījumi nav vienāda vecuma un nav radušies vienādos apstākļos. Tā kā sistēmas spaidis ir laikam šur tur metatoniju traucējis vai izskaudis, tad visi metatonijas noteikumi nekad nebūs droši izzināmi.

Saknes un piedēkļu zilbju patskaņi un divskaņi

a) Attieksmes pret radu valodu skaņām

Baltu *i*

6. §. a) Baltu *i* atbilst, pirmkārt, skr., arm., alb., lat. *i*, gr. *ι*, senīru un germ. *i* vai *e*, sensl. *b*, piem., lei. *likti* „atstāt“, la. *likt*: skr. *riktá-h* „tukšs“, arm. *elik* un gr. *ἐλιπε* „(viņš) atstāja“, lat. *relictus* „atstāts“; lei. *dvi-*, pr. *dwi-* „div-“ = skr. *dvi-*, senangļu *twi-* un lat. *bi-*.

b) Priekš un (retumis) aiz *r, l, n, m* tāds baltu *i* (un sensl. *b*), kas mijas ar *e*, ir radies, ide. pirmvalodā vājinot vai izmetot neuzsvērtu *e*; šādam baltu *i* (un sensl. *b*) atbilst dažādas citas skaņas radu valodās un atkal citādas, ja savienojums *ir, il, in* vai *im* ir akūtēts vai atrodas patskaņu priekšā.

Piemēri: lei. *miřti*, la. dial. *mirt*: kr. *смерть* „nāve“ < **sǝmǝrtǝ*, skr. *mṛtá-h* un lat. *mortuus* „miris“, v. *Mord* „slepkavība“; lei. *kiřsti*, la. *cirst*, pr. *kirtis* „cirtiens“: kr. *чирма* „svītra“ < **čǝrtá*, skr. *kṛttá-h* „nogriēzts“; lei. *girdyti*, la. *dziřdīt*: skr. *gīṛṇá-h* „norīts“; lei. *mirusi*, la. *mirusi* = sensl. *mǝrǝši*; lei. *bristi* (tag. *bredū*), la. *brist*: sensl. *nepǝrǝbrǝdomǝ* „nepārbriedams“.

Lei. *vilkas*, la. *vilks*, pr. *wilkis* = po. *wilk*, čechu *vlk*, serbu *vúk*, skr. *vṛka-h*; lei. *pilnas*, la. *pilns*, pr. (viensk. ak.) *pilnan*: serbu *pūn*, čechu *plný*, skr. *pūrṇá-h*, go. *fulls* „pilns“; lei. *tilēs* „laivas grīdas dēliši“, la. *tilāt*: sensl. *tǝlo* „dibens“, īru *talam* „zeme“.

Lei. *šimtas*, la. *simts*: skr. *śatám*, gr. *ἐκατόν*, lat. *centum*, senīru *cēt*, go. *hund* „100“; lei. *giṁti*, la. *dzimt*, pr. *gimsenin* „dzimšanu“: skr. *gatá-h* „gājis“, gr. *βατός* „ejams“, go. *gaqumǝs* „sanāksme“; lei. *gimeš*, la. *dzimis*, pr. *pērgimmans* „radījums“: sav. *coman* „nākt“.

Lei. *giṁti*, la. *dzīt* (ar *i* < *in*): skr. *hatyā* „nonāvēšana“, gr. *φάτος* „nonāvēts“, sav. *gundfano* „kaņa karogs“; lei. *pažinti*, la.

pazīt: go. *kunþs* „zināms, pazīstams“; lei. *pažinaū*, la. *pazinu*, pr. posinnat „atzīt“ (v. bekennen): arm. *caneay* „pazinu“ (v. ich erkannte).

c) Daži valodnieki ir apgalvojuši, ka *e*-rindā baltu *i* sastopams arī troksneņu priekšā, pat ja priekš *i* nav plūdeņa vai nāseņa. Bet piemērus, ar kuriem balsta šādu uzskatu, var citādi izskaidrot, skat. Le. Gr. 18. § c ar tur minēto literātūru. Pret šā uzskata pareizumu liecina arī tāda *i* retums, salīdzinot to ar bieži sastopamo *i* (*e*-rindā) plūdeņu vai nāseņu priekšā.

d) Žemaišu un — kā liekas — arī prūšu un (spriežot pēc *dvālekts* un *o < u*) kuršu izloksnēs *i* ir pārvērties par (šauru) *e*, latviešu augšzemnieku izloksnēs zināmos gadījumos — par *y*.

Baltu *i*

7. §. Baltu *i* atbilst skr., gr., lat., senīru un senģermāņu *i*, sensl., arm. un alb. *i*, piem., lei. *gyvas*, la. *dzīvs*, pr. (daudzsk. ak.) *gijwans > getwans*: sensl. *živѣ*, skr. *jivá-h*, lat. *vtous*.

Baltu *u*

8. §. a) Baltu *u* atbilst, pirmkārt, skr., arm., alb., lat. *u*, senīru un ģerm. *u* vai *o*, sensl. *ѹ* un gr. *υ*, piem., lei. *šunš* „suņa“, la. *suns*, pr. *sunis*: skr. *śunah*, gr. *κυνός*, senīru *con* „suņa“, go. *hunds* „suns“.

b) *r*, *l*, *n*, *m* priekšā baltu *u* (un slavu *ѹ*) dažkārt mijaš ar baltu *a*, *e* (slavu *o*, *e*) un ir tad varbūt radies no neuzsvērtā *o* (un *a*?) vājinājuma ide. pirmvalodā, piem., lei. *smūlkūs*: la. *smāļks*; la. *kuřtēt*, serbu *křt* „ciets“: go. *hardus* „ciets“; pr. curwis „vērsis“, po. *karw* „vecs vērsis“: lei. *kārvē*, kr. *kopóva* „govs“ u. c., skat. par to Le. Gr.² 20. § b ar tur minēto literātūru.

Dažiem baltu vārdiem ar *ur*, *ul*, *un* vai *um*, kā aizrāda Stangs St. balt. III 171, ir pejoratīva nozīme.

c) Baltu *u* ir latviešu valodā zināmos gadījumos *v* un *b* priekšā pārvērties par *i*, skat. Le. Gr.² 18. § d, un žemaišu un — kā liekas — arī prūšu un kuršu izloksnēs — par *o*.

Baltu *ū*

9. §. Baltu *ū* atbilst skr., lat., senīru, sengerm. *ū*, sensl. *y*, arm. *u*, gr. *υ* un alb. *ü* > *i*, piem., lei. *būti*, la. *būt*, pr. *būton* > *boūton*: sensl. *byti* „būt“, skr. *ābhūtam* un gr. *ἐφύτων* „jūs abi kļuvāt“.

Baltu *e*

10. §. a) Baltu *e* atbilst sensl. *e*, gr. *ε*, sengerm. un senīru *e* resp. *i*, arm. *e* resp. (nāseņu priekšā) *i*, alb. *ie* resp. (nāseņu priekšā) *ε*, lat. *e* (*o*, *i*) un skr. *a*, piem., lei. *medūs*, la. *mēdus*, pr. meddo: sensl. *medz*, skr. *mādhu* „medus“, gr. *μέθυ* „reibīgs dzēriens“, senīru *mid* (ģen. *meda*), sav. *metu* „miestiņš“.

b) Baltu — un laikam arī slavu — *e*- dažos gadījumos ir radies no vecāka *a*- resp. *o*-, skat. Le. Gr. 22. § b ar literātūru.

c) Baltu *e* vietā latviešu lejzemnieku izloksnēs ir (plats) *ę* plato patskaņu (ieskaitot *ę*) un divskaņu priekšā, ja starpā nav kāds mīkstināts līdzskanis vai *j*, citur — (šaurš) *e*, piem., *vęcs* (< **vęcas*), *vęcums*: *vecis*, *vecene*; augšzemnieku dialektā *ę* > *a*. Līdzīga *e*-izrunas atkarība no nākamās zilbes ir sastopama arī leišu izloksnēs, skat., piem., Ģeruļa Li. Dial. 14, 23, 37 sk., 49 sk., 57, 68, 95 sk.

d) Dažās leišu (skat., piem., Ģeruļa Li. Dial. 23 un 49), prūšu un latviešu augšzemnieku izloksnēs *e* > *a*-.

e) Leišu izloksnēs *e* ir tautosillabisku nāseņu priekšā pārvērties par *i*.

Baltu *ē*

11. §. a) Baltu *ē* atbilst sensl. *ě*, gr. *η*, lat. un go. *ē*, skr. *a*, arm. *i*, alb. *o* un senīru *i*, piem., lei. *sėti*, la. *sēt*, pr. semen: sensl. *sēme*, lat. *sēmen*, senīru *sīl* „sēkla“.

b) Prūšu 2. un 3. katechismā atrodam *ē* vietā *i*, piem., *idis* = lei. *ēdis* „barība“.

c) Baltu *ē* vietā ir latviešu lejzemnieku izloksnēs (plats) *ę* tos pašos gadījumos kā *ę* baltu *e* vietā (skat. 10. § c), piem., *dęls*

(< **delas*): *dēliņš*; augšzemnieku dialektā $\bar{e} > \bar{a}$. Līdzīga \bar{e} -izrunas atkarība no nākamās zilbes ir sastopama arī dažās austrumleišu izloksnēs (skat., piem., Ķeruļa Li. Dial. 68 un 95 sk.), sal., piem., *turēšu*: *turatu* Kupišķi.

Baltu *a*

12. §. a) Baltu *a* atbilst, pirmkārt, skr., arm., alb., gr., lat., senīru un ģerm. *a* un slavu *o*, piem., lei. *ašis*, la. *ass*, pr. *assis*: lat. *axis*, gr. ἄξων, skr. *ākṣa-h*, sav. *ahsa*, sensl. *osb*; lei. *statyti*, la. *statit*, pr. preistattinnimai „statām priekšā“: gr. στατός „stāvvošs“, lat. *status* „stāvoklis“, go. *staþs* „vieta“, av. (viensk. 3. p.) *stayata* „iecēla“ (iestatīja kā), sensl. *stojq* „stāvu“.

b) Otrkārt, baltu un skr., alb. un ģerm. *a* un slavu *o*¹ atbilst gr. un lat. *o*, arm. *o* (arī *a*), senīru *o* resp. *u*, piem., lei. *gāras* „tvaiks“, la. *gars*, pr. garrewingi „dedzīgi“: sensl. *gorēti* „degt“, skr. *gharmā-h* „kvēle“, senīru *gorim* „sildu“.

c) Baltu *av* (un slavu *ov*) ir radies arī no vecāka *ev* vēlāru patskaņu priekšā, tā la. formā *nav* < *nevoid*; sal. arī lei. *tāvas*, la. *tavs*: gr. τῆς un pr. *nawa-*, sensl. *novb*: gr. νέος un go. *niujis* „jauns“.

d) Baltu *a* ir radies no *e* arī saknes zilbē, aiz kuņas sekoja divas zilbes ar *a*, piem., vārdos la. *nabags*, lei. *nabāgas* < *nebāgas* < slavu *nebogō*; lei. *vākaras*, la. *vakars*: sensl. *večerō*; lei. *vāsara*, la. *vasara*: gr. ἔαρ, sensl. *vesna* „pavasaris“; par to arī Skardžus Arch. Phil. VII 41. Par *a* < *e* piedēkļu zilbēs skat. 20. §.

e) Visu baltu valodu izloksnēs *a* zināmos gadījumos ir lielākā vai mazākā mērā labiālizēts vai pat pilnīgi pārvērties par *o*. — Leišu izloksnēs ir *a* tautosillabisku nāseņu priekšā pārvērties par *o* vai par *u*.

¹ Par slavu *o* skat. Le. Gr. 24. § b ar tur minēto literātūru. — Pamatodamies uz dažiem somu (no baltu valodām aizgūtiem) vārdiem ar *o*, Jakobsōns (Jacobsohn) Arier und Ugrofinnen 75 domā, ka baltu pirmvalodā vēlākā *a* vietā bijis *o* (kā slaviem), bet par to ļoti jāšaubās, skat. Mém. de la Soc. Finno-ougrienne LXVII 77 skk.

² Endzelīns — Baltu valodu skaņas un formas.



Pirmbaltu *a*

13. §. Pirmbaltu *a*, no kam pr. katechismos *a* resp. (aiz lūpeņiem un aukslējeņiem) *ā*, bet Elbingas vokābulārā o vai oa, lei. *ō* (izloksnēs un vecajos tekstos arī *ā* un žem. dialektā *uo*) un la. leizemnieku *a* (augšzemnieku *ō > uo*), atbilst sensl. un arm. *a*, skr., lat. un senīru *a*, gr. (dōr.) *ā > (jōn.) η*, go. *ō* un alb. *o*, piem., la. *māte*, lei. *mótē*, pr. (katech.) *mūti*, (Elb. vokāb.) *mothe*: sensl. *mati*, skr. *mātā*, gr. dōr. *μάτηρ*, jōn. *μήτηρ*, lat. *māter*, senīru *māthir* u. c.

Par *a* vārdos *nākt*, lei. *nókti* „ienākties“ (: go. *nēhw* „tuvu“), la. *vāks*, lei. *vókas* (: slavu *věko*) u. c. skat. KZ LXII 25 skk.

Pirmbaltu *ō > uo*

14. §. Pirmbaltu *ō* (= gr., lat. un go. *ō*, skr. un senīru *a*, sensl. *a*) vietā atrodam lei.¹ un la. *uo* (> dial. *ū* un *ou*) un prūšu Elbingas vokābulārā o vai oa (= *uo?*), bet katechismu dialektā — *ō* vai o (= *uo?*), atskaitot pozīciju aiz kāda lūpeņa, kur *ō* vietā ir *ū > ou*. Tā, piem., lei. (Dusetās) *uolektis*, la. *uòlekts*, pr. (Elb. vok.) *woaltis*: gr. *ὠλένη* „elkonis“; lei. *nuō*, la. *nūo*, pr. no „uz“: slav. *na* „uz“; lei. *puota* „dzīres“, pr. (katech.) *pūton > poūton* „dzert“: gr. dial. *πώνω* „dzeļu“, lat. *pōtus* „dzerts, dzēris“, skr. *pāti* „(viņš) dzeļ“.

Šis lei. un la. *uo* ir laikam radies arī no ide. *ōy*, pie kam nav droši izzināms, vai *y* zudis te jau aiz *ō* vai tikai aiz *uo < ō*; tā varbūt vārdos lei. *duobē* „bedre“ un la. *dūobe* (blakus lei. *daubā* „ala“).

Šur tur izloksnēs lei. un la. *uo* ir radies arī no *ya*, piem., lei. *kuojā* „egle“ < *kvajā* (sal. kr. *хвоя* „egļu skuja“); lei. dial. *apuolūs*, la. dial. *apuols* „apaļš“: lei. *ap(v)atūs* u. c. Le. Gr. 26. § d.

Pirmbaltu *ei*

15. §. Pirmbaltu *ei* (= gr. *ει*, lat. un senģerm. *i*, sensl. un alb. *i*, skr. *ē*, arm. *ē* (galotnēs) resp. *i* (citur) un senīru *ē* resp. *ia*) ir

¹ Dažās rietumleišu izloksnēs ir divskaņa *uo* vietā *ō*.

dažos vārdos paglābies visās baltu valodās, piem., lei. *eimī*, la. *eimu*, pr. (tag. 3. p.) *ēit*: sensl. (inf.) *iti* „iet“, gr. εἶσι un skr. *ēti* „(viņš) iet“, lat. *īs* „tu ej“.

Leišu un latviešu valodā *ei* ir uzsvērtā zilbē pārvērties par *ie* (skat. Le. Gr. 28. § a), piem., lei. *diēvas* (blakus *deivē* „spoks“) un la. *dievs*: pr. *deiws*, skr. *dēvā-ḥ*, lat. *dīvus*, senīru *dia* „dievs“, senisl. *tīvar* „dievi“. Izloksnēs šā *ie* vietā ir latviešiem arī *i* resp. *ei* un leišiem — *y* resp. *ēi* vai *ē*; par prūšu un kuršu valodu skat. Senpr. 14. §.

Baltu *ai*

16. §. a) Baltu *ai* atbilst, pirmkārt, gr., arm. un pirmģerm. *ai*, lat. *ae*, senīru *ai* > *ae*, sensl. *ě*, skr. *ē* un alb. *e*, piem., lei. un la. *vai*: go. *wai*, lat. *vae*.

b) Otrkārt, baltu un pirmģerm. *ai*, sensl. *ě*, skr. *ē* un alb. *e* atbilst gr. *oi*, lat. (*oe* >) *ū*, senīru *oi* > *oe* un arm. *ē* (gala zilbē) resp. *i* (citur), piem., lei. *staigā* „pēkšņi“, la. *staigāt*: gr. στοιχος „rinda“, go. *staiga* „ceļš“; lei. *snaigala* „sniega pārsla“, pr. *snaygis*: sensl. *sněgъ*, go. *snaiws* „sniegs“.

Baltu *au*

17. §. a) Baltu *au* atbilst, pirmkārt, arm., gr., lat. un pirmģerm. *au*, sensl. *u*, skr. *ō*, piem., lei. *āugti*, la. *aūgt*, pr. *auginnons* „audzinājis“: lat. *augēre*, go. *aukan*, gr. αὔξειν „vairot“, skr. *ōjah* „spēks“.

b) Otrkārt, baltu un pirmģerm. *au*, sensl. *u* un skr. *ō* atbilst gr. *ou*, lat. (*ou* >) *ū*, senīru *ō* > *ua* un arm. *oi* (gala zilbē) resp. *u* (citur), piem., lei. *bāudinti* „uzmudināt“, la. *bāudīt*, pr. *etbau-dints* „uzmodināts“: sensl. *buditi* „modināt“, skr. (viensk. 3. p.) *bōdhāyati* „modina“, go. (viensk. 3. p.) *anabaud* „pavēlēja“.

c) Baltu *jau*¹ un slavu *ju* atbilst arī gr. *eu*, go. *iu*, skr. *ō*, arm. *oi* resp. *u*, lat. (*ou* >) *ū* un senīru *ō* > *ua*, piem., la. *ļaudis*, lei. *liaudis* „tauta“: sensl. *ljudьje* „ļaudis“, sav. *liut* „tauta“; la.

¹ *jau* < *eu* arī tocharu B valodā.

jaúcēt, lei. *jaukinti* „pieradināt“, pr. iaukint „üben“: skr. *ókaḥ* „pierasta vieta“; pr. peuse (< **pausz*, skat. Trautmaņa Apr. Spr. 48. §): gr. *πέυκη* „priede“, sav. *fiuhta* „egle“. — Par tādiem vārdiem kā lei. *tautā*, la. *tàuta*, pr. tauto „zeme“: go. *þiuda* „tauta“ u. c. skat. Le. Gr. 30. § c.

Arī vēlākos laikos vēl rodas *jau* no *eu*; tā pagātnes *ē*-celmu viensk. 1. personas galotnē (piem., lei. *kópiau* „kāpu“).

Baltu *ui*

18. §. a) No ide. -*ōi* radies -*ui* ir leišu nōminālo *o*-celmu viensk. datīva galotnē, skat. 181. §.

b) Dažos jauninājumos baltu *ui* aizstāj vecāku *ū*; tā lei. *gūiti* (sena **gūti* = la. *gūt* vietā) „ātri dzīt“ ar *ui* no tagadnes *gujū*; la. *kruties*, *muities* (blakus vecākam *krūties* resp. *mūties*) ar *ui* no tagadnes *krujuos* resp. *mujuos*.

c) Par ekspresīvu *ui* lei. un la. vārdos skat. Stanga rakstu St. balt. III 168 skk.

d) Aizguvumoš no slavu valodām diftongs *ui* aizstāj slavu *y*, piem., lei. *kulīys*, la. *kutlis* un pr. *cuylis* no slavu **kyľ*, uz ko norāda sinonimie la. *ķīlis*² un kr. *куляк*.

b) Piedekļu patskaņu zudums

19. §. Kā citās ide. valodās, tā arī baltu valodās dažkārt sastopam īso patskaņu zudumu piedekļu zilbēs, pie kam ne vienmēr var noteikt, kurā laikmetā zudis kāds patskanis. Par dažiem vārdiem var arī šaubīties, vai tiem ir zudis kāds patskanis piedekļu zilbē, jo piedekļu formas var savā starpā arī nesaskanēt. Nav arī saskatāma nekāda rēgula, pēc kuŗas zuduši piedekļu patskaņi; visbiežāk tie ir zuduši blakus *l*, *r*, *n* un aiz *v* un *j*. Daži piemēri¹: lei. *vēlinas* > *velnas* > *vēlnias* (par la. *veľnu* skat. Le. Gr. 34. § a); *kēlinēs* > *kēlnēs* „bikses“; *kailiniaĩ* > *kalniaĩ* „kažoks“; *vētušas* (sal. sensl. *vetъxъ*) > (žem.) *vēčas* = la. *vęcs*; la. *avins* (= lei.

¹ Leišu piemērus dod arī Būga RSl. VI 26.

āvinas, pr. *awins*, sensl. *овѣнъ*) > *āuns*; *erelis* (= lei. *erēlis*) > *ērglis*; *karaša* > *karša*; *ruduks* > *rutks*; *medinieks* > *mednieks*; *kazulēns* > *kazlēns*; *gājuši* > *gāši* jeb *gaīši*; *krējums* > *krēims*; pr. **prābutiskas* > *prābutskas* „mūžīgs“; **wersistian* (sal. *eristian* „jērs“ u. c.) > *werstian* „tejš“. — Laikam jau baltu vai vismaz leišu un latviešu pirmvalodā *-ij-* > *-j-*, skat. KZ L 24.

Latvieši ir dažos saliktoņos izmetuši otrā daļā arī saknes zilbes patskani, piem., *pāusaris* > *pavasaris*; *viēnpadmit* < *viēnpadesmit* (sal. kr. *одиннадцать*) u. c. Le. Gr. 34. § b.

c) Piedēkļu patskaņu kvalitātes pārveidojums

20. §. Baltu valodās piedēkļu zilbēs *a* var būt radies no *e*, ja tieši aiz tā sekoja kāds sonōrs līdzskanis + *a* vai *ā*; tā, piem., vārdos lei. *gintāras*, kuršu *dziņtars*, la. *dzītars*: kuršu *dzinteris*; la. *vēsals*: *veselīgs*, *veselība* un pr. *wessals* (: slavu *veselō*) „līkums“: adv. *wesselingi* „līksmi“; lei. *nugarā*, kuršu **nugara* (> līb. *nugār*) < **nugerā* (> somu *nukero*) „mugura“ u. c., skat. Le. Gr. 35. § a ar tur minēto literātūru.

Gala zilbju vokālisms

21. §. Pirmatnējie isumi. a) Prūšu valodā īsie patskaņi *-n* priekšā visnotaļ paglābušies, piem., ak. *deīwan* „dievu“, assaran „ezers“, semen „sēkla“, *naktin* „nakti“, ak. sunun „dēlu“. *-s* priekšā *e* ir paglābies ģenitīvā *kermenēs* „miesas“, *u* — piem., nōminatīvā *dangus* „debess“, *i* — *i*-celmu viensk. nōminatīvā, piem., assis „ass“, un komparatīvā *tālis* (1×) „tālāk“ (sal. lat. *magis* „vairāk“) blakus galotnes ziņā neskaidrajiem *tāls* (2×) jeb *tals* (1×), *toāls* (3×) „vairāk“ un mijls (1×) „mīlāk“; *a* katechismos palaikam ir *-s* priekšā zudis, ja, šim patskanim zūdot, nerodas grūti runājama skaņu kopa, piem., *deīws* (tikai 1× *deīwas*) „dievs“, *tāws* (tikai 3× *tawas*), pallaips „bauslis“ < **palaipsas*, *usts* „sests“, bet *lāiskas* „grāmata“, isarwiskas „paties“, *septmas* „septīts“ un arī *pirmas* (1×) „pirmais“, zudis arī Elbingas vokā-

bulārā, piem., *awins* „auns“, *cawx* „velns“ u. c., bet dažreiz tur (citas kādas izlokšnes formās?) aizstāts ar *i*, piem., *deywis* „dievs“, *dumis* „dūmi“, *snaygis* „sniegs“, *wilkis* „vilks“, sal. austrumlatviešu *-ys* < *-as* un latviešu vidus dialekta formas *kaklis*, *putnis* u. c. — Vārda beigās patvēries ir *-e*, piem., vokātīvā *deiwe*, *-u*, piem., nōminātīvā *alu* „alus“, *-i*, piem., nek. dz. nōminātīvā *arwi* (v.) „wahr“ — blakus *dat[i]* „dot“, *dast[i]* „dod“ u. c., *-a*, piem., *wissa* (v.) „alles“, polīnka „paliek“, *trinie* (ar *-e* < *-a*) „draud“ u. c. — blakus etrāi[a] „atbild“, *bude[jā]* „ir nomodā“ u. c.

b) Leišu valodā sastopam vēl visus pirmatnējos īsumus, bet vienā izlokšņu daļā tie ir zuduši, skat. Plāķa Lv. 10 sk., piem., nōm. *vilkas*, *āugštas*, *prāstas*, *gālas* > dial. *vilks*, *āugšts*, *prasts*, *gāls* (kur, *a*-skaņai zūdot, rastos neērtā līdzskaņu kopa, tur to patur vai — citās izlokšnēs — pārvēš par *u*, piem., dial. *vīsas* „viss“ blakus *vilks*, *māžs*, *Pātr^s* < *Pētras*), tag. 3. p. *taīpa* „top“, *veřkia* „raud“ > dial. *taīp*, *veřk*; viensk. ģen. *akmenēs* > (arī rakstu valodā) *akmeņs*, daudzsk. nōm. *ākmenes* > (arī rakstu valodā) *ākmens*, vok. *mergēle* jeb (Kuršaiša gram. 45) *mergel* „meiten“, *mōterēl* „sievīn“, *diēve* jeb *dievē*, *Dōvyd[e]*; nōm. *akīs* „acs“, viensk. instr. *akimī* > *akiņ*, tag. 3. p. *ēst(i)* „ir“, *mýli* > *mýl*, inf. *vālgyt(i)* „ēst“; nōm. *lýgus* (nek. dz. *lýgu*) „līdzīgs“.

c) Latviešu valodā *e* ir zudis, piem., ģen. *akmens*, vok. *tēv*; arī *a*, piem., tag. 3. p. *tūop* = lei. *taīpa*, adv. *maz* = lei. *māža*, nōm. *vilks* = lei. *vilkas* (kur, patskanim zūdot, rastos grūti runājama skaņu kopa, tur Rucavā *a* paliek, piem., nōm. *kaklas*, ap Aizputi tai vietā ir *u*, piem., *kaklus*, bet vidus dialektā — *i*, piem., *kaklis*, skat. Le. Gr. 36. § d); tāpat *-i*, piem., dat. *man* = lei. *mani* > *mān*, un tag. 3. p., piem., *tur* = lei. *tūri*, bet *-s* priekšā *i* ir patvēries dažās izlokšnēs vismaz formās, kas bez šā *i* būtu grūti runājamas, piem., viensk. nōm. *ūoglis* = lei. *anglis*, dažās citās izlokšnēs un vecajos tekstos — arī bez jebkāda ierobežojuma, piem., viensk. nōm. *pillis* = lei. *pillis*, skat. Le. Gr. 36. § b; *u* ir paglābies, piem., nōm. *mēdus* = lei. *medūs*, adv. *tālu* = lei. *tolu*.

22. §. Pirmatnējie gaŗumi. a) Prūšu valodā divskaņi un uzsvērtie gaŗie patskaņi ir paglābuŗies, piem., *mensā* „miesa“, *gallū* „galva“, *semmē* „zeme“, *weddē* „veda“, rikijs jeb rykyes „kungs“; wijrai „vīri“, *tickray* „īstai“, adv. *prūsiskai, asmai* „esmu“, lāikumai „turam“, postānai „lai top“, *imais* „jem!“, *stwendau* „no turienes“, *tebbei* „tev“, *tennei* „viņi“, *dātwei* „dot“, *essei* „esi“, *estei* „esat“, *weddeis* „ved!“; *-ei* vietā gadās arī (no citām izloksnēm?) *-e*, piem., *tebbe* blakus *tebbei*.

Neuzsvērtie gaŗie patskaņi laikam ir saīsināti; sal., piem., nōm. *kurpi* ar lei. *kūrpé*, 3. p. pertraūki „pārvilka“ ar lei. *tráuké* „vilka“ jeb dat. griku „grēkam“ ar lat. *hortō* „dārzam“.

b) Leiŗu valodā divskaņi *au, ai, ei, ui* un cirkumflektētie gaŗie patskaņi un *ie* un *uo* ir paglābuŗies (bet vienā izlokŗņu daļā saīsināti, skat. Plāķa Lv. 11 sk.), piem., ģen. *sūnaūs* „dēla“, vok. *sūnaū, sakaū* „saku“, *sakiaū* „saciju“, *výrai* „vīri“, *gálvai* „galvai“, *sakaī* „saki“, *žēmei* „zemei“, *kēlei* „cēli“, *tēvui* „tēvam“; *tēvo* „tēva“ > dial. *tēva* jeb *tēvu*, ģen. *galvōs* „galvas“, *raņkos* „rokas“ > dial. *raņkas* jeb *raņkus*, 3. p. *sāko* „saka“ > dial. *sāka*; *žēme* „zeme“ > dial. *žēme* jeb *žēmi, žēmēs* „zemes“ > dial. *žēmes* jeb *žēmis, gaidýs* „gailis“, austrumlei. *kiŗvys* „cirvis“ (bet rakstu valodā *kiŗvis*, skat. par to Streitberg-Festgabe 42), vok. *gaidý*, nōm. *súnūs* „dēli“, ģen. *akiēs* „acs“, vok. *ántie* „pile“, *te-vedīē* „lai ved“, *akmuō* „akmens“.

Akūtētie gaŗie patskaņi un *ie* un *uo* vārdos ar vismaz divām zilbēm saīsināti, pie kam gaŗo patskaņu vietā rodas atbilstoŗie īsie patskaņi, *ie* vietā *-i* un *uo* vietā *-u*, piem., nōm. *gerà* „laba“, sal. *geró-jī* „labā“, ak. *geràs*, sal. dial. *gerós-ias* „labās“, ak. *pelēs* „peles“, sal. dat. *pelēm(u)s*, ak. *akīs* „acis“, nōm. *patī* „pati“, sal. la. *štī*, nōm. *gerī* „labi“, sal. *gerie-jī* „labie“, 2. p. *juntī* „jūti“, sal. *juntie-s(i)* „jūties“, *juntū* „jūtu“, sal. *juntúo-s(i)* „jūtos“, ak. *gerús* „labus“, sal. *gerúos-ius* „labuos“. — Vienzilbes vārdos akūtu aizstāj cirkumflekss, piem., *jūs*, sal. la. *jūs, tiē*, sal. la. *tiē* un lei. *gerie-jī* (pēc *gerie-jī* u. c. lei. dial. *tīe*), *tuō-du* „tie abi“, sal. divsk. nōm. (un ak.) *gerū* un *gerúo-ju-du*, ak. *tuōs*.

sal. la. *tuōs* un lei. *gerúos-ius* (pēc *gerúos-ius* u. c. lei. dial. *túos*), nāk. 3. p. *dēs* „liks“, sal. 1. p. *dēsiu*, *duōs* „dos“, sal. 1. p. *dúosiu* un skat. 386. §. Bet sastopam vienzilbes vārdos arī gaŗumu saĩsĩnājumũ, kas var bũt radies vai nu proklizē, vai analogĩski, tā, piem., *du* „divi“ (blakus *duo* Lit. Mnd. I 147 u. c.) ar *u* (*uo* vietā) vai nu proklizē (sal. lei. dial. *nu* < *nuō* „nuo“), vai pēc *abu* „abi“ u. c., nōm. *ta* „tā“ (pēc *gerà* „laba“?), ak. *tus* „tos“ (pēc *gerũs* „labus“?), nōm. *ši* „šĩ“ un *ji* „viŗa“ (enklizē vai pēc *patĩ*, *dailĩ*, „daiŗa“ u. c.), *bus* „bũs“ (varbũt enklizē, sal. la. dial. *bušu*, *busi*, *bus*; jeb pēc *pēr-bus* u. c.?), *lis* „lĩs“ blakus *lýti* „lĩt“ (pēc *pēr-lĩs* u. c.?).

c) Latvieŗu valodā visi diftongi un gaŗie patskaņi ir saĩsĩnāti, piem., *laba(s)*, sal. *labā(s)*, 3. p. *saka*, sal. refleksĩvo *sakās*, *zeme(s)*, sal. lei. *žēmē(s)*, nōm. *acis*, sal. lei. *ākys*, *mirusi*, sal. *mirusi*, *pēlus*, sal. lei. *pēlũs*, nōm. *labi*, sal. *labiē*, *labu*, sal. *labuo*, ģen. *meŗus*, sal. lei. *medaũs*, 2. p. *saki*, sal. lei. *sakaŗ*, *vedi*, sal. lei. *vedeŗ*. — Par *jũtam* blakus *jũtamiē-s*, *jũtat* blakus *jũtatiē-s* un *latviet(i)s*, *brāŗĩt(i)s* u. c. skat. Le. Gr. 37. § j. Vienā izlokŗņu daŗā ir gala zilbju ĩsie patskaņi, kas raduŗies no diftongu un gaŗu patskaņu saĩsĩnājuma, zuduŗi, skat. Le. Gr. 38. §.

Mantotā patskaņu mija

23. §. Ide. pirmvalodas patskaņu mija baltu valodās paglābusies plaŗos apmēros.

a) Piemēri *i*-rindai (*ei* vai *ie* un — patskaņu priekŗā — *ej* vai *ej*: *ai* un patskaņu priekŗā *aj*: *i* vai *ĩ* un patskaņu priekŗā *ij*): lei. *lieti*, dial. *lejũ*, pag. *lējau*, la. *liēt*, *leju*, *lēju*: lei. *lāĩstyti*, la. *lāĩstĩt*: lei. *lýti*, *lĩjo*, la. *lit*, *lija*; lei. *liekũ* „atstāju“, la. *lieku*: lei. *laikýti* „turēt“, la. *lāĩctĩ²*, pr. 3. p. *lāĩku* „tur“: lei. *lĩkti* „atstāt“, *lýkius* „atlikums“, la. *likt*, pr. 3. p. polijcki (v.) „beschere“; lei. *steigtis*, la. *stēĩgt(iēs)*: lei. *staĩgà* „pēkŗņi“, la. *staĩgāt*: la. *stiga*.

b) Piemēri *u*-rindai (*jau* < *eu* un patskaņu priekŗā *ev* vai *av*: *au* un patskaņu priekŗā *av* vai — kā jauninājums — *āv* >

lei. *ov*: *uo* < *ōy*: *u* vai *ū* un patskaņu priekšā *uv*): lei. *pjaulai*, la. *praūli*: lei. *pūti*, 3. p. *pūvo*, la. *pūt*, 3. p. *puva*; lei. *bāudinti* „uzmudināt“, pr. *etbaudints* „uzmodināts“: lei. *būdinti* „modināt“, la. *budināt*, pr. *budē* „ir nomodā“; lei. *džiāju*, pag. *džiōviau*, la. *žaut*, pag. *žāvu*, *žavēt*: lei. *džiūti*, pag. 3. p. *džiūvo*, la. *žūt*, pag. 3. p. *žuva*; lei. *kiāutas* jeb *kēvetas* „čaula“, pr. *keufo* „āda“: sav. *hūt*, lat. *cutis*, gr. *κότος* „āda“; lei. *duobē* „bedre“, la. *dūobe*: lei. *daubā* „grava“, pr. *padaubis* „leja“: lei. *dūbti*, la. *dubt*.

Mijas arī *vē*, *va* ar *ū*, *tā*, piem., vārdos lei. *tveriu*, pag. *tvēriau*, la. *tveju*, pag. *tvēru*: lei. *tvārtas* „iežogojums“: lei. *turēti*, pr. *turt* (lat.) „habere“, la. *turēt*: lei. *kvēpēti* „smaržot“, *kvēpti* „dvēst“, la. *kvēpi*: lei. *kvāpas* „dvaša“: la. *kūpēt*, lei. *kūpioti* „smagi elpot“.

c) *e*-rindā *e* baltu valodās mijas ar *a* < ide. *o*; blakus plūdeņiem un nāseņiem baltu valodās atrodam kā zudumpakāpi *e*-skaņai *i* un — varbūt kā zudumpakāpi ide. *o*-skaņai — *u*. Daži piemēri: lei. *vēsti*, la. *vest*, pr. *west*: lei. *vadžiōti*, la. *vadāt*: lei. *velkū*, la. *vēlku*: lei. *vālkoti*, la. *vālkāt*: lei. *vilkti*, la. *vilkt*: lei. *kertū*, la. *cērtu*: lei. *kartā*, la. *kārta*: lei. *kiṛsti*, la. *cīrst*, pr. *kirtis* „cirtiens“; lei. *bredū* „brīedu“: lei. *bradžiōti*, la. *bradāt*: lei. *brīsti*, la. *brist*: lei. *gemū*, la. *dzēmu*: lei. *gaminti* „dzemdina“: lei. *giṁti*, la. *dzimt*, pr. ak. *gimsenin* „dzimšanu“; lei. *genū*, la. *dzēnu*: lei. *ganýti*, la. *ganīt*: lei. *giṁti*, la. *dzīt* (ar *i* < *in*); la. *smelkne* I: la. *smalks*: la. *smilḱts*²: lei. *smulkūs* „smalks“; lei. *kārvē* „govs“: pr. *curwis* „vērsis“.

d) Blakus ide. *e*:*o* bija arī ide. *ē*:*ō*; *tā*, piem., lei. *nēšti*, la. *nest*: lei. *naštā*, la. *nasta*: lei. *nēšiai*, la. *nēši*. Blakus *ē* ir gaidāms baltu *uo* (< ide. *ō*), ko sastopam, piem., vārdos lei. *sūodžiai*, la. *suōdreji*: lei. *sēsti*(*s*), la. *sést*(*ies*); lei. *brūožas* „svītra“: lei. *brēžti* „skrāpēt“; lei. *ruōptis* „rāpties“: lei. *rēpliōti* „rāpāt“; la. *nuōma*: la. *nemt*, pag. *nēmu*. Ja vārdu etimoloģiskais sakars ir runājājiem skaidri sajūtams un blakus *ē* ir to pašu sakņu vārdos arī *e*:*a* (< ide. *o*), tad baltu valodās blakus *ē* ierodas (*uo* vietā) *ā* > lei. *o*; *tā*, piem., lei. *želiū*, pag. *žēliau*: *žālias*: *žolē*, la. *zeļu*,

pag. *zēlu*: *zaļš*: *zāle*, pr. saligan (v.) „grün“: ak. *sālin* (v.) „Kraut“. Šādu jauninājumu varēja veicināt arī mantotā alternācija *ā*: (ide.) *a*, piem., lei. *stóti*, la. *stāt*, pr. postāt „tapt“: lei. *statýti*, la. *statit*, pr. preistattinnimai (v.) „wir stellen vor“, lat. *status* „stāvoklis“.

Skat. arī KZ LXII 25 skk. (kur runa arī par tādiem gadījumiem kā la. *vāks*, lei. *vókas*: slavu *věko* „plakstiņš“), Arch. Phil. V 10 skk. un Būgas rakstu Tiž. II 463, skk.

Baltu *uo* var mīties arī ar *ā*, piem., la. *aizkuore*: *àizkārt*; lei. *stuomuō* „stāvs“: *stóti* „stāt“ u. c., par ko arī Būga Liet. Mok. IV 429 skk.

e) Tā kā *i* mijas ne vien ar *ei* (*ie*) un *ai* (< ide. *oi*), bet arī ar *e* (blakus *r*, *l*, *n*, *m*), tad blakus formām ar tādu *i*, kas mijas ar *e*, varēja rasties jauninājumi ar *ai*; tā, piem., blakus lei. *giñti*, la. *dzit* (tagadne lei. *genū*, la. *dženu*) — lei. *gainióti*, la. *gaināt* jeb *gainīt* (par paraugu te varēja būt, piem., lei. *raišýti*, la. *raisīt*: lei. *rīšti*, la. *rist*; citus leišu piemērus sniedz Skardžus Arch. Phil. V 61).

Zudumpakāpe *i*-rindā var būt *i* un *l*, un tāpēc dažkārt blakus tādām *i*, kas mijas ar *e*, ir analogiski ieradies *l*; tā, piem., lei. *gelmē*, la. *dzelme*: lei. *gilūs*, la. *dziļš*: lei. *gylē*, la. *dzile*; lei. *sveriū*, la. *sveŗu*: lei. *svirūs* „svārstīgs“, la. (akas) *sviris* jeb *sviris*, lei. *svyrúoti* „svārstīties“.

Tā kā la. *l*, *ie* arī < *in* resp. *en* un *l*, *ie* ir arī *i*-rindā, tad blakus vārdiem ar *l*, *ie* < *in* resp. *en* dažkārt ir radušies jauninājumi ar *i*, *ai*; tā, piem., la. *dzist* (: lei. *gēsti*) ir radies blakus tagadnei *dziestu* (= lei. *gēstū*; līdzīgi radies austrumlei. *gisti* blakus tagadnei *gystu* < **genstu*, skat. Le. Gr. 620. §); la. *tikt* „tapt“ (: lei. *tēkti*) — blakus tagadnei *tieku* = lei. *tenkū* (par paraugu te varēja būt la. *lieku* = lei. *liekū*: la. *likt* = lei. *likti*); la. dial. *graižīt* „gruozīt“ (sal. lei. *grāžýti*) — blakus *griezt* (= lei. *grēžti*), kā *graižīt*: *griēzt* (ar *ie* < *ei*).

Par šo alternācijas pakāpju sadalījumu vārdu formās skat. morfoloģijas daļu un Leskina Abl. 381 skk.

Diftongi > monoftongi

24. §. a) Dažās latviešu tāmnieku izloksnēs *ei, ai, ou* (< *au*) > *ēi, āi, ōu*, pēc kam diftongos *ēi* un *ōu* otra daļa var zust. — Dažās leišu rietumizloksnēs *āu, āi, ēi* > *á, á, é* un žemaišu izloksnēs ne vien *āi, ēi*, bet arī *aī, eī* ir pārvērtušies par *ā* resp. *ē*. Uz kaut ko līdzīgu prūšu izloksnēs, šķiet, norāda vienreizējie rakstījumi semo „ziema“ un seamis „ziemas labība“.

b) Latviešu austrumizloksnēs un Lietuvas žemaišu dienvidaustrumu daļā *ie, uo* > *i* resp. *ū*.

c) Dažās Mazlietuvās izloksnēs *ie* > *ē* un *uo* > *ō*.

Gaŗi patskaņi > diftongi

25. §. a) Latviešu lībiskajās izloksnēs atrodam troksneņu priekšā vecā *e²* vietā *eī²*, piem., *peīc²*, skat. Le. Gr. 58. §.

b) Latviešu austrumizloksnēs *i* > *ei* un *ū* > *ou* vai *yu* vai *eu* (kā nu kuŗā apgalabā). Arī vienā prūšu izlokšņu daļā *i* > *ei* un *ū* > *ou*.

c) Dažās latviešu austrumizloksnēs un Lietuvas Žemaitijā (šaurais) *e* > *ie*, un visās latviešu austrumizloksnēs un Lietuvas Žemaitijā pirmbaltu *a* > *uo*.

Par latviešu dial. *ier, uor* < *ir, ur* skat. 31. § c.

Veco gaŗumu saīsinājumi

26. §. Leišu un latviešu valodā (laikam arī prūšu valodā, par ko šai ziņā nav nekādu dotumu) *ie, uo* un gaŗie patskaņi ir saīsināti tautosillabisku *ī, ū, r, l, n* un *m* priekšā, tā, piem., formās lei. *pūlti* „krist“, la. *pult* blakus lei. *pūolu* „krītu“, la. *puolu*; lei. *aštuņtas*, la. dial. *astūts* blakus lei. *aštuoni*, la. *astuņi*; lei. *taī*, la. *tāi*: gr. dōr. *ταί* „tai“; lei. dat. *bāruī* „baram“: gr. *φάρφ* „nodoklim“. Arī no jauna radušos gaŗumu savienojumos ar tautosillabisku *ī, ū, r, l, n* vai *m* iestājas tāds saīsinājums, ja sistēmas spaidis to neaizkavē; tā, piem., lei. dial. *vēns* jeb *vīns* < *vienas* un la. tāmnieku *vēns²* jeb *vens* un augšzemn. *viñc* < *viēns* u. c.,

skat. Le. Gr. 60. §; lei. dial. *uzbānts* < *uzbōnas* „krūze“, *nār* < *nóri* „grib“ u. c.

27. §. Leišu un latviešu valodā (par prūšu valodu šai ziņā trūkst dotumu) divskaņus un gaļos patskaņus vienzilbes formās dialektiski nereti sāisina proklizē; tā, piem., lei. un la. dial. *nu* < *nuo*; la. dial. *but* < *būt* u. c., skat. Le. Gr. 61. §; lei. dial. *pre* < *priē* „pie“ u. c.

28. §. Daudzās leišu izlokšnēs gaļumi neuzsvērtās zilbēs (priekš vai aiz uzsvara) ir saīsināti vai nu pilnīgi, vai vismaz līdz pusgaļumam; tā, piem., ģen. *venōs* < *vienōs*; *ikriūta* < *ikriūta* „iekrīt“; ak. *grudēli* < *grūdēli* „gaudiņu“; lok. *mēdi* < *mēdyje* „kokā“; ģen. *vókečiu* < *vókiečiu*; imper. *gēlbik* < *gēlbek* „palīdzī“; daudzsk. 2. p. *nežīnat* < *nežīnote* u. c., skat. Ģerulja Li. Dial. 24, 30 sk., 37 skk., 50, 56, 68, 70, 80, 82, 95, 98.

Latviešu lībiskajās un — mazākā apjomā — arī daudzās augšzemnieku izlokšnēs neuzsvērtie gaļumi ir saīsināti un pēc tam tāmnieku dialektā pa daļai pilnīgi zuduši, skat. Le. Gr. 33. §.

Īsu patskaņu pagarinājumi

29. §. Leišu rakstu valodā un lielā izlokšņu daļā akcents pagarina (līdz pilnam gaļumam) patskaņus *a* un *e*, kas nav vārda beidzamajā (vai vienīgajā) zilbē, kamēr *i* un *u* tur paliek īsi arī uzsvērtā zilbē (tas skaidrojams ar to, ka *i* un *u* ir īsāki nekā *a* un *e*, skat. H. Jakobsōna rakstu KZ LI 56 ar tur minēto literatūru); tā, piem., *kāras* „kaļš“ (bet viensk. instr. *karū*), *kēlia* „ceļ“ (bet. 1. p. *keliū*), ak. *gēra* „labu“ (bet nōm. *gerā*), bet *gerās-is* „labais“, *katrās* „kuļš no abiem“, *kas* (ar īsu *a*!), *krašts* (ar īsu *a*, blakus *krāštas*) „mala“, ģen. *šunēs* „suņa“, 3. p. *žino* „zina“, *kūlia* „kuļ“ u. c. Izjēmumi: 1) salikumos ar verbu *ne-*, *be-*, *te-* un *ap-*, *at-*, *pa-* un *pra-* patur īsu *e* resp. *a*, piem., *āpmetu*, *ātnešu*, *pāberiu*, *prādedu* („sāku“), *nēnešu*, *nēdegamas*, *bēkalbant* „(joprojām) runānot“, *tēsuka* „lai griež“ (blakus *nēmīga* „bezmiedzība“, *āpavas* „apavi“, *ātauga*, *pāģirios* „pāģiras“, *prānašas* „praviētis“ u. c.; var domāt, ka, piem., *nēnešu* < **nenešū* jeb

āpmetu < **apmetū*, skat. KZ LI 12 skk.); 2) komparatīvi, piem., *gerēsnis* (bet Kuršaitim *gerēsnis*); 3) *māno* „mans“, *tāvo, sāvo* (bet Kuršaitim *māno, tāvo, sāvo*); 4) infinitīvu celmi, piem., *vēžti* (bet, piem., gar Kuršu mari *vēžti*, skat. Kuršaiša gram. 112. §), *dēgti, tāpti*, sup. *vēžtū*, nāk. *dēgsiu, tāpsiu*, kond. *dēgčtiau*, pag. pas. divd. *vēžtas*; 5) tādi no kādas interjekcijas atvasināti verbi kā, piem., *blēsteleīti* jeb *blēsterēti* (šur tur arī ar *-ē-*) „pēkšņi mitēties“ blakus interjekcijai *blest* (ar īsu *e*), *brākštel(ē)ti* jeb *brākšter(ē)ti* „iebrakšķēties“ blakus interjekcijai *brakšt* (ar īsu *a*).

Austrumleišu izloksnēs uzsvars minētajā pozīcijā pagarina visus patskaņus, bet tikai līdz pusgaļumam (pie kam dažās izloksnēs *ī, ū < i, ū* ir tomēr drusciņ īsāki par *ā, ē*), piem., 3. p. *tīki* „tic“, *sūka* „griez“ < *tiki* resp. *sūka*.

Arī dažās latviešu izloksnēs uzsvars tā lielākā vai mazākā mērā pagarina (visus) īsos patskaņus, bet bez jebkādas noteiktas rēģulas, skat. Le. Gr. 62. § b. — Rēģulas veidā tā ir dažās augšzemnieku izloksnēs pagarināti uzsvērtie īsie patskaņi nebalsīgu troksneņu priekšā, skat. Le. Gr. 62. § b.

30. §. Pagarinājumi ir radušies arī no palīgakcenta; tā, piem., formās la. dial. *vakār* (: *vakars*), *citūr* (: *tur*), *biķeris*, *pirāgs* (< kr. *nupól*), *skalģāns* (: *skalģans*) u. c., lei. *pódūkra* (: *duktē*), *pārvažiāvo* „pārbrauca“, *šūdvabālis* (: *vābalas* „kukainis“), dial. *māžāsis* „mazais“ u. c., skat. Le. Gr. 62. § c.

31. §. Visās baltu valodās krītošā intonācija ir pagarinājusi īsos patskaņus, pie kam katrai valodai šai ziņā savi noteikumi.

a) Prūšu valodā krītošā intonācija ir pagarinājusi visus īsos patskaņus tautosillabisku *ī, ū, r, l, n, m* priekšā, piem., *prēi* „pie“ = lei. *priē*, 3. p. lāiku „tur“ = lei. *laīko*, ak. *āusins* = la. *āusis*, ak. *mērgan* = lei. *meīga*, *wirst* „top“ = lei. *viīsta*, ģen. *ālgas* „ālgas“, ak. *rānkan* = lei. *raīnka*, piēncis = lei. *peīntas*, *newīnts* = lei. *deviīntas*, *etkūmps* „atkal“: lei. *kuīmpas* „liks“, *tmt* = lei. *iīnti*, *tāns* „viņš“ < **tanas* (ar uzsvērtu 1. zilbi), pickūls „velns“ < **pikulas* (ar uzsvērtu 2. zilbi), skat. Senpr. 22. §.

b) Leišu rakstu valodā kritošā intonācija (akūts) pagarina tautosillabisku *ī, ū, r, l, n, m* priekšā patskaņus *a* un *e*, bet austrumleišu izloksnēs (līdz pusgaļumam) arī patskaņus *i* un *u*; tā, piem., *gērti, ārti, kēlti, mālti, vēmti, āmzius* „mūžs“, *āntis* „pile“, *stēngtis* „pūlēties“, *lēisti* „laist“, *bāimē* „bailes“, *āugti* u. c. blakus *tvirtas, pilnas, laimingas, kūrtas, plūnksna* „spalva“, *dūlkēs* „putekļi“: austrumlei. *tvirtas, pilnas, laimingas, kūrtas, plūnksna, dūlkēs*.

Žemaišu izloksnēs tāds pagarinājums ir radies arī cirkumflektētās zilbēs, piem., ģen. *mēnk^a* „niecīga“, *vērkt^e* „raudāt“, ak. *kārta* „reizi“, *išserīnk^a* „izraudzījās“.

c) Latviešu valodā kritošā un arī stieptā intonācija ir pagarinājusi (atskaitot zemgaliskās izloksnes, kur šāda pagarinājuma nav) patskaņus *a* un *e* tautosillabiska *r* priekšā, bet kursiskajās izloksnēs arī patskaņus *i* un *u*, kas vienā izlokšņu daļā pēc tam pārvērtušies par *ie* resp. *uo* — pie tam neatkarīgi no intonācijas veida; tā, piem., *dārzs, kārts, bērs, bērt, vērt*, bet *darbs, dzeft, mīrt, duft, pirksts, kūrls*: kurs. *dārbs², dzērt², mīrt* > *miērt*, *dūrt* > *duōrt*, *pirksts²* > *piērks²*, *kūrls²* > *kuōrls²* (dažās kursiskajās izloksnēs *i* un *u* pagarināti tikai *ř* priekšā, piem., *mīrt* blakus *ziřgs²* Ārlavā, *miērt*, *duōrt* blakus *ziřgs²*, *uřbt²* Dundangā).

Dažās augšzemnieku izloksnēs *īr², ūr²* > *īr², ūr²* > *ier², ūor²*; citiem augšzemniekiem ir visi patskaņi pagarināti *ř* priekšā (*^* tur ir kāpjoša intonācija!), citiem — arī *l* priekšā un vēl citiem arī *m* un *n* priekšā, skat. Le. Gr. 65. §.

32. §. a) Latviešu valodas lībiskajās izloksnēs pagarināts iss patskanis balsīga līdzskaņa priekšā, ja aiz tā ir zudis kāds rakstu valodā paglābies patskanis, piem., *kāz* < *kaza*.

b) Vecajos latviešu tekstos ir uzsvērtās sakņu zilbēs *ij* > *ij* un *uv* > *uv*; no šādiem *ij, uv* ir austrumizlokšņu lielākajā daļā (kur *i* un *u* ir diftongizēti, skat. 25. § b) radušies savienojumi *ej* (piem., *beju*) < **eij* resp. *ov, yv* vai *ev* < **ouv, *yuv* vai **euv*, piem., *šovu* (Alūksnē) „šuvu“.

Anaptikse

33. §. Latviešu valodas zemgaliskajās izloksnēs, kur patskaņi tautosillabiska *r* priekšā nav pagarināti, aiz *r* ir radusies vokāliska skaņa, kas Nicā u. c. ir attīstījusies par normālu *a* (piem., *zirags*), citur — par ļoti īsu *a*, *e* vai *i*. Daudz mazāk izplatīta ir šāda anaptikse aiz *l*, tā Nicā, Priekulē, Kursišos u. c., kur, piem., *vilks* > *vilaks*.

Kontrakcija un elīzija

34. §. Baltu valodās patskaņu kontrakcija rodas salikteņa sastāvdaļu robežā un izloksnēs arī pēc kāda līdzskaņa zuduma starp patskaņiem. Tā kā etimoloģiski skaidrus salikteņus var arvienu no jauna radīt, tad kontrakcijas rezultāts palaikam patveŗas tikai etimoloģiski neskaistros (piem., la *nuōra* < *nuōara*) vai arī ļoti bieži lietājamos un tāpēc atmiņā paliekošos salikteņos, tā — noliegtos atvasinājumos no saknes *es-*, piem., 2. p. lei. *nēsī* < *neesī*, la. *hēsī* < *neesī* (izloksnēs ar *ni-* „ne-“ tai vietā ir *niēsī*² ar diftongu *ie*), lei. *neinū* < *neeinū*, *nējo* „negāja“ < *neējo*, lei. dial. *pādus* < *paēdus*, *nūove* < *nūavē*, la. dial. *neīmu* < *neeīmu*, *pāglis*² jeb *pāiglis* < *paeglis*, (Latgalē) *tān*² „tagad“ laikam no *ta[gl]an*, kā arī lei. *dār* „vēl“ no *dābar* un *dař* „tagad“ no *dabař*? Vēl citus piemērus no latviešu izloksnēm dod Le. Gr. 67. §.

Leišu valodā gadās arī elīzija; tā, piem., dial. *nebatsākē* jeb *nebetsākē* < *nebeatsākē*, *preiř* < *prieti* (caur **prieti*?), *naplais* < *neaplais*, *tateiř* < *te-ateiř* u. c. Tādos gadījumos kā dial. *nēdīs* < *neēdēs* nevar izzināt, vai tur notikusi kontrakcija vai elīzija.

Līdzskaņu attieksmes pret radu valodu skaņām

j, v

35. §. Baltu *j* atbilst slavu un gotu *j*, skr. un av. *y*, lat. *j-*, gr. *ζ*, piem., la. *jāu*, lei. *jaū*, pr. iau: sensl. *ju*, go. *ju*; la. *juōsta*, lei. *jūosta*: sensl. *pojasō* „josta“, av. *yasta-* „jozts“, gr.

ζωστός „jožams“; la. *spēju*, lei. *spēju* „man ir vaja“: sensl. *spējō* „man veicas“, skr. *sphāyate* „(viņš) piejemas“.

Baltu *jau-* var būt radies arī no *eu-*, skat. 17. § c.

Dažās latviešu izloksnēs un vecajos tekstos sastopam *aj* un *ej* vietā *aij* resp. *eij*, skat. Le. Gr. 63. § un Senpr. 27. §; un tā arī prūšu 2. katechismā *-aj-* vietā ir rakstīts *-ayi-*, piem., *twayia* „tava“.

Par *j* savienojumiem ar līdzskaņiem skat. 52.—57. §, par *j* zudumu — 65. §, par iespraustu un pieliktu *j* — 75. §.

36. §. Baltu *v* atbilst slavu, skr., lat. un germ. *v*, piem., lei. *vilkas*, la. *vilks*, pr. *wilkis*: čechu *vlk*, poļu *wilk*, skr. *vŕka-h*; lei. *diēvas*, la. *diēvs*, pr. *deiwo(a)s*: skr. *dēvā-h* „dievs“, lat. *dīvus* „dievišķīgs“, senisl. *tivar* „dievi“.

Par *v* zudumu *u*, *ū* un *uo* priekšā skat. 66. § a, aiz diftongiem un gaņiem patskaņiem — 66. § b, aiz lūpeņiem — 66. § e, vārda sākumā priekš *r* vai *l* — 66. § d; par iespraustu un pieliktu *v* — 75. §.

m, n

37. §. Baltu *m* palaikam atbilst tai pašai skaņai radu valodās, piem., lei. *mótē* LChr. 390₅, la. *māte*, pr. *māti*: sensl. *mati*, skr. *mātā*, gr. *μήτηρ*, lat. *māter*, senīru *māthir*, sav. *muoter* „māte“; lei. *dūmai*, la. *dūmi*, pr. *dumis*: sensl. *dymō*, skr. *dhāmā-h*, lat. *fāmus* „dūmi“.

Baltu valodās *m* ir paglābies arī *d*, *t*, un *s* priekšā (piem., lei. *šiņtas*, la. *cimdi*, *tūmsa*), bet *g* un *k* priekšā arī baltu valodās *m* ir pārvērties par vēlāro nāseni, skat. 61. §.

Par pirmbaltu *-n* < *-m* skat. 50. § a; par *mr-*, *ml-* > *br-*, *bl-* 79. §.

38. §. Baltu *n* palaikam atbilst tai pašai skaņai radu valodās, piem., lei. *nōsis*, pr. *nozy* „deguns“, la. *nāss*: sensl. *nosō*, skr. (divsk.) *nāsā*, sav. *nasa* „deguns“, lat. *nāris* „nāss“; lei. *dienā*, la. *diena*, pr. (viensk. ak.) *deinan*: sensl. *dōnb*, skr. *dina-m* „diena“, lat. *nundinae* „tirgus diena“ (kas bija ik devītajā dienā), go. *sin-teins* „ikdienējs“.

Par patskaņu savienojumiem ar tautosillabisku *n* skat. 51. §, par la. *ln* > *ll* — 62. § a un par dialektisku *n* zudumu — 67. §.

l, r

39. §. Baltu *l* atbilst slavu, ģermāņu, ķeltu, gr. un lat. *l*, skr. *l* jeb *r*, av. *r*, piem., lei. *laūkas*, la. *lāuks*, pr. *louxnos* „zvaigznes“: sensl. *lučb*, lat. *lūx*, go. *liuhaþ* „gaisma“, skr. *lōcana-h* „apgaismojošs“, *rōcatē* „spīd“, gr. *λευκός* „balts“; lei. *kāulas*, la. *kaūls*, pr. (ak.) *kaulan*: lat. *caulis*, gr. *καυλός* „stiebrs“.

40. §. Baltu *r* atbilst tai pašai skaņai radu valodās, piem., lei. *rugiaī*, la. *rudzi*, pr. *rugis*: sensl. *rōžb*, senīsl. *rugr*; lei. *ārti* la. *ārt*, pr. *ar toys* „arājs“: sensl. *orati*, go. *arjan*, lat. *arāre* „art“, īru *a'rim*, gr. *ἀρόω* „aŗu“, arm. *araur* „arķls“.

Par svārstīšanas starp *r* un *l* ide. valodās raksta Meijē Ann. acad. scient. fenn. XXVII (ser. B) 157 skk.

Baltu svelpeņi un šņāceņi

41. §. a) Baltu *s* atbilst slavu *s*, (aiz *u*, *i*, *r*, *k*) *x* resp. *š*, skr. *s*, (aiz *u*, *i*, *r*, *k*) *š*, (vārda beigās) *h*, gr. *σ* (sevisķi blakus nebalsīgiem slēdzeņiem un *σ*, kā arī vārda beigās), *ς* (patskaņu priekšā), la. *s*, (starp patskaņiem) *r*, senīru *s*, go. *s*, *z*, piem., lei. *sēdēti*, la. *sēdēt*, pr. *ensadints*, (v.) „ingesetzt“: sensl. *sēdēti*, lat. *sedere*, go. *sitan* „sēdēt“, skr. *sādaḥ*, gr. *ἔδος* „sēdekļis“; lei. *ausis*, la. *āuss*, pr. (daudzsk. ak.) *āusins*: go. *ausō*, sensl. *uxo* (divsk. nōm. *uši*), lat. *auris* „auss“.

b) Pirmatnēja *s* vietā leišiem ir *š* aiz *k* vai *r*, piem., lei. *vēšis* „vērsis, teļš“: la. *vērsis*, pr. *werstian* „teļš“, skr. *vṛṣa-h* „vērsis“; lei. *āugštas*: la. *aūgst*, lat. *augustus* „cēls“ u. c., skat. Sibl. Et. 29 skk. un ZslPh. XVI 111.

c) Nebalsīgā svelpeņa vietā baltiem ir balsīgais svelpenis balsīgu troksneņu priekšā; tā, piem., lei. *māzgas*, la. *mazgs*: sav. *masca* „cilpa“.

Par *st* < *tt* un *dt* skat. 80. §, par *zd* < *dd* un *td* — 80. §.

42. §. a) Lei. *š* un la. un pr. *s* var arī (sal. 41. § b) atbilst slavu, av. un arm. *s*, skr. *ś*, gr. *ς*, lat. *c*, senīru *c* resp. *ch*, ģerm. *h* resp. *-g-*; tā, piem., lei. *širdis*, la. *siŕds*, pr. *seyr*: kr. *cepdye*, arm. *sirt*, gr. *καρδίᾱ*, lat. *cor*, senīru *crīde*, go. *hairtō* „sirds“; lei.

dēšimt, la. *desmit*, pr. *dessimpts*: sensl. *desētb*, skr. *dāsa*, av. *dasa*, gr. *δέκα*, lat. *decem*, senīru *de'ch*, go. *taihun*.

b) Lei. *š* un la., pr. un slavu *s* var arī atbilst vai nu skr. *kš.*, arm. *ç*, gr. *ξ*, lat. *x*, senīru *ss*, ģerm. *hs*, vai skr. *c(ch)*, arm. *ç*, gr. *σ*, lat. *sc*, ķeltu un ģerm. *sk*; tā, piem., lei. *ašis*, la. *ass* (subst.), pr. *assis*, sensl. *osb*: skr. *ākṣa-h*, gr. *ἄξων*, lat. *axis*, sav. *ahsa* „(ratu) ass“; lei. *šauti*, la. dial. *saut*², sensl. *sovati* „mest“: sav. *sciozan* „šaut“; la. dial. *seja* jeb *sejs* „(cilvēka) ēna“, sensl. *sēnb*: persu *sāya*, skr. *chāyā*, gr. *σκιά*, slv. *scimo* „ēna“ u. c., skat. ZslPh. XVI 107 skk.

Par la. *š* < *tj* un la. un pr. *š* < *sj* skat. 53. § c un 54. § a.

43. §. a) Lei. *ž* un la. un pr. *z* atbilst, pirmkārt, slavu un av. *z*, skr. *j*, arm. *c*, gr., lat. un ķeltu *g* un ģerm. *k*; tā, piem., lei. *žinōti*, la. *zināt*, pr. -sinnat: sensl. *znati* „zināt“, skr. *jānāti*, lat. (*g*)*nōscit*, go. *kann* „(viņš) pazīst“, arm. *caneay* „pazinu“, gr. *γνωτός*, senīru *gnāth* „pazīstams“.

b) Lei. *ž* un la. un pr. *z* atbilst, otrkārt, slavu un av. *z*, skr. *h*, arm. *j*, (aiz patskaņiem) *z*, gr. *χ*, lat. *h*, (līdzskaņu savienojumos) *g*, (*u* un *ū* priekšā) *f*, ķeltu un ģerm. *g*; tā, piem., lei. *žiemā*, la. *ziema*, pr. semo: slavu *zima*, skr. *himá-h*, av. *zima-*, arm. *jmejn*, gr. *χεῖμα*, lat. *hiems* „ziema“; lei. *vežū* „vedu (braukšus)“, la. *vēzums*, pr. wesis (kāds kamanu veids): sensl. *vezetb*, av. *vaza'ti*, skr. *vāhati*, lat. *vehit* „(viņš) ved (braukšus)“, gr. *ὄχος* „rati“, go. *wagjan* „kustināt“.

Par lei. *zd* < *žd* Slblt. Et. 110 skk., Brugmanis Grdr. I² 569, Videmanis Handb. 32 sk. un Šeftelovics KZ LVI 177.

Par la. *ž* < *dj* un *zj* skat. 53. § c un 54. § a.

Pirmbaltu *k* un *g*

44. §. a) Baltu *k* atbilst, pirmkārt, slavu *k* (dažkārt arī *x*?) un (mikstinājuma gadījumos) *č*, *c*, skr. *k*, dažkārt *kh* un (mikstinājuma gadījumos) *c*, arm. *k*, dažkārt *x*, gr. *κ*, dažkārt *χ*, lat. *c*, senīru *c* resp. *ch*, ģerm. *h* resp. *-g-*; tā, piem., lei. *kāras*, la. *karš*, pr. karyago „kaŗa gaita“: senpersu *kāra-*, go. *harjis* „kaŗaspēks“,

gr. *κόρανος* „karvadonis“, senīru *co're* „pulks“; lei. *šakà* „zars“, la. *sakas*: skr. *śakha* „zars“, go. *hōha* (un kr. *coxá*?) „arkls“.

b) Baltu *k* — kā arī slavu *k*, *č*, *c*, skr. *k, c*, arm. *k* — atbilst, otrkārt, gr. *κ, τ*, lat. *qu*, osku, umbru un britu *p*, senīru *c* resp. *ch*, go. *hv*, resp. *-w-*; tâ, piem., lei., la. un pr. *kas*: sensl. *kəto*, skr. *ka-h*, go. *has* „kas“, gr. *κόθεν* „no kurienes?“, ģen. (Hom.) *τέο* „kā“, osku *pai*, lat. *quae* „kuŗa“ (nōm.).

Par baltu *kl* < *tl* skat. 82. § a, par „iespraustu“ *k* — 77. §; par la. *k, c* vai *č* veca *k* vietā — 58. § a.

45. §. a) Baltu *g* atbilst, pirmkārt, slavu *g* un (mikstinājuma gadījumos) *ž* resp. *(d)z*, skr. *g* vai (sākumā tikai palātālu patskaņu priekšā) *j*, gr., lat. un ķeltu *g*, arm. un ģerm. *k*; tâ, piem., lei. *garnys*, la. *gaŋnis*, pr. gerwe „dzērve“: sensl. *žeravъ*, gr. *γέρανος*, kimru *garan* „dzērve“; lei. *áugu*, la. *aúgu*, pr. auginnons „audzinājis“: lat. *augēre*, gr. *αὔξειν*, go. *aukan* „vairot“, skr. *oĵaĥ* „spēks“.

b) Baltu *g* — kā arī slavu *g*, *ž*, *(d)z*, skr. *g, j* un arm. *k* — atbilst, otrkārt, gr. *β, δ*, lat. *v*, osku, umbru un senīru *b*, go. *q*; tâ, piem., la. *gùovs*: arm. *kov*, senīru *bō*, slv. *kō* „govs“, kr. *говядина* „liellopu gaŗa“, skr. *gauh*, gr. *βοῦς* „govs, vērsis“; lei. *nuogas* „plikš“, la. dial. *nuōgs* „nabags“: sensl. *nagъ*, skr. *nag-na-h*, go. *naqaþs* „plikš“.

c) Baltu *g* — kā arī slavu *g*, *ž*, *(d)z* — atbilst, treškārt, skr. *gh* vai (sākumā tikai palātālu patskaņu priekšā) *h*, arm., ķeltu un ģerm. *g*, gr. *χ*, lat. *h* vai (blakus līdzskaņiem) *g*; tâ, piem., lei. *geŋsti* „kārot“, la. *gaidīt*, pr. gēide „gaida“: sensl. *židq* „gaidu“, sav. *gt* „mantkāriba“; lei. *miglà*, la. *migla*: sensl. *mьgla*, gr. *μίχλη*, arm. *mēg* „migla“, skr. *mēghá-h* „mākonis“.

d) Baltu *g* — kā arī slavu *g*, *ž*, *(d)z* — atbilst, ceturtkārt, skr. *gh* resp. *h*, arm. *g* resp. (palātālu patskaņu priekšā) *j*, senīru *g*, gr. *φ, θ*, lat. *f*, (starp patskaņiem) *-v-*, go. *g*, arī (starp patskaņiem) *w* un (aiz *n*) *gw*; tâ, piem., lei. *gāras* „tvaiks“, la. *gars*, pr. gorme „karstums“; sensl. *gorēti* „degt“, skr. *gharmá-h*

jeb *hárah* „kvēle“, arm. *jerm*, gr. $\theta\epsilon\rho\mu\acute{o}\varsigma$ „silts“, senīru *gor* „sil-tums“.

Par baltu *gl* < *dl* skat. 82. § a, par „iespraustu“ *g* — 77. §; par la. *g*, *dz* vai *dž* veca *g* vietā — 58. § a.

Baltu *t, d*

46. §. Baltu *t* atbilst slavu un lat. *t*, skr. *t* (*t̥*), dažkārt *th* (*th*), arm. *t^c*, (aiz *s*) *t*, (aiz *n, r*) *d*, alb. *t*, (aiz *n*) *d*, gr. τ , dažkārt θ , senīru *t* resp. *th*, go. *þ*, *-d-*, (aiz nebalsīgiem berzeņiem) *t*; tā, piem., lei. un la. *tu*, pr. *toū*: sensl. *ty*, av., lat. un senīru *tū*, alb. *ti*, gr. (dōr.) $\tau\acute{o}$, go. *þu* „tu“; la. *māte*, skat. 37. §.

Par baltu *tl* > *kl* skat. 82. § a, par *tt* > *st* un *td* > *zd* — 80. §, par *ts* > *s* — 70. § a; par *tj* > lei. *č* un la. *š* — 53. § b un c.

47. §. a) Baltu *d* atbilst, pirmkārt, slavū, gr., lat. un senīru *d*, skr. *d* (*d̥*) un arm. un ģerm. *t*; tā, piem., lei. *dišvas*, skat. 36. §; lei. *sēdēti*, skat. 41. § a; lei. *širdis*, skat. 42. § a.

b) Baltu — kā arī slavū — *d* atbilst, otrkārt, skr. *dh* (*dh̥*), arm. *d*, gr. θ , lat. *f-*, *-d-*, (aiz *u, r* un *r* vai *l* priekšā) *-b-*, senīru un go. *d*; tā, piem., lei. *dēti*, la. *dēt*, pr. senditans „saliktus“: sensl. *dēti* „likt“, skr. *ádhat* „(viņš) nolika“, arm. *dnem*, gr. $\tau\acute{\iota}\theta\eta\mu\iota$ „lieku“, lat. *fēci* „padarīju“, go. *gadēþs* „darbs“; lei. *medūs*, la. *mēdus*, pr. meddo: sensl. *medō*, skr. *mādhu* „medus“ gr. $\mu\acute{\epsilon}\theta\upsilon$ „reibīgs dzēriens“, senīru *mid*, sav. *metu* „miestiņš“.

Par baltu *dl* > *gl* skat. 82. § a, par *dd* > *zd* un *dt* > *st* — 80. §, par *ds* > *s* — 70. § a; par *dj* > lei. *dž* un la. *ž* — 53. § b un c; par *dm* > *m* — 70. § b.

Baltu *p, b*

48. §. Baltu *p* atbilst slavū, alb., lat. *p*, skr. *p*, dažkārt *ph*, gr. π , dažkārt ϕ , go. *f*, *-b-*, (aiz *s*) *p*; tā, piem., lei. un la. *pats*, pr. viensk. ak. waispattin „sievu“: skr. *pāti-h* „kungs“, gr. $\pi\acute{o}\sigma\tau\varsigma$ „laulāts draugs“, lat. *pottri* „savā varā gūt“, go. *brūþfaþs* „līgavainis“; lei. *spēju* „man ir vaļa“, la. *spēju*: sensl. *spējō* „man veicas“, skr. *sphāyate* „(viņš) piejemas“.

49. §. a) Baltu *b* atbilst, pirmkārt, slavū, skr., alb., gr., lat., senīru *b*, arm. un ģerm. *p*; tā, piem., lei. *dubūs* „dziļš un duobjš“,

la. *dubt*, pr. padaubis „leja“: sensl. *dǫbrb* „grava“, go. *diups* „dziļš“.

b) Baltu — kā arī slavu, alb. un senīru — *b* atbilst, otrkārt, skr. *bh*, arm. *b*, (aiz patskaņiem) *v*, gr. φ , lat. *f*-, *-b*-, go. *b*; tā, piem., lei. *broterēlis* „brālītis“, la. vok. *bratariti* BW 3563,2 var., pr. brote „brālis“: sensl. *bratrō*, skr. *bhrātā*, lat. *frāter*, senīru *brāthir*, go. *brōþar* „brālis“, gr. $\varphi\rho\acute{\alpha}\tau\eta\rho$ „frātrijas (brālības) locekļis“.

Par *bn* > *gn* skat. 82. § c, par *br*-, *bt*- < *mr*-, *mt*- — 79. §.

Līdzskaņu pārveidojumi savienojumos un vairākiem līdzskaņiem kopējas parādības

a) Līdzskaņu liktenis vārda beigās

50. §. a) Pirmatnējās vārda beigās ir paglābušies baltu valodās *s* (piem., dažu celmu viensk. nōminātīvā) un *r* (tā lei. *iř*, la. un pr. *ir*, lei. *peř*, pr. *per*, la. *par*, lei. *kuř*, la. *kur*). Baltu pirmvalodā bija arī *-n*, gan no ide. *-n* (pr. semen „sēkla“ = lat. *sēmen*), gan — kā arī slavu un ģermāņu valodās — no ide. *-m*, piem., pr. viensk. *ak*, *kan*, lei. dial. *kan* > rakstu val. *kā* = la. *kūo* < pirmbaltu **kan* = skr. *kam*.

Zuduši ir vārda beigās visās baltu un slavu valodās zobu slēdzeņi, tā viensk. 3. personā, piem., lei. *vēda* = la. *vēd*, pr. polinka „paliek“ (sal. skr. „injunktīva“ viensk. 3. pers. *bhārat* „nes“), un vietniekvārdu nekatras dz. viensk. nōminātīvā un akuzātīvā, piem., la. un pr. *ka* = lat. *quod*.

b) Līdzskaņi, kas tikai pēc kāda patskaņa zuduma ir nokļuvuši vārda beigās, palaikam ir paglābušies. Bet ir — sevišķi izloksnēs — gadījumi, kur arī tādi līdzskaņi ir zuduši. Visbiežāk atkrit *-j* aiz diftongiem un gaņiem līdzskaņiem (skat. 65. § b); zūd izloksnēs dažkārt arī *-r*, piem., lei. *i[ř]*, *y[rà]* „ir“, *dá[r]* „vēl“, la. *ku[r]*, *i[r]*, *a[r]*, *vai[rs]*, retāk arī citi līdzskaņi, piem., la. *kādē[l]*, *kāpē[c]*, *daū[dz]*, *pēr[n]*, *ka[d]*, *nuō[st]* u. c. Le. Gr. 82. § b

un lei. *ka[d]*, *šali[n]* „projām“; vēl citi piemēri Jōnikam Pagram. 30 un Frenkelim Balticoslav. III 29 sk.

Visvairāk cieš vārda beigās dažiem adverbjiem un verbu formām, ko lietā it kā ar interjekciju nozīmi, piem., la. *pa[g(a)] < pagaidi! dzi(rdi)! ciē[t(i)]*, lei. *agī < aŗ girdī* u. c. Jōnikam l. c. 31.

c) Balsīgie troksneņi latviešu rakstu valodā un izlokšņu lielākajā daļā arī vārda (un teikuma) beigās paliek balsīgi, bet austrumizloksnēs (krievu ietekmē?) kļūst šai pozīcijā nebalsīgi (skat. Le. Gr. 82. § c). Leišu valodā tie tur Mazlietuvas pārstāvim Kuršaitim patur savu balsīgumu (skat. viņa gram. 175. §), bet par Dižlietuvas rakstu valodu saka Zenns savā Kleine lit. Sprachlehre 8. lapp., ka teikuma beigās tur balsīgums zūdot.

b) Tautosillabisku nāseņu liktenis

51. §. a) Prūšu valodā tie ir visnotaļ paglābušies, piem., sansy „zoss“ jeb semen „sēkla“. — Leišu (tagadējā) rakstu valodā un izlokšņu lielākajā daļā tautosillabisks *n* ir zudis, pagarinādams iepriekšējo patskani, vārda beigās un svelpeņu, šņāceņu, plūdeņu, nāseņu, *j* un *v* priekšā, tā, piem., *žāsis* „zoss“, *vāšas* „kāsis“, *gražyti* „grozit“, ak. *lāngā* „logu“, *sājūdis* „sakustēšanās“, *šāļū* „salstu“, *sāmonē* „samaņa“, *sānaris* „loceklis“, *tēvas* „tievs“, *sprēsti* „spriest“, *grēžti* „griezt“, ak. *žēme* „zemi“, *spīsta* „sāk spīdēt“, *grīžti* „atgriezties“, *dīlū* „delu“, *īrū* „irstu“, *gījū* „dzīstu“, ak. *āki* „aci“, *skūsti* „sūdzēties“, *puvū* „pūstu“, ak. *sūnu* „dēlu“. Daukanta pārstāvētās žemaišu izloksnēs pie tam no *an* rodas (kā arī no ide. *ō*) *ou* (piem., ak. *kou* „ko“ jeb *drous-* rakstu valodas *draqs-* vietā) un no *en* — (ar šauru *e*) *ei* (kas tur atbilst arī rakstu valodas *ie* skaņai), piem., *nuspreistas* LChr. 187,²⁹ „nospriests“. Vecajos rakstos un vēl tagad žemaišu izloksnēs tautosillabiskais *n* ir sastopams arī minēto līdzskaņu priekšā un (tagad palaikam tikai uzsvērtās) vārdu beigās, piem., *prisikēlens* „piecēlies“, *darēns* „darījis“, *sutrinis* „sātris“, *buven* „bijuši“, *manens* „manis“, ak. *ūkin* „māju“, *rūpinantīn-si* „rūpējošos“ u. c. Bretkūnam,

daudzsk. ģen. *svietiškunjun* „pasaulisko“ Volfenbūteles postillā, žem. *žansis* jeb *žonsis* Būgas KSn. 118 u. c., *pamāten* (ar pusgaŗu *e*) „ieraudzījuši“ u. c. Ģeruļa Li. Dial. 17 (blakus ģen. *vēsū* [ar nāsālu *ū*] „visu“), ak. *kōn* (ar platu, nāsālu, pusgaŗu *o*) „ko“ turpat 15, (ar lūpu nāseni *-n* vietā) ģen. *dōntām* (ar pusgaŗu *o*) „zobu“ turpat 11, skat. arī Kuršaiša gram. 149. un 162. §, Becenbergera BGLS 39 skk., 123 un 143 un Stanga Maŗv. 58 skk.

b) Latviešu valodā no pirmbaltu tautosillabiskiem savienojumiem *an*, *en*, *in*, *un* ir radušies *uo* (< *ō* < *on*, sal. lei. dial. *on* < *an*), *ie* (< *ē*), *i*, *ū*, piem., vārdos *rūoka* = lei. *rankā*, *plēci* = lei. *penkī*, *kritu* = lei. *krintū*, *jūtu* = lei. *juntū*. Aizgūvumos *n* paliek, atskaitot tikai *mūka* vārdu, kas taču laikam līdz ar ig. *muņk* ir radies no zviedru vai dāņu *munk*. Kā rāda 13. gadsimteņa rakstos minētie Latvijas vietvārdi, senie tautosillabiskie zobu nāseni ap 1200. g. latviešu valodā vairs nav eksistējuši. Ja *giedu* ir aizgūts no leišu valodas (sal. lei. *pasigendū* „sajūtu kā trūkumu“) un ja *ie* tur < *en*, tad *uo*, *ie*, *i*, *ū* no *an*, *en*, *in*, *un* laikam ir radušies vēlāk nekā *c*, *dz* < *k*, *ģ*, ar ko saskan tas, ka arī kuršu valodā, kur tautosillabiskais *n* bija paglabies, bija radušies *c*, *dz* < *k*, *ģ*.

Tādi vārdi kā *dziņtars* (blakus īsti latviskajam *dzitaram*) ir laikam kursismi. Citi vārdi ar tautosillabisku *n* ir aizgūti no leišu (vai sēļu?), ģermāņu, somu vai slavu valodām.

Bet daži tādi vārdi ir tīri latviski. Pirmkārt, *k* (*c*) un *g* (*dz*) priekšā *n* var būt radies no *m*, kad vecais tautosillabiskais *n* bija jau zudis. Otrkārt, pēc vecā tautosillabiskā *n* zuduma var no jauna būt radies tāds *n*, disimilējoties no *l* vai *r*, skat. 71. § a. Treškārt, atrodam tautosillabisku *n* latviešu jaundarinājumos no saknēm ar *-n*, piem., *skaņdināt* (no *skanēt*, kā, piem., *guldināt* no *gulēt*). Ceturtkārt, ir radies no jauna tautosillabisks *n*, kur aiz tā ir zudis kāds patskanis, piem., *svins* = lei. *švīnas* vai *dzeņ* = lei. *ģēna*. Bez tam atrodam tautosillabisku *n* onomatopoētiskos un etimoloģiski neskaidros (tātad laikam vēlāk radušos) vārdos.

c) Turpreti *m* ir baltiem līdzskaņu priekšā paglābies (tikai *k* un *g* priekšā asimilējoties pārvērties par vēlāru *n*, skat. 61. §), piem., lei. *šimtas*, la. *simts*, pr. tūsimtons „tūkstošus“, lei. *tamsūs*, la. *tūmsšs*, lei. *grémžti* „kasīt“, la. *grežzt*, lei. *gimdyti*, la. *dzēm-dēt*, *vimbās* „siekalas“. Pret to neliecina tādas formas kā la. *tūopu*, = lei. *tampū*, jo lei. *m* te lūpeņa priekšā radies no *n*; baltu (tātad arī ide.) pirmvalodā tātad ir bijuši arī savienojumi *-np-*, un *-nb-* un la. *miesa* līdz ar žem. *meisa* var būt radusies — lai gan gotiem bija *mimz* — tikai no pirmbaltu **mensā*, uz ko norāda arī pr. *mensā*: vai nu baltu *men-* te radies, disimilējoties no *mem-* (sal. la. dial. *muns* < *mums*), vai go. *mimz* — asimilējoties no **minz*.

c) Līdzskaņu savienojumi ar *j*

52. §. *pj*, *bj*, *vj*, *mj*. a) Kā izrunāti prūšu vārdi piucian „sirpis“, vietvārds Gerte-peawne (sal. lei. *pjaūnis* „plava“ un *pjūklas* „zāģis“), peuse „priede“, 3. p. etwerpe (ar *-pe?*) „piedod“, knieipe „smeļ“, wupyan „mākonis“, wormyan (v.) „rot“, samyen „tīrums“, ak. semmien „zemi“, aucktimmien (v.) „Obersten“, geywien „dzīvi“, (ar zilbisku *i?*) knapios „kaņepes“ un claywio (v.) „sitevleysch“, nav zināms.

b) Leišu valodā vārda sākumā *j* aiz lūpeņiem paglābusies (skat. Būgas KSn. 5 sk.), piem., *bjaurūs* „nejauks“, *pjāuti* „griēzt“, *spjāuti* „splaut“, bet saknes beigās zudusi, mīkstinot iepriekšējo lūpeņi, piem., *gróbiu* „grābju“, *kópiu* „kāpju“, *vemiū* „vemju“, *stóviu* „stāvu“, ģen. *ūpiū* „upju“.

c) Latviešu valodā tagad *j* vārda sākumā aiz lūpeņiem ir pārvērtusies (kā slavu valodās) par *ļ*, piem., *ļļaurūs*: lei. *bjaurūs*, *plāūt* = lei. *pjāuti*, *splāūt* = lei. *spjāuti* (piemēru ar **vj-* un **mj-* trūkst latviešu valodā). Turpreti saknes beigās tagad atrodam *j* aiz lūpeņiem, piem., *grābju*, *kāpju*, *vemju*, ģen. *cīrvoja*; *j* te laikam ir analogisks jauninājums, skat. par to un par *j* zudumu izloksnēs Le. Gr. 84. §.

53. §. *tj. dj.* a) Kā izrunāti prūšu vārdi median „mežs“, medione „medības“, maldian „jauns zirgs“, peadey „zeķes“, 3. p. gēide (ar *d'*?) „gaida“, ak. dien „viņu“ (siev. dz.), diens „viņus“, waitiāt „runāt“, klantemai „lādam“, crisionisto „kristietība“, cristiāniskas „kristīgs“, laitian „desa“, lactye (v.) „Pelzkleid“, lisytyos (v.) „Notstall“ un sutristio „suliņas“, nav zināms; liekas, ka vismaz vienā izlokšņu daļā *tj, dj* (kā žemaišu un kuršu izloksnēs) > *t, d*.

b) Leišu valodā *tj, dj* > *č, dž* (izloksnēs arī *ć, dž*), piem., *vókiečiai* „vācieši“, *briedžtai* „brieži“. Žemaišu izloksnēs, kur *a* aiz *j* pārvērtās par *e* tik agri, ka *tja, dja* tur caur *tje, dje* > *te, de* pēc 57. § minētās rēģulas, *t* un *d* ar laiku lielākā vai mazākā apjomā ir analogiski ieviesušies arī citās formās gaidāmo *č, dž* vietā, tā ka dažās žemaišu izloksnēs *č, dž* ir sastopami vairs tikai formāli izolētos vārdos, kur *č, dž* nemijas ar *t, d*, piem., *tyčiuomis* „tišām“; par to Būga Žod. LIV skk. un Salis Arch. Phil. IV 23 skk.

c) Latviešu valodā *tj, dj* > *š, ž*, piem., *vācieši, brieži*, daudzsk. ģen. *rīkšu* = lei. *rykščiū*, dial. *zvaižu* = lei. *žvaiždžitiū*. Kur blakus *š* < *stj* un *ž* < *zdj* ir formas ar *st* resp. *zd*, tur varēja analogiski no jauna rasties savienojumi *stj, zdj*, kas tad ir pārvērtušies par *šk, žg*, piem., ģen. *rīkšku* (blakus *rīkšu*; kā *upe: upju*, tā *rīkste: *rīkstju* > *rīkšku*), *skružgu* „skudru“. Aiz *k* ir *š* parastāks nekā *šk*. Dažās Kurzemes izloksnēs *stj, zdj* > *šč, ždž*, piem., ģen. *rīkšču, skruždžu*, kas var būt zemgalismi (sal. Zemgales vietvārdus *Džūkste*², *Zemaiči* u. c.) vai lituanismi; skat. arī Le. Gr. 85. §.

Kuršu izloksnēs, jādombā, saknes beigās no *tj, dj* ir radušies *t, d*, skat. FUF XII 65 sk.

54. §. Svelpeņu un šņāceņu savienojumi ar *j*. a) Prūšu un latviešu valodā *s* (= lei. *s* un *š*) + *j* > *š*; tā prūšu vārdos schuwikis „kurpnieks“ (sal. lei. *siuwikas* „šuvējs“), ak. schan „šo“ (= lei. *šiā*), tawischan „tuvāko“ u. c., skat. Senpr. 34, un latviešu vārdos *šūt* = lei. *siūti*, tag. *kāšu* = lei. *kōšiu* u. c.

Latviešiem (un laikam arī prūšiem) arī $z (= lei. \check{z}) + j > \check{z}$, piem., la. ģen. *eža* = lei. *ěžio*.

b) Leišu valodā no j savienojumiem ar iepriekšēju s, \check{s}, \check{z} rodas mikstināti s, \check{s}, \check{z} , piem., *siūti*, tag. *košiu*, ģen. *ěžio*.

55. §. *nj, lj, rj*. Leišiem un latviešiem šie savienojumi (tāpat kā slaviem) ir pārvērtušies par n, l, r , piem., ģen. lei. *žirnio, brólio, pavāsario* = la. *ziřna, brāļa, pavasara* > dial. *pavasara*. Kā izrunāti prūšu vārdi brunyos „brunās“, 3. p. trinie „draud“, ak. perōnien „draudzi“ u. c., garian „koks“, wargien „vařš“, ak. kariausnan „kařořanu“, pogirrien „uzslavu“ u. c., saligan (v.) „grūn“, kelian „iesms“, ak. noseilien „garu“, pic-kullien „elli“, bleusky (v.) „Schilf“, aulāut „mirt“, ak. sallūban „laulību“ u. c., nav zināms.

56. §. *kj, gj*. Kā izrunāts prūšu vārds dragios „raugs“, nav zināms. Leiši ir pārvērtuši *kj, gj* par k, g , latvieši (un kurši) — par c, dz , piem., lei. *tikiū, regiū* = la. *ticu, ředzu*. Fleksijas formās ir la. c, dz ar laiku pa daļai analogiski pārveidoti par $č, dž$ (no *cj, dzj* vai $č, dž$); tā it sevišķi nōminālajos *jo*-celmos, kam viensk. nōm. beidzas ar *-is*. Tā, piem., senie, dažās izloksnēs vēl paglābušies ģenitīvi *lāca, drudza* (= lei. *lōkio, drūgio*) ir izlokšņu vairumā un rakstu valodā pārveidoti par *lāča, drudža*; kā, piem., blakus nōm. *kuřmis, gailis* ir ģen. *kuřmja, gaila*; tā arī blakus nōm. *lācis, drudzis* ir darināts jauns ģen. **lācja* vai **lāca* > *lāča*, **drudzja* vai **drudža* > *drudža*.

57. §. j zudums starp līdzskani un palātālu patskani. Leišu un latviešu valodā (par prūšu valodu šai ziņā trūkst dotumu) j ir zudusi starp kādu līdzskani un palātālu patskani; tā, piem., tagadnes *jo*-celmu formās (viensk. 2. p. lei. *kentī, kelī, glōbi* = la. *ciet[i], cel[i], glāb[i]*, la. imper. daudzsk. 2. p. *cietiet, celiet, glābiet*, blakus la. *ciešu, ceļu, glābju*, lei. *kenčīū, keliū, glōbiu*), la. *slapēt* jeb *slapināt* (lei. *ślāpinti*) blakus *slapjs* (lei. *ślāpias*), la. *teļēns: teļš, celņš: ceļš*, lei. vok. *svetē*: nōm. *svēčias* „viesis“. Latviešu valodā šai ziņā vēlāk izdarīti dažādi jauninājumi. Tā, piem., blakus *mūžam, mežam* ir

tagad deminūtīvi *mūžiņš* (tautasdziesmās vēl *mūziņš*), *mežiņš* (senais **mediņš* atgādināja drīzāk *među* nekā *mežu*). Un nōminālo *jo*-celmu fleksijā latviešiem senās formas, kur *j* zudusi, tagad visnotaļ ir pārveidotas; piem., vīr. dz. daudzsk. nōm. *diži*, *tukši*, *slapji*, dat. *dižiem*, *tukšiem*, *slapjiem*: lei. *didl*, *tuštī*, *šlapl*, dat. *didiems*, *tuštiems*, *šlapiems* (blakus, piem., ģen. *didziņ* = la. *dižu*). Skat. arī Le. Gr. 88. §.

d) Mīkstinašana

58. §. Līdzskaņu mīkstinajumi sekojošas *j* ietekmē ir jau minēti iepriekšējos paragrafos. Atliek vēl citi gadījumi.

a) Latviešu (un kuršu) valodā pīrmbaltu *k*, *g* — ja tie neatrodas tieši aiz kāda svelpeņa — palātālu patskaņu priekšā > *c*, *dz*, piem., *acis* = lei. *ākys*, pr. *ackis*; *vīlks*: *vīlciņš*; *tecēt*, tag. viensk. 2. p. *teci* = lei. *tekēti*, *teki*; *dzērve* = lei. *gērvé*, pr. *gerwe*; *dzītars*, (kuršu) *dziņtars*: lei. *gintāras* jeb *gentāras*, pr. *gentars*, (kuršu) *meņce* = lei. *mēnké*. Paglābušies ir *k*, *g* *i* < *ai* priekšā, piem., (*tu*) *saki* = lei. *sakaī*; *liki* = lei. *likaī*; adv. *ilgi* = lei. *ilgai*; tāpat, ja seko *-is* < *-as* (*o*-celmu viensk. nōminātīvā), piem., *laīskis* (kā mēdz izrunāt formu *laīšks*). Turpretī *-ie* un *-i* < *-ie* priekšā ir gaidāmi *c*, *dz* un konjugācijā tiešām sastopami (piem., *teci*, *teciēt!*); dažās latgaļu izloksnēs (Skaistā FBR XV 36 un 39 u. c.) arī vēl deklinācijā, piem., daudzsk. nōm. *plici zirdzi* Dagdā, *leluoci* „lielāki“ Tdz. 59146, daudzsk. instr. *šeičim* < **sticiem* BW 7411,2. Bet palaikam tagad deklinācijā *k* un *g* ir no citiem locījumiem atkal ieviesušies *-ie* un *-i* < *-ie* priekšā, piem., *pliki(em)*, *ziģi(em)*, sal. kr. *волку* „vilki“ senkr. *вълци* vietā.

c, *dz* < *č*, *ģ* šķiet vecāki nekā *uo*, *ie*, *ī*, *ū* < *an*, *en*, *in*, *un*, skat. 51. § b.

Pīrmbaltu *sk*, *zg* ir palātālo patskaņu priekšā latviešiem pārvērtušies par *šk*, *žģ*, piem., *škēlt* = lei. *skēlti*; *režģis* = lei. *rēzģis*. Tikai atvasinājumos no saknēm ar *-sk*, *-zg* atrod arī (analoģiski radušos) *sc*, *zdz*, piem., *drusciņas* (blakus *druskam*,

kā *rūociņa* blakus *rūokai*), *samazdziņas* BW 28944, *sescene* „seskādas cepure“; sal. *šķ*, *žģ* < *stj*, *zdj* 53. § c.

Gandrīz visā augšzemieku dialektā un dažās Vidzemes vidus izloksnēs *šķ*, *žģ* (arī aizguvumos) > *šk*, *žg*, par ko A. Ābele FBR XX 214.

ķ un *ģ* sastopam latviešu valodā ne vien aizguvumos no slavu, somu un ģermāņu valodām, bet dažkārt — gaidāma *c* vai *dz* vietā — arī vecos baltu vārdos (arī ne aiz *s* > *š* resp. *z* > *ž*). Daži tādi vārdi ar *ķ* vai *ģ* var būt īsti latviski, proti tādi, kur *ķ* vai *ģ* ieradies palātāla patskaņa priekšā tikai pēc tam, kad *ķ*, *ģ* citur jau bija pārvērsti par *c*, *dz*; tā, piem., *ķeiris* (blakus *kreīlim*) < **kreiris*; *ķēlt* — laikam formu **kart* (kas paglābies saliktenī *aizkaft*) un *tveft* mistrojums, sal. sinonimo *ķveft* Aulejā. Tādas formas kā *ķilvis* (blakus vēl *šķilvis* „kuņģis“ = lei. *skilvis*) var būt pārlatvinātu lībiešu izrunā zaudējušas pirmatnējo *s* > *š*. Bet lielākā daļa vārdu ar nekārtņu *ķ* vai *ģ* ir pārņemta no leišu valodas (visvairāk tādu formu ir gar Lietuvas robežu).

Austrumizlokšņu lielākajā daļā *ķ*, *ģ* (arī aizguvumos) > *č*, *dž*, ja tie neseko tieši aiz *š* resp. *ž*, par ko A. Ābele FBR XX 213 sk.

b) Visās baltu valodās atrodam vismaz vienā izlokšņu daļā visādu līdzskaņu lielāku vai mazāku mīkstinājumu palātālo patskaņu priekšā.

Ka vismaz vienā prūšu izlokšņu daļā ir bijis minētais mīkstinājums, par to liecina (poļu rakstības ietekmē radušies) rakstījumi etwiērt „piedot“ (blakus *etwērpimai* „piedodom“), giēidi „gaida“ (blakus gēide), piēncs „piekts“ (blakus penckts) u. c., skat. Senpr. 18 ar tur minēto literātūru. Blakus kelian „šķēps“, pickullien „elli“ u. c. sastopam arī tādus rakstījumus kā aulāut „mirt“ (: lei. *liāutis*¹ „mitēties“) jeb ak. sallūban „laulību“ (: lei. *sāliūba*), kur l — kā poļu grafikā — apzīmē mīkstinātu l, sal. la. palloutes LLD II 11₂₆ „paļauties“.

Par Mazlietuvu izloksnēm saka Kuršaitis Gramm. 24 skk., ka tur palātālo patskaņu priekšā mīkstinot tikai *k*, *g* un *l*, pie kam starpība starp *l*, piem., nōminātīvā *brōlis* un l ģenitīvā *brōlio*

¹ Lei. *lavónas* „liķis“ laikam no **levānas*.

esot tikai „unbedeutend“. Turpreti Dižlietuvas izloksnēs sastopam visū līdzskaņu mīkstinājumu palātālo patskaņu priekšā, skat., piem., Ģerūļa Li. Dial. 41, 60 un 71. Pie tam — vismaz vienā izlokšņu daļā — *s*-, piem., vārdā *senēlis* „vecītis“ esot mazāk mīkstināts nekā, piem., vārdā *siuvimas* „šūšana“; un arī palātālo patskaņu priekšā Ģerulis šur tur novērojis divas mīkstinājuma stipruma pakāpes. Tā mīkstinot ne vien tieši palātāla patskaņa priekšā esošu līdzskani, bet arī līdzskaņus palātalizētā līdzskaņa priekšā, piem., *gērti* (ar *r*) „dzert“, ak. *žiupsnēļi* (ar *s*) „žūksnīti“, *iņsiu* (ar *m*) „jemšu“, *vālgyti* (ar *l*) „ēst“ un šur tur pat *vōgti* (ar *k*) „zagt“ jeb *kreipti* (ar *k*) „šķiebt“. Dažās izloksnēs, kā aizrāda Ģerulis l. c. 41 un 60, vārda beigās sastopams arī mīkstināts *s* aiz iepriekšēja (neuzsvērtā) palātāla patskaņa, piem., vārdā *kiškis* „zaķis“.

Bet vidus un austrumu augštaiši ir *e* un *ē* priekšā pārvērtuši *l* par (vēlāru) *l*, par ko, piem., Salis Arch. Phil. IV 26 skk.

Lietuvas dienvidaustrumdaļā („dzūku“ izloksnēs) *t(v)*, *d(v)* ir (slavu ietekmē?) *i*, *ɾ* vai *ie* priekšā pārvērti par *ć(v)*, *dž(v)*, par ko Salis l. c. 30 skk.

Latviešu valodā mīkstina vienā libisko izlokšņu daļā (varbūt libiešu ietekmē) līdzskaņus *t*, *d*, *c*, *dz*, *s*, *z*, *n*, *l*, *r* palātālu patskaņu priekšā (kas paši pēc tam var zust) saknes beigās, pie kam šāds līdzskaņu *n*, *l*, *r* mīkstinājums ir vājāks par to, ar kādu runā *n*, *l*, *r* < *nj*, *lj*, *rj*. Daudz konsekvētāk mīkstina līdzskaņus palātālu patskaņu priekšā augšzemnieku dialektā, sevišķi austrumizloksnēs, kur šis mīkstinājums ir varbūt radies slavu ietekmē un ir sastopams arī aiz palātāliem patskaņiem. Arī šais izloksnēs palātālais patskanis var, mīkstinājumu radījis, vēlāk pats izzust. Austrumizloksnēs tā mīkstina — arī vārda sākumā — puslīdz visus līdzskaņus, arī *k*, *g*, kur tie analogiski no jauna ieradušies palātālu patskaņu priekšā, pie kam šie austrumizlokšņu *k*, *g* (kas skaidri atšķiras no rakstu valodas *k*, *g*) skan apmēram kā kr. *k*, *g*. Tikai šņaceņi un mazākā apmērā arī *r* (kā baltkrievu valodā) paliek — vismaz vienā šo izlokšņu daļā — nemīksti-

nāti. Šis mīkstinājums ir sastopams tur arī palātālizētu līdzskaņu priekšā; skat. Le. Gr. 90. §.

c) Visā latviešu valodā *s, z, l, n* un dažās kursiskās izlokšnēs arī *r* asimilējas *ķ, ģ, ņ, l* priekšā par *š, ž, l, ņ, r*; tā, piem., *šķirt* (vecākajos tekstos vēl: skirt) = lei. *skirti*; daudzsk. ģen. *krāšņu*: nōm. *krāsnis*; viensk. ģen. *pūšļa*: nōm. *pūslis*; *režģis* = lei. *rēzģis*; daudzsk. ģen. *zvāigžņu*: nōm. *zvāigznes*; ģen. *zižļa*: nōm. *zizlis*; ģen. *viļņa*: nōm. *vilnis*; *sliņķis*: *sliņķis*; dial. ģen. *pabērņa*: nōm. *pabērnis*; skat. arī Le. Gr. 92. §.

d) Latviešu valodā aiz *j, r, l, ņ, ķ, ģ* svelpenis *s > š*, bet ne visās izlokšnēs aiz visām tām skaņām, skat. Le. Gr. 93. §.

Savienojumi *ķs, ģs* nekur nav ciesti: nōm. *mač* (ģen. *maģa*) „mazs“ (radies no **matš < *maķš < *maģš < *maģs*) Kursas dienvidrietumos; Bērzaunē u. c. tai vietā *moģis*.

-*ns* visur $>$ -*ņš*, piem., *viņš*; Mancelim (17. gadsimtenī) vēl *viņš*.

-*ls* rakstu valodā un izlokšņu vairumā $>$ -*ļš*, piem., *ceļš* = lei. *kēlias*, bet dažās tāmnieku un augšzemnieku izlokšnēs — *ceļs*.

Arī -*rs* rakstu valodā un izlokšņu lielākajā daļā $>$ -*rš* (citur: -*rs*), pie kam te šis -*š* ir paturēts arī tais izlokšnēs, kur vēlāk *r > r*; piem., *kaŗš* = lei. *kārias*.

Aiz *j* ir *s* rakstu valodā un vienā izlokšņu daļā vienzilbes vārdos pārvērties par *š*, bet vārdos ar vismaz divām zilbēm paglābies; piem., *slapjš* = lei. *šlāpias*; *vējš* = lei. *vējas*; *arājs*, *kalejs*, *mācītājs*. Šī starpība radusies no tam, ka izlokšnēs ap Jelgavu, kas ir pamatā rakstu valodai, neuzsvērts -*ājs, -ējs > -ais, -eis* jau pirms -*js* pārvēršanās par -*jš*, bet aiz *i* svelpenis *s* paliek nepārvēidots. — Austrumizlokšnēs -*s* aiz *j* visnotaļ paglābjas vai arī pārvēršas tikai par -*š*, turpretī daudzās vidusizlokšnēs -*s* aiz katras *j* ir pārvērties par -*š*; piem., *ara(j)š, kale(j)š, mācīta(j)š*; citur: *arais, kaleiš, mācītais*.

e) Mīkstinājums *u* vai *ū* priekšā var būt ieradies no radu formām ar *jau < eu*; tā, piem., lei. *griūti*, la. *grūt* varēja dabūt savu *r* no lei. *griāuti* resp. la. *graût*, no kurienes *r* arī la. *gravas* vārdā.

f) Dažreiz mīkstinājums var būt radies, divus vārdus kontāminējot; piem., la. *ņemt* no *nemt* + *jemt*.

g) Latviešu valodā mīkstinājums ir radies dažos nievājamos vārdos, piem., *plēka*, *čaūrumelis* u. c., skat. Le. Gr. 91. §.

e) Asimilācija

59. §. Te īsti ir piederīgi arī daži no jau minētiem mīkstinājumu gadījumiem. Šai nodaļā būs runa par tādiem asimilācijas (ne mīkstinājuma) gadījumiem, kur asimilētais līdzskanis nav pilnīgi zudis; par tiem asimilācijas gadījumiem, kur asimilētais līdzskanis ir pilnīgi zudis, skat. 67., 69. un 70. §.

1) Kontaktā

a) Regresīva asimilācija

60. §. Latviešu izlokšņu lielākajā daļā, cik zināms, nebalsīgie troksneņi balsīgo troksneņu priekšā kļūst balsīgi un otrādi (arī saliktenos un teikuma sakarā); bet lietderības labad rakstīts tiek šai ziņā etimoloģiski, piem., *nags*, *mazs*, *apgāzt*. Tikai par dažām augšzemnieku izlokšnēm ir zināms, ka tur viensk. nōminātīvā balsīgie troksneņi -s priekšā patur vismaz savā sākumdaļā savu balsīgumu, piem., *nogs* (< *nags*) u. c. blakus inf. *beikt* < *bēigt* u. c., par ko Elksnītis FBR IX 123 sk. un 135. — Dažās augšzemnieku izlokšnēs arī *l*, *r*, *n*, *m* nebalsīgu troksneņu priekšā kļūst nebalsīgi, skat. FBR VI 75 un KZ XLIV 48. — Skaidri vairs neizprastos saliktenos *tm* > *dm*, piem., *sudmalas* < *sutmalas* FBR VII 134, XIII 84 un Fil. mat. 40, par ko Streitberg-Festgabe 45.

Leišu valodā, kā aizrāda Ķerulis Li. Dial. XV, nebalsīgie troksneņi balsīgo troksneņu priekšā kļūst tikai druscitiņ balsīgi vai arī pārvēršas par „lēnēs“, un par „lēnēs“ pārvēršas arī balsīgie troksneņi nebalsīgo troksneņu priekšā (tā arī Otrembska novērotā Tverečas izlokšnē, skat. viņa Narz. Twer. I 100, bet nebalsīgie troksneņi tur balsīgo troksneņu priekšā topot balsīgi; citādi Kuršaitis par Mazlietuvās izlokšnēm savas gramatikas 129. §).

Prūšu tekstos sastopam tādas rakstījumus kā *sups* (arī: *subs*) „pats“ blakus ak. *subban* jeb rānctwei „zagt“ blakus *ranguns* „zadzis“, bet arī (etimoloģiski rakstītus?) *labs*, *gērbt* „runāt“ u. c.

61. §. Leišu valodā un latviešu rakstu valodā un izlokšņu lielākajā daļā aukslējeņu *k* un *g* priekšā runā vēlāru *n*, bet daudzās latviešu augšzemnieku izloksnēs — varbūt krievu valodas ietekmē — dentālu *n*.

Lūpeņu *b* un *p* priekšā visiem baltiem $n > m$: pr. *sompinis* „rupjā maize“, *em-perbandāsnan* „kārdināšanā“, *emperri* „kopā“ u. c. (bet etimoloģiski: *ni en-bāndan* „bez kāda labuma“; *penpalo* „paipala“ laikam no **pelpalā*); lei. *tampū* „topu“, *imbuvys* „iebuvietis“, *iṃpinas* „iepinums“ u. c. Jōnika Pagram. 26; la. *sūmpuṃnis*, *Eṃburga* no v. *Annenburg* u. c.

Prūšu valodā ir *n* asimilējies arī sekojošam *r* un *l*: *serrīpimai* (v.) „wir erfahren“ (bet etimoloģiski: *senrists* „sasiets“ un *senrinka* „pulcē“), ak. *sallūban* „laulību“.

Pēc tam kad pirmbaltu *an*, *en*, *in*, *un* bija latviešiem pārvērtušies par *uo*, *ie*, *ī*, *ū*, latviešu valodā *m* ir *k* un *g* priekšā pārveidots par vēlāro *n*, piem., vietvārdos *Rānka* (sal. v. *Ramkau*), *Krankaļi* u. c.; tas pats ir noticis lei. vārdā *Dingāilla*, ko min Būga LtT II 27.

b) Progresīva asimilācija

62. §. a) Latviešu rakstu valodā un augšzemnieku izlokšņu lielākajā daļā savienojums *ln* palaiķam paliek negrozīts, piem., *vilna* u. c. Bet lezjemnieku izlokšņu vairumā *ln* gandrīz visos vārdos $> \tilde{l}$ (piem., *vīlla*), un vienā augšzemnieku daļā ir arī tādas formas kā, piem., *pēllit*² $< pēlnīt$ un pat *koļls* $< kaļns$, skat. par to Le. Gr. 98. §.

b) Aizguvumos no vācu valodas latvieši ir vācu *šn-*, *šl-* pārveidojuši par *šņ-* (piem., *šņuōre*), *šļ-* (piem., *šļaka*). Tā arī *št-* (arī latviešu vārdos) redzam pārvērstu (caur *šļ-*) par *šķ-*, piem., *šķuōvēt* (no v. *stowen*), dial. *šķe* $< š(i)te$ u. c.

2) Atastumā

a) Regresīva asimilācija

63. §. a) Leišu valodā un dažās latviešu izloksnēs *s* > *š*-, ja nākamā zilbe sākas ar *š*, piem., lei. *šeši* (: lat. *sex*), *šēšuras* „vīratēvs“ (: gr. *ἐκκρός*), la. augšzemn. *škumškis* < *skumšķis* u. c. Jōniks Pagram. 27 min arī tādas formas kā *pašišildyti* u. c.

Latviešu izloksnēs arī *c* — *č* > *č* — *č*, piem., *čači* < *cači*.

b) Latviešu valodā atrodam arī *c* — *c* < *s* — *c*, piem., *cečumi* u. c.; leišu valodā ir sastopams *čičia* < *šičia* „te“. Vēl citus regresīvās asimilācijas piemērus skat. Le. Gr. 99. §.

b) Progresīva asimilācija

64. §. Piemēram te der la. dial. *čūška* < *čūska* un dial. *šiš* < *šis*.

f) Līdzskaņu zudums vārda sākumā un vidū

65. §. j. a) Par *j* zudumu starp līdzskani un palātālu patskani skat. 57. §.

Katra *j* zūd *i* resp. *ɪ* (arī *ie*) priekšā, ja to neaizkavē sistēmas spaidis; tā — vārdos la. *ietere* (sal. kursisko *jentere*), austrumlei. *intē* < *jentē* „ietere“ u. c.

b) Aiz diftongiem un gaļiem patskaņiem zūd *j* konsonantu priekšā un vārda beigās, ja iepriekšējais gaļums netiek saisināts un ja sistēmas spaidis nepaglābj šo *j*; tā, piem., tag. 3. p. pr. *milē* = la. *mīle* < **mīlej[a]*; la. dial. *sē[j]*; pr. *maitā* „baro“, la. *mazgā[j]*, *mēluo[j]*, dial. *jā[j]* = lei. *mazgója*, *melúoja*, (dial.) *jó[j]*; la. dial. *laū[j]*, veclei. *rykaw* < *rykáuj(a)* „rīko“; viensk. nōm. lei. dial. *vē[ja]s* = la. dial. *vē[j]š*; la. dial. *runāš*, *meklēš*, *mēluoš* < *runājis*, *meklējis*, *mēluojis*; la. dial. *kā[j]galis*: lei. *kó[ja]gallai* „no kājām cirpta vilna“; viensk. lok. la. *liēpa[j]*, *dūobē[j]*, *širdi[j]* = lei. dial. *liēpo[je]*, *duobē[jè]*, *širdy[jè]* u. c., skat. Le. Gr. 100. §.

66. §. v. a) *v* zūd *u*, *ū* un *uo* priekšā, kur sistēmas spaidis to neaizkavē; tā, piem., pr. gallū „galva“, urs „vecs“ = lei. *voras*,

ūlint „kauties“: čechu *váleti* „apkaņot“; lei. *du*, la. (vecos tekstos) *duo* „divi“ = skr. *dvā(u)*; žem. *úors* < *vóras* „zirneklis“, *tuorā* < *tvorā* „sēta“ u. c. Jōnika Pagram. 25; lei. *gér[v]uogē* „cūcene“, *k[v]ōlyti* < slavu *xvaliti* „slavēt“; la. *uōre* < vlv. *vōre*; la. augšzemn. *uorti* < *vārti* u. c., skat. Le. Gr. 101. §.

b) Aiz diftongiem un gaņiem patskaņiem zūd tautosillabisks *v*, ja iepriekšējais gaņums netiek saīsināts un ja sistēmas spaidis nepaglabj šo *v*; tā, piem., la. dial. *tē[v]s*, *diē[v]s* = lei. dial. *tē[va]s*, *diē[va]s* u. c., skat. Le. Gr. 101. § b.

c) Retumis zūd *v* arī starp patskaņiem, piem., la. *āitiņa* < *a[v]itiņa*, lei. dial. instr. *ta[v]iml* „tevim“ u. c. Le. Gr. 101. § c.

d) Kā aizrādījis Lidēns Gōteborgs hōgskolas ārsskrift 1899 IV, baltu, slavu un dažās citās radu valodās *vr-*, *vl-* > *r-*, *l-*, tā, piem., vārdos lei. *rišti* „siet“, la. *rist*, pr. *per-rēist* „sasiet“: senangļu *wrlon* „ietīt“, skat. Le. Gr. 101. § d minēto literātūru.

c) Zudis ir — arī slavu valodās — *v* aiz *b* un *p*, kur radu formas to neaizkavē; tā, piem., la. *apašs*: lei. *ap[v]alūs*, la. *ap(v)lņi* = lei. *ap(v)yniaī*, la. *Lab(v)ārdis*: lei. *Lab(v)ardžiaī* (vietvārdi) u. c. Le. Gr. 101. § f.

f) Ja tāda leišu forma kā, piem., *platl* „plata“ (blakus *platūs* „plats“) aizstātu senāku **platvī* (sal. skr. *pr̥thvi* „plata“), tad būtu laikam jādomā, ka *v* ir fōnētiski zudis formās ar grūti runājamām līdzskaņu kopām (piem., ģen. **platvjas*, nōm. **stiprovī* u. c.) un ka vēlāk pēc **stipr[v]l* u. c. parauga mantotā **platvī* u. c. vietā stājas **platl* > *platl* u. c.

Latviešu valodā *v* ir zudis — vismaz vienā izlokšņu daļā — starp līdzskaņiem (piem., izlokšņu formā *pur[v]s*) un dažās Kursas un Rietumvidzemes izloksnēs (nezināmos apstākļos) arī starp līdzskani un (jebkuņu) patskani, piem., *dzēr[v]e*, *dāra* „darva“, *cil[v]ēks* u. c., skat. Le. Gr. 101. § g.

67. §. *m*, *n*. a) Savienojums *-mn-* ide. valodās, kā liekas, gan > *-m-*, gan > *-n-*, pie kam paliek nezināms, kad radies *-m-*, kad — *-n-*. Kur latviešu valodā tagad atrodam *-mn-*, tur starp *m* un *n* reiz ir bijis kāds patskanis, piem., *sāimnieks* < *saiminieks*

(vai *saimenieks*). Aiz kāda gaŗuma izloksnēs arī te viens nāsenis ir zudis (*saimieks* vai *sainieks*), kamēr aiz īsa saknes patskaņa *-mn-* visur šķiet paglābies, piem., *zemnieks*. Arī leišu valodā priemenē „priekšnams“ > *prienē* LChr. 384₁₃ vai *priemē*.

Arī salikteņos radušos *-nm-* latvieši labprāt pārveido par *-m-*, piem., *siē[n]malis*, *cie[n]māte* u. c. Le. Gr. 102. § a.

b) Par tautosillabiska *n* iepilūdumu iepriekšējā patskanī skat. 51. §.

Vidzemes vidienē ir tādas formas kā nōm. *mežt[n]c* (ģen. *mežtna*) < *mežtns* (par *-nc* < *-ns* skat. 78. § b), Zemgales Jaunpilī — tādas formas kā nōm. *sivž[n]s* (ģen. *sivžna*), *bē[n]s* „bērns“ u. c. (blakus adj. *lēns!*) un Stendē u. c. tādas formas kā *vīš²* „viņš“ (ģen. *viņa*), *ganiš²* (ģen. *ganiņa*) u. c., skat. Le. Gr. 102. § b, c un d.

68. §. *r*. Dažās latviešu izloksnēs diezgan bieži zūd tautosillabisks *r* aiz gaŗa patskaņa, un ap Dobeli un Platoni tas notiek tādā situācijā pat visos gadījumos, piem., *da[r]zs*, skat. Le. Gr. 103. § a.

69. §. *z, ž; s, š*. a) Dažās latviešu Kurzemes vidienes izloksnēs zūd *z* — arī teikuma sakarā —, ja tieši aiz tā seko *l, r* vai *n*, piem., *ā[z]liegt*, *ū[z]rakt*, *ne·ma[z] nevar*, skat. Le. Gr. 104. § b.

b) Šņāceņu savienojumos ar svelpeni leišiem un latviešiem var asimilējoties zust vai nu svelpenis, vai šņācenis. Svelpenis zūd leišiem nākotnes formās, piem., *mūšiu* < **mūšsiu* „sitīšu“, *vēšiu* < **vēžsiu* „(braukšus) vedišu“ (blakus *vēsiu* < **vedsiu* „vedišu“), citur — šņācenis, piem., *išsikēlti*, *išstōti*, *užsidēgti* u. c., kur šņāceni gan raksta, bet neizrunā. Latviešu izloksnēs gadās tādas formas kā mājvārds *Mui[ž]zemnieki* Iecavā un *apak[š]svā[r]ki* FBR XII 15. Galotnes *-s* asimilējumu iepriekšējam šņācenim sastopam dažās izloksnēs (skat. Le. Gr. 98. § c), piem., nōm. *gaišš* (< *gaišs*), *mešš* (< *mežs*), no kam lejzemnieku *gaiš*, *meš* (ko raksta etimoloģiski: *gaišs*, *mežs*; dažu augšzemnieku izrunā *-s* te ir vēl dzirdams), daudzsk. ak. *miežš* < *miežus* u. c. Piltenē FBR XX 44.

Par svelpeņu zudumu disimilācijas gadījumos skat. 72. § b.

70. §. *t, d.* a) Baltu un slavu valodās *ts* un *d[h]s* (laikam caur *ss*, sal. gr., lat. un ģerm. *ss* < *ts*) > *s* (par ko Gramons Bull. XXIV 8 sk.); piem., lei. *krislas*, la. *krisls* (: lei. *kritaū*, la. *kritu*), lei. *giesmē*, la. *dziēsmā* (: lei. *giedōti*, la. *dziēdāt*), pr. kersle „cirvis“ (: kirtis „cirtiens“), *waisei* „zini“ (: *waidimai* „zinām“). Arī *s-* dažos vārdos laikam < *ts-*, piem., lei. *sārgas*, la. *saīrgs*, pr. abserģisnan „apsargāšanu“: kr. *cmópoж* „sargs“, skat. Slblt. Et. 43².

Kur savienojums *ts* ir latviešiem radies vēlākos laikos, tur šis *ts* > *c*, tā vārdā *vęcs* (žem. *vēčas*): lei. *vētušas*, sensl. *vetuxz*.

b) *d[h]* ir baltu un slavu valodās zudis nāseņu priekšā; tā, piem., lei. *duomi*, la. *duōmu* blakus *duodu*; la. *brie[d]nu*, *lie[d]nu*; la. *blēnas*: *blēdis* u. c., skat. Le. Gr. 106. § b un Lskf. 103. § b.

c) Dažās latviešu austrumizloksnēs ir zudis *t* savienojumā *-st[a]s*, piem., *piers[t]s*² „pirksts“: ģen. *piers*², skat. Le. Gr. 106. § c.

d) Dažās latviešu izloksnēs *k* un (retāk) *p* priekšā zūd *t*, kā arī — tā arī leišu izloksnēs — *g* priekšā *d*, ja radu formas to neaizkavē; tā, piem., la. dial. *ru[t]ks*, *svē[t]ki*, *pakavs* < kr. *подкова*, *lau[d]pete*, *a[t]paka*, *vē[d]ga*, *brū[t]gāns* u. c., lei. dial. *gai(d)gystē* „gaiļa dziedāšana“, *drú(t)galis* „resgalis“.

e) *t* ir baltiem un slaviem zudis starp *š* resp. *s* un *m*; tā vārdos lei. *āšmas*, pr. *asma-*, sensl. *osmā* „astots“, la. *asmite*, la. dial. *krus(t)māte* u. c.

Starp *s* un *l* šķiet *t* zudis latviešu vārdos *slēmere* un *slat* II.

f) Uz lei. un la. *tl-* > *l-* it kā norāda lei. *lokýs*, la. *lācis* blakus pr. *clokis* un Tlokumpelk „Lāčupurvs“.

g) Leišu izloksnēs sastopam (ne visos vārdos) *z* < *zd*, piem. *barz(d)ā* „bār(z)da“; sakarā ar to ir radušies tādi hipernormālisti kā dial. *ābrozdas* < *ābrozas* „svētbilde“.

g) Disimilācija

71. §. Līdzskaņu pārveidojumi disimilējoties. a) *l* (*l̥*): pr. *penpalo* < **pelpalā* „paipala“; lei. *l̥ygmanis* Ger.-St. 24 „līmens“ < *l̥ygmalis*; la. *skāngals* jeb *skaligans* < *skalgals*; *praūls* < **p̥laul(a)s* = lei. *p̥jāulas*; lei. *dirgēlē* „nātre“ < *dilgēlē* u. c.

b) *r*: pr. *scrutele* „skrodēlis“ < v. dial. *scrūtere*; *sirablan*, lei. *sidābras*, la. dial. *sidabrs*, go. *silubr*: sensl. *s̥rebro* „sidrabs“; la. *krellis* < **kreiris* u. c.

c) *n*, *m*: pr. *mans* „mūs“ < **nans* = sensl. *ny*; lei. dial. *mēndrē* < *nēndrē* „niedrē“; la. dial. *muns* < *mums* u. c., skat. Le. Gr. 108. § a.

d) citi līdzskaņi: lei. *kēmpē* = la. *piēpe*; lei. dial. *degūlē* „dzeguze“ < *gegūlē*.

72. §. Līdzskaņu zudums disimilējoties. a) *r*, *l*, *n*, *m*: lei. *gerie(m)siems* „labajiem“; *ki(r)mgraužā* „cirmeņu izgraudzta vieta“; la. *ķētris* < **kreiris*; dial. *[r]iere* „caure“; dial. *liē[l]ceļš*; *drigenes* < **drignenes*: lei. *drīgnēs* u. c. Le. Gr. 108. § b.

b) Dažās latviešu izloksnēs zūd — arī saliekteņos un teikuma sakarā — svelpenis sekojoša *c* vai *dz* priekšā, piem., *kru[s]ts* (ģen. *krusta*), *man[s] cir[v]is*, *mē[s] dzeram*, *i[z]dzit* u. c., skat. Le. Gr. 108. § b 3.

c) Haploloģija: lei. *gýsla[la]pis* „ceļapa“, *imon(in)inkas* „fabrikants“ u. c.

h) Metateze

73. §. Blakus esošu skaņu metateze. a) Līdzskanis + līdzskanis. Laikam jau ide. pirmvalodā ir mums nezināmos apstākļos mainījušies *sk-* un *ks-*, *sp-* un *ps-*, *st-* un *ts-* > *s-*; sal., piem., lei. *skūbinti*, la. *skubināt*, go. *-skiuban* „grūst“: skr. *kṣōbhayami* „iekustinu“; lei. *stirna*, la. *stīrna*: sensl. *sr̥na*; lei. *sārgas*, la. *saīgs*, pr. *but-sargs* (v.) „Haushalter“: kr. *cm̥opox*; sal. *ķeltu* *[t]s-* < *st*.

Baltu valodās *ks*, *gz* < *sk*, *zg* (leišu valodā arī *kš*, *gž* < *šk*, *žg*) līdzskaņu priekšā; piem., lei. *drēksti* „raut“, nākotne *drēksiu*:

tagadne *dreskiū*; *rėikšti* „atklāt“, nāk. *rėikšiu*: tag. *rėiškiu*; *mėgzti* „megzt, adīt“: tag. *mezgū*; la. *megzt* un nāk. *megšu*: *mazgs*; *tūkst*: pag. 3. p. *tūska* u. c., skat. Le. Gr. 109. § a.

b) Patskanis + līdzskanis un otrādi: lei. dial. *prim*, la. dial. *primš* „pirms“; lei. *gaīdykstē* < *gaīdgystē* „pirmais gaiļa dziedājums naktī“; la. *desmit* < *desimt*; *piēdrabs* < *piēdarbs* u. c.

74. §. Metateze pāri citām skaņām. a) Vienas skaņas pārstatījums: lei. *kuŗūs* < *krutūs* „kustīgs“, la. *sudrabs* < *sudabrs*; dial. *brede* < *bedre* u. c.

b) Savstarpējs pārstatījums: la. *nuōtaļ*, *sēnala*, skat. ME s. v.; dial. *caumurs* < *caūrums* u. c. Le. Gr. 110. §.

i) Līdzskaņa pielikums un iespraudums

75. §. *j, v*. Kā slavu, tā arī baltu valodās patskaņu priekšā dažkārt ir radušies *j* un *v*, par ko A. Ābele FBR XX 211 skk. Prūšu valodā sastopam lieku *w*-sekojoša *o* vai *u* priekšā, piem., *woasis* „osis“, *wobalne* „ābele“, *wuschts* (blakus *uschts* jeb *usts*) „sests“ u. c. Piemēri no leišu izloksnēm: *jirklas* „irkls“, *jievā* „ieva“, *vūoga* „oga“, *nu-v-ēlti* „noiet“, *pa-j-ēlti* „aiziet“, *ī-j-āugti* „ieaugt“, *jis mán liēpē-j-ēlti* „viņš man lika iet“ u. c.; no latviešu izloksnēm: *pa-j-ecēt*, *tuju* < *tu[v]u*, *Rūven* < *Rū[j]ene*, *nu-v ir laiks*, *v-uts*, *j-irbe* u. c., skat. Le. Gr. 111. § ar literātūru un par leišu valodu arī Ģerulja Li. Dial. 16, 42, 51, 72, 84 sk. un 100.

76. §. *s*. Kā zināms, ide. valodās nereti vienas saknes vārdos mijas vārda sākumā kāds nebalsīgs slēdzenis un *s*-savienojums ar šo slēdzeni, piem., vārdos pr. *skīsta-* „tīrs“, lei. *skýstas* „šķīdrs“, la. *šķīsts*: sensl. *čīstō* „tīrs“. Baltiem — it sevišķi latviešiem — tāds *s*-ir ieradies arī vēlākos laikos; tā, piem., vārdos pr. scrīsin „krustu“, lei. dial. *skregždē* Otremska Narz. Twer. I 108: *kregždē* „bezdelīga“, la. dial. *skrasts*: *krasts* (= lei. *krāštas*). Vienā otrā verbā ar tādu sekundāru *s*-šis *s*-laikam ir radies nepareizi, sadalot kādu saliktu refleksīvu verbu; tas laikam sakāms par lei. dial. *stvērti* „tvert“, ko varēja izlobīt no tādiem salikteniem kā, piem., *nu-s[i]-tvērti*, un katrā ziņā par la. (rakstītāju darināto?)

skāft, kas nepareizi izlobīts no *pie-s-kafties*, sal. no *iz-s-aīkt* abstrahēto *sākt*. Dažos gadījumos šis *s-* var būt pārņemts no formas vai nozīmes ziņā līdzīgiem vārdiem ar vecu *s-*, kas visdrīzāk varēja notikt ar sākumā vēl svešajiem aizguvumiem (latviešu valodā visvairāk aizguvumiem ir piekabināts tāds *s-*). Vienā otrā gadījumā šis liekais *s-* varēja rasties, nepareizi sadalot vārdu savienojumus; kad, piem., latviešu valodā svešais *pīķis* vēl nebija ieviesies, tad, piem., savienojumu *šis pīķis* varēja nepareizi uztvert kā *šis spīķis*. Latviešu lībiskajās izloksnēs šāds *s-* varēja rasties arī kā hipernormālisms, jo lībiešu valodā vārdi senāk varēja sākties tikai ar vienu kādu līdzskani, tā ka lībieši aizguvumus ar *sp-*, *st-*, *sk-* sākumā runāja bez *s-* un vēlāk — cenzdamies pareizi atdarināt oriģinālu — varēja dažkārt runāt kādu *s-* arī nevieta; skat. Le. Gr. 113. § ar literātūru.

77. §. *k*, *g*. Visās baltu valodās dažkārt sastop etimoloģiski neattaisnojamu *k* vai *g* svelpenu un šņāceņu priekšā, it īpaši ja aizsvelpena vai šņāceņa seko vēl kāds līdzskanis; palaikam ir vēl blakus arī formas bez šāda *k* vai *g*. Daži piemēri: pr. *crixtitwi* un lei. *kriksītyti* (par ko FBR XVII 164) „kristīt“; pr. *klexto* „višķis“: lei. *klēsti* „slaucīt“; pr. *laxde*, la. *la(g)zda*: lei. *lazdā* „kūja“, pr. *sixdo* „smilts“, lei. *žiē(g)zdro* „grants“: lei. *žizdrā* „zvirgzdi“; lei. *āuksas*: pr. *ausis* „zelts“; la. *pīrksts*: dial. *pirsts*, lei. *pīřštas*; pr. *pirsten* (v.) „Finger“; la. *tukšs*: lei. *tūščias*.

Šāds it kā iesprausts *k* vai *g* radies dažādā kārtā. Pirmkārt, dažos vārdos tas pārņemts no šā vai tā asociētiem vārdiem ar vecu aukslējeni. Tā, piem., jau Zubatijs IF VI 280 ir izteicies, ka la. *apakša* (: lei. *apačià*) savu aukslējeni laikam dabūjusi no nozīmē pretējās *aūgšas*; ka tas tiešām tā, to skaidri rāda augšzemn. *opauška* (blakus: *auška*), kur arī *au* no vārda ar pretējo nozīmi. Blakus *augšai* un *apakšai* vēlāk varēja rasties arī *iekša* un *priekša* ar *-k-*. — Dažos citos gadījumos liekais aukslējenis ir laikam radies, kontāminējot formas ar daudz maz līdzīgu nozīmi; tā, piem., vārdos la. *bakstīl*, lei. *bakstītis* „grūstīties“, sal. lei. *bakióti* „grūstīties“, *bāķerēti* „knābāt“ u. c. un lei. *bastītis* „grūs-

tities“, *bāstelēti* „grūstīt“ u. c. — Treškārt, ir gadījumi, kur formas ar it kā iespraustu *k* vai *g* radušās no 73. § a minētās metatezes; tā, piem., la. *lizgds* (: lei *lizdas*) < **lizgd(a)s*, kur *lizgd-* no sinōnīmiem *lizd-* + *lizg-* (*lizgs* ir sastopams Zūru izloksnē). Kad šā vai tā bija radušās dubletes ar un bez *k* vai *g*, varēja iestāties zināma svārstīšanās *k* un *g* lietāšanā svelpeņu vai šņaceņu priekšā; sakarā ar to dažos vārdos varēja tiešām iespraust lieku *k* vai *g* svelpeņa vai šņaceņa priekšā (tā, piem., aizgūtājā la. *plāksteņa* vārdā) un vienā otrā gadījumā arī izmest vecu aukslējieni, skat. Izv. XVII 4, 122 sk.

78. §. t. a) Kā slavu, albāņu un ģermāņu, tā arī baltu valodās atrodam *str* < *sr*; leišu valodā tikai vienā izloksņu daļā bet latviešu valodā viscauri, piem., la. *strāva*: lei. *s(t)r(i)ovē*. Par prūšu valodu šai ziņā liecību nodod tādi vietvārdi kā Strowange, Stromyke, Strewe, Nastrayn, ko min Ģerulis Apr. ON 223.

b) Dažās leišu (skat., piem., Jōnika Pagram. 28) un daudzās latviešu izloksnēs *ns* > *nc* un latviešu izloksnēs arī *ņš* > *ņč* un *nz* > *ndz*, piem., la. dial. *ganc*, *viņč*, *piņdzele*.

Dažās latviešu izloksnēs arī *ls* > *lc* un *ļš* > *ļč*; skat. Le. Gr. 115. §. Prūšu formās kaltzā (blakus kelsāi) „skan“ un cultzi (: lei. *kūlšē*) „gūža“ ar *tz* var būt apzīmēts *s*.

79. §. Savienojumu *mr* un *ml* baltu valodās trūkst, atskaitot formas, kas (kā, piem., lei. *imlióti* blakus *imblióti* „vairākkārt jemt“) var būt pavēli jaundarinājumi, un salikteņus (piem., la. *amrija*). Un, tā kā dažās citās ide. valodās *mr*, *ml* > *mbr*, *mbl* (no kam vārda sākumā *br-*, *bl-*), tad ir izteiktas domas, ka tas pats noticis arī baltu valodās, bet trūkst gluži drošu piemēru.

j) Gaŗi līdzskaņi

80. §. Ide. pirmvalodā gaŗi līdzskaņi normālā runā, šķiet, nav bijuši parasti. Vārdu darinājumos tomēr nereti sagadījās blakus divi zobu slēdzenī, no kam baltu un slavu valodās radās svelpeņa savienojums ar sekojošu zobu slēdzeni (par to arī R. Kents Language VIII 18 skk.); tā, piem., lei. *vēsti*, la. *vest*, pr. *west*

slavu *vesti*), lei. *vēzdamas*, la. *vēzdams*: lei. *vedū*, la. *vedu*, pr. *wedais* „ved!“ (sensl. *vedq* „vedu“); lei. *mēsti*, la. *mest*, pr. *po-mests* (v.) „unterworfen“, lei. *mēzdamas*, la. *mēzdams*: lei. *metū*, la. *mētu*, pr. *metis* „metiens“ u. c.

Bet tagad divu zobu slēdzeņu savienojumus tā vairs nepārveido: kur tagad no jauna sarodas blakus divi zobu slēdzeņi, tur runā palaikam vienkāršu *t* resp. *d* vai arī — tā dažkārt saliektepos — gaŗu *t* resp. *d*.

81. §. Gaŗi plūdeņi un nāseņi latviešiem ir, pirmkārt, aizguvumos (piem., *stallis*, *ķēŗra*, *vaŗna*, *ķeŗme*), otrkārt, stiepti intonētos īsu patskaņu savienojumos ar sekojošu tautosillabisku *l*, *r*, *n* vai *m* (piem., *tiŗts*, *duŗt*, *maŗta*, *gruŗba*); gaŗš *l* ir radies arī no *ln*, skat. 62. § a. Leišiem ir gaŗi plūdeņi un nāseņi cirkumflektētos īsu patskaņu savienojumos ar sekojošu tautosillabisku *r*, *l*, *n* vai *m*, piem., *viŗkas*, *daŗžas*, *leŗda* „lied“, *kuŗpas* „liks“. Gaŗi ir laikam bijuŗi plūdeņi arī tādos prūŗu vārdos kā *sallūban* „laulību“, *serrpimai* (v.) „wir erfahren“, *pilnan* „pilnu“, *girtwei* „slāvēt“ u. c. un gaŗi nāseņi tādos prūŗu vārdos kā *unds* „ūdens“, *amsin* „tautu“ u. c.

Latvieŗu izloksnēs ir raduŗies arī gaŗi nebalsīgi *s*, *ŗ*, *t*, *p*, *k*, skat. Le. Gr. 117. § c.

k) Citi artikulācijas veida pārgrozījumi

82. §. a) *tl*, *dl* > *kl*, *gl*. Kā daŗās citās, tā arī baltu valodās sastopam *kl*, *gl* < *tl*, *dl*; tā, piem., lei. *auklē*, la. *aukla*, pr. *auclo* „apauŗi“: av. *aodŗam* „apavi“. Bet prūŗu katechismu dialektā *tl* ir paglābies, piem., vārdā *esentliuns* „apzīmējis“: lei. *ŗēnklas* „zīme“, un droŗa piemēra skaņu kopai *gl* < *dl* prūŗu valodas pieminekŗos neatrodam, bet gan *dl* vārdā *addle*: lei. *ēglē*, la. *egle*: po. *jodŗa*, skat. Senpr. 44. § un Le. Gr. 118. § ar literāŗuru.

b) Leiŗu un latvieŗu izloksnēs gadās arī *kn* < *tn*; tā, piem., vārdos lei. dial. *tiknagas* Arch. Phil. III 65 < *titnagas* „krams“; la. dial. *mynoukņę* FBR XII 71 „minūte“ u. c., skat. Le. Gr. 118. § b ar literāŗuru. Un latvieŗu izloksnēs sastopams arī *męgnis* < *medŗjnis*.

c) Leišu un latviešu valodā sastopam *gn* < *bn*; tā, piem., leišu vārdos *lūgnios* < *lūbnios* (kāds ragavu veids), *dūgnas* „dibens“, la. *Dignāja* (v. *Dubena*): la. *dubens* u. c., skat. Būgas KSn. 181 un Le. Gr. 118. § c.

d) Afrikāta ir leišu un latviešu izloksnēs šur tur cita līdzskaņa priekšā pārvērsta par berzeni; tā vārdos la. *Mārsnēni* (v. *Marzenhof*) < **Marc(ę)nēni* u. c. FBR XI 186, dial. *piēzdesmit*² XII 15 < *piēzdesmit*, lei. dial. *Kāskelis* < *Käckelis* Jōnika Pagram. 29. Vai tādas formas kā lei. dial. *Baraūckis* < *Baraūskis*, *gacpadōrus* „lauksaimnieks“ < *gaspadōrius* u. c. Ger.-Stang 24 būtu sakarā ar to radušies hipernormālisti?

l) *Balsīgu un nebalsīgu troksneņu maiņa*

83. §. a) Saknes beigās un piedēkļos: lei. *viskēti*: *vizgēti* „vēcināt“, *pleiskēs*: *pleizgēs* „paskaņi“, *virpēti*: *virbēti* „trīcēt“ u. c. Būgam KSn. 192¹ un Skardžum Arch. Phil. VIII 271, la. *klēpis*: lei. *klēbys*, lei. *erškēčiai*: la. dial. *ēršķēži*, la. *drupas*: *drubaža*, *knāpt*: *knābt*, *slasts*, lei. *slāstai*: la. *slazds*, *kliekt*, lei. *kljkti*: la. *kliegt*, *sniekt*: *sniegt* u. c. Le. Gr. 119. § a.

b) Saknes sākumā: lei. *klusnūs*: *glusnūs* „dzirdīgs“, *kriaūnos*: *griaūnos* „spals“, *kēmbē*: *gēmbē* „vadzis“, la. *puņa*: lei. *burnā* „mute“, la. *peka*: *bēka*, *pires*: *bires*, *taunāt*: *daunāt*, *trenēt* (un lei. *trenēti*): *drenēt*, *kruveši*: *gruveši* u. c. Le. Gr. 119. § b.

c) Reizē saknes sākumā un beigās: lei. *kaūkaras*: *gaūgaras* „kalna virsūne“, la. *klēpis*: lei. *glēbys*, la. *kapana* „siena guba“: *gabana*, *šļaka* (jeb *šļaga*): *žļaga* u. c.

84. §. Tādas (arī radu valodās sastopamas, skat. Le. Gr. 119. § c minēto literāturu) svārstīšanās gadījumi nav visi vienāda vecuma un cēluma. Dažos gadījumos (saknes beigās) šī svārstīšanās varbūt ir radusies sakarā ar to, ka troksneņu priekšā zūd starpība starp balsīgiem un nebalsīgiem troksneņiem. Citur var būt kontāminētas dažādu sakņu formas. Šur tur varbūt saknes sākums ir — balsīguma ziņā — pielīdzinājies saknes beigām un otrādi; skat. arī Le. Gr. 120. §.

II FORMU MĀCĪBA

1. Salikteņi¹

85. §. Salikteņu daļas. a) Ja otra daļa ir verbs, tad pirmā daļa var būt:

1) negācija, piem., lei. *negaliū* „nespēju, slimoju“, *nēgeriu* „nedzeņu“, pr. tag. 3. p. niswintina „nesvētina“ (v. entheilig);

2) priedēklis, piem.,* pr. epmēntimai, lei. *apmelúojame*, la. *apmēluojam*.

b) Ja otra daļa ir kāds nōmens, tad pirmā daļa var būt:

1) nōmens, piem., pr. laucagerto „irbe“ (isti: lauka vista), ak. *grēiwakaulin* „ribu“, lei. *nugařkaulis* „mugurkauls“, *kreiv(a)-buřnis* „greizmutis“, *júodbēras* „tumšbērs“; arī divdabis, piem., la. *rūgušpiēns*, *guļamistaba*;

2) skaitlenis, piem., pr. ak. ainawidiskan (v.) „einigen“, ģen. dwigubbus „divkāršas“, lei. *trikójis* „trijkājis“, *šimtmetis* „gadsimtenis“, *aņtrapatē* „otra sieva“, la. *viēndēlis*, *trešdiena*;

3) vietniekvārds, piem., pr. *kawlds* „kāds“, *stawlds* „tāds“, lei. *anāgalis* „kas dzīvo ciema viņā galā“, *sav(a)naūdis* „savtīgs cilvēks“, la. *viņpasaiūle*, *savdabīgs*;

4) verbs, piem., lei. *griáumedis* „liels, neveikls cilvēks“, *grīš(t)kelis* „ceļa jūtis“, la. *valbācis*, *gruōzgalvis*, *skrienace* EH, sal. kr. *скалозуб* „nirdzīgs cilvēks“ u. c. (šādu salikteņu ļoti maz; lei. *mētakis* „acumērs“ Skardžus Lkžd. 413 ir laikam radies, pārstatot kādu senāku **akimetas*, sal. la. *mēts* ME un lei. *aūtakojis* „kājauts“, *rýšgalvis* „līgavas plīvurs“: *galvóryšis* „lakats galvas apsiešanai“ u. c., ko min Skardžus l. c. 437 sk.);

¹ Par leišu salikteņiem beidzamais — Skardžus Lkžd.

5) priedēklis, piem., pr. pomatre, lei. *pāmotē* „pamāte“, *apýsenis* „pavecs“;

6) adverbs, piem., lei. *pusiáunaktis* „pusnakts“, *daugdaŗbis* „daudzdaris“, la. *līdzbrāucēji*;

7) negācija, piem., pr. *nigđdings* „nekaunīgs“, lei. *negývas* „nedzīvs“, *negarbē* „negods“.

c) Ja otra daļa ir skaitlenis, tad pirmā daļa var būt:

1) skaitlenis, piem., lei. *dvīdešimt*, la. *divdesmit*, lei. *trisdesīmtas*, la. *trisdesmitais*;

2) pus-, piem., lei. *pusāntro(s)* „pusotra(s)“, la. *pus'divi*.

d) Ja otra daļa ir vietniekvārds, tad pirmā daļa var būt:

1) vietniekvārds, piem., lei. *šitoks* „šitāds“, dial. *itas*, la. dial. *itis* „šitas“;

2) negācija vai cits kāds vārdiņš, piem., lei. *niēkas* „ne'kas“, la. *ik'katrs*.

e) Ja otra daļa ir adverbs, tad pirmā daļa var būt:

1) priedēklis, piem., lei. *bevéik* „gandrīz“, *ūžvakar* „aizvakar“, la. *iēpreti*;

2) negācija, piem., pr. *nikai* „nekā“ (v. als), lei. *niēkur* „ne'kur“;

3) adverbs, piem., lei. *gangreīt* „gandrīz“, la. *tur'klāt*.

86. §. Salikteņu nozīme. a) Iterātīvsalikteņi, kuŗu daļas patur savu formālo patstāvību, noder vienkāršā vārda nozīmes pastiprināšanai, piem., lei. *mažā mažā trobēlē* „maza maza mājiņa“, *būriašs būriašs* „baru bariem“, *vagiū vagis* „vislielākais zaglis“, *pilnū pilnā* „pilnum pilna“, la. *mazs mazs vīriņš*, *purvu purvi*, *pa malu malām*, *vēcu vēcais ienaidis* u. c. Le. Gr. 394. § un Skardžus Lkžd. 23 un 402 sk.

b) Kōpulātīvsalikteņos abām daļām ir vienāda attieksme pret citiem teikuma locekļiem, pie kam tās palaikam patur savu formālo patstāvību, piem., lei. *tēvas mótina* „tēvs māte“, *raņkos kójos* „rokas kājas“, *šis tas* „šis tas“, la. *šādi tādi* u. c. Formāli sakusušas ir abas daļas, piem., salikteņos la. *kurlmēms*, *safkanbalts*, lei. *plaūčkepeniai* „plaušas un aknas“, *kójagalviai* „kāju un galvas receklis“ u. c. Skardžum l. c. 407 skk.

c) Determinatīvos nōminālsalikteņos viena (palaikam — pirmā) daļa apzīmē otru, piem., pr. laucagerto, ak. *grēiwakaulin*, lei. *viēškelis* „lielceļš“, *minkšt(a)paūtis* „mīkstāule (ola)“, *jūodmargas* „melnraibs“, *daugnóra* „daudzgribis“, *dvidešimt* „divdesmit“, *šīmet[ai]* „šogad“, *šiañdien[a]* „šodien“, *tuōmet[ū]* „tolaik“, la. *trešdiena*, *virspuse*, *gāišpēlēks*, *ilgsēde*, *liēlskungs* (dat. *liēlkungam* jeb dial. *liēlskungam*), *večāmāte* (ģen. *večāsmātes*), *labasdienas*, *šūogad[ū]*, *viņāpus[ē]* u. c. — Dažos salikteņos vieta abām daļām var mainīties, piem., lei. *naktōvidis* jeb *vidūnaktis* „pusnakts“, *galvōoviršis* jeb *viršūgalvis* „galvirsis“, la. *galvōvidus* jeb *vidgalva*, *naktšvidus* jeb *vidnakts* u. c. Skardžum l. c. 437 sk., la. *klētsaūgša* jeb *aūgsklēts* u. c. — Neparasti ir tādi salikteņi kā la. *nagacis* (= nags aci), lei. *aūtakojis* (*aūtas kōjai*) „kājauts“, *šluotgīrnē* „dzirnu slota“ u. c., skat. Le. Gr. 122. § c un Skardžus l. c. — Bieži — ne vienmēr — šiem salikteņiem ir sašaurināta nozīme; gan, piem., lei. *linsēmeniai* un la. *linsēklas* (jeb dial. *linsēkles*) ir visādas linu sēklas, bet, piem., lei. *trečiādienis* un la. *trešdiena* nav katra trešā diena.

„Eksocentriskajos“ salikteņos abu daļu kopjēgums ir jāiedomājas kā kāda dzīva radījuma vai priekšmeta īpašība; tā, piem., lei. *juodākē*, la. *mēlnace*.

d) Nōmenu salikumos ar sekojošu verbālsabstantīvu pirmā daļa palaikam ir uztverama kā otras daļas verbālā jēguma objekts, piem. pr. ak. labbaseģtsnan „labdarijumu“, lei. *labdarīs*, la. *labdaris*. Citādi ir, piem., ar pr. dagoaugis un lei. *vasaraugis* „vasaraudzis“, lei. *lauknešīs*, la. *druvnesis* (trauks, kuņā nes ēdienu uz druvu), lei. *rankpelnīs*, la. *rūokpelnis* (Stenderam vēl *ruokupelnis*, kur *ruoku* laikam ir viensk. instr.).

87. §. Salikteņu forma. Salikteņi ar celma formu pirmajā daļā. a) Prūšu un leišu valodā tie vēl ir 'abi paglābušies, bet latviešu valodā gandrīz pilnīgi zuduši. Daži o-celmu piemēri: pr. dagagaydis „vasaras kvieši“, malunastabis „dzirnākmens“ u. c., lei. *darbādienis* „darbadiena“, *stāladeng(t)ē* „galdauts“, *puodažiedīs* „podnieks“, *arkliāvāgis* „zīrgu zaglis“, *dalģiakotis* „izkaptis

kāts“, *rugiappjūtis* „rudzu plauja“, *kraujagerijs* „asins dzērējs“ u. c., la. *plikadtdis*, *niēkabtlis*, *ašņadziris* u. c.

Daži *ā*-celmu piemēri: pr. deināalgenikamans „algādžiem“ u. c., lei. *bandódaržis* „laidars“, *dienóvidis* „dienvidus“, *girnókalis* „dzir(n)kalis“ u. c., la. dial. *abrākasis* un vietvārds *Salāgaļi*.

Daži *ē*-celmu piemēri: pr. apewitwo „ķoču kārklis“, pettegislo „muguras dzišļa“ u. c., lei. *pelēkautai* „peļu slazdi“, *saulékaita* „saulgozis“, *kárvétakis* „govs taks“ u. c.

Daži *i*-celmu piemēri¹: pr. dantimax „smaganas“ u. c., lei. *ausikaras* „auskars“, *avikailis* „aitāda“, *naktigultas* „naktsmāja“ u. c., la. *trinītis* u. c.

Daži *u*-celmu piemēri¹: pr. panustaclan „uguns (šķilšanai) dzelzs“, lei. *vidūdienis* „dienvidus“, *viršūgalvis* „galvvisis“ u. c.

Daži līdzskaņu celmu piemēri: pr. ak. waispattin „sievu“, lei. *viēšpats* „kungs“, *šungalvis* „sumpurnis“, *širdperša* „sirdssāpes“ u. c., la. *sirdēšti*.

b) Kā citās ide. valodās, tā arī baltu valodās *o*-celmu izskaņa dažkārt aizstāj citu celmu izskaņu, tā, piem., vārdos lei. *galvāviršis* (blakus *galvóviršis*) „galvvisis“, *karvāpirkis* „govju uzpircējs“ (blakus *kárvétakis*), *ugn(i)ākuras* „ugunskurs“ (blakus *ugnikalnis* „vulkāns“), *žmogamušijs* (**žmogumušijs* vietā) „slepka“, *kiřvakotis* (blakus *kiřviakotis*) „cirvja kāts“, *kárvialovis* „govju sile“ u. c., la. *dienavidus*, *abrakasis*, *astagalis*. — Leišu valodā gadās arī *ā*- un *i*-celmu izskaņa nevietā, piem., *naktóvidis* (kā *dienóvidis*), *saulólydis* „saules riets“, *namógalis* (lei.) „namu galas“ (ar viensk. ģen. pirmajā daļā? sal. *kojūgalis* un FBR XX 259), *blauzdikaulis* (: *blauzdā* „liēls“) „liela kauls“ (varbūt analogiski radies blakus **blauzdýkaulis*, sal. sinonimo *stibýkaulis* jeb *stibi-*

¹ Par tādām formām kā lei. *akýmirksnis* (blakus *akimirksnis*) „acumirklis“ u. c. Skardžus Lkžd. 422; varbūt ar *ī* pēc tādu vārdu parauga kā *darbýmetis* „darba laiks“ u. c. (par kuņiem Skardžus l. c. 420 sk.)? Formas kā lei. *vidúnaktis* (blakus *vidúnaktis*) „nakts vidus“ varbūt ar *ū* pēc tādu vārdu parauga kā *kojūgalis* „kājgalis“ u. c. (ar daudzsk. ģen. pirmajā daļā), ko miņ Skardžus l. c. 406.

kaulis, vasarymetis „vasaras laiks“ u. c.; jeb pieradies blakus *blaūzdkaulis*, kā blakus ir, piem., *ākmirkis* un *akimirkšnis*?) u. c. Skardžus Lkzd. 423 sk.

c) Celma beigu patskanis var zust pirmās daļas beigās visās baltu valodās, sal., piem., pr. *butsargs* (v.) „Haushalter“, kerberse (laikam = v. *Strauchbirke*) u. c., lei. *būtšunis* „istabas suns“, *diēndaržis* (blakus *dienādaržis* un *dienodaržis*) „laidars“, *keltaisys* „ceļa labotājs“, *meškeřkotis* „makšķeres kāts“, *nāktpietē* „nakts mielasts“ u. c. Skardžus l. c. 424 skk., la. *siřmgalvis, dienvidus, upmale, āuskars* u. c. Šim zudumam var būt dažādi iemesli. Pirmkārt, blakus līdzskaņu celmiem dažkārt bija (palaikam vēlāk radušies) ar patskani beidzošies celmi, un nereti līdzskaņu celmiem salikteņa pirmajā daļā piesprauda kādu „kompozīcijas“ patskani; sakarā ar to varēja salikteņa pirmajā daļā blakus celma formai ar patskani beigās ierasties arī celma forma bez šāda patskaņa. Otrkārt, isais patskanis celma beigās dažkārt var būt zudis tīri fōnētiski, skat. 19. § (-ā un -ē vietā varēja būt stājies -a < -o). Tā radušās īsākās formas bija ērtākas, un pēc to parauga varēja rasties arī citi salikteņi bez patskaņa pirmās daļas beigās. Bez tam par paraugu varēja būt arī tādi salikteņi kā lei. *vienaūsis* vai la. *gāldauts*, kas var būt radušies ar kontrakciju no **viena-aūsis* resp. **gālda-auts*, vai lei. *vienākis*, kas vai nu aizstāj senāku **vienokis* < **vienākis* (ar ā < a + a) pēc *keturākis* u. c. parauga, vai ar eliziju radies no **vlena-akis*.

88. §. Salikteņi ar locījuma formu pirmajā daļā. Visbiežāk pirmajā daļā atrod ģenitīvu, piem., pr. (vietvārdi) *Wosispile, Wilkaskaymen, Tlokunpelk* u. c., lei. *akiņ mirkas* jeb *akiēs mirksnis* (blakus *akimirkšnis*), *kiřvio pēntē* (blakus *kiřviapentē* > *kiřpentē*), *rōgiņ kēllas* (blakus *rōgiakelis*) „kamanceļš“ u. c., Skardžum Lkzd. 405 sk., la. *ugunsgrēks, acumirklis, turgus diēna, sētas māja, zemes bite* u. c. Dažkārt te svārstās starp vienskaitli un daudzskaitli, piem., la. *laūka* jeb *laūku iřbe, drāudzes* jeb (dial.) *draudžu skuōla* u. c.

Ar akuzātīvu: la. dial. *ūotru(o)diēna* u. c.

Ar lokātīvu: pr. *sallubai busennis* (v.) „Ehestand“.

Ar datīvu: la. *libiskajās izloksnēs* (kur ir lietājams ne ģen., bet dat. possessivus) *tammāt* „tā māte“ u. c.

Latviešu valodā arī locījuma beigās patskanis tagad bieži ir zudis, pa daļai laikam celma salikteņu ietekmē: kad *-a* bija saisināts par *-a*, pēc *dienavidus: dienvīdus* u. c. parauga arī, piem., blakus nōminātīvam **liela māte* varēja rasties tagadējā *lielmāte*. Pa daļai tomēr patskanis var te būt zudis arī tīri fōnētiski, tā, piem., vārdā *sēt[a]svīdus*. — Nereti tātad paliekam neziņā, vai kādam latviešu saliktenim pirmā daļa ir celma vai locījuma forma; tā, piem., *galdauta* vārdā.

89. §. Otrās daļas forma. Daudzos gadījumos otra daļa ir paturējusi savu pirmatnējo formu nepārveidotu; tā mēdz būt ar formām ar *ne-*, piem., pr. *nikanxts* (v.) „unhübsch“, lei. *negēras* „nelabs“, *nenōras* „negriba“, *netiesā* „nepatiesība“, la. *negudrs*, *nedaŗbs* u. c. (atskaitot no tām atvasinātus vārdus kā, piem., lei. *nelabis* „ļaunderis“, *netuŗtis* „bezmantis“, la. *nedaŗbis*), palaikam arī ar salikteņiem ar locījuma formu pirmajā daļā (piem., la. *ugunsgrēks*; bet leišiem gadās arī tādas formas kā, piem., *kojūgalls* „kājgalis“ un *navieskaulis* „puns“ Skardžum Lkžd. 406), pa daļai ar salikteņiem bez nozīmes sašaurinājuma, piem., pr. *malunakelan* „dzirnu rats“, *pettegislo* „muguras dzīsla“ u. c., lei. *darbýlaikas* „darba laiks“, *žēmuoga* (arī: *žemuogē*) „zemene“ u. c. Skardžum Lkžd. 429 skk., la. *linsēklas* (blakus dial. *linsēkles*), *atbalss* u. c., latviešu un dažkārt arī leišu valodā arī ar adjektīviem, piem., la. *ieskābs*, *pavecs*, *pārgudrs* u. c. un lei. *prakartūs* „parūgts“, *pōkreivas* „pagreizs“, *pakiāuras* (v.) „locker“ u. c. Skardžum l. c. 445 sk. un 455 (bet daudz parastākas ir tādas leišu formas kā, piem., *apýžilis* jeb *póžilis* „iesirms“, blakus *žilas* „sirms“, *apývélis* jeb *póvélis* „pavēls“ blakus *vélūs* „vēls“ u. c.).

Citos gadījumos otra daļa beidzas leišiem ar *-ys* (*-is*) vai *-ē*, latviešiem — ar *-is* vai *-e*. Šādas formas sākumā ir lietātas un leišu valodā vēl tagad ir sastopamas ar adjektīvu nozīmi, piem.,

lei. *dūonkepis pēčius* „maizes cepamā krāsns“ u. c. Skardžum l. c. 435, bet tagad *dūonkepis* ir arī substantīvs ar nozīmi „maizes cepamā krāsns“ vai „maizcepis“. Ja šādi salikteņi apzīmē ko dzīvu, tad formas ar lei. *-ys (-is)* un la. *-is* attiecas uz vīriešu, bet formas ar lei. *-ē* un la. *-e* — uz sieviešu dzimumu, piem., lei. *dūonkepis* jeb *duonkepys* „maizcepis“: *dūonkepē* „maizcepe“. Pārējos gadījumos gramatiskā dzimte var, pirmkārt, palikt negrozīta, piem., pr. ak. *grēiwakaulin* „ribu“: caulan (v.) „Bein“, lei. *kāulas* un la. *kaūls*, lei. *dalgiākotis* „izkopts kāts“: *kōtas* „kāts“, *žēmuogē*: *ūoga* u. c., la. *kājgalis*: *gals*, *gūlta*: *pagulte* u. c. Otrkārt, sieviešu dzimtes vārdi ir pārvērsti par vīriešu (< nekatras) dzimtes vārdiem, piem., lei. *pavāsaris*: *vāsara*, la. *pavasaris*: *vasara*, lei. *añtakiai*: *akis*, la. *uzači*: *acs* u. c., sal., piem., kr. *zapечьe* „aizupe“: *peka* „upe“ jeb *полесье* „mežiens“: *лec* „mežs“. Treškārt, vīriešu dzimtes vārdi var būt pārveidoti (tā palaikam tikai aiz priedēkļiem) par sieviešu dzimtes vārdiem, piem., lei. *pavartē*: *vařtai*, la. *pavārte*: *vārti*, lei. *apkaklē*: *kāklas*, la. *apkakle*: *kakls*. Šai (beidzamajai) dzimtes maiņai var būt dažādi iemesli, kā nu kuŗā gadījumā. Pirmkārt, dažas šādas formas varēja sākumā būt adjektīvi ar klāt piedomājamu siev. dzimtes substantīvu. Otrkārt, substantīvi ar lei. *-ys (-is)* un la. *-is* beidzās (sākumā) viensk. lokatīvā (kā *ē-celmi*) leišiem ar *-ēje*, latviešiem — ar *-ē(j)*, un, tā kā vietu nosaukumi kā lei. *pavartē*, la. *pavārte* ļoti bieži sastopami lokatīvā, tad blakus vecajam lokatīvam varēja pēc *ē-celmu* parauga piedarināt jaunu nōminātīvu ar *-ē* (lei.) > *-e* (la.), pa daļai varbūt citu vārdu ietekmē.

Otrā daļā bieži sastopami tādi nōmeni, kas nesalikti nav lietājami, it īpaši daritāju vārdi, piem., lei. *geradarys*, la. *labdaris*.

90. §. Salikteņu akcents. Nedaudzajos prūšu piemēros redzam uzsvērtu vai nu pirmo, vai otru daļu: *grēiwakaulin*, deinā-algenikamans: *ainawārst* „vienreiz“, *ainawārdai* „līdzīgi“. Tas pats jāsaka akcenta ziņā par leišu valodu. Otrās daļas uzsvartur sastopam, pirmkārt, eksocentriskajos salikteņos, pie tam tagad

palaiķam ar metatoniju, piem., *didžianōsis* „lieldegunis“ (: *nōsis*), *trumpakōjis* „īskājis“, *ilgakōjis* NSB „gaŗkājis“ (: *kōja*; bet Kuršaitim *ilgakōjis*), *dvikōjis*, *trikōjis* (bet Kuršaitim *dvikōjis*, *trikōjis*), *pienbuŗnis* (blakus *pienburnis*: ak. *būrna* „muti“) Skardžum Lkžd. 436 u. c., bet ar pirmās daļas uzsvaru (kā skr. *rājaputra-h* „kam ķēniņš ir par dēlu“ u. c. Brugmaņa Grdr. II²¹, 75) *veršiālūpis* „tellūpis“ Skardžum l. c. 435, *šikšnōsparnis* „siksparnis“, *devýnakē* (Skardžum l. c. arī *devyniakē*) „deviņnieks“ (kāršu spēlē; bet *devynākē* „deviņace jeb zutiņš“); otrķart, daudzos salikumos ar ķadu priedēķli, piem., *atkallē* (ak. *ātkalķē*) „atzveltnē“, *īnamýs* (ak. *īnamī*) „iebuvietis“, *pagirýs* jeb *pamiškē* „mežmale“, *sānarýs* (ak. *sānari*) jeb *sānaris* „loķeklis“, *priekālas* jeb *priekalas* Skardžum l. c. 444 „(kalēja) lakta“; trešķart, daudzos darītāŗvārdos, piem., *geradarýs* (ak. *ģēradari*) jeb *geradāris* „labdaris“, *kailiadirbýs*, *kāiliadirbis* jeb *kailādirbis* „kaķocnieks, ādminis“, *ķuvēd(ķi)a* „kaiķa“ u. c., arī *malkveķýs* „malkas vedamais laiks“ u. c. Skardžum l. c. 413. — Citos, ģadījumos uzsvars ir pirmajā daļā, pie kam pa lielākajai daļai uzsver celma izskaņu, ja tā ir paglabusies, un -o, -ē, -y, -ū tad ir akūtēti; daķi piemēri: *dalgīakotis* (jeb *dalgīakotis* > *dalkotis*) „izkaps ķāts“, *šventādienis* „svētdiena“, *šonākaulis* jeb *šón(a)kaulis* „sānkauls“, *akimirksnis*, *viršūģalvis*, *ģirnókaļis*, *ģirnākaļis*, *ģirn(a)kaļýs*, *ģirnakalis* jeb (Kuršaitim) *ģirńkaļis* „dzirkalis“, *vasaróvidis* „vasaras vidus“, *saulēķaita* „saulģozis“, *akýplēša* jeb *akīplēša* „neķauņa“, *koģúģalis*.

91. §. Kur ķada locījuma forma savienota ar sekojošu substantīvu, tur nereti ģrūti izlemt, vai mums ir darīšana ar divu vārdu savienojumu vai ar salikteni. Drošas saliktena pazīmes ir šādas: 1) noķīmes pārveidoģums, piem., la. *ķaraspēķs*; 2) saliktenim īpatnēja konstrukcija, piem., la. *mans siēvastēvs* (ne: *manas sievas tēvs*); 3) viena daļa ārpus salikuma ir sastopama tikai pārveidotā formā, piem., la. *paťiesi* (citādi no *ťiesas* vārda tagad datīvs ir tikai: *ťiesai*); 4) no salikuma atvasināts jauns vārds, negrozot pirmās daļas formu, piem., la. *šūodiena*, kam pamatā ak. *šūodien[su]*, lei. *šiandien(in)is* „šodienējs“.

2. Reduplikācija

92. §. Nepārprotama reduplikācija ir baltu valodās tagad sastopama gandrīz tikai nōminālos celmos. Daži piemēri: lei. *bóba*, la. *bāba* = slavu *baba*; lei. *gaīgalas* „pīlins“, la. *gaigala*, pr. gegalis (kāda nira): kr. *зóголь* (kāda meža pīļu suga); lei. *piepala*, la. *paīpala*, pr. penpalo: kr. *непенел*; la. *vāvere*, lei. *voverē* jeb *vēveris*, pr. weware: senkr. *въверица*, jaunpersu *varvarah* u. c.; lei. *tētervinas*, la. *teteris*, pr. tatarwis: kr. *мемеpees* u. c.; lei. *gegužē*, pr. geguse, la. *dzēguzē*: kr. dial. *жегóжка* u. c.; la. *papaīde*, lei. *papartīs*: mazkr. *наноротъ* u. c.; par reduplikāciju leišu valodā arī Brenders St. balt. VI 83 skk. un Skardžus Lkzd. 23 skk.

3. Nōminālo celmu piedēkļi¹

a) Piedēkļi -o (ide.), -ā

93. §. Noteikta — vīr. vai siev. dzimtes — nozīme šiem piedēkļiem tagad baltu valodās ir vairs tikai adjektīvu mōcijā un darītāju vārdos ar -(t)ājo- vai -ējo-. Arī saknes vokālisms vārdiem ar -o- vai -ā- tagad var būt ļoti dažāds. Abstraktiem verbālsubstantīviem un darītālvārdiem sākumā bija saknē ide. o resp. ā, un vēl tagad baltu valodās tādu vārdu saknē a < ide. o ir sastopams biežāk nekā citi patskaņi; daži piemēri: pr. *dagis* „vasara“, lei. *dāgas* „(vasaras) tveice“, la. *daga*; pr. gallan „nāvi“, lei. *gālas*, la. *gals*; pr. ak. pogalban „palīgu“, lei. *pagālba* „palīdzība“, pr. lattako „pakavs“, lei. *tākas*, la. *taks*; lei. *gānas*, la. *gans*; lei. *svāras*, la. *svars*; lei. *slūogas*, la. *sluōgs*; lei. *nuoma*, la. *nuōma*; lei. *pāmatas*, la. *pamats*. No piederīgajiem vārdiem dažkārt veca a resp. uo vietā te ieviešas e resp. ē; daži piemēri: lei. *sniēgas*, la. *sniegs* (: pr. snaygis, sensl. *snēgv*, go. *snaiws*): tag. 3. p. lei. *sniēga*, la. *snieg*; lei. *mēzgas*, la. *mēzgs* (blakus lei. *māzgas*, la. *mazgs*): lei. *mēgzti*, la. *megzt*; lei. *apsega(s)*,

¹ Par leišu piedēkļiem beidzamais darbs Skardžum Lkzd.

la. *apsęga* (blakus lei. *āpsagas* „riteņa stīpa“, la. dial. *apsaga*): lei. *sęgti* „spraut“, la. *segt*. Skat. arī Le. Gr. 126. § un Skardžus Lkžd. 26 skk.

Dažkārt svārstās starp *o-* un *ā-*celmu (par to arī Lōmanis Genus und Sexus 14 sk.), piem., lei. *brādas* jeb *bradā* „brads“, *kōvas* jeb *kova* „kovārnis“, *kūokas* jeb *kūoka* „kūja“ u. c. Skardžum l. c. 43 skk., la. *kļavs* (lei. *kliāvas*) jeb *kļava*, *mālks* (lei. *malkas*) jeb *mālka* u. c. Le. Gr. 126. §. Ir izteiktas domas, ka šāda svārstīšanās radusies, nēkatrai dzimtei zūdot, bet tās nav aizstāvas (skat. Symb. gramm. II 13 sk.), un visos drošajos gadījumos kādam prūšu vai slavu nēkatras dzimtes *o-*celmam arī lei. un la. valodā atbilst *o-*celms. Retumis arī slavu valodās blakus kādam *o-*celmam sastop arī *ā-*celmu (piem., kr. *жар* un *жарá* „karstums“). Ka lei. un la. valodā tādu gadījumu ir vairāk, laikam izskaidrojams ar to, ka lei. un la. valodā (bet nē slaviem) *o-* un *ā-*celmiem tagad viensk. ak. beidzas vienādi, un la. valodā — arī viensk. instr. un lok.; tad nu arī svārstīšanās starp *o-* un *ā-*celmiem la. valodā, kā liekas, ir sastopama biežāk nekā lei. valodā. Ja dažu locījumu galotnes *o-* un *ā-*celmiem tagad sakrīt, tad var nozīmē līdzīgu vārdu ietekmē dažkārt *o-*celms pārvērsties par *ā-*celmu un otrādi, skat. Le. Gr. 126. §.

94. §. Kā citās ide. valodās dažkārt adjektīvu *ā-*celma formu lieto ar abstrakta substantīva nozīmi (piem., gr. *θέρμη* „karstums“: *θερμός* „karsts“), tā — retumis arī baltu valodās, piem., lei. *geltā* „dzeltānums“: *geltas* „dzeltāns“, *sausā* „sausums“: *saūsas* u. c. Skardžum Lkžd. 22. §, la. *liksma* „liksme“: *liksms*, **grūta* (uz ko, šķiet, norāda savienojums *ar liēlu grūtu* = v. mit grosser Schwierigkeit), pr. labbisku „labestība“, is. crixtianiskun mijlan v.) „aus christlicher Liebe“, esse twaian... labban (v.) „von deiner... Güte“ u. c. Trautmanim Apr. Spr. 223 skk.

b) Piedēklis *-i*

95. §. Šis piedēklis vairs nav dzīvs; nav tam noteiktas nozīmes, un arī saknes forma vārdiem ar šo piedēkli var būt dažāda

Baltu un slavu valodās šie *i*-celmi pa daļai ir seno līdzskaņu celmu pārveidojumi: abās celmu grupās bija sakritušas dažu locījumu galotnes. Veci *i*-celmi ir, piem., pr. *angis*, lei. *angīs*, la. dial. *ūodzs*²: lat. *anguis*; lei. *avis*, la. *avs*: skr. *avi-h*, lat. *ovis*; pr. *pentis*, lei. *pentīs*, la. *piēts*; lei. *gel(e)žis*, la. *dzēlzs*; lei. *biržis*, la. *bižs*; lei. *lōšis*, la. *tāss*. Baltu un slavu valodās ir vairs tikai sieviešu un (mazākā skaitā) vīriešu dzimtes *i*-celmi. Latviešu (un dažkārt arī leišu) valodā maskulīnie *i*-celmi ir, paturot savu dzimti, pārveidoti — tikai nedaudzus piemērus atskaitot — par *īo*-celmiem; tā, piem., lei. *lūšis* ar ģen. *lūšies* (fem. g.) jeb *lūšio*, la. *lūsis* (sal. maskulīno slavu *ryśb*); lei. *pentis*, *-ies* masc. g.: la. *piēts*, *-s* fem. g. jeb *piētis*, *-ša*. Citos gadījumos blakus ir *i*-celmi un (*ī*)*ē*-celmi ar vienādu nozīmi; tā, piem., lei. *bitīs*: *bite*, la. *bite*, pr. *bitte*; lei. *kandīs*, la. *kuōds*, *-s*: lei. *kandē*, la. *kuōde*; lei. *upīs*, la. dial. *ups*, *-s*: lei. *ūpē*, la. *upe*. Dažos locījumos šiem celmiem bija vienāda galotne, un laikam sakarā ar to *i*-celmi latviešu kursiskajās izloksnēs un pa daļai leišu žemaitiskajās izloksnēs (skat. Skardžus Lkžd. 54) pārveidoti par *ē*-celmiem.

c) Piedēklis *-u*

96. §. Substantīvu *u*-celmi ir atrodami visās baltu valodās; prūšu valodā tie var būt arī vēl nekatras dzimtes (piem., *alu*, *meddo*); sieviešu dzimtes ir tagad tikai viens otrs daudzskaitlinieks latviešu un (*pēlūs*) leišu valodā. Prūšu un leišu valodā vēl sastopami adjektīvu *u*-celmi latviešiem ir zuduši: tos aizstāj *īo*-celmi (piem., *dziļš*: lei. *gilūs*), kam blakus dažreiz ir sastopami — pa daļai ar starpību nozīmē — *o*-celmi, piem., *plats*, un *plašs*: lei. *platūs*. Gan arī leišu valodā tagad adjektīvu *u*-celmiem lielāko daļu locījumu darina pēc *īo*-celmu parauga, bet tomēr tie tur ir visai produktīvi (un bieži norāda uz kādu tieksmi, piem., *kalbūs* „runīgs“, *valgūs* „ēdelīgs“, *drabūs* „drebulīgs“, *maršūs* „aizmirsīgs“ u. c. Skardžum Lkžd. 55 skk.), nereti ieviešas vecāku *o*-celmu vietā (piem., *romūs* blakus *romas* „rāms“, *sūrūs* blakus *sūras* „sājš“ u. c. Skardžum l. c. 34) un vēl tagad

dažreiz ierodas blakus kādam substantīvam, piem., *draugūs* „draudzīgs“: *draūgas*, *galvūs* „saprātīgs“: *galvā*, *kelmūs* „celmains“: *kēlmas*, *nagūs* „nadzīgs“: *nāgas* u. c. Skardžum l. c. 59.

d) Piedēkļi ar *j*

97. §. Piedēklis *-(j)ē*. a) Ka vismaz daži *ē*-celmi, piem., lei. *žēmé*, la. *zeme*, pr. *semmē* u. c. saskaņā ar 57. § var *ē* priekšā būt zaudējuši *j*-skaņu, uz to, šķiet, norāda attieksme starp somu *purje* un lei. *būrē* „buŗa“, piederīgie daudzsk. ģen. (kā lei. *žēmių*, la. *zemju*), tādas slavu formas kā *senl. zemlja* (ja *-mlja* te no *-miē*) un tādi latīņu vārdi kā *faciēs* „seja“, *aciēs* „asums“ u. c. Bet vismaz daži baltu *ē*-celmi varētu atbilst arī tādiem latīņu vārdiem kā *facēs* „lāpa“ (sal. lei. *žvākē* „svece“); sākumā tikai *jē*-celmiem īpatnējā daudzsk. ģen. galotne (lei. *-jū*, la. *-ju*) var būt vispārināta, un pirmbaltu *-jōn* var būt ir radies no ide. *-ēom* < *-ēōm*; par visu to skat. Le. Gr. 129. § a minēto literātūru.

b) Primāri *ē*-celmi ar dažādu nozīmi un dažādu saknes patskani ir sastopami diezgan bieži, piem., pr. *kurpe*, lei. *kūrpē*, la. *kuŗpe*; pr. teisi „gods“, lei. *tēisē* „patiesība“. To starpā izdalās verbālnōmenu grupa (darbības vārdi, pa daļai ar pārveidotu nozīmi), piem., lei. *pjovē*, la. *plāve*; lei. *pynē*, la. *pīne*; lei. *kūlē* „kulšana, kuļamais laiks“; lei. *mýnē* „linu mīstīšana“, la. *mine* „mālu minamā vieta“; lei. *žolē*, la. *zāle* (un pr. ak. sālin?) u. c.

Nereti blakus *-ē* ir *-ā*, piem., la. dial. *bērze*, pr. berse: la. dial. *bērza* (serbu *brēza*); la. *vīze*: dial. *vīza*, lei. *vyžā*; la. dial. *vare* (un pr. ak. warrin?): *vara*; lei. *pjovē*, la. *plāve*: lei. *pjova* „plava“, la. *plāva*; lei. *garbē*: *garbā* „gods“ u. c. Skardžum Lkžd. 74 sk. Dažos gadījumos *ē*-celma forma varbūt ir radusies vispirms salikteņa otrā daļā saskaņā ar 89. §.

Dažiem *ē*-celmiem blakus ir (pa daļai senāki) *i*-celmi, skat. 95. §.

c) Ar šo piedēkli baltu valodās darina arī nosaukumus siev. dzimuma būtēm; tā blakus visiem vīr. dzimtes vārdiem ar lei. *-ys*, *-is*, la. *-is* (pie kam nav vajadzīgs, lai katrā gadījumā jau

iepriekš būtu darināta atbilstošā vīr. dzimtes forma), piem., lei. *vókiētē*, la. *vācietē*: lei. *vókiētis*, la. *vācietis*; lei. *labdarē*, la. *labdare*: lei. *labdarýs*, la. *labdaris*; pr. wosee „kaza“: lei. *ožýs*, la. *āzis* u. c.; arī blakus visiem vārdiem ar lei. *-nykas* jeb *-ninkas* un la. *-nieks*, piem., lei. *laukiniņkē*, la. *laūciniece*: lei. *laukiniņkas*, la. *laūcinieks* u. c.; retāki arī blakus citiem o-celmiem, piem., lei. *nabāgē*, la. *nabadze*: lei. *nabāgas*, la. *nabags*.

Otrkārt, ar *-ē* beidzas daži no adjektīviem atvasināti substantīvi, kas apzīmē pašu īpašību, piem., lei. *lāisvē* „brīve“: *laīsvas* „brīvs“; la. *līksme*: *līksms*; *kāre*: *kārs* u. c.

Par formām ar *-ē* salikteņu otrā daļā skat. 89. §.

98. §. *-(i)jo*-celmi ar viensk. nōm. ar pr. *-is*, lei. *-ys*, *-is* un la. *-is*. a) Pirmāri vārdi. Ar šo piedēkli vēl tagad atvasina darītāju vārdus salikteņu otrā daļā, skat. 89. §. Tikai retumis šādi vārdi sastopami arī ārpus salikumiem, piem., lei. *švilpis*, la. *svilpis* (kāds putns): lei. *švilpti*, la. *svilp(ē)t*; lei. *vēdýs* „līgavainis“: *vēsti* u. c. Skardžum Lkžd. 64 sk.

Ar šo pašu piedēkli darina arī verbālnōmenus ar citu kādu nozīmi (darbības, rīka u. c. nosaukumus; latviešu valodā tikai pareti); piem., lei. *bēgis* „skriešana“: *bēgti*, *kañdis* „kodiens“: *kāsti*, *krýtis* „kritiens“: *krīsti*, *lūžis* „lūzums“: *lūžti*, *šūvis* „šāviens“: *šāuti*, *mýris* „miršana, nāve“, *krātis* „kratišana“: *kratýti* u. c. Skardžum Lkžd. 63 sk.; pr. kirtis, lei. *kiřtis* „cirtiens“; lei. *ēdis*, pr. idis „ēšana“; pr. boadis „dūriens“; la. *blīkšķis*: *blīkšķēt*, *brīkšķis*: *brīkšķēt* u. c.; lei. *brýdis* „brišana, šoka, brasls, brīdis“ un la. *bridis*; lei. *rēzgis*, la. *režģis*; lei. *ēdis* jeb *valgis* (: *vālgyti*) „ēdiens, barība“, lei. *gēris* „dzēriens“: *gērti*, lei. *dēgis* „deguma brūce“, lei. *nēšiai*, la. *nēšl²*, lei. *sprindýs*, la. *sprīdis*, lei. *ūzdoris* „aizdarīta telpa“, la. *bāzis* „tikla gremdējamais akmens“ u. c. Vismaz daži no šādiem nōmeniem sākumā ir bijuši *i*-celmi; sal., piem., lei. *ātilsis*, *-ies* (vīr. dz.) jeb *-io* „atdusa“ jeb *brydis* (siev. dz.) blakus *brýdis* u. c.

Ir arī ar šo piedēkli it kā pirmāri substantīvi ar dažādu nozīmi, piem., pr. braydis, lei. dial. *briedýs*, la. *briēdis*; lei. *ežýs*,

la. *ezis*: sensl. *ježb*; pr. *rugis*, lei. *rugŷs*, la. *rudzis*: senisl. *rugr*, sensl. *rŕžb* u. c.

b) Sekundāri vārdi. Pirmkārt, šo piedēkli ļoti bieži atrod saliktoņu otrā daļā, skat. 89. §.

Otrkārt, ar šo piedēkli no adjektīviem atvasina substantīvus, kas apzīmē tos, kuriem piemīt adjektīva izteiktā īpašība, piem., lei. *bēris*: *bēras*, la. *bēris*: *bērs*; lei. *júodis* „melnis“: *júodas* „melns“; la. *šķērsis*: *šķērss* u. c. Leišu valodā tādi atvasinājumi apzīmē arī pašu īpašību, pie kam saknes zilbē akūtu aizstāj cirkumflekss un dažreiz ir patskaņa pagarinājums, piem., *juōdis* „melnums“, *aūgštis* „augstums“: *āugštas*; *saūsis* „sausums“: *saūsas*; *dýdis* „lielums“: *didis*; *gēris* „labums“: *gēras*; *grōžis* „skaistums“: *grāžūs* u. c.

Leišu valodā ir sastopami arī ar šo piedēkli no substantīviem atvasināti adjektīvi, piem., *vakāris vējas*: *vākaras*, *vasāriai javai* „vasaras labība“: *vāsara*, *drapānē klētis* „drēbju klētis“: *drāpanos* u. c. Skardžum Lkžd. 62 (sal. sensl. *člověčb* „cilvēka“: *člověkō* u. c.). Daži šādi adjektīvi jau ir lietājami kā substantīvi, piem., *rytŷs* „ritu vējš“, *ziemŷs* „ziemas vējš“ u. c.

Blakus ar šo piedēkli darinātiem substantīviem dažkārt ir formas ar *-ē* (piem., lei. *bēgis* jeb *bēgē* „skriešana“, la. *mīnis* jeb *mīne* u. c.) un arī formas ar *-(a)s*, piem., lei. *sapnŷs*, la. *sapnis*: lei. *sāpnas*, la. dial. *sapns* (sal. skr. *svāpnyam*, lat. *somnium* „sapnis“: skr. *svāpna-h*, lat. *somnus* „miegs“) u. c.

99. §. Celmi ar *-jo-* visos locījumos. Ir, pirmkārt, daži tādi adjektīvi, piem., lei. *žālias*, la. *zaļš*, pr. *saligan*; latviešu valodā tādi adjektīvi ir vēlāk radušies arī kā aizstājēji tādām formām, kas leitiski beidzas ar *-us* vai *-is*, piem., *plašs*, *dižs*: lei. *platūs*, *didis*.

Otrkārt, ir arī daži tāda tipa substantīvi; sākumā vismaz daži no tiem ir bijuši nekatras dzimtes, piem., lei. *vārias*, la. *vaŗš*, pr. *wargien*; lei. *mēdžias*, la. *mežs*, pr. *median*; lei. *kraūjas*: skr. *kravya-m* „asins“; lei. *tēlias*, la. *teļš* (sal. nek. dzimtes čechu un bulg. *tele* un pr. eristian „jērs“).

100. §. Piedēklis *-jā*. a) Nereti bez noteiktas nozīmes; piem., lei. *daliā*, la. *daļa*; lei. *sājuja*, la. *saūja*; pr. dragios: senisl. *dreg-giar* „raugs“ u. c.

b) No vārdiem atvasinātās formas (pa daļai ar *o*-pakāpi saknē) apzīmē darbību, tad arī darītāju (ar nievīgu nokrāsu) vai citu ko konkrētu. Daži piemēri: pr. ak. *dāian* (ja no *jā*-celmal!) „dāvanu“: serbu *prōdaja* „pārdošana“; lei. *sējā*, la. *sēja*; lei. *ēdzia* (lei.) „ēdimas, ēdikas“ un *ēdzios* „sile“, la. *ēža* „ēšana, daudzēdis, sile“; lei. *dvasiā*, la. *dvaša*; la. *paļas*: *pelt*, *paļāt*; *luōža*, *nepraša*, *nekaūņa*, *sanašas* u. c.; lei. *nevedžia* „neprecējies vīrietis“ u. c. Skardžum Lkžd. 68 sk.

c) Retumis gadās arī atvasinājumi no adjektīviem: lei. *mažiā* „mazums“, *verčiā* „vērtība“ u. c. Skardžum l. c. 68, la. *aūgša*, *gaŕža*.

d) Dažkārt ir blakus celmi ar *-jā* un *-(j)ž*, piem., lei. *kalčiā* un *kalťē* „vainā“, *kāndžia* un *kandē* „kode“ u. c. Skardžum l. c. 70, la. *ušņa* un *usne*, dial. *vaiņa* un *vaiņe*.

101. §. Leišu valodā ir arī daudz substantīvu ar piedēkli *-ju-*: a) atvasinājumi no vārdiem apzīmē kādu darbību vai norisi, tad arī darītāju vai citu ko konkrētu, piem., *myrius* „miršana, nāve“, *gýrius* „lielīšanās, lielībnieks“, *snaūdžius* „snauža“, *lýkius* „atlikums“, *skatčius* „skaišs“ u. c. Skardžum Lkžd. 76 skk.; te jāmin arī la. *mainus*;

b) atvasinājumi no nōmeniem savā nozīmē līdzinās substantīviem ar *-ininkas*, piem., *kuŕpius* (: *kūrpē*) „kurpnieks“, *kalnius* „kalnieks“, *žiččius* (varbūt no verbālnōmena **žintis*, sal. la. *zinte* un *zinātnieks*) „vizinis“, *sūkčius* (varbūt no verbālnōmena **suktis* vai **suktus*, sal. la. *viltus*) „krāpnieks“, *nuogius* „tukšinieks“ u. c. Skardžum l. c. 78 sk. Tādu *ju*-celmu pārveidojumi laikam ir la. *skaišs* un dial. *traucis* „traucinieks“ (sākumā **traucus*: **trauci* < **traukjai*, vēlāk *traucis*: **trauci* [kā *rudzis*: *rudzi*] > *traučī*, kā *lāči* < *lāci* u. c.).

102. §. Piedēklis *-ijo-*: *-ijā-*. a) Adjektīvi: la. *sālijs*, *mālijs*, *smil(k)tijs*, dial. *vidijs* u. c. Le. Gr. 133. §, sal. skr. *uda-*

nīya-h (v.) „aus Wasser bestehend“, *dhanvaniya-h* (v.) „auf trockenem Lande befindlich“ u. c., gr. *ἄγριος* (v.) „wild“ u. c.; substantīvēti adjektīvi varbūt ir la. mājvārdi *Cērpijas*, *Kalnijas* u. c. un lei. *molijā* „mālainē“, *Kalnijos* (kāda ciema vārds) u. c. (un pr. vietvārds Laysyen u. c.?).

b) Substantīvi: lei. *vaikijā* „bērni“, *vilkiā* „vilku bars“, *vyrijā* „vīru sanāksme“ u. c. Skardžum Lkzd. 80 sk., sal. sensl. *bratrbja* „brāļi“ u. c. — Lei. *meldija* „lūdzējs“ (un pr. personvārds Clausio, ja tas īsti ir kāds darītājevārds) atgādina tādas formas kā sensl. *vētiji* „runātājs“.

Ar lei. *medijas* „medinieks“ būtu identisks tās pašas nozīmes pr. medies, ja tas no **medijas*.

103. §. Piedēklis *-ējo-*: *-ēja-*. a) Nomina agentis. Ar šo piedēkli atvasina darītājevārdus, palaikam tikai no primāriem vārdiem ar (baltu pirmvalodā) divzīlību (piedēkli neieskaitot) infinitīvu, pie tam latviešu valodā visnotaļ un palaikam arī leišu valodā no pagātnes celma, piem., lei. *davējas* jeb *davējas*, la. *devējs*; bet Kuršaitim blakus *davējas* ir arī (no tagadnes celma) *imējas*, *tverējas* (citur: *ēmējas*, *tvērējas*) u. c. Tikai retumis, gandrīz tikai tautasdziesmās, sastop šādus darinājumus arī blakus vārdiem ar *a*-celmu tagadnē un *i*-celmu infinitīvā (piem., lei. *taisējas* u. c. Skardžum Lkzd. 84, la. siev. dz. demin. *taisējiņa* u. c. Le. Gr. 134. §), vēl retāk blakus citāda tipa vārdiem, tā la. *airējiņš* (: *airēt*) EH, *perēja* (: *perēt*) vista EH, lei. *sergējas* (: *sergēti*) „sargātājs“ u. c. Skardžum l. c. 83 sk., pr. gewineis (: gewinna „strādā“) „kalps“ (ja ar *-eis* < *-ejas*) un reidewaisines (: lei. *vaišinti* „mielot“) „viesmīlīgs“ (ja ar *-es* < *-ejas*). Gadās šādi atvasinājumi arī slavu valodās, piem., senkr. *шврь* „šuvējs“.

Latviešu valodā šādi vārdi apzīmē kādas darbības profesionālo (piem., *kalejs*) vai gadījuma (piem., *arējs* blakus profesionālam *arājam* 105. §) darītāju; leišu valodā — profesionālu darītāju Jablonskim Raštai IV 16, bet Kuršaitim, piem., *pirkējas* ir, kas kādreiz ko pērk, kamēr bieži pircējs viņam ir *pirkikas* (skat. arī Leskīna Nom. 328 sk. un Skardžus Lkzd. 129).

b) Latviešu valodā ir arī adjektīvi ar *-ējs*, skat. Le. Gr. 134. § b.

104. §. Piedēklis *-ājo-*. a) Vienā latviešu izlokšņu daļā ir sastopami adjektīvi ar *-ājs*, kam nozīme apmēram tā pati kā adjektīviem ar *-uojs* 106. §, *-ains* 126. § un *-uots* 163. §, piem., *niedrājs ežers, miglājs rīts, mālais kalniņš, dubļajas kājas* u. c.

b) No šādiem adjektīviem varbūt ir radušies substantīvi, kas, pirmkārt, apzīmē kāda stāda stiebru, piem., la. *brūklēnājs, uōg-(ul)ājs, ziņāji, āuzāji* u. c., lei. *pupōjas, aguonōjas* „magones stiebrs“, *šilōjas* „virsājs“, *avižienōjai* „auzāji“ u. c. Skardžum Lkzd. 85; otrkārt (latviešu valodā) — vietu, kur vairumā atrodas tas, ko apzīmē atbilstošais pamata vārds, piem., *linājs* (linu tīrums), *āuzājs, bērzājs, trūdājs, smiltājs* u. c.

c) Latviešu valodā ir arī darītārvārdi ar *-ājs*, skat. 105. §.

105. §. Piedēklis *-tājo-: -tājā-*. Ar šo piedēkli no verbiem atvasina darītārvārdus, kam ir tā pati nozīme kā formām ar *-ēj(a)s* 103. § a. Latviešu valodā tos tagad darina tikai no vismaz divzīlbju (priedēkli neieskaitot) infinitīva celmiem ar *-ā, -ē, -ī, -uo*, piem., *dziēdātājs, gulētājs, darītājs, meļuotājs*, un apmēram tāpat rīkojas arī tagadējā Dižlietuvas rakstu valodā, sal., piem., *giedotojas, gulētojas, darytojas, meluotojas, skalautojas, augintojas* u. c. Bet vecajos leišu rakstos (un arī Kuršaitim) ir arī šādi atvasinājumi no pirmāriem verbiem, piem., *kēltojas, gintojas* (jeb *gintōjis*) „dzinējs“ u. c.; un *artojas* (= pr. artoys un sensl. *ratajā*) turas arī tagadējā rakstu valodā. Kāds **artājs* laikam reiz ir bijis arī latviešiem; kontāminējot to ar *arēju* laikam ir radies tagadējais *arājs*, un blakus tam tagad ir arī *dzērajs* u. c., it sevišķi izloksnēs, skat. Le. Gr. 135. a un 205. §.

106. §. Piedēklis *-ōjo-: -ōjā-*. Dažās latviešu izloksnēs ir adjektīvi ar *-uojs*, piem., *miltuojs* (v.) „mehlhaltig, mehlig“ (blakus: *miltains* „nejauši ar miltiem nokaisīts“), *suluojs* „sulīgs“ u. c. Ka arī leišiem ir bijuši tādi adjektīvi, uz to, šķiet, norāda tādi vietvārdi kā *Kalnuojai*, (upe) *Karklūoja* u. c. Skardžum

Lkzd. 87 un tādi adjektīvi kā *pienūtas* „ar pienu notriepts“ (laikam < **pienuojas* + *pienuotas*) u. c. Skardžum l. c. 349.

e) Piedēkļi ar *-v-*

107. §. Leišu valodā ir adjektīvi ar *-svas*, kas nozīmes ziņā atbilst latviešu adjektīviem ar *-(g)ans* vai adjektīviem, kas salikti ar *ie-* jeb *pa-*; tā, piem., *mēlsvas* „zilgans“, *gēlsvas* „iedzeltāns“, *pīlkšvas* „iepelēks“, *rūsvas* „ruzgans“ (: *rūdas* „ruds“), *juōsvas* „melngans“ (: *jūodas* „melns“), *kiēsvas* „paciets“ (: *kiētas* „ciets“) u. c. Skardžum Lkzd. 377. Šis piedēklis *-svo-* ir radies, pievienojot piedēkli *-vo-* (piem., tādos krāsu adjektīvos kā lei. *palvas* „gaišdzeltāns; palss“, sensl. *plavъ*, sav. *falo*) celmiem, kuŗu beidzamais līdzskanis bija *s*, sal. piem., lei. *raūsvas* „iesarkans“ (: *raūdas* „sarkans“) ar kr. *рѣсый*, kur *s* no *-ds-*, skat. Brugmaņa Grdr. II² 1,202 un 538.

108. §. Ar *-vis* beidzas daži darītārvārdi: lei. *kālvis*, la. *kalvis*, la. *burvis*, lei. *kareīvis*, *keleīvis* u. c.

109. §. a) Adjektīvi ar (baltu) *-av-* (varbūt no *-ev-*) un (prūšu tekstos) *-ev-*. Lei. *kelmāvas* (*mokesnis*) „celmu (nodoklis)“ atgādina tādas slavu formas kā *adovъ* (gen.) „elles“ u. c. Un prūšu vārdam *smonenawins* „cilvēks“ (formas ziņā sal. sensl. *duxovъnъ* „garīgs“) varbūt ir pamatā adjektīvs **zmōnenav(a)s*, sal. arī pr. *ginnewings* „draudzīgs“ blakus *ginnis* „draugi“, ak. *warewingin* „varenu“ blakus ak. *warrin* „varu“ u. c. Un kā blakus sensl. *istъ* „īsts“ ir tās pašas nozīmes *istovъ*, tā laikam arī blakus pr. **drūkt(a)s* (no kam adverbs *drūktai* „cieti“) ir bijis adjektīvs **drūktav(a)s*, uz ko, šķiet, norāda atvasinājums ak. *drūktawingiskan* (v.) „gestrengen“.

b) Substantīvi ar *-ava* jeb *-uva*; 1) vietas apzīmējumi: lei. *kelmavā* „celmaina pļava“, *velniavā* „velnu midzenis“, *kūliavā* „upes krāce“, *kriokuvā* „krāce“, *raguvā* „grava“ u. c. un vietvārdi (upes) *Bleņdziava*, *Mielava*, (ciems) *Dainavā*, (pilsēta) *Gerdava*, (upes) *Laukuvā*, *Plāčiuva*, *Riņguva*, *Šešuavā*, *Vārduva*, (ciemi) *Kārsuva*, *Šaūkuva*, (pilsēta) *Vēluva*,

(ezers) *Žerbuva* u. c., la. *dumbrava*, *peņava*, *sietava*, vietvārdi *Meļnava*, *Dzēlzava*, *Saikava*, *Vēndzava*, *Rucava*, *Daugava* jeb dial. *Dāuguva*² (= lei. *Daūguva*), *Abava*, *Vārdava*², *Iecava* (jeb dial. *Iecuve*) u. c. (vietvārdos *-uv-* ir leišiem parastāks nekā *-av-*), prūšu (vietvārdi) *Dargaw*, *Lynaw*, *Pillaw*, *Ragaw* u. c., sal. serbu *Lipova*, čechu *Buková* u. c. Vondrāka Vrgl. slav. Gr. I² 519 sk. un 523 skk. — Dažiem leišu vārdiem ar *-ava* ir kolektīva nozīme, piem., *bernavā* „puišu bars“, *bro(i)avā* „brāļi un viņu bērni“ u. c. Skardžum Lkzd. 379 sk.; 2) dzīvu radījumu nosaukumi: pr. gabawo „krupis“ (un personvārdi *Keytawe*, *Glandaw* u. c.), la. *ciēlava*, *raudava* jeb dial. *rauduva* (arī: *rauduve* jeb *raudeve*; ir arī leišiem kāda zivs *rauduvē*), *guļava*, *līgava*, (govs vārds) *Brūnava* FBR VIII 69.

110. §. Substantīvi ar *-tav-*, *-tuv-* jeb *-tev-* (leišiem pa lielāki daļai ar *-tuv-*). Šādi vārdi apzīmē, pirmkārt, kādu norisi, piem., lei. *skerstūvės* „lopu kaušanai sekojošās dzīres“, *lāidotuvės* „bēres“, *užgertūvės* „saderināšanās“, *martuvė* „miršana“, *prigautūvė* „piekrāpšana“ u. c. Skardžum Lkzd. 386 sk., la. (*meita . . . nu pašā*) *vęstuvė* jeb *vęstavā* (sal. lei. *vestūvės* „kāzas“), (*zirņi pašā*) *ęstuvė*, *ęstuvā* jeb *ęstavā*, (*mieži nu pašā*) *plautuvė* jeb *plautavā*; otrkārt (sevišķi leišu valodā) — darītājus, piem., lei. *aplankýtuvas* „apciemotājs“, *engtūvas* „apspiedējs“, *pakártuvė* „kas visur kāpelē vai lodā; blandonis“, la. *męlstavis*, *palaistuvīs* (lei. *paleistūvīs* jeb *paleistūvas*); sal. arī pr. trintawinni „atriebēja“;

treškārt, kādu rīku, piem., lei. *skiltuvas* jeb *skiltuvė*, la. *šķiltavas*, *šķiltuves* jeb *šķiltavis*, lei. *sétūvas* jeb *sétuvė*, la. *sętuve*, *sętuva* jeb *sętava*, lei. *koštūvas*, *kóštūvīs* jeb *koštuvė*, la. *kāstuvīs*, *kāstava*, *kāstavs*, *kāstavis*, *kāstuva* jeb *kāsteve*, lei. *mal-tūvė*, la. *maltuve*, *maltuva*, *maltava* jeb *malteve*, lei. *aūtavas* jeb *autūvas* „apavs“ u. c. Skardžum Lkzd. 382 skk., pr. schutuan „diegs“, coestue „suka“ u. c. (ja *-tu-* šos vārdos aizstāj veicu *-tuv-*); sal. gr. δίκτυον „tīkls“ u. c.;

ceturtkārt, kādu vietu, piem., lei. *augtūvė*, la. *aūgtuve*, lei. *gimltūvė*, la. *dziimtūve*², lei. *virtuvė* u. c.; skat. Le. Gr. 204. §.

111. §. Formas ar *-tv-*. Leišiem ir daži tādi adjektīvi kā *dalývas* „tāds, kas labprāt ar citiem dalās“, *valývas* „tīrīgs“ un substantīvi kā *áugyvė* „māte“, *žindyvė* „zīdītāja“ u. c., sal. sensl. *ljubivъ* „mīlošs“ u. c. Adjektīvi ar *-tv(a)s* ir laikam arī bijuši pamatā tādiem prūšu vārdiem kā ak. *auschawdwingins* „uzticīgs“, *engrawdwingins* „līdzcietīgs“ u. c.

f) Piedēkļi ar *-n-*

112. §. Piedēklis *-no-* : *-nā-*. Verbāladjektīvi laikam ir sākumā bijuši tādi vārdi kā lei. *pīlnas*, la. *pīlns*, pr. ak. *pīlnan* (čehu *plný*, go. *fulls*, skr. *pūrṇa-ḥ*), lei. *plónas*, la. *plāns* (: lei. *plóti*, la. *plāt*), lei. *bálnas* „balts“ (: *bálti* „balt“), *kilnas* „izcils“ (: *kilti* „cilt“), la. *mīkns* (: *mīkt*), lei. *bėrnas*, la. *bėrns* u. c.

113. §. Ar piedēkli *-snā-* ir darināti darbības vārdi no infinitīva celma, tā it sevišķi prūšu valodā, kur tie nozīmes ziņā atbilst latviešu vārdiem ar *-šana*, piem., *etwerpsnā* „piedošana“, ak. *aumūsnan* „nomazgāšanu“, *biāsnan* „bijāšanu“, *rickaūsnan* „valdīšanu“ (= valdību), *maitāsnan* „barību“ (sal. nozīmes ziņā la. *ēšana* un v. Essen) u. c. Lei. un la. valodā tagad ir maz tādu vārdu, tā la. *lūgsnā*, lei. *rėksnā* „rėkšana“, *žirgsnā* „ātra iešana sikiem solišiem“ (no vārdiem ar *-sna* ir laikam atvasināti tādi verbi kā *kąsnóti* „košļāt“ u. c.). Leišu valodā tiem ir radusies arī darītājpārdu nozīme, piem., *dusnā* „aizelša“, *džiūsnā* „kalšana; izkaltis cilvēks“, *vėrkšnā* „raudulis“ u. c.

114. §. *-(m)en-*celmi. No dažās citās ide. valodās bieži astopamajiem *-(m)en-*celmiem baltu valodās ir paglābušies tikai daži, pie kam nevienam tādām celmam baltu (un slavu) valodās senās līdzskaņcelmu formas nav paglābušās visos locījumos; sal. Skardžus Lkzd. 168. § ar literatūru. Piemēri: lei. *ruduō*, *-deñs*, la. *rudens*, *-s*, lei. *vanduō*, *-deñs* (žem. *unduo*), la. *ūdens*, *-s*, *zibens*, *-s*, lei. *širšuō*, *-šeñs* „sirsenis“, pr. (nek. dz.) *semen* (= sensl. *sēme* un lat. *sēmen*) „sēkla“, *kėrmens* (ģen. *kermenēs*) „miesa“, *emmens* (ak. *emnen*) „vārds“ (un varbūt irmo „rokas dilbs“), lei.

akmuõ,-meñs, la. *akmens,-s*, lei. *ašmuo*, la. *asmens,-s*, lei. *tešmuõ*, la. *tesmens,-s*, lei. *rēmuõ*, la. *rēmens,-s*, lei. *kirmuõ* „cirmenis“ u. c. Dažreiz, šķiet, *uo* no viensk. nōminātīva ir ieviesies arī citos locījumos. Tā, piem., blakus lei. nōm. *geluõ* ir ak. *gēluoni* „dzeloni“, un blakus viensk. un daudzsk. akuzātīvam ir radušies citi locījumi ar *i*-celmu galotnēm, piem., viensk. ģen. *geluoniēs* un nōm. *geluonīs*. Vīr. dzimtes vārdiem *i*-celmu formas vēlāk ir arī pārveidotas par *jo*-celmu formām, piem., lei. dial. *ākmenio*, la. dial. *akmeņa*. Un blakus daudzsk. ģen. līdzskaņcelma formai (piem., lei. *akmenu*, la. dial. *akmenu*) ir izloksnēs darināti arī locījumi pēc *o*-celmu parauga, piem., lei. dial. *ākmenas*, la. dial. *ūdēns* u. c.

115. §. Piedēkļi *-eno-*, *-enā-*, (baltu) *-ana-*, *-anā-* (pa daļai varbūt no ide. *-eno-*, *-enā-*). a) Ar *-eno-*: *-enā-* ir, pirmkārt, paglābušies daži verbāladjektīvi; tā lei. *vēdenas* Leskīna Nōm. 398 un la. **vēdēns* „vests“ (no kam la. *vedene* „vedekla“) = sensl. *vedenō*, la. *atlaidēns* (: *atlaisties*), *slēpēns*, *slāvēns* (: *slāt*); sal. arī tālākos atvasinājumus (la.) *grūdenis* un *šķīdenis*. Sens verbāladjektīvs varbūt ir arī lei. *liekanas* „pāri palicis“, sal. piem., gotu *bundans* „siets“ u. c.;

b) otrkārt, ar *-eno-* vai (baltu) *-ana-* ir darināti adjektīvi, kur piedēklis nozīmē apmēram to, ko vācu *-lich* tādās formās kā *süsslich* „saldens“ u. c., piem., la. *saldēns* jeb *saldans*, *skābēns* „ieskābs“, *ruzgans* (: *ruzgs*), *zilgans* (: *zilgt*), *zalgans* (: *zalgot*) un pēc šādu vārdu parauga ar *-g-* arī *mēl[n]gans*, *sal[d]gans*, kā arī lei. *balzganas* „balgans“ (blakus *balšvas* „balgans“ un *bāltas*), *raūzganas* „iesarkans“ (blakus *raūšvas* un *raūdas*) u. c. Skardžus Lkžd. 227. Tiklīdz zūd pamatvārds, no kā atvasināta forma ar *-ans*, zūd arī pamazināmā nozīme šiem atvasinājumiem (piem., la. *sařkans*), skat. Le. Gr. 141. §.

Atvasinājumi no tādiem adjektīviem (ar piedēkli *-eno-*) ir laikam tādās formas kā la. *vecenis*, lei. *šykštēnis* „skopulis“, (personvārdi) *Baltēnis*, *Dargenis* (un pr. Dargenne), pr. Drutenne (: lei. *drūtas* „stiprs“), Jodenne (: lei. *jūodas* „melns“) u. c.

c) Ir arī dažādas nozīmes substantīvi ar piedēkli *-eno-*, *-enā-*, (baltu) *-ana-*, *-anā-*, piem., pr. kartano „kārts“, lei. *gābana* (= la. *gabana*) jeb *gābanas* (= la. *gabans*) „klēpis“, *dovanā* (= la. *dāvana*) jeb *dovenā*, *kēlenā* jeb *kēlenas* „cēliens“, *pelenā* „pelni“, *mūšena* „sišana“, *keikenā* „(no)lādēšana“, *kiūtena* „vārgulis“ (: *kiūsti* „vārgt“), *jautenā* „vērša āda“ u. c. Skardžum Lkzd. 226 skk., la. *katana*, *spīgana* u. c., sal. kr. *зѡмон* „čala“, *вепеменѡ* „vārpsta“ (: skr. *vārtana-m* „griešana“), čechu *stařena* „vecene“, skr. *śvetanā* „āušana“, gr. *ἴδωνή* „līksme“ u. c.

116. §. Substantīvi ar *-enis*: lei. *āudenis* „ziemeļaustrumu vējš“, *sómenis*, la. *sāmenis* „ziemeļrietumu vējš“, la. *austrenis*, *rītenis*, *terpenis* „dienvidvējš“ (la. *-enis* te varbūt vienā otrā vārdā aizstāj senāku *-inis*, sal. dial. *rītinis* = lei. *rytinis* „rīta vējš“), *gubenis*, *midzenis*, *sutenis*, *putenis*, *teceņi*, *kupenis*, *kaupenis* „krupis“, *slaucenis* u. c., lei. *šaltēnis* „avots“, *verdēnis* „avots“, *margēnis* „raiba drēbe“ u. c., skat. arī 115. § a un b.

117. §. Piedēklis *-en(j)ē-*. No vārdiem ir atvasināti leišu vārdi *mušēnē* „kautiņš“, *perēnē* „pirts“, *virēnē* „virtuve“, *žindēnē* „zīzama cūka vai ķēve“ u. c.; no nōmeniem — *kaīmenē* „gannāms pulks“, *mēlēnē* „mellene“ u. c. un no formām ar *-uom-*: *diduomēnē* „lielkungi“ (: *diduomis* „lielskungs“), *tikruomenē* „īstnieki“ (: pr. *-tickrōms* „īsts“), *jaunūomenē* „jaunatne“ u. c. — Latviešiem ir daudz vārdu ar *-ene* (dažos gadījumos *-ene* te aizstāj senāku *-ine*), a) stādi un ogas: *skābenes* (: *skābeņš*), *rūgtene* jeb *sūrene*, *blusenes*, *piēnene*, *gaīlenes*, *alksneses*, *celmenes* (jeb dial. *celmines* = lei. *kelminēs*), *mēlēnes*, *avenes*, *zemenes* (jeb dial. *zemines*, sal. lei. *žeminē ūoga*) u. c. Le. Gr. 144. §; b) dzīvnieki: *lapsene*, *kamene*, *mīzene*, *katene* u. c.; c) dažādi priekšmeti: *jērene*, *caunene* (sal. lei. *kiaunīnē* un *kiaunenōš kepurēlē*), *slaūcene*, *zarene* u. c.; d) vietu nosaukumi: *smiltene*, *kapenes* (sal. lei. *kāpinēs*), *apkārtene*, dial. *ārene* „āriene“, *Gūlbene*, *Rubene*; (pļavu vārdi): *dīlbene* Matkulē, *deīvelene* Cīravā, *dakšene* Bātā, *dadzene* Kabilē, *cūcene* Skrundā, *ciestene* Kabilē, *cielavene* Zantē, *cīrulene* Nigrandā, *cīcene* Cīravā, *cīrpene* Aizupē,

cinene Smiltene, *cērene* Cērē, *cerene* Kabilē, *celmene* Kabilē, *būdene* Cīravā, *buntene* Zemītē, *bundzene* Zantē, *buñdulene* Bātā, *bucene* Aizputē u. c.; e) deminutīvi: *meitene*, *gultene*, *ķzvene*, *kūtene* u. c., skat. Le. Gr. 144. § e; izloksnēs arī ar pejoratīvu vai amplifikatīvu nozīmi: *cīroene*² „neass cirvis“, *bērnene*² „nerātns bērns“, *pīrstenes*² „neglīti, lieli pirksti“, augšzemn. *kūcene*² „liels kuoks“ u. c.; f) siev(ieš)u nosaukumi: *kalējene*₃ „kalējiene“, *brālene* „brāļa sieva“, *Vagalene* „Vagaļu (mājas) saimiece“, *mūķene*, *ārstene* „ārste“ u. c. Le. Gr. 144. § f.

Te jāmin arī pr. wissene „vāverājs“ un (ar *-e-* senāka *-i-* vietā?) warene „vaļa katls“ un gleuptene „(arkla) vērstuve“.

118. §. Darbības vārdi ar piedēkli *-sjoñā-* vai *-senā-*. Latviešu valodā no katra infinitīva celma var darināt substantīvu ar *-šana*, kas apzīmē nepabeigtu darbību, piem., *skriešana*, *lasīšana* u. c.; ir arī refleksīvas formas, piem., *skriešanās*. Leišu valodā ir (daudz retāk!) sastopamas formas ar *-sena*, kur *-se-* var būt radies no *-sjo-* vai *-sje-*, piem., *bēgsenā* „skriešana, skriešanas veids“, *beņgsena* „beigšanās, beigas“, *ēšana* „ēšana“, *jósena* „jāšana“, *kratýsena* „kratīšana“. *ešsena* „iešanas veids, gaita“, *rašýsena* „rakstīšanas veids (rokraksts, kr. *ноуекр*)“ u. c. — Prūšu tekstos sastopam formas ar *-senna* (varbūt no *-sjoñā*) vai (retāk) *-sanna* (ar *-a-* vecāka *-e-* vietā?), piem., *atskisenna* „augšāmcelšanās“, ak. *etwerpsannan* „piedošanu“; sal. Le. Gr. 143. § un Senpr. 70. §.

119. §. Piedēklis *-eno-* (un *-eñā-*). Ar šo piedēkli darina, pirmkārt, deminutīvus, kas apzīmē kaut ko ne visai mazu un pie tam bez mīluma nokrāšas vai (izloksnēs) pat ar nievīguma piejaukumu, piem., lei. *botagēnas* „menkas botagas“, *katēnas*, la. *kaķēns* (jeb dial. *kaķelēns*), *kaz(u)lēns*, *lidacēns*, dial. *rudzēni* „vāji rudzi“, *pušēns*, *meitēns* (jeb dial. *meitēna*), *māsēna* Rucavā, *Marēns* (: *Marija*) u. c.;

otrkārt — substantīvus cilmes apzīmēšanai, piem., lei. *brólēnas* un la. *brālēns* „brāļa dēls“, lei. *seserēnas* (sal. po. *siostrzan*) un la. *māsēns* „māsas dēls“, lei. *tetulēna* „tetulēs duktē“, *tilžēnas*

„Tilzites cilvēks“ u. c. Skardžum Lkžd. 238 sk., la. *Zarēni* „Zara bērni“, *piebaldzēni* u. c. Le. Gr. 147. §.

120. §. Piedēkļi ar *-an-*. a) Piedēklis *-āno-* ir sastopams, pirmkārt, vienā otrā adjektīvā, piem., lei. *geltōnas*, la. *dzelētāns*, lei. *vīlnonas*, la. *vīlnāns*, sal. lat. *insulānus* „salā dzīvojošs“;

otrkārt (sevišķi leišu valodā) — personu nosaukumos pēc kādas īpašības, izturēšanās vai nodarbošanās, piem., la. *likāns*, *nesīkstāns*, lei. *kuprōnas* „kuprainis“, *šaukōnas* „kuris garsiai, smarķiai kalba“, *valdōnas* „valdonis“, *žvejōnas* „zvejnieks“ u. c. Skardžum Lkžd. 272 sk., sal. kr. *великѧн* „milzis“ (ja tur *a* no ide. *ā*);

treškārt — substantīvos, kas norāda uz kā cilmi vai dzīves vietu, tā lei. *kiem(i)onas* „ciemā dzīvotājs“, la. *aknīšani* u. c. Le. Gr. 148. § a., sal. lat. *Rōmānī* u. c. Ar šo nozīmi ir leišiem arī substantīvi ar piedēkli *-āni-*, piem., *kiemionīs* „ciemā dzīvotājs“ u. c. Skardžum l. c. 275, un latviešiem substantīvi ar *-āni*, piem., *baznīcāni*, *tirdzāni* u. c.

b) Leišiem ir arī substantīvi ar *-onē*, it sevišķi nomina actionis, piem., *abejōnē* „šaubas“, *laidonē* „apbedīšana“, *raudōnē* „raudas“, *medžiōnē* (un pr. medione, ja tur o no *ā*) „medības“ u. c.

121. §. Formas ar (baltu) *-ina-* : *-inā-*. a) Leišiem (it sevišķi žemaišiem) ir verbāladjektīvi ar *-inas*, kam var būt objekts akuzatīvā vai instrumentālī, piem., *mīršta*, *pālikinas valdystē sūnui* „mirst, atstādams valdīšanu dēlam“, *aviīm nēšinas nuējēs*, *ilgai nebgrīžo* „aitu nesdams aizgājis, ilgi vairs neatgriezās“, *tekini bēgo* „viņi skriešus skrēja“ u. c. Būgam KSn. 91 sk. No latviešu valodas ir zināms tikai piemērs no Bārtas: *gājis... kluci līdza vilcins* (: lei. *velkinas*). Ka senāk tādas formas bijušas latviešiem visai parastas, ļauj domāt adverbi ar *-in*, piem., *visi kūoki raudin* (laikam < **raudini*) *raud*; *sveša māte bārenei sviedin* (laikam < **sviedina*) *svieda villaintī*; *zāle sāk aūdzin* (laikam < **audzina*); *pietrūcin* (laikam < **pietrūcina*) *man spēciņa*, *atlicin paduomiņa* u. c.; sal. slavu *dostižnъ* „sasniedzams“, *bogo-borъnъ* „pret dievu kaņojošs“ u. c.

b) Leišu valodā (palaikam tikai vecajos rakstos) ir sastopami daži vielas adjektīvi ar *-inas*, ko tagad aizstāj formas ar *-inis*, piem., *auksinas indas* „zelta trauks“, *drobina sermēga* „linu (auduma) svārki“ u. c., sal. slavu *mědъnъ* „vaŗa“ u. c.; un ar lei. *mědinos kiaulēs* „meŗa cūkas“ sal. slavu *lěsъnъ* „meŗa“. — Vairāk ir tādu adjektīvu ar *-inas*, kas — tāpat kā formas ar *-uotas* vai *-ētas* — apzīmē kādu virspuses īpaŗību, piem., *krūvinas* (= sensl. *кръвьнъ*) „asiņains“, *plāukinas* „spalvains“, *ŗvaizdinas* „ŗvaigŗņots“ u. c. — Ar *dēŗinas* (lat.) „dexter“ sal. serbu *děsan* un skr. *dākŗiŗa-h* tp. Ar pr. ak. *deininan* (v.) „tāglich“ sal. sensl. *дѣньнъ* un gr. *ήμερινός* tp.

c) Substantīvi ar ņo piedēkli ir lietojami, pirmkārt, kā deminutīvi, piem., lei. *langinas* „visai mazs logs“, *parŗinas* (lei.) „parŗelis, parŗiokas“, *ŗķŗinas* „jauna, spalvota zoss“, *arklŗnas* „viduvējs zirgs“ u. c., la. dial. *ganins*, *māŗina* u. c.; otrkārt — (leiŗu valodā) amplifikātīvā nozīmē, piem., *mūŗinas* „liela muŗa“, *parŗŗinas* (lei.) „gerokas, diktas parŗas“ u. c.; treŗkārt — dzīvnieku tēviŗu apzīmēŗanai, piem., lei. *āvŗnas*, pr. *awŗns*, la. *avŗns* (= sensl. *овънъ*), lei. *kāŗinas*, la. *katŗns*, lei. *ŗķŗŗinas*, la. *ŗūosŗns* u. c.

122. §. Formas ar (baltu) *-tina- : -tinā-*. Ar ņo piedēkli darina no infinitīva celma verbāladjektīvus ar latīŗu ģerundīva nozīmī, piem., lei. *pŗadŗinas* „pŗaujams“, *ieŗķŗotinas* „meklējams“, *regēŗinas* u. c. Skardŗum Lkŗd. 243 sk., sal. sensl. *pŗiŗēŗъnъ* „piejemams“. Latvieŗu valodā ir 17. gadsimtenī vēl bijuŗas lietojamas tādas formas kā *kuoptŗns*, *galdŗŗins*, *sargāŗins* u. c.; un tautasdziesmāŗ ir sastopami, piem., savienojumi *ietŗn man* „man jāiet“ (= lei. *mān ēŗtŗna*), *ēŗtŗn man tūo māizŗtŗi*. No ņām formām latvieŗiem vēl ir adverbī ar *-ŗn* (= lei. *-ŗnal*), piem., *steigtŗn steigtŗies*; sal. lei. *būŗinaŗ* u. c.

123. §. Formas ar (baltu) *-inŗa- : -in(j)ē-*. a) Leiŗu valodā ir ļoti daudz adjektīvu ar *-inis*, *-inē*. Tos atvasina, pirmkārt, no substantīviem (sal. sensl. *bratŗъnъ* „brāŗa“, *utŗъnъ* „ŗŗta“ u. c.); nozīmī lai rāda sekojoŗie piemēri: *auksŗnis ņiedas* „zelta gredzens“,

ļiepinis medus „liepu (ziedu) medus“, *kiaunīnē kepurē* „caunādas cepure“, *antīnai kiaušiai* „piļu olas“, *kaklinē gysla* „kakla dzīsla“, *sidabrinē rasā* „rasa, kas laistās kā sidrabs“, *šluotīnē žvaigždē* „astes [burtiski: slotas] zvaigzne“; *darbīnis arklīs* „darba zirgs“, *dūoninis peilis* „maizes (griežamais) nazis“, *girinis mēdis* „meža koks“, *jūrinis vējas* „jūras vējš“, *žeminē ūoga* „zemene“, *dieninis piens* „dienā slaukts piens“, *mēnesinē algā* „mēneša alga“, *kūmštinēs pirštīnēs* „dūraini cimdi“, *lapiniai medžiai* „lapu koki“, *vaisinis mēdis* „augļu koks“, *vėjīnis malūnas* „vējdzirnavas“, *rañkinēs girnos* „roku dzirnavas“, *arklīnis piemuo* „zirgu gans“, *pūrīnis maišas* „maiss, kuņā var vienu pūru sabērt“;

otrkārt — no adjektīviem, piem., *ilgīnai šiaudai* „gaŗie salmi“, *rētīnis grēblīs* „retzobu grābeklis“, *saldīnis obuolīs* „saldaŗ šķirnes ābols“ u. c.; arī — no skaitleŗiem, piem., *keturīnis audeklas* „ŗetru nīŗu audekls“;

treŗkārt — no pag. pasīvajiem divdabjiem, piem., *giedōtinēs mīŗios* „dziedamāŗ mīŗas“, *vogtīnē kepurē* „zagta cepure“, *lenktīnis peilis* „liecams nazis“, *raŗytīnis sānūs* „dēls, kam (lauku) mājas norakŗtītas“ u. c.;

ceturtkārt — no adverbjiem, piem., *kasdieninis valgis* „ikdienas ēdiens“, *ligŗiolīnis dārbas* „līdzŗinējais darbs“, *visadinis* „vienmēŗejs“ u. c., skat. Skardŗus Lkŗd. 245 skk.

Latvieŗu valodā tādī adjektīvi ir ļoti reti un tikai Latgalē un Leīŗmalē sastopami, tā *āitīnis*² „aitu“ Varakļānos, *dzelzīnis nazis* „nazis ar dzelzŗ kātu“ Pīldā, *apzilīnis* „zilgans“ Bēŗzgalē.

b) Adjektīvi ar ņūle minēto piedēkli ir nereti kļuvuŗi par substantīviem, tā, piem., pr. aulīnis „zābaka stulms“ (: aulis „liēls“), sompīsinis „rupja maize“ (sal. lei. *sāmalīnē duona* tp.); lei. *kiaulīnis* „cūkgans“, *mōlinis* „mālu pods“, *marginīs* jeb *marginīs* „raībs audekls“, *lenktīnis* „liecams nazis“, *avinē* „aitu kūts“, *raugīnē* „rauga pods“, *gīmtīnē* „dzimtene“ u. c. Skardŗum l. c. 257 skk. un 263 skk.; la. dial. *vasariņi*, *plaukstīņi*, *zemes*, *vecīne*, *zļēciņi* „Zļēku ļaudis“, *ŗttīnis*, *drāztīnis* u. c. Vīŗ. dzimtes vārdiem tagad latvieŗu valodā viensk. nōminātvā -inis pārvei-

dots par *-iņš*, piem., *austriņš* (: lei. *auštrinis* „ziemeļaustrumu vējš“), *ciemiņš*, *kaīmiņš* u. c.

c) Leišu valodā ir arī no verbiem atvasināti substantīvi ar *-inys*, piem., *deginys* „degšana; dedzējs; dedzams priekšmets“, *tinginys* „slinkošana; sliņķis“, *mokinys* „skolnieks, mācekļis“, *pirkinys* „pirkts priekšmets“ u. c. Skardžum l. c. 260 skk.; arī — no adjektīviem un substantīviem, piem., *ploninys* „plāns audekls“, *baltinys* „acs baltums“, *pakulinys* „pakulu audekls“ u. c. Latviešu valodā tiem atbilst, piem., dial. *putinis*, *sutinis*, *metinis*, *liecinis* u. c. un — ar pārveidotu viensk. nōminātīvu — *beziņš* EH.

d) Latviešu valodā ar šo piedēkli darina arī deminutīvus, pie kam blakus vīr. dzimtes formām ar *-iņš* ir siev. dzimtes formas ar *-iņa*; rakstu valodas apgabalā — no *o*-celmiem, *u*-celmiem un tiem *jo*-celmiem, kas viensk. nōminātīvā beidzas ar *-š* un (formas ar *-iņa*) no *ā*-celmiem un *i*-celmiem. Daži piemēri: *kūociņš*, *celiņš*, *tirdziņš*, *maziņš*, *maziņa*, *druscīņa*, *klētiņa* u. c., skat. Le. Gr. 152. § b un c. Deminutīvi ar *-inis*, *-ine* sastopami tagad tikai Latgalē un Leišmalē, piem., *ganinis*, *meitine* u. c. Le. Gr. 151. § b.

124. §. Piedēkļi ar *-in-*. a) Latviešu izloksnēs deminutīvus ar *-iņš*, *-iņa* (skat. 123. § d) aizstāj formas ar *-ins*, *-ina*, piem., *kūocīns*, *celīns*, *druscīna*, *klētīna*. Tām atbilst tādas leišu formas kā *langynas* „visai mažutis langas“, *žmogynas* „žmogelis“, *vaikynas* „visai mažutis vaikas“, *mergynas* „visai mažutē mergaitē“, *mōtyna* „(māmiņa >) māte“, (ar nievīgu nozīmi) *mergyna* „niekam tikusi merga“, *kiaulyna* „menka kiaulē“, *arklyna* „prastas arklys“ u. c., (ar nozīmes pārveidojumu) *genynas* „genio vaikas“, *brolynas* „brāļa dēls“ u. c. Skardžum Lkžd. 267 skk.; sal. gr. *νορρακίνος* „jauns krauklis“ u. c.

b) Leišu valodā ir substantīvi ar *-ynas* jeb *-ynē* vai *-yna*, kas apzīmē kaut kā vairumu vai vietu, kur ir kā daudz, piem., *gandrynas* „gandru bars“, *mēšlynas* „mēsliens“, *uogynas* „vieta, kur daudz ogu“, *pušynas*, *pušyna* jeb *pušynē* „priedaine“ u. c. Tiem

pieslienas tādi vārdi kā *tankumýnai* „biezoknis“, *gardumýnai* „gardumi“, *retumýnai* „reti krūmi“ u. c.

c) Leišiem ir arī substantīvi ar *-ynē*, kas apzīmē kādu darbību, darītāju (palaiķam ar nievīgu nokrāsu) vai rīku, piem., *mušýnē* „kaušanās“, *lojýnē* „nepieklājīga runāšana; kas neglīti runā“, *švilpýnē* „svilpe“ u. c.

d) Adjektīvi ar *-in(a)s*: pr. *guríns* (v.) „arm“, *alkíns* „ar tukšu vēderu“, lei. *mělynas* „zils“, la. *turtíns*, *vaļíns*, *twotíns*, *věltíns* u. c., skat. Le. Gr. 153. § 3.; sal. skr. *navína-h* „jauns“ u. c. Adjektīvi laikam ir sākumā bijuši arī lei. *kaimýnas* „kaimiņš“, la. dial. *ciemíns* u. c., sal. lat. *victínus* (v.) „benachbart; Nachbar“.

125. §. Piedēkļi ar (pirmbaltu) *-ein-*. Pirmkārt, ir viens otrs adjektīvs ar (pirmbaltu) *-einas*, tā lei. *vargienas* „vargingas“ (piem., *vargienos dieneles*), *kiaulienas* „kiaulinis“ (piem., *kiauliena mēselē*), *mēnesiena* („mēness apspīdēta“) *nakiš* Skardžum Lkžd. 287, la. dial. *variens* „varēns“; adjektīvs ar šo piedēkli ir laikam arī pamatā adverbjiem pr. angsteina (blakus angstainai) (v.) „morgens“ un lei. *ankstéinai(s)* „loti agri no rīta“ (blakus *ankstáinaiš* tp.). Adjektīvi ir sākumā laikam bijuši arī tādi leišu vārdi kā *kárvienā* „govs gaļa“ (sal. slov. *kravína* tp.), *paršienā* „cūkgaļa“ (sal. lat. *porcína* jeb *porcína carō* tp.), *avižienā* „nopļauts auzu lauks“, *rugienā* „rugājs“ u. c. (pēc beidzamo vārdu parauga laikam ir radušās *naujienā* „plēsums“ un *arienā* „suarta dirva“) un varbūt (?) arī tādi latviešu vārdi kā *skaidiena*, *Druviena*, *Uodziēna*, *egliens*, *celmiens*, *māliens* u. c. Le. Gr. 157. § a.

Leišiem ir arī adjektīvi ar *-ienis* (< *-ienas* + *-inis*?), piem., *miežiēnē* („miežinē“) *duona*, *avižiēnīai* („avižiniai“) *šiaudai*, *žirniēnīai* („žirniniai“) *miltai* u. c. Adjektīvi ir sākumā laikam bijuši arī tādi vārdi kā lei. *ropiēnis* „rāceņa lapa“, *miltiēnē* „miltu putra“, *lapiēnē* „biešu lapu zupa“ u. c., *karaliēnē*, *kuřpiuviēnē* „kurpnieka sieva“, *vilkienē*, *Petriēnē* u. c. Skardžum Lkžd. 289 sk., la. *skaidiene* jeb *skaidienis*, *aūgstiene*, *Blīdiene* u. c., *karaliēne*, *vilciene*, *ērgliene*, *Vagaliene* „Vagaļu (mājas) saimniece“, *Krūmiene* „Krūma sieva“ u. c. un pr. *seweynis* „cūkkūts“.

Neskaidras cilmes ir latviešu — no pagātnes celma atvasinātie — darbības vārdi ar *-iens*, piem., *gājiēns* u. c., skat. Le. Gr. 156. §.

126. §. Piedēkļi ar (pirmbaltu) *-ain-*. a) Latviešu valodā ir ļoti parasti adjektīvi ar *-ains* vai *-aiņš*, pie kam *-aiņš* laikam ir vecāka, dažās austrumizloksnēs vēl sastopama *-ainis* (= lei. *ainis*) pārveidojums. Atvasina tos palaikam no substantīviem, pie kam šādi adjektīvi norāda, ka kam vai kur vai rumā ir tas, ko apzīmē atbilstošais substantīvs, piem., *ceļmains lūdums*, *ciņaina pļava*, *mālainis kaļņiņš*, *spaļaini lini* u. c., skat. (arī par formu un nozīmi) Le. Gr. 158. § a.; sal. lei. *Mólaina* (upes vārds), *pelatnē* („su pelais“) *dúona*, *ašakañnis* „su ašakomis“ u. c. un pr. (vietvārdu) Alkayne.

Uz vielu, no kuņas kas izgatavots, norāda tādi adjektīvi kā lei. *miežañnē* (*dúona*) u. c. Skardžum Lkžd. 286 un la. dial. *akminaini* (*trauki*); sal. av. *zaranaēna-* (ar *aē* < ide. *oi*?) „zelta“.

Ar pr. deynayno „rīta zvaigzne“ nozīmes ziņā, šķiet, var salīdzināt lei. *tėvainē* „tėvzeme“ un la. dial. *Ilzainis* (Rucavā) „Ilzes vīrs“ (sal. arī lei. *ašvėnis* „zirgs“: *ašvā* „ķēve“).

Ir arī atvasinājumi no adjektīviem (vai adverbiem), piem., la. *talains* „tālumā dzīvojošs“, *skābañns* „ieskābs“, *garains* „garens“, *dzelťains* (sal. pr. *geltaynan*, kā laikam jālabo rakstījums *gelatynan*) u. c., lei. *apvalañnas* „apvalus“, *sūrainis* „sūrus“, *apskritañnis* „pailgai apskritis“, pr. angstainai „rītos“ un lei. *ankstāināis* „labai anksti“.

b) Šādu adjektīvu substantīvējumi ir lei. *liežuvañnis* „kuris turi ilga, pikta liežuvi“, *dirsañnē* „lāčauzām pilna maize“ u. c., la. *vilnaine*, *niedraine*, *priedaine*, *pirkstaiņi* u. c. Le. Gr. 158. § b.

127. §. Piedēkļi ar *-un-*, *-ūn-* vai *-aun-*. a) Vārdu ar *-un-* ir baltu valodās ļoti maz, tā la. *dėguns*, lei. *nemūnē* „kāda drėgnās vietās augoša sēne“, skat. Skardžus Lkžd. 282.

b) Ar *-ūnas* leišiem beidzas dažādi no verbiem, adjektīviem vai substantīviem atvasināti personu nosaukumi, piem., *atėjūnas* „ateivis“, *gėrūnas* „dzėrājs“, *šykštūnas* „sīkstulis“, *karaliūnas* „karaļdēls“ u. c. Skardžum l. c. 277 skk.; sal. pr. *waldūns* „man-

tinieks“ (un personvārdu Aucktune?) un (ar citu piedēkļa formu) la. *bricūna* un dial. *mirūnis*.

Atsevišķi minami vārdi ar *-ūn-*: lei. *malūnas* un pr. *malunis* „dzirnavas“ (sal. pr. *malunakelan* „dzirnavu rats“); lei. *perkūnas*, la. dial. *pērķūns* jeb *pērķūnis*, pr. *percunis*; pr. ak. *maldūnin* (v.) „Jugend“ (sal. sensl. gr̥dynji „lepnums“); pr. *alkunis*, lei. *elkūnē*, la. *ēlkūne*; lei. *viršūnē*, *galūnē*, la. *viršūne*, *galūne*; la. *kalpūne* (sal. kr. рабыня „verdzene“) u. c. Skardžum l. c. 281 sk.

c) Ar *-aun-* darināti ir latviešu vārdi (dial.) *pērkauns* (sal. slavu *Perunō* un gr. κεραυνός „zibens“), *ēlkaune*, *virsaune*, *kalpaune*, *Bērzaune* u. c.; sal. lei. *gēležaunēs* blakus *gēležūnēs* (kāda zirgu slimība).

128. §. Piedēkļi ar *-ōn-*. a) Ar *-ūn-* vai *-aun-* mijas *-uon-* dažos vārdos, tā la. *pērkuons* jeb dial. *pērkuonis*, *ēlkuone* jeb *ēlkuonis*, *virsuone*, *galuone* (= lei. *galuonē*), *kalpuōne* un lei. *gēležuonēs* u. c.

b) Bez tam ar *-ōn-* ir minamas, piem., formas pr. perōni „draudze“, lei. *lāiģuonas* „sievassbrālis“, (upju vārdi) *Beržuonā*, *Lazduonā*, *Egluonā*, *liņģuonē* „šūpulis“, *ēduonia* „ēdīkas“, *kepuoniā* „karštis“ u. c. Skardžum l. c. 282 skk. un la. *Lazduona*, *Platuone* un nomina actionis vai agentis ar *-uoņa* kā *sanuoņa*, *ēduoņa* u. c. Le. Gr. 159. §.

Daži vārdi ar *-uon-* (piem., lei. *geluonīs* un la. *dzeļluonis* jeb *dzeļluons*) ir līdzskaņcelmu pārveidojumi.

g) Piedēkļi ar *-m-*

129. §. a) Piedēklis *-mo-*: *-mā-* ir lietojams tagadnes (un nākotnes) divdabju formās, skat. konjugāciju.

Bez tam to sastopam dažos kārtas skaitleņos (pr. *pirmas*, lei. *pīrmās*, la. *pirmais*, pr. *septmas*, lei. *sēkmas* „septīts“, pr. ak. *āsman*, lei. *āšmas* = sensl. *osmō* „astots“), dažos adjektīvos (piem., lei. *šīrmās*, la. *siřms*) un substantīvos (piem., lei. *dūmai*, la. *dūmi*, pr. *dumis* = sensl. *dymō*, skr. *dhūmā-ḥ*, lat. *fūmus*).

b) Sastop arī piedēkli *-smo-* un (retāk) *-smā-*, it sevišķi darbības vārdos, piem., lei. *bēgsmas* „bēgšana“ u. c. Skardžum Lkžd. 203 sk., *eisma* (lei.) „eiga“, (v.) „Gang“, la. *kuřsms* jeb *kursma*, *veřsms* jeb *veřsma*. Ar līdzīgu nozīmi gadās arī piedēklis *-(s)mē-*, piem., lei. *tekmē* „tekējimas“, *eismē* „ējimas“ u. c. Skardžum l. c. 205 sk., la. *lēkme*, *tvk(s)me*, *pūsme*, *veřsme*.

130. §. Ar *-imas* leiši darina, pirmkārt, darbības vārdus no verbu pagātnes celma, piem., *pieřimas* „zīmējums“ (: kr. *нучьмѠ* „rakstījums“), *arimas* „aršana; arums; uzarts lauks“, *audimas* „aušana; audums; audekls“ u. c. Izloksnēs dažkārt formas ar konkrētu nozīmi atšķiras ar savu akcentu, piem., žem. *gērimas* „dzēriens“ blakus *gērimas* „dzeršana“ u. c. Skardžum Lkžd. 208 f. — Otrkārt — substantīvus no adjektīviem, piem., *jaunimas* „jaunie ļaudis, jauniešu sanāksme“, *saldimas* „salds šķidrums“ u. c. Skardžum l. c. 209.

Ir arī daži adjektīvi ar *-imas*: *ártimas* „tuvs“, *tólimas* „tāls“, *vēlimas* „vēlīns“, *svētimas* „svešs“ u. c.; sal. pr. ak. aucktimmien (v.) „Obersten“, ko-desnimma (v.) „so oft“ un ku-ilgimai (v.) „so lange“ un formas ar *-tmo-* 131. §.

131. §. Ar *-ymas* leiši darina, pirmkārt, darbības vārdus no verbiem ar *-yti* un tagadnes *ā*-celmu, piem., *bařdymas* „baidīšana; baidījums“ (retumis arī no pirmāriem verbiem, piem., *gērymas* „dzēriens“ u. c. Skardžum Lkžd. 210 sk.). — Otrkārt — substantīvus no adjektīviem, piem., *kārřtymas* „karsta vira“, *báltymas* „olas vai acs baltums“ u. c.

Gadās arī adjektīvi ar *-ymas*, piem., *ártymas* „tuvs“, *tólymas* „tāls“; sal. la. dial. *táltms*, *agrřms* u. c. Le. Gr. 161. § b.

132. §. Formas ar piedēkli *-umo-* vai *-umā-*. a) Ar *-umo-* atvasina substantīvus no adjektīviem, piem., lei. *saldūmas*, *augřtūmas*, *tuřtūmas* jeb *tuřčiūmas* = la. *sařdums*, *augřtums*, *tukřšums* (par nozīmi skat. Le. Gr. 163. § a un Skardžus Lkžd. 213); retumis — arī no substantīviem, divdabjiem un adverbjiem, piem., lei. *řākumas* „kājstarpis“, la. *sakums*, lei. *ponūmas* „buvimas ponu“, *ganūmas* (v.) „Genugsein“, la. dial. *pirktumi*, *puřšums* u. c.

Leišiem ir arī diezgan daudz substantīvu ar *-uma*, kas palai-
kam apzīmē kādu vietu vai citu ko konkrētu, piem., *āugštumā*
„augstiene“, *gilumā* „dziļa vieta“, *minkštumā* „minkštoji ko da-
lis“ u. c. Skardžum Lkžd. 214 sk. Latviešiem šādu formu ir ļoti maz:
siltuma, *gaišuma*, *labuma* Le. Gr. 163. § a.

b) Latvieši no katra verba pagātnes celma var darināt sub-
stantīvu ar *-ums* pabeigtas darbības vai darbības rezultāta apzī-
mēšanai, piem., *dēvums*, *pampums*, *lūdums* u. c., skat. Le. Gr.
163. § b. Leišu valodā tādas formas ir ļoti retas: *āugumas*,
atpirkūmas u. c.

h) Piedēkļi ar *-r-*

133. §. Piedēkļi ar *-r-* baltu valodās nav produktīvi. Leišu
valodā ir paglābušies daži *-r-* celmi: *mótē*, ģen. *móter(e)s*, *duktē*,
ģen. *dukter(e)s*, *sesuō* („māsa“), ģen. *seser(e)s*, *jentē* („ietere“),
ģen. *jenter(e)s*, *dieveres* „dieveņi“ Skardžum Lkžd. 306; kā locīti
pr. *ducti* un *brāti* (sal. lei. *broterēlis* un la. *brātarittis*), nav
zināms.

Ir daži vārdi ar piedēkli *-ro-* (piem., lei. *výras*, la. *vīrs* —
skr. *vitrá-h*; lei. *súras* „sāļš“, la. *sūrs*), *-rā-* (piem., lei. *skiedrā*
„skaida“, la. *šķiēdra*), *-tro-* (piem., la. *žautrs*, *šautrs*), *-trā-* (piem.,
lei. *vētra*, la. *vētra*, pr. *wetro*), *-rjo-* (piem., lei. *stūrýs* Skardžum
l. c. 302, la. *stūris*), *-r(i)ē-* (piem., lei. *néndrē*, la. *niēdre*), *-ero-*
(piem., lei. *vēderas*, la. *vēdērs*, pr. *weders*), *-erā-* (piem., lei.
dešerā „desa“), *-erjo-* (piem., lei. *ašerýs* „asaris“, la. *smeceris*),
-er(i)ē- (piem., lei. *meškerē*, la. *stuōdere*), (baltu) *-ara-* vai *-arā-*
(kur *ar* var būt < *er*; piem., lei. *vākaras*, la. *vakars*: slavu *večerō*;
lei. *āšara*, la. *asara*), (baltu) *-tara-* (kur *ar* var būt < *er*; piem.,
lei. *pāstaras*, katarās, la. *pastars*, *katars*: lat. *posterus*, gr.
πότερος), *-uro-* (piem., lei. *gomuras*, la. *gāmurs*), *-urjo-* (piem.,
lei. *mentūris*, la. *mieturis*), *-ur(i)ē-* (piem., lei. *kepūrē*, la. *čēpure*).

i) Piedēkļi ar *-l-*

134. §. a) No nōmeniem ar piedēkli *-lo-* lai ir minēti no
verbiem atvasināti adjektīvi, piem., lei. *kūšlas* „menkas, prastas

(apie augalus)“, la. *kusls*, la. *guřls*², *jukls*, *spirgls*, *tukls*, sal. slavu *gnilt* „sapuvis“: *gnili* „pūt“.

b) Ar *-la* beidzas — sevišķi leišiem — daži no verbiem atvasināti substantīvi, kas apzīmē personas ar kādu negatīvu īpašību, piem., la. *mirla*, lei. *rēkla* „bļauka“, *kriokla* „kas bieži raud vai urkst“ u. c. Skardžum Lkžd. 164.

c) No tādiem verbāladjektīviem kā la. *kusls* u. c. ir laikam darināti daritājmācību vārdi ar piedēkli *-ljo-* (siev. dz. *-l(i)ē-*), pie kam *l* priekšā dažiem vārdiem ir *s*, piem., lei. *keiklūs* „lamātājs“, *krioklūs* „kas kriokia“, *šoklūs* „sienāzis“, *žaglūs* u. c. Skardžum l. c. 166 sk., la. *zaglis*, *bēglis* (sal. arī lei. *bēglūs* „gabus bēgti“), *rīlis*, *kaūslis* u. c. Šādi vārdi var apzīmēt arī kādu norisi, norises rezultātu vai rīku, piem., lei. *dieglūs* „diegimas“, *kaplūs* (la. *kaplis*), *aūglis* (v.) „Wachstum, Schössling“, la. *aūglis*, *nuobilis*, *greblis*, *kāp(s)lis*, *baūslis* u. c.

135. §. a) Formas ar *-al-* bieži apzīmē kādas darbības konkrēto rezultātu vai arī vielu kādai darbībai (vēlāru patskaņu priekšā *al* var būt radies no *el*), piem., lei. *āugalas* „augums, augs“, *īralas* „suirimas“, *kāsalas* „kas iškasama“, *kēpalas* „klaips“, *gēralas* „dzēriens“, *lākatas* „kas lakama“, la. *zīdals*, *mizali* (lei. *mīžalaī*), *spļaudalas* (lei. *spjauđalas*), *špaūkalas*, *kritals* u. c.

b) Ir arī formas ar *-al-*, kas apzīmē kādu dzīvu būti, piem., lei. *miegaldas* jeb *miegālius* „miegulis“, *taūškalas* jeb *tauškalius* „plāpa“, *draugala* „biedre, draugaļa“, *smirdālis* jeb *smirdālius* „smirdulis“ u. c., la. *grābalis*, *miegaļa*, *snaudaļa*, *gudraļa*, (govju vārdi) *raībala*, *raibaļa* jeb *raibale*, *seštala* jeb *seštaļa* u. c.

c) Žemaišu dialektā ir arī deminutīvi ar *-ālis* (siev. dz. *-ālē*), piem., *daržālis*, *krūmālis*, *sūnālis* „dēliņš“, *puodālis* = *prpodalis*; sal. arī pr. personvārdus *Petralle*, *Micalle*, *Waykalle* u. c. un la. *birztaļa* (ar *t* no *birztiņas* vārda). Šādām formām dažās leišu izloksnēs var būt arī amplifikatīva vai nievīga nozīme, skat. Skardžus Lkžd. 175.

136. §. Formas ar *-el-* vai *-ēl-*. a) Latviešu valodā ir substantīvi ar *-elis* vai (retumis) *-ēlis* (siev. dz. *-ele*, *-ēle*), ar ko ap-

zīmē dzīvas būtes, kam piemīt kāda negatīva īpašība, piem., *tiepelis, smirdelis, gurdelis, vecelis, pūtēlis, senele* u. c. Leišu valodā tāda tipa vārdiem *l* priekšā palaikam ir *ē* un tikai retumis *e*, un palaikam tie sākas ar kādu priedēkli, piem., *išlēpēlis* „izlūtināts cilvēks“, *pasilēidēlis* „palaidnis“, *nevedēlis* „vecpuišs“, *negyvēlis* „mironis“, *nenāudēlis* „nelietis“, *pasmirdēlis* jeb *smirdēlis* (jeb *smirdēliuss*) „smirdelis“, (ar *el*) *vēpelis* „vēplis“, *mainēlē* „maininīkas“ u. c. Skardžum Lkžd. 176 skk.

b) Leišiem ir deminutīvi (ar mīļuma nokrāsu) ar *-elis, -elē* vai (ja nōminātīvā vismaz 4 zilbes) *-ēlis, -ēlē*, piem., *tēvēlis, brolēlis, mergēlē, pušēlē* „priedīte“, *vainikēlis, broterēlis, dukterēlē*, (adjektīvi) *maželēlis, mažuēlis, mažytēlis, mažiņtelis* jeb *mažitelys* „mazītiņš“, *jaunytelis* „jauniņš“ u. c., skat. Skardžus Lkžd. 176 skk. ar literātūru. Tādas formas ir bijušas arī prūšiem: *patowelis* „patēvis“, (personvārdi) *Madelle, Jannell* u. c. Latviešu valodā šādiem deminutīviem ir nievīguma nokrāsa, un visbiežāk tos sastop dienvidu izloksnēs, kur pa daļai var domāt par leišu valodas ietekmi; daži piemēri: *sunelis* jeb *šunelis, vīrelis, mašselis* (: *māiss*), *ruōķele* (: *rūoka*), *vištele* jeb *vistēle, ķirvelis, čaurumelis, ziņģelis* u. c., skat. Le. Gr. 172. § c un par līdzskaņa mīkstinājumu šais formās Le. Gr. 91. §.

c) Leišiem ir arī substantīvi ar *-elē* bez pamazināmās nozīmes, piem., *dilgēlē* (jeb *dilgē*) „nātre“, *musēlē* (blakus *musē*) „(liela) muša“, *skruzdēlē* (jeb *skruzdē*) „skudra“ u. c.

137. §. Formas ar *-il-, -il-, -eil-* vai *-ail-*. a) Ar *-il-* ir leišiem daži substantīvi, piem., *dóbilas* (sal. pr. *wobilis*) „āboliņš“, *eřžilas* „ērzelis“, *sprāgilas* „sprigulis“, *avilys* „(bišu) auļis“ u. c. Skardžum Lkžd. 181 sk.; sal. pr. *sirsilis* „sirsenis“, (personv.) *Wirsil* (lei. *Viršilas*), *Bavdil* (lei. *Baūdila*), *Tersil* (lei. *Teršilis*) u. c. un la. resp. kuršu personvārdus *Butill(ie), Jatill(ie)* u. c. *Bleses* Latv. pers. v. un uzv. stud. I 80 sk., kā arī sensl. *kozyls* „āzis“ u. c.

b) Ar *-il-* ir leišiem *akýlas* „acīgs“, *ausýlas* „ausīgs“, *mazgýlis* „mazgājamā lupata“, *tēkylas* = la. *teclis* (arī: *tečila, tectle* jeb *teclis*); beidzamā vārda priedēklis varbūt ir radies pēc kr.

moulo parauga¹, un īsti baltiskā forma varbūt ir lei. *tekiēlas* un la. *teciēla* jeb *teciels*. Ar *-tl-* arī la. vietvārdi *Sesīle*, *Medīles* u. c.

c) Ar *-eil-*: pr. *crupeyle* „varde“, lei. *gudreila* „gudrinieks“, la. *teciels* u. c.; ar (baltu) *-ail-*: pr. *scritayle* „riteņa loks“, vietvārds *Asswaylen*, lei. *krivāila* „līks koks“, *pakarāilis* „neliels mākonis“ u. c. Skardžum l. c. 191 sk., la. *šķirgailis*.

138. §. Formas ar *-ul-*. a) Ar (baltu) *-ula-* ir dažādas nozīmes nōmeni, sevišķi leišiem, piem., *kēkulas* „pika“, la. *čēkuls*, lei. *viesulas*, la. *viēsuls* (jeb *viēsulis*), lei. *výtulas* „(salmu u. c.) kūlis“ (= serbu *vítao* „tītavas“ < pirmslavu **vítolō*) u. c. Skardžum Lkžd. 184 sk.

b) Ar (baltu) *-ulja-* ir darināti, pirmkārt, daži darbības vārdi, piem., lei. *drebulys*, la. *drēbulis*, lei. *dusulys* (v.) „keuchendes Atmen“, la. (gaŗais) *dusulis* (= kāsus), lei. *smirdulys* „smirdējimas“ u. c.; otrkārt, personu nosaukumi, piem., lei. *dusulys* = la. *dusulis* 3, lei. *raudulys*, la. *raudulis*, lei. *snaudulys*, la. *snaudulis*, lei. *vargūlis*, la. *vārgulis*, lei. *gerūlis* „lābs cilvēks“ u. c., la. *mīlulis*, *stūulis* u. c., kam nozīmes ziņā pievienojas tādi riku nosaukumi kā la. *bigulis*, *urbulis*, *slaukulis* u. c.; treškārt, deminutīvi, piem., pr. personvārds *Mattulle* u. c., lei. *dievūlis*, *tētūlis*, *mažiūlis* u. c., la. *jērulis*, *kazulis* (jeb *kazulēns*), *Indulis*, *Annulis* u. c.; ceturtkārt, dažādas nozīmes vārdi, piem., lei. *našulys* „nasta“ u. c., la. *špurguļi* u. c. Le. Gr. 174. § un Skardžum Lkžd. 187 sk.

139. §. Formas ar *-uol-*. a) Piedēklis *-uola-* ir sastopams dažādas nozīmes substantīvos, piem., lei. *āžuolas*, la. *uōzuols*, lei. *kānduolas*, la. *kuōduols* (arī: *kuoduolis* = lei. *kanduolys*) u. c.

b) Ar *-uolja-* ir leišu valodā daži personu nosaukumi, piem., *snauduōlis* „snaudulis“, *krikštuōlis* „krustdēls“, *šykštuōlis* „sīkstulis“ u. c., kā arī dažādas nozīmes substantīvi, piem., *brenduolys* „kodols“ u. c. Skardžum Lkžd. 190.

140. §. Piedēkļi ar *-kl-* < *-tl-* (skat. 82. § a). Vārdi ar *-kl-* apzīmē, palaikam no verbiem atvasināti, darbības rezultātu, dar-

¹ Skat. arī Skardžus Lkžd. 182.

bības vietu, ieroci, darītāju u. c. Aiz *-kl-* var sekot baltu *a, ā, ja* vai *(j)ē*.

a) Tieši no saknes atvasināti substantīvi: lei. *ārklas*, la. *ařks*, lei. *irklas*, la. *iřks* jeb *irkla*, lei. *tiņklas*, la. *tikls*, pr. sasintinklo „zaķu ķeramais tikls“, pr. piucian „sirpis“, lei. *pjūklas* „zāģis“, pr. auclo „apauši“, la. *āukla*, lei. *auklē* „pastalu aukla“, pr. gurcle, lei. *gurklē* „rikle“, la. *raūklis*, *saiklis*, *deklis*, *pērklis*, *jaklis* (siev. dz. *jakle*), *dzerklis* u. c., lei. *žūklīs* „zvejnieks“, *durklis* „duncis“, *būklē* „gyvenamoji arba būtoji vieta“ u. c.

b) Ar *-ekl-* vai *-akl-*: lei. *āudeklas* jeb *audaklas*, la. *aūdeklis* jeb *aūdakls*, *pinēkls* jeb *pinakls*, *badeklis*, lei. *badēklis* „kas badās“, *vedēklis* „jauneklis precību gados“, la. *vēdekla*, *vēdakla* jeb *vedekle*, lei. *mušēklis* „kauslis; sitamais“, *perēklē*, la. *perekle* „vista, kas per“, la. *pereklis*, *miteklis*, *šuveklis* u. c.

c) Ar *-ēkl-*: lei. *turēklai* „margas“, *velēklos* jeb *velēklēs* „velējamoji vieta“, *puvēklis* „puveklis“ u. c., la. *biēdeklis*, *kavēklis*, *kařseklis*, *daūzēklis* u. c.

d) Ar *-ākl-*: lei. *žaboklas* jeb *žaboklēs* „iemaukti“, *žvejōklis* „zvejnieks“, *bijōklē* „vieta, kur spokojas; bailīgs cilvēks“ u. c., la. *vazāklis*, *šūpākles*, *vārāklis* u. c.

e) Ar *-uokl-*: lei. *didžiuōklis* „kuris didžiuojasi“, *rijuoklis* „rijīgs cilvēks“, *linguōklē* „linguojanti pieva“, *sūpuoklēs* „šūpulis“ u. c., la. *krejuoklis*, *dzīvuōklis*, *bařuōklis* u. c.

f) Ar *-ikl-*: lei. *baidyklas*, *baidyklā* jeb *baidyklē* „biedēklis“, *valgyklas* jeb *valgykla* „ēdiens“, *ganyklā* „ganīkla I“, *stovyklā* „stovimoji vieta“, *šaudyklis* „medinieks“ u. c., la. *mīstiklas*, *ārdīklis*, *ganīkla* jeb *ganīkle*, *dedzīklis* u. c.

g) Ar *-ikl-*: lei. *kasīklis* „kartupeļu rokamā lāpstiņa“ (no *kasēklis* „racējs; rokamais, lāpsta“ + *kasīkas* „racējs“?), *jaunīklis* „jauneklis; līgavainis“ (no *jaunīkis* „līgavainis“ + *jaunuōlis* „jauneklis“?) u. c. Skardžum Lkžd. 197.

h) Ar *-ukl-* vai *-ūkl-*: lei. *žibūklas* „vizulis“ (sal. *žibūkas* „jāņtārpiņš“ un *žibulīs* „glodene“), *žindūklis* „zīdējs“ (no *žindūkas* „zīdējs“ + *žindulīs* „zīdains I“?), *girtūklis* „dzērājs“ u. c. Skar-

džum l. c. 198, la. *viduklis* (no *videklis* + *viducis*?), *viršūklis*, *grēmūklis* u. c.

i) Leišiem ir daži adjektīvi ar *-klūs*, piem., *ryklūs* „rijīgs“, *girklūs* „lielīgs“, *eiklūs* „viegli ejošs, žīgls“ u. c.; sal. la. *riekls*.

141. §. Formas ar *-ksl-* > (lei.) *-kšl-*. Sakarā ar to, ka ir, piem., blakus la. *kāplis* un *kāpslis* un lei. *rauklūs* un *raukšlē* „grumba“ u. c., laikam arī blakus *-kl-* dažkārt ir radies *-ksl-* > (lei.) *-kšl-*, piem., la. *kavēkslis* blakus *kavēklis*, *grēmuokslis* jeb *grēmūkslis* blakus *grēmuōklis* jeb *grēmūklis*, lei. *perēkšlē* blakus *perēklē*, *girdūkšlis* „bez mātes piena mitināms bērns“ blakus *girdūklis* „ar pienu vai citu ko dzirdāms telēns“ u. c.

j) Piedēkļi ar *-k-*

142. §. Formas ar *-(s)k(a)-s* vai *-(s)ka* ir sastopamas ar dažādu nozīmi, piem., lei. *laiškas* „lapa“, pr. *lāiskas* „grāmata“, la. *laiska* „linu stiebra lapiņa“; lei. *sliekas*, pr. *slayx*, la. *sliēks*² jeb *sliēka*; lei. *spēkas* jeb *spēka*, la. *spēks*; lei. *druskā* „sāls“, la. *druska*; lei. *ēškā* „ēstgriba“ u. c. Latviešu valodā ar *-ka* beidzas arī daži (nievīgi) nosaukumi dzīvām būtēm, piem., *blauka*, *dzirka*², *utka*, *skutka*, *ēška*, *snauska*, *Janka*, *Ješka*, *Dauka*, *Uočka* jeb *Uocka* u. c. Le. Gr. 183. §.

143. §. Ar *-ķis* ir maz vārdu, piem., lei. *kūškis*, la. *kušķis*; lei. *sūskis* „kraupainis“, la. *sušķis*; lei. *drūčķis*, la. *drušķis*.

144. §. Formas ar *-ek-* vai (baltu) *-ak-* gadās pāreiti un ar dažādu nozīmi, piem., lei. *lydekā*, *lydēkas* jeb *lydēkis*, la. *līdēka*, *līdēks* jeb *līdaka*; lei. *āšakā*, la. *asaka* (= kr. *ocoka* „dzelzszaļe“); lei. *pēlekas*, *pelekā* jeb *pēlakas* „zivs aste, spura“; la. *dūmaka*, *spļaudakas* u. c.

145. §. Ar piedēkli *-eko-* ir darināti adjektīvs lei. *pelēkas*, la. *peļēks*, niecināmi deminutīvi, piem., lei. *arklēkas* „zirgelis“, *šunēkas* „paprastas šuo“ u. c. Skardžum Lkžd. 126, la. dial. *sunēks* jeb *sunēks* u. c. Le. Gr. 188. § un daži atsevišķi vārdi, piem., lei. *lepēkas* „niekam tikēš žmogus“ u. c.

146. §. Piedēklis *-ako-*. a) Ar *-ōkas* leišiem beidzas nosaukumi dzīvām būtēm, darītājevārdi, riku nosaukumi u. c., piem., *naujōkas* „naujas žmogus, nausēdys“ (sal. sensl. *novakē* tp.), *bērōkas* „bēris“, *klajōkas* „klaidonis“, *mušōkas* „kauslis“, *kapōkas* „kaplis 1“, *medžiōkai* „koka tupeles“ u. c. Skardžum Lkžd. 132 skk.

b) To pašu piedēkli atrodam vārdos, kas leišiem apzīmē kaut ko ne visai mazu vai ne visai lielu, piem., *teliōkas* „ne visai mazs telš“; *maišiōkas* „ne visai mazs maiss“, *nameliōkas* „namelis“, *tēvōkas* „tētiņš (; tēva tēvs)“ u. c. Skardžum l. c. 133. Latviešu sēliskajās izloksnēs tādi vārdi ir deminutīvi ar nievīgu nokrāsu, piem., *telaks*, *bērņaks* jeb *bērņaks* u. c. Le. Gr. 188. §.

c) Ar *-ōkas* leišiem beidzas tāda tipa adjektīvi kā *senōkas* „pavecs“, *mažōkas* „pamazs“, *sunkiōkas* „pasmags“, *šlapōkas* „paslapjš“, *platōkas* (jeb dial. *platōkus*) „paplats“ u. c., (austrumlei.) *augštōkas* „trupuļi peraugštas“ u. c. Skardžum l. c. 134. Atbilstošās latviešu formas (piem., *mazāks*, *slapjāks*, *platāks*) ir lietājamas kā komparatīvi, bet gadās tām arī tā pati nozīme kā leišu formām, piem., *viņš te ilgāku laiku nav rēdzēts*. Formas ziņā sal. lat. *merācus* „nesajaukts, tīrs“ u. c.

Leišiem ir arī tādi atvasinājumi kā *vienōkas* (jeb *vienokias*) „vienāds“, *dvejōkas* „divējāds“, *antrōkas* „otrāds“ u. c.; sal. lei. *kōks* „kāds“ u. c.

147. §. Formas ar *-ik-*. a) Atskaitot dažus dažādas nozīmes vārdus (piem., *vainikas* = sensl. *вѣнѣць*, *laimikis* „laimējimas, laimētasis daiktas“), leišiem ar *-ikas* vai *-ikis* (siev. dzimtē *-ikē*) beidzas, pirmkārt, darītājevārdi (kas pa lielāki daļai atvasināti no primāriem verbiem), piem., *siuvikas* (jeb *siuvikis*), *korikas*, *lopikas* (jeb *lopikis*) u. c. (par nozīmi skat. 103. §). Tāpat prūšiem: *mynix* „ādinis“ (sal. lei. *minikas* „minējs“), *schuwikis* „kurpnieks“ (sal. pirmslavu **шувѣць*); par latviešu formām *lāpikis*, *minikis*, *dāriķis* u. c. skat. Le. Gr. 186. § b. Otrkārt — nosaukumi personām, dzīvniekiem vai stādiem, piem., *didikas* „lielma-nis“, *švenītkas* „garīdznieks“, *jaunīkis* „līgavainis“, *stirnikas*

„stirnāzis“, *raudonikas* (kāda sēne), *baltīkis* (kāda sēne) u. c. (sal. sensl. *слѣпецъ* „aklais“). Tāpat prūšiem: prēisicks „ienaidnieks“, (personvārdi) Swenticke, Grasicke u. c.; par latviešu formām *melniķis*, *strupiķis* u. c. skat. Le. Gr. 186. § b.

b) Pamažināmās formas ar *-ik-*: lei. *puodikas* „podiņš“, *staldīkas* „stallītis“, (*brolikas* „brāļa dēls“), *rankikē*, *Marikē*, (neparasta forma) *karvika* „karvelē“ (sal. sensl. *ročька* „rociņa“); la. *Marika*, *Aīnika* (bez mīļuma nokrāsas; arī pieaugušas sievietes) u. c.

148. §. Formu ar *-ik-* ir maz: pr. ak. *debīkan* „lielu“ (sal. slavu *velikō* „dižs“), dellīks, lei. *dalykas* „gabals“, pr. bratrikai „brāliši“ (sal. kr. *братникъ*; vai pr. malnijkix „bērniņš“, stundicks „stundiņa“, ak. madlikan „lūgsniņu“, gannikan „Fräulein“ u. c. lasāmi ar *ik* vai *ik*, nav droši nosakāms), lei. *avykas* jeb *avyka* „avytē“, *karvyka* „karvytē“, *brolykas* „brāļa dēls“, *Vaškýkē* „Vaškio duktē“, la. *mātīce*, *māstīce*.

149. §. Formas ar *-eik-*: lei. *mušeikā* „kauslis“, *pagirēika* „lielibnieks“, *liesēika* „liess cilvēks“, *juodeikis* „putra no rudzu miltiem un asinīm“, *rupēikē* „rupucis“, *priestariēkas* „kuris vis priēšinasi kito nuomonei“ u. c. Skardžum Lkžd. 159 sk.; pr. personvārdi Jodeyko (lei. *Juodeika*), Romeyke (lei. *Romeikis*) u. c., la. Draveykenuppe Le. Gr. 188. § 5.

150. §. Formas ar *-uk-*. a) Darītājevārdi: lei. *durūkas* „kurs duria“, *klaus(i)ūkas* „kuris klauso“ u. c. Skardžum Lkžd. 136 sk., la. *rāpucis*. No tiem laikam ir radušies leišiem dažādi rīku nosaukumi (arī ar *-tukas*), piem., *kratūkas* „pagaliukas pakuloms kratyti“, *švilpūkas* „svilpe“, *kirstūkas* „kertamasis ģrankis“, *vytūkas* „tītavas“, sal. kr. *свумокъ* „papīra rullis“ u. c.

b) Deminutīvi (sal. sensl. *сынѣкъ* „dēliņš“): lei. *berniūkas* „geras, meilus vaikas“, *šuniūkas*, *jaučiūkas* jeb *jautūkas* „vērsītis“, *maž(i)ūkas* „maziņš“, *mažučīūkas* jeb *mažutūkas* „maziņš“, *varnuka* „jauna, maza vārna“ u. c.; la. *večuks*, *Jāņuks*, *Līžuks* (bez mīļuma nokrāsas), *maišuks*, *dēļuks* jeb *dēļuks*, *kuļuks* jeb *kuļuka*, *māsuciņa* jeb *māsuctte*, *puikuc(tt)is*, *Annucis* u. c. Le. Gr.

187. §. Deminutīvu nozīme varbūt ir sākumā bijusi arī vārdiem pr. *wosux* „āzis“ (sal. lei. *ožiūkas* „āzītis“), lei. *antuka* „sloka“ (= pirmoslavu **qtōka* „pile“), la. *vainuks* (= pirmoslavu **věnōkō*) un (?) *tęvucis* „vīra tēvs“ un lei. *tėvūkas* „tēva tēvs“.

c) Nosaukumi personām, dzīvniekiem un stādiem: pr. *gaylux* „sermulis“, (personvārdi) *Joducke*, *Masucke* u. c., lei. *latūkas* „mažas, trumpomis kojomis žmogus ar gyvulus“ (: *latūs* „mažas, bet drūtas“), *raudūkas* „raudos spalvos arklys“, *vasarūkai* „vasaras kvieši“ u. c., la. *bēruks*.

151. §. Substantīvi ar (baltu) *-ntka-*, (lei.) *-ninka-* vai (la.) *-nieka-*. Slavu valodās šo piedēkļu vietā ir *-niko-*, un ir slavu, ir baltu valodās šā piedēkļa priekšā ir *e* vai *i* > slav. *ь*, pie kam latviešu valodā šis patskanis *n* priekšā zināmos gadījumos vēlāk ir zudis, skat. Le. Gr. 189. §. Formas ar *-in-* > slav. *-bn-* ir laikam atvasinātas no adjektīviem ar *-in(i)o-s* vai *-ini-s*, un, piem., slavu *učenikō* „skolnieks“ ir atvasināts no divdabja *učenō* „mācīts“. Baltu valodās ar laiku ir vispārināts vai nu *-in-*, vai *-en-*, kā nu kuņā apgabalā. Leišu valodā formas ar *-ninka-* ir sastopamas it sevišķi Žemaitijā (kur *-nin-* varēja rasties tīri fōnētiski no *-nt-*, skat. Le. Gr. 83. § b) un apkārtējās augštaišu izloksnēs (un tagadējā rakstu valodā), kamēr citiem augštaišiem tai vietā ir *-ntka-*, kas atrodams arī vecajos Mazlietuvas rakstos. Un, tā kā prūšiem atrodam tikai *-ntka-*, tad vedas domāt, ka Lietuvā *-ninka-* radies žemaišu izloksnēs no *-ntka-* un no turienes ieviesies arī augštaišu izloksnēs un rakstu valodā. Latviešu *-nieka-* tādā gadījumā būtu radies no *-neika-*, skat. formas ar *-eik-* 149. §.

Ar šo piedēkli atvasinātie substantīvi ir visbiežāk darināti no substantīviem un apzīmē tad pa lielākajai daļai personas pēc viņu nodarbošanās, kārtas, dzīves vai dzimtās vietas, piem., pr. *balgninix* „seglinieks“, *medenix*, *laukinikis*, lei. *arkliniņkas* „zirgu gans vai barotājs“, *bitininkas* „bitinieks“, *laukiniņkas* u. c. Skardžum Lkžd. 141 skk., la. *muciniēks*, *sūdžibniēks*, *saimniēks*, *mužniēks*, *pilsētniēks*, *vidzemniēks*, *rīdziniēks* u. c. Arī v i e t u, kur kas ir, vai kādu priekšmetu, piem., lei. *arkliniņkas* „zirgu stallis“.

pelūdnikas „pelavnieks“, *āuksinykas* „zelta monēta“, *gēlžinikai* „dzelzasu rati“ u. c. Skardžum l. c. 145 sk., la. *zālņiēks* (sal. slavu *травникъ* tp.), *sierniēks*, *sālņiēks* jeb *sālņice* (dial. *salntka*), *sēk-liniēks*, *miltiniēks*, *jērentice*, *ābelņice* u. c. Le. Gr. 189. §.

Darina ar šo piedēkli personu apzīmējumus arī no adjektīviem, skaitleņiem vai adverbiem, piem., pr. maldenikis „bērns“ (sal. sensl. *mladenъ* tp.), lei. *branginiņkas* „kas dārgi pārdod“, *šiņ-tinykas* „simta pavēlniēks“, *pirmininkas* „barvedis“ u. c., la. *gud-riniēks*, *desmitniēks*, *pretiniēks* u. c. — Dažkārt arī no vārdiem, piem., pr. schlūsinkai „kalpotāji“ (siev. dz. viensk. ak. schlūsinkin no *ē-celma*), ak. *retenkan* „pestītāju“, lei. *kandinjākas* „kuris kanda“, *kropininkas* „krāpnieks“ u. c. Skardžum l. c. 147, la. *trūcenieki* u. c. Le. Gr. 189. §.

152. §. Adjektīvi ar (baltu) *-iska-* (lei. *-iška-*). Šo pašu piedēkli un ar daudz maz līdzīgu nozīmi atrod plašos apmēros arī slavu un ģermāņu valodās un retumis latīņu un ķeltu valodās (grieķiem *-ισκο-* ir deminutīvu piedēklis); par lei. *-š-* šai piedēkli skat. Le. Gr. 190. §. Darina ar to adjektīvus pa lielākajai daļai no substantīviem, dažkārt arī no adjektīviem, vietniekvārdiem vai skaitleņiem. Ar šo piedēkli darinātu adjektīvu lieto kā predikātu vai atribūtu tam, kam raksturīga vai īpatnēja ir tās būtes (vai priekšmeta) daba, ko apzīmē šim adjektīvam pamatā esošais substantīvs; daži piemēri: pr. ak. *tawiskan* (v.) „vāterliche“, lei. *kiaūliškas* „cūcisks“, *žvēriškas* „zvērīskis“, *bóbiškas* „bābīskis“, *žmóniškas* „cilvēcīskis, humāns“ u. c. Skardžum Lkžd. 150 skk., la. *luōpīskis*, *sunīskis*, *pučīskis*, *latvīskis* (piem., *viņa valuoda nav īsti latvīska*, bet: *latviešu valuoda*) u. c. (sal. sensl. *božьskъ* un go. *gudīskis* „dievišķīgs“); pr. ak. *tīkrōmīskan* „īstu“, noseilewin-gīskan „garīgu“ u. c., lei. *svētīmiškas* „svešniecīskis“, *māniškas* „manlīdzīgs“, *vieniškas* „vienāds“, la. *liēlīskis*, *garenīskis*, *apa-līskis* u. c. — Par nozīmi skat. arī Skardžus Lkžd. 154 skk.

Daži šādi adjektīvi ir kļuvuši par substantīviem, piem., lei. *vjriškas* „vīrietis“, (veclei.) *māt(e)riškas* „sieviete“, *pōniškas* „kungs“ u. c., la. ak. *virīsku* (Glūka bībeles tulkojumā) „vīrieti“,

sieviska (Stenderam) „sieviete“, dial. *puisisks* „vīrietis“, *meitisks* jeb *meitiska* „sieviete“ (sal. sorbu *ženska* „sieva“). Ar līdzīgu nozīmi tagad ir parastāki tādi substantīvējumi kā, piem., lei. *vyriškis*, la. *vīriškis*, lei. *moteriškè*, la. *siēviškis*.

k) Piedēkļi ar (baltu) -g-

153. §. a) Formas ar baltu -ga- vai -gā-: lei. *padārgas* „riks“, *eigā* „ējimas, eisenā“, *nespēgā* „laiko nebuvimas“ u. c. Skardžum Lkžd. 102, la. *ruzgs*, *dziģa*, *lizga*, *nirga* u. c. No šāda tipa formām ir atvasināti leišu vārdi ar -gys resp. -gis lopu vecuma noteikšanai, piem., *treigys* „triju gadu kumeļš vai teļš“ (sal. sensl. *trizō* tp. < **treigos*), *ketvērgis*, *penkērgis* u. c.

b) Formas ar (baltu) -eg- vai -ag-: lei. *vānagas*, la. *vanags*, pr. spergla-wanag „vējvanags“; lei. *uodegā*, la. *uodeģa*; lei. *vedegā* „platcirvis“, *mēdžiaga* „malka“; lei. *ežegys* „ķīsis“, pr. assegis „asaris“; lei. *kadagys*, la. *kadeģs*, pr. kadegis; lei. *melāgis* „melis“ u. c.; la. *šņinaga*, *mauragas*, *kabadze* u. c.

c) Formas ar (baltu) -ūg-. Leišiem ir daži personu vārdi ar -ūgas vai -ūga, piem., *galiūgas* „varas vīrs“, *lojūgas* „lādētājs“, *seiliūgas* jeb *seiliūgā* „siekalātājs“, *vyliūgas* jeb *vyliūgā* „krāpnieks“, *seniūgas* jeb *seniūga* „vecis“ u. c., sal. kr. *кочыга* „greizacis“ u. c.

d) Substantīvi ar (baltu) -ang-, -ing- vai -ung-: lei. *žabāngai* jeb *žabāngos* „slazdu valgi“, (upes) *Alangā*, *Virānga*, pr. īpašvārdi Sabange, Rittange, Marang jeb Marunge, Bērtung jeb Berting u. c. lei. (upe) *Babrūngas*; *vōlungē*, la. *vāluōdze* jeb *vālūdze*; lei. *varliūngis* „varde“, *žaliūngis* „neienācies auglis“, (ciems) *Gandīngā*, *blezdingā*, la. *bezdelģa*, *Kuldģa* u. c., sal. Skardžus Lkžd. 105 sk. un 121.

154. §. Adjektīvi ar (baltu) -ing-. Leišiem ir adjektīvi ar -īngas, latviešiem — ar -īgs (sal. akcenta ziņā, piem., lei. dial. siev. dz. nōm. *garbingā* „cienījama“) vai -īgs² (< -īgs vai -īgs; sal. lei. nōm. *garbinga*), bet prūšiem — ar -ings, -īngs, -ingis vai -īngis, skat. Senpr. 51.; ar pr. -ingis laikam var salīdzināt la. -īdze (piem.,

bērņidze māte, pienīdze guovs) un lei. *-ingis* (piem., *mano kumelē nepieningē*).

No substantīviem atvasinātie adjektīvi aizrāda, pirmkārt, ka kam bagātīgi piemīt tas, ko apzīmē adjektīvam pamatā esošais substantīvs, piem., lei. *akmeņingas* „akmeņains“, *gēdingas* „kauņīgs“, pr. *nigīdīngas* „nekaunīgs“, lei. *žolīngas, pieningas, protīngas, petīngas* „plecīgs“, *ausīngas* „ausīgs (= ar labu dzirdi)“, *širdīngas* „sirsnīgs; sirdīgs“ u. c., la. *zālīgs* (= zālains), *piēnīgs, prātīgs, acīgs, mutīgs, spēcīgs* u. c.; otrkārt, — ka kam piemīt tās būtes daba, ko apzīmē adjektīvam pamatā esošais substantīvs, piem., lei. *vagingas* „zaglīgs“, *kareivīngas, melagingas* „melīgs“ u. c., la. *blēdīgs, pūcīgs* u. c.; treškārt, tie (retumis) aizrāda uz vielu, no kuņas kas izgatavots, piem., lei. *akmeņingi* (= akmeņiniai) *rykaī* (Daukšam), la. dial. *sudabrīgs* „sudraba“.

Atvasinājumi no adjektīviem: pr. (deivas) labbings (,etnīwings quāits), werlīngs (,mīls rickijs) „würdig(er) (,lieber Herr)“, lei. (dažkārt ar lielākas intensitātes nokrāsu) *dosīngas* „(loti) devīgs“, *linksmīngas* „(loti) liksms“, *bagotīngas* „bagātīgs, ļoti turīgs“ u. c. Skardžum Lkžd. 117; latviešu valodā tie izteic kādas īpašības pastāvīgumu (piem., *slimīgs, veselīgs, laipnīgs, bardzīgs*), tieksmi uz ko (piem., *tīrīgs, agrīgs, pazemīgs*) vai īpašību p a m a z i n ā t ā veidā (piem., *vecīgs, saldīgs* „saldens“, *bieztīgs* „pabiezs“, *aūkstīgs* „vēss“).

Atvasinājumi no verbiem (latviešu valodā palaikam no pagātnes celma) izteic tieksmi vai spēju veikt atbilstošā verba apzīmēto darbību, piem., pr. *aulāikīngs* „atturīgs“, lei. *barīngas* „linkšs bartis“, *derīngas, dāvīngas* jeb *dūodīngas* „devīgs“, *supra(n)tingas* u. c., la. *strādīgs, tīpīgs, izturīgs, sapratīgs* (jeb — vecos rakstos — *sapruotīgs*), dial. *apietīgs* u. c. Le. Gr. 193. §.

1) Piedēkļi ar (leišu) ž

155. §. a) Leišiem ir mīlināmie deminutīvi ar *-užis* resp. *-užē*, piem., *brolūžis, mergūžē* u. c., sal. pr. *merguss* (v.) „Magd“ un personv. *Darguse*; dažās latviešu izloksnēs ir sastopamas tādas

formas kā *Ievuža* (ar nievīguma nokrāsu) Ērgļos, *Annuža* Mēdzulā u. c.

b) Leišiem ir ar -ž- arī pejoratīvi nosaukumi dzīvām būtēm, piem., *nāgažas* „menkas žmogus ar gyvulys“, *nāgaža* „neūžauga“, *nāgažis* „pundurītis“, *drambāžius* „resnvēderis“, *galvóžis* jeb *varlóžis* „vardulēns“, *lēmežis* „vientiesis; neveiklis“, *raupezē* „rupucis“, *kevēžā* „lempis, ļurba“, *grigūžas* „īskājis“, *babužys* „skrandainis“, *lamúža* „smulis“ u. c. Skardžum Lkzd. 391 sk. Latviešu valodā tiem atbilst tādas formas kā *līkuža* (ar $\check{z} < zj$), *miguža*, *līkaža*, *kukaža*, *kaltaža*, *kaulaža*, *nagaža*, *bradūzis*, *utūzis* u. c., skat. Le. Gr. 194. §.

m) Piedēkļi ar (leišu) š

156. §. a) Ar -šas, -šis vai (retumis) -ša leišiem beidzas personu nosaukumi, kas pa lielākajai daļai aizrāda uz ko negatīvu vai uz kādu tieksmi, piem., *nemokšas* (ar $kš < ks?$) „nemākulis“, *vařgšas* „vārgulis“, *ilgšas* „gaŗa auguma cilvēks“, *dribšas* „neveiklis“, *gūčas* „gudrinieks“, *snaūčas* „snaudulis“, *giņčas* „kas mēdz pretī runāt“, *neméigša* „nepraša“, *plķšis* „nabadzīgs cilvēks“, *paķšē* „mulķe“, *bōbšē* „vecīte“ u. c. Skardžum Lkzd. 315 sk.; sal. pr. personvārdus Paxis, Kixe, Lixa, Globse u. c.

b) Šā š priekšā leišiem var būt arī kāds patskanis vai divskanis, piem., *ligāšius* „nuolat, didžiai serģas“, *magōšius* „kas ēzdams ir izvēlģis“, *mekēšius* „stostītājs“, *kevēša* „neveiklis“, *gribišius* jeb *gribišas* „zaglis“, *meřģiša* „meitās gāģejs“, *vagļšius* jeb *vagiušas* „zaglis“, *lepešis* „neveiklis“, *vorūšis* „silpnai einģas (po ligos)“ u. c. Skardžum l. c. 316 skk.

c) Ar p a m a z i n ā m o nozģmi ir lei. *tētūšis* „tģtiņš“; te jāpievieno *brotušis* „brģļa dģls“.

n) Piedēkļi ar s

157. §. a) Leišiem ir daži darģtģjvģrģdi ar -sa, piem., *plepsģ* „pļģpa“, *mģksģ* „stostģtģģjs“ u. c. Skardžum Lkzd. 310 sk.

b) Ar *-esys* (retumis *-esis*) lešiem beidzas daži darbības vārdi, piem., *judesys* „kustība“, *kaukesys* „kauciens“, *kalbesis* „saruna“ u. c. Skardžum l. c. 312. Tiem pievienojas tādi vārdi kā lei. *ēdesys* jeb *ēdesis* „ēdiens“, *kritesiaī* „pabiras“, *degesiaī* „izdegusi vieta“ u. c.; ar tiem var salīdzināt la. formas *puvesis*, *gruveši* (: lei. *griuvesis*), *kruvesis*, *dzeresis* u. c. Pamatā tiem laikam ir seni *-es*-celmi, gluži kā vārdiem lei. *debesis* (ar daudzsk. ģen. *debesī*) un la. *debess* (ar daudzsk. ģen. *dēbēsu*) un *debesis*.

o) Piedēkļi ar *t*

158. §. Formas ar piedēkļiem *-to-*, *-tā-*. a) Kārtas skaitleņi, piem., lei. *peñktas*, pr. penckts, la. *piekts* (= sensl. *peñtō*, gr. πέμπτος) u. c. — ar *-to-* no ide. **dekmt-o-s* > lei. *dešimtas*.

b) Pag pasīvie divdabji, piem., lei. *mēstas*, pr. *-mests*, la. *męsts*, skat. 411. §. Daži no tiem ar laiku ir pilnīgi pārvērtušies par adjektīviem, piem., la. *balts*, lei. *bāltas* (: lei. *bālti*), lei. *šāltas*, la. *sałts* (: lei. *šālti*, la. *sałt*).

c) Daži adjektīvi (piem., lei. *sařtas*, la. *sārts*; lei. *eřtas*, la. *ęrts*) un substantīvi (piem., pr. warty, lei. *vařtai*, la. *vārti*; lei. *mīltai*, la. *mīlti*; lei. *naštā*, la. *nasta*); *-t-* priekšā var būt *s*, piem., lei. *mīnkštas*, la. *mīksts*; lei. *kūpstas* jeb *kupstā* „cinis“, *lañkštas* „līkums“ u. c., la. *slaists*, *lāpsts* jeb *lāpsta* u. c.

159. §. Formas ar piedēkļiem *-(s)tjo-* vai *-(s)t(j)ē-* (pa daļai *t*-celmu pārveidojumi): lei. *žal(k)tys*, la. *zał(k)tis*; lei. *īnkštis*, la. *īkštis*; pr. riste, lei. *rýkštē*, la. *rikšte*; lei. *varpstē* (jeb *varpstis*), la. *vārpste* u. c.

160. §. Formas ar piedēkli *-(s)ti-* (te ietelp arī siev. dzimtes nomina actionis ar *-ti-* un zudumpakāpi saknē): lei. *būtis* „būvīmas“, *mirtis* „mirīmas“, *pjūtis* „pjovīmas“, *viltis* „cerība“, *kiltis*, la. *cīłts*; pr. auschautins „parādus“; lei. *gīmtis*, la. *dzimts*; lei. *pirtis*, la. *pirts* (= veckr. *npmb*); lei. *naktis*, la. *nakts*, pr. ak. *naktin* (= sensl. *nošt*); lei. *rūgštis* „skābs šķidrums“, *šūstis* (jeb *šātis*) „(akmeņu vai malkas) krava“ u. c., la. *dzirksts*, *dūksts*, *pāksts* u. c.

161. §. Formas ar *-(s)tu-s* (seni verbālnōmeni): lei. *liētus*, la. *liētus*; lei. *piētūs* „pusdiena“; la. *viltus*, *mietus*, lok. *dēstū* (*likt*); tādu *tu*-celmu viensk. ak. ir supīns.

Leišiem ir daudz adjektīvu ar *-stu-s* (> *-štu-s*), piem., *baigštūs* jeb *baugštūs* „bailīgs“, *lakstūs* „mēgstas bēgti“, *darbštūs* „darbīgs“, *gobštūs* „kāriģs“ u. c. Skardžum Lkžd. 333

162. §. Piedēkļi ar *-et-* vai (baltu) *-at-*. a) Substantīvi ar *-at(a)-s*: lei. *blāzgatās* „vainojimas, gēdinimas“, *gyvatās* „gyvenimas“ (= sensl. *životō*), la. *virpats*; lei. *balzgātas* „niekkalbis“, la. *plukats*; lei. *lākatās* „lupata“, la. *lakats*; lei. *lūpatās*, la. *lupats* u. c.

b) Substantīvi ar *-atā-*: īpašības apzīmējumi, piem., lei. *sveikatā* „veselība“ (sal. la. *sveikatība*), *nuogatā* (sal. sensl. *dobrota* „labestība“); la. dial. *jaunata* (= slavu *junota*; sal. la. *jaunatne*); lei. *gyvatā* (no verba atvasināta?) „gyvenimas, gyvenimo būdas, gyvenamoji vieta“, pr. *giwato* (v.) „Leben“ (sal. gr. βιωτή tp.); darbības vārdi, piem., lei. *sūkata* „avių sukimosi liga“, *lamatā* „daiktų išmėtymas; medžius verčianti vētra“, la. *vērpata*; nosaukumi dzīvām būtēm un stādiem, piem., pr. *melato*, lei. *malatā* (jeb *meletā*) „zaļā dzilna“; pr. *kamato* (v.) „Fenchel“; lei. *bjauratā* „bjaurš cilvēks“, *senata* „senis“, *barskatā* „plāpīgs cilvēks“, *vālkata* „blandonis“, la. *plikata*, *bālata* (sal. slavu *sirota* „bāris“), *plukata*, *slapata*, *alkata*, *šķiřgata*, *žagata*, *vārpata*; ar dažādu nozīmi, piem., lei. *ādata*, la. *adata*; lei. *lūpata*, la. *lupata* u. c.

c) Ar kolektīvnozīmi latvieši lieto lokātīvus ar *-atā*, piem., *divatā*, *trijatā* jeb *trejatā*, *vairatā* u. c., kam pievienojas *viēnatā* (sal. lei. *vienāt* „vien“ un pr. *ainat* „vienmēr“); no *-at-* var būt radies arī lei. *-et-* vārdos *dvējetas* „divi (kopā)“, *trējetas* „trīs (kopā)“, *peņketas* „pieci (kopā)“ u. c.

d) Substantīvi ar *-atī-*: īpašības apzīmējumi, piem., lei. *āklatis*, *senatis*, *pilnatis*, la. dial. *pilnats*² (v.) „Vollmond“ (sal. po. *dobroć* „labestība“); (leišiem) darbības vārdi, piem., *mušatīs* „kauja“, *ūžatīs* „šalkoņa“, *spragatīs* „spragējimas“ u. c.

e) Substantīvi ar *-atja-* vai *-at(j)ē-*: deminutīvi (reti), piem., la. *dēlātis*, *zirdzātis*, žem. *ierātis* „jērs“ un varbūt arī la. *akate*; ar dažādu nozīmi, piem., lei. *alkātis* (blakus *alkātis* ar *i*-celmu) „izsalkums, bads“, *jāunātis* „jauns mēnesis“, *aūgatē* (blakus *aūgātis* ar *i*-celmu) „augums“, *kūlatē* „kūlimas“, *ravātē* „daržo ravējimas“ u. c., *gyvātē* „čūska“, la. *šķirzate*.

f) Substantīvi ar *-et-*: lei. *kēvetas* „čaula“, *skēpetas* jeb *skēpetā* „lakats“, *šerētas* „vieta lopu barošanai“, *mekētas* „stostītājs“, *verpētas* „viesulis“ u. c., *elgeta* „ubags“, *vālketa* „bandonis“, *lopetā* „lāpsta“, *lepetā* „ķepa“, *kūpeta* jeb *kupetys* „siena guba“ u. c., pr. bruneto „irbe“, (vietvārdi) la. *Nēreṭa*, lei. *Neretā* u. c. Skardžum Lkzd. 340, lei. *eketis*, *eketē* jeb *eketys* „akate“, *kepetis* „karstums“, *šepetys* „suseklis“, *raukētē* „saīdzis cilvēks“ u. c., la. *cepetis* (sal. skr. *pacatā-ḥ* „vārīts“), *lepete*, *ķepete*.

163. §. Piedēkļi *-ēto-*, *-ato-*, *-īto-* vai *-ōto-*. a) Ar šiem piedēkļiem atvasina no substantīviem adjektīvus, kas norāda, ka kam piemīt tas, ko apzīmē adjektīvam pamatā liktais substantīvs. Ar *-ēto-*: lei. *dūlkētas* „putekļains“, *duobētas* „bedrains“, *sāulētas* „saulains“, *žvaigždētas* „zvaigžņots“, *debesētas* „mākoņains“, *smiltētas* „smiltains“ u. c., la. *juoslēts*. Ar *-ato-*: lei. *barzdōtas* „bārdains“ (sal. lat. *barbātus*), *galvōtas* „su galva, turis galvū; gerōs galvōs“, *gyslōtas* „dzīslains“, *miglōtas*, *putōtas*, *rasōtas*, *vārpōtas*, *lapōtas*, *pilvōtas* „ar lielu vēderu“ u. c., la. dial. *caunāts*, *miglāts*, *spalvāts* u. c. Ar *-īto-*: lei. *akýtas* „turis akiū, kiauras“, *ausýtas* „su ausimis“, *dantýtas* „zobots, zobains“ u. c., la. *astīts* (sal. lat. *fmitus* „norobežots“ u. c.). Ar *-ōto-*: lei. *dūmūotas*, *kāl-nūotas*, *kāuluotas*, *kelmūotas*, *krūmuotas*, *pienuotas* „ar pienu aptecējis“, *akmenūotas* „akmeņains“, *medūotas* „ar medu aptecējis“, *vētruotas* „vētrains“, *vočiūotas* „pilns vāšu“ u. c. (par nozīmi skat. Skardžus Lkzd. 351 sk.), la. *dūmuots*, *zaruots*, *raguots*, *ruobuots*, *dūņuots*, *acuots* u. c.

b) Ir arī daži substantīvi ar *-ato-*: lei. *alksnōtas* „alksnājs“, *apušōtas* „apsājs“, *beržōtas* „birzs“ u. c.; la. *ciemāts*

164. §. a) Ar *-ētis* leišiem beidzas viens otrs deminutīvs: *vaikētis*, *varnētis* „varnytis“; ar *-ēčia* — piem., *brolēčia* „brāļa dukte“, *seserēčia* „māsas dukte“, *dukterēčia* „brāļa vai māsas dukte“.

b) Ir leišiem arī substantīvi ar *-otē*, piem., *važiōtē* „važiavimas, vežimas“, *žvejotē* „žveja, žvejojimas“, *nešiōtē* „bērnu nēsātāja, aukle“, *kapōtē* „kartupeļu vai lapu kapājamais rīks“, *mazgōtē* „mazgājamā lupata“; (austrumlei.) *kumeliō'ē* „nebemaža kumelaitē“, *kojōtē* „nebemaža koja“, *našteliōtē* „maza siena vai salmu nasta“ u. c.

165. §. Formas ar *-it-* vai *-it-* (par piedēkli *-ito-* skat. 163. § a). a) Ar *-it-* ir latviešiem daži deminutīvi, piem., *zuviņņa*, *avitiņņa*, *duritiņņas* u. c. Le. Gr. 152. § c; sal. lei. *mažītīs* „mažutis“ Skardžum Lkžd. 355 un (?) pr. personvārdus Clausitte, Waykitte u. c.

b) Ar *-itjo-*, (siev. dzimtē) *-it(j)ē-* darina deminutīvus leiši, kā aizrāda Skardžus Lkžd. 355 sk., „visai jauniems gyviems padarams ar šiaip mažučiams daiktams žymēti“ (ar mīļuma nokrāsu), pie tam no visādiem celmiem, piem., *vilkýtis* (= serbu *vùčíc*), *brolytis*, *sūnytis*, *šunýtis*, *vištýtis* „vistiņa, cālītis“, *žasytis*, *mergýtē*, *saulýtē*, *akýtē* (rietumu augštaišiem arī ar *-ýtē*), *maž(el)ýtis*, *mažutýtis* u. c. Latviešu rakstu valodā tādas formas ir tikai blakus vārdiem ar *-is* vai *-e*, piem., *brālītis*, *saūlīte*, bet tautasdziesmās un dažās izloksnēs — arī blakus vārdiem ar citu kādu galotni, piem., *vilcttis*, *linīši*, *upīte*, *acīte* u. c. Le. Gr. 210. § a.

Tāpat beidzas arī vārdi cilmes apzīmēšanai, piem., lei. *Kumutýtis* „Kumuša dēls“ (sal. serbu *božić* „dieva dēls“ jeb kr. *Ильи* „Iļjas dēls“), *Labutýtē* „Labuša dukte“, žem. *vókytis*, *vokýtē*, *šiaulýtis* „kas Šauļos dzimis vai dzīvo“ u. c., la. dial. *ķeninīte*, *vācttis*, *labītis* u. c.

c) Leišiem beidzas ar *-ýtē* arī tādi vārdi kā *alksnýtē* „jauns alksniens“, *beržýtē* „jauna birzs“, *eglytē* „egliens“, *kelmytē* „celmaine“, *molýtē* „mālājs“ u. c. Skardžum Lkžd. 356. Ar tiem laikam, kā aizrāda E. Hauzenberga Fil. mat. 86, ir jāsalīdzina la. *Apsīte* (kāda pļava), *Zvirgzdīte* (kāda upīte), *Santīte* (kāda pļava) u. c.

d) Ar *-yčia* leišiem beidzas tādi vārdi kā *brolyčia* „brāļa dukte“, *seseryčia* „māsas dukte“, *žalktyčia* „zalkša dukte“, *Karvelyčia* „Karveļa dukte“, *karvelyčia* „baloža mātīte“ u. c. Skardžum l. c. 357; sal. la. dial. *Brimaniša* „Brimaņa dukte“, *Rubentša* „Rubeņa sieva“, *vēvertiša* „vēveņa sieva; audēja“, *vedejiša* u. c. Le. Gr. 198. § a.

166. §. Formas ar pirmbaltu *-eit-* norāda uz cilmi un piederību, piem., lei. *seserietē* „māsas dukte“, *voķietis*, *kauniētis* „kas Kaunā dzimis vai tur dzīvo“, *gimīniētis* „radnieks“, *aviētē* (*avietys* jeb *aviečiā*) „avene“ u. c.; la. *Krūmiete* (dial.) „Krūma dukte“, *vāciētis*, *valmierietis*, *raūnēniētis*, *savietis*, *vīrietis*, *siēviete*, *aitieši*, *Tilcēniete* „Tilcēnu saimniece“, *Zušmaniete* „Zušmaņa sieva“, *avietes* jeb *avieši* „avenes“ u. c. Le. Gr. 211. §.

167. §. Formas ar pirmbaltu *-ait-*. a) Deminutīvi: lei. *langāitis*, *vilkaitis*, *vaikaitis*, *žvirblaitis*, *mergaitē*, *seseraitē* „māsiņa“, *eglāitē* jeb *eglaītē*, *brolaitis* „brālītis“ (Skardžum Lkžd. 358) u. c.

b) Vārdi, kas norāda uz cilmi vai piederību: lei. *ponaitis* „kunga dēls“, *sūnāitis* „dēla dēls“, *gimināitis* „radnieks“ u. c. Skardžum l. c. 359; la. *tautaitis*.

c) Vārdi ar kolektīvu nozīmi: lei. *alksnaitē* „alksniens“, *beržynāitē* „birzs“, la. *bērzaite*, *linaite* jeb *linaitis* (*i-celms*), *ruгаite* jeb *rudzaite*, *mēslaite* u. c.

168. §. Formas ar *-ut-*. a) Deminutīvi, piem., lei. (ar mīļuma nokrāsu) *dievūtis*, *vaikūtis*, *žmogūtis*, *pirštūtis*, *mažūtis*, *jaunūtis*, *karvūtē* u. c. (izjēnuma veidā arī ar *o-* vai *ā-*celmu: *vaikūtas* „vaikelis“, *mergutā* „mergaitē lig 17—20 m.“), la. *Grigutis*, *Marute* (un *al-ut-iņš*: lei. *alūtis*) un (?) pr. (personvārdi) *Waykutte*, *Masutte* u. c. (varbūt arī *nagutis* „nags“, sal. sensl. *nogutis* tp.).

b) Ar *-utis* resp. *-utē* leišiem beidzas arī darītājevārdi un nosaukumi rīkiem, dzīvām būtēm un augiem, piem., *kišūtis* jeb *kišūtē* „kuris visur kišasi“, *šnekūtis* „runīgs cilvēks“, *skambūtis* „zvaniņš“, *baugūtis* „bailīgs cilvēks“, *kuprūtis* „kupro-

tas žmogus“, *laukūtis* „laukas arklys“, *pilkūčiai* „pelēkzirņi“, *šokūtē* „varde“, *žibūtē* „atraitnīte (stāds)“ u. c. Skardžum Lkžd. 362 skk.; te varbūt ir minami tādi pršu personvārdi kā Brangut, Alsutte u. c.

c) Ar *-utis* vai *-utē* leišiem beidzas arī daži darbības vārdi, piem., *lukūtis* „laukimas“, *ējūtē* „ējimas“, *radūtēs* „kritusio gyvulio radimas; dziaugsmas kā radus“ u. c.; sal. la. *vērpute* (= *vērpete* I).

169. §. Leišiem ir daži deminutīvi arī ar *-ūtis* resp. *-ūtē*, piem., *katūtis* jeb *kačiūtis* „kačiukas“, *paukštūtis* „paukščiukas“, *varliūtis* jeb *varliūtē* „vardīte“, *vilkiūtis* „vilkelis“, *žvirblūtis* „žvirbliukas“, *pelīūtē* „pelīte“, *upeliūtē* „upelytē“ u. c.

170. §. Formas ar *-st-*. a) Ar piedēkli *-esti-*, *-estjo-* vai (baltu) *-asti-* leišiem ir substantīvi, kas palaikam apzīmē kādu īpašību, norisi vai darbību, piem., *pýkestis*, *-čio* jeb *pýkastis* „piktumas“, *bjaurastis* „bjaurumas“, *lygastis* „lygybē“, *rūpestis* jeb *rūpestys* „rūpes“, *keikestis*, *-čio* jeb *keikastis* „keikimas“ u. c. Skardžum Lkžd. 366 sk., sal. kr. *zópdocmb* „lepnums“ u. c.; latviešu valodā *i*-celmu formas tikai retumis ir paglābušās (piem., *glabasts*, *kungasts*, *mielests* jeb *mielasts*, sal. kr. *múlocmb* „žēlastība“), bet pa lielākajai daļai šā vai tā pārveidotas, piem., *miēlasts* (ar *o*-celmu), *mielešts*, *mieleste*, *mielaste*, *mīlestība*, *līgaste*, *rūpešts*, *rūpestība*, *ātraste*, *kārase*, *kārestes*, *kārestība*, *pilnestība*, *ļāunestība* u. c. Le. Gr. 197. § c. Pamatā tādām formām ir seni *es*-celmi.

b) Ar *-ist-* ir darināti daži deminutīvi: lei. *ēriščias* „ēriukas“, *pařišičias* „paršelis“, *raņkiščia* „rankelē“, *kārviščia* „karvytē“, *kiaūliščia* „menka kiaulē“ u. c. Skardžum Lkžd. 332 un 767; pr. (ja ar īsu *i*!) eristian „jērs“, gertistian „cālis“ u. c. Senpr. 53. No tāda veida formām laikam ir radušies la. dial. *akmišteņš*, *uoglisteņa* u. c. Le. Gr. 197. § d.

c) Ar *-ysta* vai *-ystē* leišiem beidzas daudz substantīvu, kas, savā nozīmē līdzinādamies vārdiem ar *-ybē* vai *-umas* (un retumis *-imas*), apzīmē pa lielākajai daļai kādu īpašību vai arī kādu kol-

lektīvījēdzienu, piem., *jaunystā* jeb *jaunystē* „jaunība“, *mažystā* jeb *mažystē* „mazums; mazatne“, *nuogystā* jeb *nuogystē* „kailums“, *mergystā* jeb *mergystē* „mergos luomas; mergavimas“, *vergystā* jeb *vergystē* „verdžība“, *draugystā* jeb *draugystē* „draudzība; kopība, sabiedrība“, *bajorystē* „bajoru luomas“, *kriščionystē* „kriščionybē; kriščionys“, *karalystā* jeb *karalystē* (v.) „Königtum; Königreich“, *klaidūnystā* „klaidžiojimas“ u. c. Skardžum Lkžd. 368 skk.; sal. pr. (ja 3. zilbe jālasa ar *ī*) *crīstionīsto* (v.) „Christenheit“.

d) Formas ar *-ūst-*: lei. *ligūstas* „slimīgs“, *miegūstas* „miegdzīgs“, *vēlūstas* „vēlīns“, pr. **kailūstas*, nō kam ak. *kailūstiskun* „veselību“.

e) Ar (*-kst- >*) *-kšt-* leišiem ir daži deminutīvi, piem., *kiaulūkštis* jeb *kiauliūkštis* „kiaulytē“, *velniūkštis* jeb *velnykštis* „velniukas“ (sal. *avykas* u. c. 148. §), *mergūkštē* jeb *mergūkštis* „mergelē“, *arkliókštis* „prastas arklys“ (sal. *teliōkas* u. c. 146. § b) u. c. Skardžum Lkžd. 373.

171. §. Dažādas nozīmes vārdi ar *-nt-*: lei. *ramañtas* jeb *rameñtas* „(klība cilvēka) kūja“, (upes) *Alantā*, *Šlavantā*, *Kražañtē*, (ezers) *Šlavanñtas*, pr. vietvārdi *Iwanthi*, *Babant* u. c., personvārdi *Wagant*, *Kekante* u. c., lei. *seřbeñtas* jeb *serbēntā* „jānoga“, (upes) *Eļbentas*, *Mēlmentas*, ciems *Gyveñtē* jeb *Gyveñtis*, *žibiñtas* „lākturis“, *šalt-iñt-elis* „krietni auksts“, *mažintelis* (la. *ma-zītiņš*), upe *Viešintā* (la. *Viestte*), ezers *Jūžintas* u. c., pr. vietvārds *Syrwyntthen* (lei. *Šīrvintā*), personvārds *Massinte* u. c., lei. *vienuntas* „vienvienīgs“, pr. ainonts (v.) „jemand“ u. c. Skardžum Lkžd. 374 sk.; ar *-it- < -int-* var būt arī la. *sirdzītis*, *zīdīte*, *perīte*, sal. lei. *kosiñčius* „kāšētājs“, *galiñčius* „varas vīrs“ u. c. Skardžum l. c. 334.

Ar pr. smunents „cilvēks“ sal. sensl. *agne* „jērs“ u. c.

p) Piedēkļi ar (baltu) *d*

172. §. Vārdi ar dažādu nozīmi un formu: lei. *strāzdas*, la. *strazds*, pr. tresde (: senīsl. *prōstr* tp.); lei. *lizdas*, la. *li(g)zds*

jeb *li(g)zda*; lei. *žviř(g)ždai*, la. *zvīrgzdi*; lei. *lazdà*, la. *la(g)zda* jeb *la(g)zds*; lei. *barzdà*, la. *bārzda*; lei. *lēbedà* „smulis“, *sna-gudà* „sliņķis“, *melūdà* „melis“; *arúodas*, la. *aruods*; lei. *balaņdis*, la. *baluōdis* (sal. po. *labēdz* „gulbis“ u. c.); la. *skabarda*, *krimel-des* jeb *krimuldas* u. c.; lei. *kreiválda* „līks koks“, *valandà* „brīdis; stunda“, *kabārda* „neveiklis“ u. c. Skardžum Lkžd. 99 sk.

Latviešu valodā blakus *tāds* (: *tā*) un *kāds* (: *kā*) ir radušies vārdi *dažāds*, *savāds*, *visāds*, *trejāds*, *viēnāds*, *citāds* u. c.; tiem atbilst lei. *vienódas* un *kitódas*.

q) Piedēklis (ide.) -*apo*-

173. §. Leišiem ir adjektīvi ar -*ópas*, kas nozīmes ziņā atbilst latviešu formām ar -*āds*: *antrópas* „citāds“, *vienopas*, *abejópas*, *dvejópas*, *savopas*, *daugeriopas* u. c.

r) Piedēkļi ar (baltu) *b*

174. §. a) Reti kādi vārdi ar -*ba*, piem., lei. *paliaubà* „mitēšanās“, la. *vimbās* „siekalas“, *šķiřba* = slovēņu *šćrba* (v.) „Zahnlücke“.

b) Leišiem ir daži adjektīvi ar -*ybas*: *ankstýbas* „agrīns“, *vēlybas* „vēlīns“, *valýbas* „tīrīgs“ u. c. Skardžum Lkžd. 90. No adjektīva **pretib(a)s* laikam ir radusies prepozīcija *pretib* (vecajos latviešu tekstos); la. **pretib(a)s*: slavu *protivъ* = lei. *ankstýbas*: *ankstývas*.

c) Latviešiem ir vārdi ar -*ība* jeb -*iba*, leišiem — ar *ýba*, -*ýbē* jeb -*ýbē*, bet slaviem — ar -*ьba* (un pavisam reti ar -*iba*); pr. pagonbe (v.) „Heidenschaft“ laikam jālabo par *pagonibe (ar *i* vai *ī*?).

Atvasinājumi no verbiem (pa daļai daudzskaitlinieki) ir nomina actionis (nereti kādu svinību apzīmēšanai), piem., lei. *tikýba* (jeb *tikybē*), la. *tictba*; lei. *ganýba* „ganišana; ganīkla“ (= la. *ganība* „ganīkla“); lei. *dalýbos*, la. *dalības*; lei. *derýbos* „derējimas“, la. *derības*; lei. *radýbos* „radīmas“, la. *radības*; lei. *vedýbos*, la. *vedības*; la. *prectbas*, *kristības* u. c.

Atvasinājumi no adjektīviem (leišiem tagad palaikam ar *-ybē*) savā nozīmē nereti saskaņas ar formām, kas beidzas ar *-um(a)s* 132. § a. Latviešu formas ar *-tba* mēdz apzīmēt pastāvīgu (un aktīvu) īpašību; par starpību starp lei. *-ybē* un *-umas* skat. Skardžus Lkžd. 97 sk. Daži piemēri: lei. *lŷgyba*, *lŷgybē* jeb *lygŷbē*, la. *lŷdziba*; lei. *gudryba* jeb *gudrybē*, la. *gudrŷba*; lei. *gŷvyba* jeb *gyvybē*, la. *dzŷviba*; lei. *kantrŷbē* „pacietība“ u. c.; la. *veseliba*, *bardziba*, *pazemŷba* u. c. Leišiem tādas formas bieži apzīmē ko konkrētu, latviešiem — tikai vienā otrā gadījumā; daži piemēri: lei. *labŷba* jeb *labŷbē* „manta“, la. *labŷba*; *gražŷbē* „(skaistums); kaut kas skaists“, *saldŷbē* „(saldums); kaut kas salds“, *gilŷbē* „(dziļums); dzelme, dzīle“.

Atvasinājumi no substantīviem: lei. *draugŷbē*, la. *drāudziba* (: slavu *družba*); lei. *vergyba*, la. *vefdziba*; lei. *ponŷbē* „poniškumas; ponai“ u. c.

Leišiem ir arī formas ar *-enybē*: *tamsenybē* „tumsība, tumsa“, *lŷgenybē* „līdzība“, *šventenybē* „svētums; svēts cilvēks vai priekšmets“ u. c. Skardžum Lkžd. 98 sk.

d) Latviešiem ir arī daži vārdi ar *-aba(s)*: *kristabas* jeb *krustabas* (> *krustubas*), *laulabas* „laulības“, *milabas* u. c., sal. kr. *жáлоба* „sūdzība“.

s) Piedēkļu sakopojums pēc nozīmes

175. §. Nomina actionis: ar *-ē* 97. § b, *-ts* > *-is* 98. § a, *-jā* 100. § b, *-jus* 101. § a, *-tuv-* : *-tav-* 110. §, *-snā* 113. §, *-sjanā* : *s(j)enā* 118. §, *-anē* 120. § b, *-ints* 123. § c, *-tņē* 124. § c, *-ien(a)s* 125. §, *-uoņā* 128. § b, *-sm-* 129. § b, *-imas* 130. §, *-tmas* 131. §, *-umas* 132. § b, *-ul-* 138. § b, *-es-* 157. § b, *-ti-* 160. §, *-ata* 162. § b, *-ati-* 162. § d, *-atē* 164. § b, *-ut-* 168. § c, *-est-* 170. § a, *-ib-* 174. § c.

Nomina agentis: ar *-ts* > *-is* 98. § a, *-jā* 100. § b, *-jus* 101. § a, *-ējas* 103. § a, *-aj(a)s* 105. §, *-taj(a)s* 105. §, *-vts* > *-vis* 108. §, *-tuv-* : *-tav-* 110. §, *-tvē* 111. §, *-snā* 113. §, *-ints* > *-inis* 123. § c, *-inē* 124. § c, *-uoņā* 128. § b, *-lis* > *-lis* 134. § c, *-kl-* 140. §,

-ākas 146. § a, -ik- 147. § a, -uk- 150. § a, -sā 157. § a, -atē 164. § b, -ut- 168. § b.

Personu vārdi: ar -jus 101. § b, -ān(a)s 120. § a, -ūn- 127. § b, -lā 134. § b, -il- 137. §, -ul- 138. § b, -uol- 139. § b, -ik- 147. § a, -eik- 149. §, -uk- 150. § c, -nika-, (lei.) -ninka-, (la.) -nieka- 151. §, -isk- 152. §, -ūg- 153. § c, (lei.) -š- 156. §; cilmes apzīmēšanai: ar -ēnas 119. §, -ān- 120. § a, -inas 124. § a, -ik- 148. §, (lei.) -ušis 156. § c, (lei.) -ēčia 164. § a, -It- 165. § b, (lei.) -yčia 165. § d, -eit- 166. §, -ait- 167. § b.

Vārdi dzīviem radījumiem: ar -av- : -uv- 109. § b, -enē- 117. § b, -al- 135. § b, -ēl- 136. § a, -kā 142. §, -ākas 146. § a, -ik- 147. § a, -uk- 150. § c, (lei.) -ž- 155. § b, -atā 162. § b, -ut- 168. § b.

Vārdi dzīvnieku tēviņiem: ar -in(a)s 121. § c.

Siev(ieš)u nosaukumi: ar -ē 97. § c, -enē 117. § f, -ienē 125. §, (la.) -īša 165. § d, -iete 166. §.

Stādu un ogu vārdi: ar -enē 117. § a, -ik- 147. § a, -uk- 150. § c, -atā 162. § b, -ut- 168. § b; vārdi stādu stiebriem: ar -āj(a)s 104. § b.

Vēju vārdi: ar -ents > -enis 116. §.

Vārdi to apzīmēšanai, kam kāda īpašība piemīt: ar -is > -is 98. § b.

Rīku nosaukumi: ar -tav- : -tev- : -tuv- 110. §, -lis > -lis 134. § c, -kl- 140. §, -ākas 146. §, -uk- 150. § a, -ut- 168. § b.

Vārdi ar kolektīvnazīmi: ar -ijā 102. § b, -āj(a)s 104. § b, -avā 109. §, (lei.) -uomenē 117. §, -īn- 124. § b, -ien- 125. §, -imas 130. §, -et- : -at- 162. § c, -atas 163. § b, -itē 165. § c, -ait- 167. § c, -ist- 170. § c.

Vietu vārdi: ar -avā : -uvā 109. § b, -tuv- : -tav- 110. §, -enē 117. § d, -ienē 125. §, -uona 128. § b, -umā 132. § a, -kl- 140. §, -nika-, (lei.) -ninka-, (la.) -nieka- 151. §.

Substantīvi īpašības apzīmēšanai: ar -ā 94. §, -ē 97. § c, -is > -is 98. § b, -jā 100. § c, -um(a)s 132. § a, -atā 162. § b, -ati- 162. § d, -ast- : -est- 170. § a, -ist- 170. § c, -īb- 174. § c.

Adjektīvi: ar *-is* > *-is* 98. § b, *-ij(a)s* 102. § a, *-ēj(a)s* 103. § b, *-āj(a)s* 104. § a, *-uoj(a)s* 106. §, *-svas* 107. §, *-tvas* 111. §, *-en(a)s* : *an(a)s* 115. §, *-ān(a)s* 120. §, *-in(a)s* 121. §, *-tin(a)s* 122. §, *-inis* > *-inis* 123. §, *-inas* 124. § d, *-ein-* 125. §, *-ain-* 126. §, *-imas* 130. §, *-imas* 131. §, *-las* 134. § a, *-klus* 140. § i, *-ākas* 146. § c. *-isk-* (lei. *-išk-*) 152. §, *-ing-* (> la. *-ig-*) 154. §, (lei.) *-stus* > *-štus* 161. §, *-ētas*, *-ātas*, *-itas*, *-uotas* 163. § a, *-ūstas* 170. § d, *-ad(a)s* 172. §, *-āpas* 173. §, *-ibas* 174. § b.

Deminutīvi: ar *-enē* 117. § e, *-ēnas* 119. §, *-inas* 121. § c, (la.) *-inis*, *-inš* 123. § d, *-inas* 124. § a, *-alīs* > *-alis* 135. § c, *-ēl-* 136. § b, *-ul-* 138. § b, *-ēkas* 145. §, *-ākas* 146. § b, *-ik-* 147. § b, *-ik-* 148. §, *-uk-* 150. § b, (lei.) *-už-* 155. § a, (lei.) *-uš-* 156. § c, *-at-* 162. § e, (lei.) *-ētis* 164. § a, *-atē* 164. § b, *-it-* 165. § a, *-īt-* 165. § b, *-ait-* 167. § a, *-ut-* 168. § a, *-ūt-* 169. §, *-ist-* 170. § b, (lei.) *-kšt-* 170. § e.

4. Substantīvu deklinācija

a) Iepriekšējās piezīmes

176. §. Senprūšu valodā vēl ir sastopami nekatras dzimtes substantīvi, bet leišu valodā ir vairs tikai nekatras dzimtes adjektīvi un divdabji, un latvieši ir zaudējuši visas nekatras dzimtes formas. Nekatras dzimtes *o*-celmu substantīvus leišiem un latviešiem aizstāj vīriešu dzimtes *o*-celmu formas, piem., pr. assaran: lei. *ēžeras*, la. *ężęrs*. Par to, kā varbūt ir skaidrojams nekatras dzimtes zudums, skat. Symb. gramm. II 11 skk.

Baltu valodās ir sastopami šādi locījumi: nōminātīvs, ģenitīvs, datīvs, akuzātīvs, instrumentālis, lokātīvs un vokātīvs. Ablatīva funkcijas ir pārjēmis ģenitīvs (tāpat kā slaviem un grieķiem).

Divskaitlis ir paglābies leišu valodā (vismaz vienā izlokšņu daļā) un — varbūt — arī prūšu valodā; sastingušas divskaitļa formas — arī latviešu valodā, skat. Le. Gr. 331 skk. Nōminātīvam un akuzātīvam ir kopēja forma, bet ģenitīvu un lokātīvu aizstāj atbilstošās daudzskaitļa formas.

b) Piezīme par, leišu formu uzsvaru

177. §. Vienumēr neuzsvērta ir galotne viensk. datīvam un akuzatīvam un tiem daudzsk. nōminātīviem, kas beidzas ar -s.

c) (*i*)o-celmi

178. §. Leišiem un latviešiem tie visi ir vīriešu dzimtes. Paradeigmas:

		Viensk.		
Nōm.	pr. <i>deiwo(a)s</i> ,	assaran;	lei. <i>tēvas</i> ,	<i>vējas</i> ;
Ģen.	<i>deiwas</i> ;		<i>tēvo</i> ,	<i>vējo</i> ;
Dat.	* <i>deiwu</i> ;		<i>tēvui</i> ,	<i>vējui</i> ;
Ak.	<i>deiwan</i> ;		<i>tēva</i> ,	<i>vēja</i> ;
Instr.	?		<i>tēvu</i> ,	<i>vēju</i> ;
Lok.	* <i>deiwai</i> ;		<i>tēve</i> ,	<i>vējyje</i> ;
Vok.	<i>deiwe</i> ;		<i>tēve</i> ,	<i>vėje</i> ;
	Nōm.	la. <i>tēvs</i> ,	<i>ciemiņš</i> .	
	Ģen.	<i>tēva</i> ,	<i>ciemiņa</i> .	
	Dat.	<i>tēvam</i> ,	<i>ciemiņam</i> .	
	Ak.	<i>tēvu</i> ,	<i>ciemiņu</i> .	
	Instr.	<i>tēvu</i> ,	<i>ciemiņu</i> .	
	Lok.	<i>tēvā</i> ,	<i>ciemiņā</i> .	
	Vok.	<i>tēv</i> ,	<i>ciemiņ</i> .	
		Daudzsk.		
Nōm.	pr. * <i>deiwai</i> ,	*assaro;	lei. <i>tēvai</i> ,	<i>vējai</i> ;
Ģen.	* <i>deiwan</i> ;		<i>tēvu</i> ,	<i>vēju</i> ;
Dat.	* <i>deiwamans</i> ;		<i>tēvam(u)s</i> ,	<i>vējam(u)s</i> ;
Ak.	<i>deiwans</i> ,	*assaro;	<i>tēvus</i> ,	<i>vėjus</i> ;
Instr.	?		<i>tēvais</i> ,	<i>vējais</i> ;
Lok.	?		<i>tēvuose</i> ,	<i>vējuose</i> ;
	Nōm.	la. <i>tēvi</i> ,	<i>ciemiņi</i> .	
	Ģen.	<i>tēvu</i> ,	<i>ciemiņu</i> .	
	Dat.	<i>tēviem(s)</i> ,	<i>ciemiņiem(s)</i> .	
	Ak.	<i>tēvus</i> ,	<i>ciemiņus</i> .	
	Instr.	* <i>tēvis</i> ,	* <i>ciemiņis</i> .	
	Lok.	<i>tēvuōs</i> ,	<i>ciemiņuōs</i> .	

		Divsk.		
Nōm.un ak.	pr.	?	lei. <i>tēvu,</i>	<i>vēju;</i>
Dat.		?	<i>tēvam,</i>	<i>vējam;</i>
Instr.		?	<i>tēvam,</i>	<i>vējam;</i>
Nōm.un ak.	la.	* <i>iļēvu,</i>	* <i>ciemiņu.</i>	
Dat.		?		
Instr.		?		

179. §. Par viensk. nōminātīvu. Nekatras dzimtes o-celmiem kā galotne ir pievienots *-m* > *-n* (sal. skr. *yugá-m* „jūgs“, gr. ζυγό-ν tp., lat. *iugum* ar *-um* < *-om* tp. u. c.), vīriešu dzimtes o-celmiem — *-s* (sal. skr. *ásva-h* „zirgs“, ar *-ah* < *-os*, gr. ἀδελφός „brālis“, lat. *lupus* „vilks“, ar *-us* < *-os* u. c.), kas latviešu valodā aiz *j* un mikstinātiem līdzskaņiem pārvērties par *-š*, skat. 58. § d. Patskaņa *a* zudums celma beigās *-s* priekšā ir sastopams visās baltu valodās; vislabāk tas ir paglābies leišiem, vismazāk — latviešiem, skat. 21. § a, b un c.

180. §. Par viensk. ģenitīvu. Pr. *deitwas* laikam ir īsts, ar senangļu *dómæs* „sprieduma“ salīdzināms ģenitīvs. Leišu un latviešu formas galotne līdz ar sensl. *-a* formā *duxā* „gara“ ir radusies no *-āt* < *-o-at*, un tā sākumā ir bijusi ablātīva galotne, sal. skr. (ablātīvu) *ásvat*, lat. *lupō(d)* u. c.

181. §. Par viensk. datīvu. Lei. *-ui* < *-uoi* = gr. -φ datīvā ἀδελφῶ; izskaņa *-ōi* (< *-oei*) var savu *-i* zaudēt, un no tāda *-ō* (sal. lat. *lupō*) radies pr. *-u* un žemaišu *-ou* resp. *-ū*. La. *-am* ir caur adjektīviem pārņemts no pronōmeniem: *tēvam* — kā *labam, tam*.

182. §. Par viensk. akuzātīvu. No ide. *-o-m* radies pr. *-an*, lei. *-a* un la. *-u*; sal. skr. *ásva-m*, gr. ἀδελφόν, lat. *lupum* ar *-um* < *-om*, sensl. *duxō* u. c.

183. §. Par viensk. instrumentāli. Lei. un la. *-u* ir te, kā rāda, piem., lei. noteiktā adjektīva forma *mažúo-ju*, akūtēta ide. *-ō* reflekss, sal. skr. (vēdu) *asvā*, slv. *hobu* „pagalmu (instr.)“ u. c.

184. §. Par viensk. lokātīvu. Lokātīvs laikam ir pr. *bttai* „vakarā“ ar *-ai* < ide. *-o-i*, sal. gr. *ὄχοι* „mājā“, sensl. *dusē* u. c. Vecs, tagad par adverbu sastindzis lokātīvs ir lei. *namīē* „mājā“ ar *-ie* < *-e-i*, sal. gr. dial. *ὄχει* „mājā“; izloksnēs ir arī *oriē*, *vākarie* u. c. Tagadējais lokātīvs (piem., *tēve*) beidzas ar to pašu *-e* kā, piem., *mažamē* „mazā“ vai *tamē* „tamī“, un tādi austrumleišu lokātīvi kā, piem., Tverečas *čilti* „tiltā“ rāda, ka šis *-e* te radies no akūtēta *-en*, skat. par to Le. Gr. 227. § minēto literātūru. Ar to pašu *-e* beidzas arī *kraujē* „asinī“, bet citi *io*-celmi ir pārjēmuši *ijo*-celmu galotni: *vējyje*, *svetyjē* (: *svēčias* „ciemiņš“) u. c. kā, piem., *brólyje* u. c. Latviešiem ir par adverbu sastindzis vecs lokātīvs *vakar* < **vakari* < **vakarie*; tā kā ar *-i* beidzās arī *o*-celmu daudzsk. nōminātīvs, tad pārprotamā galotne *-i* ir aizstāta ar *ā*-celmu lokātīva galotni *-ā*.

185. §. Par viensk. vokātīvu. Vokātīvs ir celma forma bez galotnes: pr. *deiwe*, lei. *tēve* u. c., sal. lat. *lupe*, sensl. *duše* u. c. Prūšu tekstos blakus *deiwe* ir arī *deiwa*, pie kam nav izzināms, vai *-a* tur < ide. *-o* vai fōnētiski vai analogiski aizstāj senāku *-e*. Leišu valodā arī oksitoniem vokātīvā var būt uzsverta pirmā zilbe (sal. skr. *dēva* blakus nōminātīvam *dēvā-h* „dievs“ un gr. *ἄδελφε*), piem., *diēve* blakus *dievē*, un sakarā ar šo svārstīšanos tad runā, piem., arī *ponē* blakus *pōne* (*pōnas* „kungs“ ir vācs baritons). Kristībvārdi ar trim un vairāk zīlbēm var būt bez šā *-e*, piem., *Antān* jeb *Añtan* blakus *Antāne*. Un šo *-e* ļoti bieži aizstāj partikula *-ai*, piem., *Antānai*, *tēvai* (bet lūgsnā: *tēve mūsū!*). Iegaumējot latviešu valodas lielo tuvumu leišu valodai, var domāt, ka arī la. *tēv* (ar to pašu metatoniju kā lei. dial. *tēve*, skat. Le. Gr. 17. § k) < **tēve*. Vokātīva forma ir latviešu valodā paglābusies vārdiem ar *-ajs*, *-ejs*, *-iņš*, *-nieks*, personvārdiem un dažiem citiem *o*-celmiem (skat. Le. Gr. 228. §); citiem vārdiem to tagad aizstāj nōminātīvs, piem., *kūngs*, *drāugs*.

186. §. a) Par daudzsk. nōminātīvu. Pr. **deiwai* un lei. *tēvai* ir tādi paši jauninājumi pēc adjektīvu parauga kā sensl. *dusi*, gr. *ἄδελφοί* u. c. (blakus tādiem pirmatnējiem nōminātīviem

kā, piem., skr. *ásvāh*). Latviešu izskaņa *-ī* ir, kā rāda dažās izloksnēs paglābusies izruna *tēvi* (ar šauro *ē!*) un datīvs ar *-iem*, identificējama ar leišu adjektīvu galotni *-i* (piem., *maži* blakus noteiktajai formai *mažieji*); latviešu valodā tātad substantīvu deklinācija no jauna ir pielāgota adjektīvu deklinācijai. Daudzsk. nōminātīvs arī baltu valodās aizstāj daudzsk. vokātīvu; bet leišiem vienā otrā gadījumā vokātīvs ar savū akcentu atšķiras no nōminātīva: *vaikai* „bērni“ un *beīnai* blakus nōminātīviem *vaikat* (< **vaikāi*?) un *bernaī* (viensk. *bērnas* „puisī“).

Nekatras dzimtes nōm. (un ak.) ir beidzies ar *-ā*, uz ko norāda, piem., skr. (vēdu) *yugā*, go. *juka* un sensl. *iga* „jūgi“; no šā *-ā* ir radies pr. -o Elbingas vokābulārā (piemērs: 'warto „duris“ = sensl. *vrata* „vārti“) resp. *-u* (aiz *k*) 3. katechismā (piemērs: malnijkiku „bērniņi“).

b) Par daudzsk. ģenitīvu. Lei. *-ū* < *-un* < *-uon* (< ide. *-ōm*) > la. *-uq* > *-uo* > *-u*; sal. gr. *ἀδελφῶν*. Pr. *-an* līdz ar sensl. *-z* laikam < ide. *-om*.

187. §. Par daudzsk. datīvu. Prūšu galotnei *-mans* nav radu valodās nekā līdzīga, skat. Senpr. 111. §. Leišu vecajos tekstos ir vēl pilnā galotne *-mus*, kas var būt identiska ar sensl. *-mz* (piem., formā *duxomz*). La. *-iēm* vai *-iēm* īsti ir no pronōminālās deklinācijas pārjemta divskaitļa izskaņa; daudzskaitļa izskaņa *-iems* ir sastopama vecajos tekstos un vēl tagad šur tur Kursas rietumu piekrastē. Kāds patskanis latviešiem zudis starp *m* un *s*, nav droši nosakāms; visdrīzāk gan tas pats *u*, kas leišiem.

188. §. Par daudzsk. akuzātīvu. Pr. *deiwans* mums rāda pirmatnējo galotni *-ns*, sal. gr. dial. *ἀδελφόνz*, go. *dagans* „dienas“ un sensl. *duxu*. Lei. un la. *-us* ir radies no *-uos* (sal. noteikto adjektīvu akuzātīvus lei. *mažūsius*, la. *mazuōs*) < *-uoz* < *-uons* < *-ōns*, sal. skr. *ásvās*.

189. §. Par daudzsk. instrumentāli. Lei. *tēvais*, kā liekas, ir darināts ar tādu pašu galotni kā skr. *ásvāih*, skat. Le. Gr. 233. §. Latvieši tagad senā instrumentāļa vietā lietā atbilstošo

datīva formu. Ištās instrumentāļa formas ar *-is* ir paglābušās dažās dienvidrietumu Kurasas izloksnēs, pa daļai arī citu apgabalu tautasdziesmās un par adverbjiem sastingušās (piem., *viēnis prātis, rētumis* u. c.) arī rakstu valodā. Tā kā Rucavā u. c. blakus šām formām ar *-is* ir instrumentāļi *tiēs, šiēs* (ar *ie* no daudzsk. nōminātīva un datīva), tad jādomā, ka *-is* te ne no *-ais*, bet no *-ies*, uz ko norāda arī adverbs *pēdis* (Rucavā u. c.) ar savu šauro *ē*.

190. §. Par daudzsk. lokātīvu. Pirmatnējo galotni rāda, piem., skr. *ásvēšu* un sensl. *duséxъ*, kur *-ēšu* resp. *-éxъ* no ide. *-oisu*. Lei. *tēvuose* ir senā akuzātīva savienojums ar kādu postpozīciju, uz ko skaidri norāda žemaišu formas ar *-unsi*. Kāds patskanis ir zudis aiz la. *-uōs*, nav izzināms, jo leišu valodā te aiz *-s-* sastopam dažādus patskaņus, skat. Le. Gr. 234. §.

191. §. Par divskaitļa formām. Nōm. un ak.: lei. *tēvu* ar *-u* no akūtēta *-uo*, sal. gr. *ἀδελφώ*, skr. *ásvā(u)* un sensl. *duxā*. Retumis sastopam atbilstošo formu arī latviešu tautasdziesmās un pasakās, piem., ak. *divu dārzu* Tdz. 39267. Divskaitļa forma var būt arī pr. austro (Elbingas vokābulārā) „mute“, sal. av. *aoštā* „abas lūpas“.

Dat. un instr. leišu baritoniem vienādi beidzas ar *-am*, sal. sensl. *duxoma* (divsk. dat. un instr. varbūt ir sākumā bijis arī go. *dagam*), bet oksitoniem šķiņas, piem., dat. *dievām* no instr. *dievaīm*.

192. §. Refleksīvas formas ir latviešiem dažos locījumos darītālvārdiem ar *-(t)ājs* vai *-ējs* un darbības vārdiem ar *-ums*: viensk. ģen. ar *-ās*, ak. un instr. ar *-uōs*, daudzsk. nōm. ar *-iēs*, ģen. un ak. ar *-uōs*, skat. Le. Gr. 235. §. Leišu formas: viensk. nōm. *bučiāvimasis*, ģen. *bučiāvimos(i)*, dat. *bučiāvimuisi*, ak. *bučiāvimāsi*, instr. *bučiāvimuosi* jeb *bučiāvimusi*.

193. §. Leišu akcenta schēmas. Leišiem kā citi celmi, tā arī *o*-celmi ir vai nu baritoni, vai oksitoni. Ja divzilbju baritoniem saknes zilbe ir akūtēta, tad tā visos locījumos ir uzsvērtā. Nemainīga ir akcenta vieta arī tiem vairākzilbju celmiem, kam viensk. nōminātīvā akūtēta ir otra zilbe no beigām (tā vār-

diem ar *-ējas, -ēnas, -ýnas* u. c.), un tiem, kam viensk. nōminātīvā ir uzsvērtā ceturtā zilbe no beigām (piem., *lietūvininkas*), kā arī dažiem trīszilbju celmiem ar pirmās zilbes uzsvaru (piem., *prākartas* „sile“). Turpretī tiem baritoniem, kam viensk. nōminātīvā uzsvērtā ir īsa vai cirkumflektēta otra zilbe no beigām (piem., *aūtas, dalýkas* „daļa“, *vainikas* „vainags“, *laukiniņkas*), saskaņā ar 4. § minēto rēģulu viensk. instrumentālī un lokātīvā, daudzsk. akuzātīvā un divsk. nōminātīvā un akuzātīvā uzsvērtā galotni.

Oksitoniem tagad vienskaitlī bez datīva un akuzātīva arī nōminātīvs un ģenitīvs ir vienmēr ar neuzsvērtu galotni. Divzilbju oksitoniem ar īsu vai cirkumflektētu saknes zilbi visos pārējos locījumos galotne tagad ir uzsvērtā (piem., daudzsk. dat. *dievāms* < *dievāmus*; vokātīvā akcents svārstās starp pirmo un otru zilbi); tiem, kam saknes zilbe ir akūtēta (piem., *kélmās*), neuzsvērtā galotne ir arī divsk. nōminātīvā un akuzātīvā, daudzsk. akuzātīvā un viensk. instrumentālī un vokātīvā (dažās izlokšnēs arī viensk. lokātīvā). Kā *kélmās*, tā uzsvāra ziņā tiek locīta arī lielākā daļa trīszilbju celmu, kam viensk. nōminātīvā uzsvērtā pirmā zilbe; piem., *eřžilas, óbuolas*, instr. *eřžilu, óbuolu*, daudzsk. nōm. *eřžilaĩ, obuolaĩ*, ak. *eřžilus, óbuolus*.

d) (i)ļo-celmi

194. §. Par viensk. nōminātīvu. Šiem celmiem, [kas leišiem un latviešiem arī visi ir vīr. dzimtes, vīr. dzimtes viensk. nōm. beidzas latviešu valodā ar *-is* < *-īs* (piem., *āzis*), vienā austrumleišu izlokšņu daļā visnotaļ ar *-ys*, leišu rakstu valodā oksitoniem — ar *-ýs* (piem., *ožýs*), baritoniem — ar *-is* (piem., *brólis* < *brólys*, skat. Streitberg-Festgabe 42), prūšu valodā — ar *-īs* (piem., rikijs > reykeis „kungs“). Kā rāda pr. ak. rikijan blakus nōminātīvam rikijs, somu aizguvumi no baltu valodām (piem., igauņu *takijas*: lei. *dagýs*, la. *dadzis*) un, piem., kr. *улеї* „strops“ blakus lei. *aulýs* un la. *aūlis*, šis baltu *-īs* ir ra-

dies vismaz daudzos gadījumos no senāka *-ijas* (aiz *i* galotnes *a* varēja agrāk zust nekā aiz citiem līdzskaņiem). Tādas formas kā, piem., lei. *ežys*, la. *ezis* (blakus slavu *ježb*) var būt analogiski darinātas (lei. **ežias*, la. **ežs* vietā) pēc tādu nōminātīvu parauga kā lei. *dagys*, *auys*, la. *dadzis*, *aulis* u. c. pēc tam, kad *-ij-* bija saīsināts par *-i-*, skat. KZ L 24.

Prūšiem daži šie celmi ir vēl nekatras dzimtes ar to pašu *-n* galotnē kā *o*-celmiem 179. §, piem., eristian „jērs“, median „mežs“, wargien < **varian* „vaŗš“. Tai laikā, kad *-ijas* pārvērtās par *-is*, arī leišiem un latviešiem, jādōmā, tādi vārdi ir vēl beigušies ar *-n*.

195. §. Par viensk. ģenitīvu un datīvu. Šiem locījumiem tās pašas galotnes kā *o*-celmiem: ģen. pr. rikijas, tawischas jeb tauwyschies < *tawišas* (v.) „des Nāchsten“, lei. *óžio*, *brólio*, *dāgio*, *aūlio*, *brīedžio*, *vókiečio* u. c., la. *āža*, *brāļa*, *dadža* (senāk un dažās izloksnēs vēl tagad: *dadza*, skat. 56. §), *briēža*, *vācieša* u. c.; dat. lei. *óžiui*, *bróliui*, *brīedžiui* u. c., la. dial. *āžam*, *brāļam*, *dadžam* u. c., bet citās izloksnēs un rakstu valodā tai vietā jauninājumi *āzim*, *brālim*, *dadzim* u. c. (dat. *āzim*: nōm. *āzis* = dat. *šim*: nōm. *šis*).

196. §. Par viensk. akuzatīvu un instrumentāli. Prūši ir paglābuši pirmatnējas akuzatīva formas, piem., rikijan, tawischan. Latviešu vecajos tekstos un austrumu un lībiskās izloksnēs ir sastopami akuzatīvi ar *-u* (skat. Le. Gr. 241. § minēto literatūru), bet tādas formas ir lietājamās arī ar instrumentāļa nozīmi, un arī formas ziņā tās var būt instrumentāļi (*o*-celmiem viensk. ak. un instr. bija sakrituši tīri fōnētiski). Pēc *i*-celmu parauga (nōm. ar *-is*: ak. ar *-in*) blakus nōminātīvam ar *-is* varēja rasties kā jauninājums ak. ar *-in* > *-in*: pr. scrīsin u. c., lei. *óži*, *bróli*, *brīedī* u. c., la. *āzi*, *brāli*, *dadzi*, *briēdi* u. c.

Instrumentālim ir tā pati galotne, kas *o*-celmiem: lei. *óžiu*, *bróliu*, *brīedziu*, *dagiū* u. c. un, kā jau teikts, runājot par akuzatīvu, vecākos latviešu tekstos un izloksnēs arī ir sastopami instrumentāļi ar *-u* (piem., ar *spriguļu* Pas. VII 387, instr. *puišu* bla-

kus ak. *pūsi* II 507), kas var būt mantoti no baltu pirmvalodas. Bet izlokšņu vairumā un rakstu valodā latvieši tagad pēc *o*-celmu parauga ar instrumentāļa nozīmi lieto akuzatīva formu: *āzi*, *brāli* u. c.

197. §. Par viensk. lokatīvu. Leišu un latviešu valodā tas tagad beidzas ar *i*-celmu galotni (skat. 231. § un KZ L 31), piem., lei. *ožyjē*, *brólyje* u. c., la. *āzi*, *brāli* u. c.

198. §. Par viensk. vokātīvu. Lei. -y resp. -i (piem., *ožy*, *bróli*) un la. -i (piem., *brāli*, ar metatoniju!) laikam no pirmbaltu -ij(e), skat. KZ L 24.

199. §. Daudzskaitļa un divskaitļa formas. Daudzskaitlī un divskaitlī šiem celmiem tās pašas galotnes, kas *o*-celmiem; tā daudzsk. nōm.: pr. rikijai, lei. *ožiaī*, *bróliai*, *veřšiai* „teļi“, *dagiaī*, la. *āzi*, *brāli*, *vērši*, *dadži*; ģen.: lei. *ožiū*, *bróliū*, *veřšiū*, *dagiū*, la. *āžu*, *brāļu*; dat. lei. *oziāms* < *oziāmus*, *bróliam(u)s*, *veřšiam(u)s*, *dagiāms* < *dagiāmus*, la. *āziem(s)*, *brāļiem(s)*; ak.: pr. rikijans, lei. *ožiūs*, *brólius*, *veřšiūs*, *dagiūs*, la. *āžus*, *brāļus*; instr.: lei. *ožiaīs*, *bróliais*, *veřšiais*, *dagiaīs*, la. *āziem*, *brāļiem*; lok.: lei. *ožiuosē*, *bróliuose*, *veřšiuosē*, *dagiuosē*, la. *āžuōs*, *brāļuōs*; divsk. nōm. un ak.: lei. *ožiū*, *bróliū*, *veřšiū*, *dagiū*; dat.: lei. *oziām*, *bróliam*, *veřšiam*, *dagiām*; instr.: lei. *ožiaīm*, *bróliam*, *veřšiam*, *dagiām*.

200. §. Leišu akcenta schēmas. Akcenta ziņā šie celmi atšķiras no *o*-celmiem (skat. 193. §) tikai ar to, ka oksitoniem ir viensk. nōminātīvā uzsvērtā galotne. Nemainīga ir akcenta vieta tiem baritoniem, kam viensk. nōminātīvā uzsvērtā trešā vai ceturtā zilbe no beigām (piem., *pavāsaris*, *apývakarīs* „pievakarīs“), kā arī tiem, kam viensk. nōminātīvā otra zilbe no beigām ir akūtēta (piem., *brólis*, *patēvis*; bet, piem., blakus nōm. *balāñdis*, *liežūvis* „mēle“ ir instr. *balandžiū*, *liežuviū* utt.). Vairākzīlbu oksitoniem viensk. ģen., dat., ak. un instr., daudzsk. ak. un divsk. nōm. un ak. ar uzsvērtu pirmo zilbi, piem., nōm. *kūmelys*: ģen. *kūmelio* utt.

e) (*i*)*ā*-celmi

201. §. Šie celmi mēdz būt siev. dzimtes, bet ir daudz (*i*)*ā*-celmu, ar kuļiem var apzīmēt arī kādu vīr. dzimuma būti (piem., lei. *pliópa*, la. *plāpa*), un šai gadījumā tie ir vīr. dzimtes. La. *puīka* ir, protams, tikai vīr. dzimtes. Šos vīr. dzimtes (*i*)*ā*-celmus loka tāpat kā siev. dzimtes (*i*)*ā*-celmus; tikai latviešu rakstu valodā vīr. dzimtes (*i*)*ā*-celmi beidzas viensk. datīvā (kā o-celmi) ar *-am*: *puīkam*.

202. §. Paradeigmas: Viensk.

Nōm. pr.	genna;	lei. <i>līpa</i> ,	<i>rankā</i> ,	<i>galvā</i> ,	<i>ziemā</i> ;	la. <i>siēva</i> .
Ģen.	gennas;	<i>līpos</i> ,	<i>raņkos</i> ,	<i>galvōs</i> ,	<i>ziemōs</i> ;	<i>siēvas</i> .
Dat.	* <i>genai</i> ;	<i>līpai</i> ,	<i>raņkai</i> ,	<i>gālvai</i> ,	<i>žiēmai</i> ;	<i>siēvai</i> .
Ak.	gennan;	<i>līpa</i> ,	<i>raņka</i> ,	<i>gālva</i> ,	<i>žiēma</i> ;	<i>siēvu</i> .
Instr.	?	<i>līpa</i> ,	<i>rankā</i> ,	<i>gālva</i> ,	<i>ziemā</i> ;	<i>siēvu</i> .
Lok.	?	<i>līpoje</i> ,	<i>raņkoje</i> ,	<i>galvōje</i> ,	<i>ziemōje</i> ;	<i>siēvā</i> .
Vok.	?	<i>līpa</i> ,	<i>raņka</i> ,	<i>gālva</i> ,	<i>žiēma</i> ;	<i>siev</i> .

Daudzsk.

Nōm. pr.	* <i>gennas</i> ;	lei. <i>līpos</i> ,	<i>raņkos</i> ,	<i>gālvos</i> ,	<i>žiēmos</i> ;	la. <i>siēvas</i> .
Ģen.	?	<i>līpu</i> ,	<i>raņku</i> ,	<i>galvū</i> ,	<i>ziemū</i> ;	<i>siēvu</i> .
Dat.	<i>gennāmans</i> ;	<i>līpom(u)s</i> ,	<i>raņkom(u)s</i> ,	<i>galvōm(u)s</i> ,	<i>žiēmōm(u)s</i> ;	<i>siēvām(s)</i> .
Ak.	<i>gennans</i> ;	<i>līpas</i> ,	<i>rankās</i> ,	<i>gālvās</i> ,	<i>žiēmās</i> ;	<i>siēvas</i> .
Instr.	?	<i>līpomis</i> ,	<i>raņkomis</i> ,	<i>galvomīs</i> ,	<i>žiēmōmīs</i> ;	<i>siēvām(s)</i> .
Lok.	?	<i>līpose</i> ,	<i>raņkose</i> ,	<i>galvosē</i> ,	<i>žiēmōsē</i> ;	<i>siēvās</i> .

Divsk.

Nōm. un ak.	?	lei. <i>līpi</i> ,	<i>rankl</i> ,	<i>gālvi</i> ,	<i>zieml</i> ;	la. (<i>siēvi</i>).
Dat.	?	<i>līpom</i> ,	<i>raņkom</i> ,	<i>galvōm</i> ,	<i>žiēmōm</i> ;	* <i>siēvām</i> .
Instr.	?	<i>līpom</i> ,	<i>raņkom</i> ,	<i>galvōm</i> ,	<i>ziemōm</i> ;	* <i>siēvām</i> .

203. §. Par viensk. nōminātīvu. Ar nōminātīva nozīmi atrodam tīro celma formu bez kādas galotnes (par *-ā* likteni skat. 13. un 22. §), sal. sensl. *roka*, skr. *āsvā* „ķēve“, gr. *θεᾶ* „dieve“ u. c.

Tāpat kā *ā*-celmus deklinē palaikam arī *iā*-celmus, piem., lei. *dvasiā*, la. *dvaša*. Tikai viens otrs *iā*-celms baltu valodās beidzas ar *-i* < *-ī*; lei. *martī* „vedekla“ (latviešiem ar jauninājumu: *mārša*), *patī*, la. *pati*, sal. skr. *dēvi* „dieve“, slv. *thiwi* „kalpone“ u. c. Ka arī prūšiem bijis tāds vārds kā, lei. *martī*, ļauj domāt pr. ak. *mārtin* „ligavu“; vai, piem., pr. sansy „zoss“ ir identiska ar skr. *hamst* tp. vai radusies no **zansē*, nav droši nosakāms.

204. §. Par viensk. ģenitīvu. Lei. *-os* un la. *-as* < *-ās* < ide. *-ā-es* vai *-ā-os*, sal. gr. *θεᾶς*, lat. (pater) *familiās* „nama (tēvs)“, go. *gibōs* „dāvanas“ u. c. Ar to pašu galotni arī lei. *marčiōs*, sal. skr. *dēvyāh* u. c. Prūšu tekstos bez gennas ir vēl sastopami tādi ģenitīvi kā *ālgas*, *galwas* (: lei. *galvōs*, la. *galvas*), kas ar savu *-as* aiz *g* resp. *w* (skat. 13. §) liek domāt, ka *a* tur ir bijis īss; šī prūšu galotne tātad laikam ir analogisks jauninājums (pēc *o*-celmu ģenitīva parauga), kas varēja rasties blakus akuzātīva izskaņai *-an*, ar ko beidzās ir *o*-celmi, ir *ā*-celmi, skat. 206. §.

205. §. Par viensk. datīvu. Prūšu un leišu galotnei *-ai* latviešu valodā īsti atbilst *-i*, ko sastopam vecajos rakstos, dažās izloksnēs, ārpus šām izloksnēm — rituma saglabātu — šur tur arī citu novadu tautasdziesmās un dažos sastingušos izteicienos (piem., *pa [labi vai krēisi] rūoki*) arī tagadējā rakstu valodā. Rakstu valodas un izloksņu vairuma *-ai* ir no vienzilbes vietniekvārdiem *tāi*, *šai* ar adjektīvu starpniecību no jauna ieviesies arī substantīvos. Ar šiem baltu datīviem, kas beidzas ar *-ai* < *-āi* < ide. *-ā-ei*, sal. gr. *θεᾶ*, lat. *equae* „ķēvei“, go. *gibai*, sensl. *ročē* u. c.

206. §. Par viensk. akuzātīvu. La. *-u* te no *-an*, no kam arī lei. *-q*; baltu *-an* te no vecāka *-ān* (sal. gr. *θεᾶν*), no kam

arī sensl. *-q* formā *rōkq*, un *-ān* laikam no ide. *-ā-m*, sal. skr. *āśvām* un lat. *equam*. Gaidāmo akūtēto *ā* mums rāda gr. *θεός*, bet baltiem un slaviem, kā jāspriež pēc lei. *rañka*, pr. *rānkan*, kr. *pýky* un serbu *rāku* akcenta vietas, *ā* te gala zilbē ir bijis cirkumflektēts — laikam pēc *o-*, *i-* un *u-*celmu akuzātīva parauga, kur, galotnes nāsenim apvienojoties ar iepriekšējo īso patskani, varēja rasties cirkumfleksa intonācija. Tautosillabiskā *-n* priekšā balti ir patskani *ā* celma izskaņā saisinājuši, kā skaidri rāda, piem., pr. *rānkan*.

No *martī* leišiem ir ak. *mařciq* = la. *mārsu*; pr. *mārtin* atgādina skr. *devīm*, bet ak. *mārtin* laikam ir jauninājums (ar *i* no nōminātīva), jo leišiem un latviešiem — tāpat kā slaviem un ģermāņiem — visi *iā*-celmi beidzas akuzātīvā ar *-iān* refleksu.

207. §. Par viensk. instrumentāli. Lei. *-a* te, kā rāda, austrumlei. *runkū* un noteiktā adjektīva forma *mažā-ja*, ir radies no *-ān*, no kam arī la. *-u*. Lei. *rankā* it kā saskan arī ar sensl. *rōkq*, bet nevar zināt, vai *rōkq* nav radies ar kontrakciju no *rō-kojō* (sal. *tojō* „ar to“), ar ko ir identisks kr. *pykōio* u. c. Bez nāseņa beidzas skr. *jihvā* (Rigvēdā) blakus vēlākam (arī jau vēdās) *jihvāya* „ar mēli“.

208. §. Par viensk. lokātīvu. Kā rāda, piem., lat. *Rōmae* „Romā“, gr. dial. *Ὀλυμπία* „Olimpijā“, sensl. *rōcē* u. c., lokātīvā ir celma izskaņai *-ā* pievienota galotne *-i*. Pirmatnējā lokātīva forma ir leišiem paglābusies postpozīcijas *-p(i)* priekšā, piem., *mergai-p*. Visur citur leiši un latvieši ir lokātīva izskaņai *-āi* pievienojuši kādu postpozīciju, kuŗas pirmatnējā forma grūti nosakāma (skat. par to Le. Gr. 251. § minēto literātūru) un kuŗa vēlāk ir latviešu valodā un daudzās leišu izloksnēs atkal atkritusi: lei. *galvojē* > *galvōj* > *galvō*, la. *galvā* jeb *galvā* un dial. *galvai* < **galvāi*.

209. §. Par viensk. vokātīvu. Kā vokātīvu lietā tiro celmu, bet ar īsu *-a* beigās: lei. *gālva* (blakus nōm. *galvā*), la. *siev* (ar metatoniju); sal. sensl. *rōko*, gr. *δέσποτα* „kungs!“ u. c.

210. §. Par daudzsk. nōminātīvu. Pr. -as (catechismos) resp. -os (Elbingas vokābulārā), lei. -ōs un la. -as no pirmbaltu -ās < ide. -ā-es, sal. skr. *ásvāh*, go. *gibōs* u. c.

211. §. Par daudzsk. genitīvu un datīvu. Galotne te tā pati, kas o-celmiem: gen. lei. *galvā*, la. *galvu*, sal. go. *gibō*; dat. pr. gennāmans, lei. *galvóm(u)s*, la. *siēvām(s)*, sal. sensl. *roķamō*, go. *gibōm* u. c. Latviešu valodā formas ar -āms sastopamas vecajos tekstos un (ar ā saīsinājumu) dažās Kurasas izlokšnēs; citur tai vietā tagad senā divskaitļa forma ar -ām; arī vienā leišu izlokšņu daļā daudzsk. formu ar -omu(s) tagad aizstāj divsk. forma ar -om.

212. §. Par daudzsk. akuzātīvu. Ar pr. gennans sal. sensl. *roķy*, gr. (krētiešu) *θεάνας* u. c. Ka reiz arī leišiem ir bijušas formas ar -ans, rāda noteikto adjektīvu akuzātīvi *gerásias* „labās“ (Kuršaitim u. c.) jeb *geranses* (vecos tekstos un žemaišiem) un austrumlei. *giliúusias* Tiž. I 136. Vai lei. *rankās* (austrumlei. *runkās*; sal. arī dialektu noteiktos adjektīvus *gerósias*) un la. *rūokas* ar savu galotni ir mantojums no ide. pirmvalodas (sal. skr. *ásvāh* un go. *gibōs*), par to ir jāšaubās, skat. Le. Gr. 256. §.

213. §. Par daudzsk. instrumentāli. Ar lei. *raņķomis* (ar -is < -is) un la. dial. (Nīcā) *ruokāmis* sal. sensl. *roķami*; arī latviešu veco rakstu *ruokāms* varētu būt radies no *ruokāmis*. Tagad gandrīz visās latviešu izlokšnēs un rakstu valodā un vienā leišu izlokšņu daļā seno daudzsk. formu aizstāj senā divsk. forma, piem., la. *siēvām*, lei. dial. *liepom*. Latviešu Apukalna izlokšnē, kā konstatējusi A. Ābele FBR VIII 25, atšķirī (arī citiem celmiem!) vēl instrumentāli ar -uōm < -ām (sal. lei. divsk. instr. *galvōm*) no datīva ar -uōm² < -ām (sal. lei. divsk. dat. *galvōm*); citur ir vispārināts vai nu *ā*, vai *ā*.

214. §. Par daudzsk. lokātīvu. Lei. *raņķosu* (vecos rakstos un dažās izlokšnēs) saskan galotnē ar skr. *ásvāsu* un sensl. *roķaxō* (kur x analogiski ieviesies gaidāmā s vietā). Parastie leišu lokātīvi ar -ose ir tādi paši jauninājumi kā o-celmu lokātīvi, skat. 190. §. Vai la. *rūokās* ir identisks ar lei. *raņķose* vai ar lei. *raņķosu*, nav droši nosakāms.

215. §. Par divskaitļa formām. a) Nōm. un ak. leišiem beidzas ar *-i* (piem., *ranki, gālvi*) < *-ie* (sal. noteikto adjektīvu *gerieji-dvi*) < *-ei*, sal. kimru *dwy* „divas“ < **dwei*; arī latviešu valodā vēl šur tur ir sastopami tādi savienojumi kā nōm. *abi kāji, divi vārpi; par divi dieni*, kuŗu *-i* laikam ir jāidentificē ne ar sensl. *-ē* (piem., formā *rqcē*), bet ar lei. *-i*.

b) Dat. un instr. leišiem beidzas ar *-om*, baritoniem gluži vienādi, oksitoniem — ar *-óm* datīvā, ar *-òm* instrumentāli; sen-slavu valodā abi šie locījumi beidzas ar *-ama*, piem., *rqkama*.

216. §. Refleksīvas formas. Latviešu darītāvjārdiem ar *-taja* un darbības vārdiem ar *-šana* ir arī refleksīvas formas: viensk. nōm. un ģen. un daudzsk. nōm. un ak. *sūdzētājās, vēlēšanās* u. c., viensk. ak. un instr. un daudzsk. ģen. *sūdzētājuos, vēlēšanuos* u. c.

217. §. Leišu akcenta schēmas. Divzīlību celmiem viensk. instr., daudzsk. ak. un divsk. nōm. un ak. ir ar uzsvērtu saknes zīlbi, ja tā ir akūtēta; citos gadījumos — ar uzsvērtu galotni.

Vairāczīlību celmiem akcenta vieta ir nemainīga, ja viensk. nōminātīvā abas beidzamās zīlbes ir neuzsvērtas (piem., *rāgana*), un arī, ja viensk. nōminātīvā otra zīlbe no beigām ir akūtēta un uzsvērtā (piem., *šeimyna* „saime“). No vairāczīlību celmiem, kam viensk. nōminātīvā uzsvērtā galotne, vienu daļu akcenta ziņā loka kā, piem., *rankà* (piem., *lydekà*, ģen. *lydēkos*, instr. *lydekà* utt.), citus — kā *galvà* (piem., *avižà* „auza“, *dovanà*, ģen. *avižōs, dovanōs*, instr. *āviža, dōvana* utt.).

f) (i)ē-celmi

218. §. Arī šie celmi palaikam ir siev. dzimtes; vīr. dzimtes tie ir, ja ar tiem apzīmē kādu vīr. dzimuma būti, piem., la. *beñde*, lei. *dailidē* „galdnieks“, *bjaurýbē* „riebeklis“ (blakus fēminīnai *bjaurýbē* „riebekle“) u. c. Maskulīnos (i)ē-celmus loka citādi tāpat kā fēminīnos, tikai viensk. datīvu latvieši tiem nobeidz ar *-em*: *beñdem*. Ka ē- priekšā senāk ir bijis *i*, liek domāt daudzskaitļa ģen., kur *-u* priekšā ir mīkstināts līdzskanis; sal. lat. *aciēs*

„smaile“. Bet varētu būt bijuši daži *ē*-celmi arī bez iepriekšējā *ī* (sal., piem., lei. *žvāķē* „svēce“ ar veclat. *facēs* „lāpa“); tiem tad mīkstinājums daudzsk. ģenitivā būtu analogiski ieradies (jeb *-īōm* no *-ē-ōm*?).

219. §. Paradeigmas:

Viensk.

Nōm. pr.	semmē;	lei. <i>gērvē,</i>	<i>žvāķē,</i>	<i>giesmē,</i>	<i>katē;</i>	la. <i>pele.</i>
Ģen.	*semmis;	<i>gērvēs,</i>	<i>žvāķēs,</i>	<i>giesmēs,</i>	<i>katēs;</i>	<i>peles.</i>
Dat.	semmei;	<i>gērvei,</i>	<i>žvāķei,</i>	<i>giesmei,</i>	<i>kātei;</i>	<i>pelei.</i>
Ak.	semmien	<i>gērvē,</i>	<i>žvāķē,</i>	<i>giesmē,</i>	<i>kātē;</i>	<i>pele.</i>
Instr.	?	<i>gērve,</i>	<i>žvakē,</i>	<i>giesme,</i>	<i>katē;</i>	<i>pele.</i>
Lok.	?	<i>gērvēje,</i>	<i>žvāķēje,</i>	<i>giesmējē,</i>	<i>katējē;</i>	<i>pelē.</i>
Vok.	?	<i>gērve,</i>	<i>žvāķe,</i>	<i>giesme,</i>	<i>kāte;</i>	<i>pele.</i>

Daudzsk.

Nōm. pr.	*semmes;	lei. <i>gērvēs,</i>	<i>žvāķēs,</i>	<i>giesmēs,</i>	
			<i>kātēs;</i>	la. <i>peles.</i>	
Ģen.	?	<i>gērvīu,</i>	<i>žvāķīu,</i>	<i>giesmiū,</i>	
			<i>kačiū;</i>	<i>peļu.</i>	
Dat.	?	<i>gērvēm(u)s,</i>	<i>žvāķēm(u)s,</i>	<i>giesmēm(u)s,</i>	
			<i>katēm(u)s;</i>	<i>pelēm(s).</i>	
Ak.	?	<i>gērves,</i>	<i>žvakēs,</i>	<i>giesmes,</i>	
			<i>katēs;</i>	<i>peles.</i>	
Instr.	?	<i>gērvēmis,</i>	<i>žvāķēmis,</i>	<i>giesmēmīs,</i>	
			<i>katēmīs;</i>	<i>pelēm(s).</i>	
Lok.	?	<i>gērvēse,</i>	<i>žvāķēse,</i>	<i>giesmēsē,</i>	
			<i>katēsē;</i>	<i>pelēs.</i>	

Divsk.

Nōm. un ak. pr.	?	lei. <i>gērvi,</i>	<i>žvakī,</i>	<i>giesmi,</i>	<i>katī;</i>
				la. (pele).	
Dat.	?	<i>gērvēm,</i>	<i>žvāķēm,</i>	<i>giesmēm,</i>	<i>katēm;</i>
				* <i>pelēm.</i>	
Instr.	?	<i>gērvēm,</i>	<i>žvāķēm,</i>	<i>giesmēm,</i>	<i>katēm;</i>
				* <i>pelēm.</i>	

220. §. Par viensk. nōminātīvu. Vienā prūšu izlokšņu daļā *-ē* > *-i*: *kurpi* 3. katechismā (blakus *kurpe* Elbingas vokābulārā). Leišiem viensk. instr., daudzsk. dat. un ak. un divsk. nōm. un ak. rāda akūtētu *ē* celma beigās, kas būtu gaidāms arī viensk. nōminātīvā; cirkumflektētais *-ē* te varbūt ir ieviesies no ļoti bieži lietājamām formām *duktē* un *môtē*.

221. §. Pārējie viensk. locījumi tiek darināti līdzīgi kā no *ā*-celmiem.

Ar viensk. ģenitīva *-ēs* sal. veclat. *faciēs* „ģimja“; no neuzsvērtā *-ēs* varbūt arī *-is* prūšu (katechismu) formās *gijwis* „dzīves“, teisis „ģoda“ un (vietvārdos) *sawlis* „saules“ un *wosis* „kazas“ (: nōm. *wosee*).

Viensk. datīvā latviešiem no *-ei* ir gaidāms *-i*, ko arī sastopam tur, kur *ā*-celmu datīvs vēl beidzas ar *-i*; tagadējās formas ar *-ei* ir jauninājumi pēc *ā*-celmu datīva parauga.

Viensk. ak. prūšiem beidzas ne vien ar *-ien* (semmien, *gey-wien*), bet arī ar *-in* (semmin, *gijwin*), kas varētu būt blakus nōminātīvam ar *-i* < *-ē* radies jauninājums, skat. Senpr. 64 sk.

Ka viensk. instr. baltiem senāk beidzies ar *-ēn*, rāda austrumlei. *katl*.

Viensk. lokātīva pirmatnējā forma leišiem ir šur tur vēl paglābusies postpozījas *-pi* priekšā: *dešinei-pi* „pie labās rokas“ Becenbergera BGLS 251; *-ēje* leišu izlokšnēs ir arī saīsināts par *-ēj* > *-ē*, un latviešu izlokšnēs blakus *-ē* (vai *-ē*) ir arī *-ei* < **ei*.

Kā viensk. vokātīvu leiši lietā tīro celmu ar īsu *-e* beigās un ar saknes uzsvaru, bet vienā izlokšņu daļā — nōminātīvu. Nōminātīva forma ir arī la. *pele*, bet no *mātes* vārda vokātīvs ir *māt*, kur beigās laikam atkritis īss *-e*.

222. §. Daudzsk. locījumi. Nōminātīvam prūšu piemērs ir *raples* (Elbingas vokābulārā) „knaibles“ = lei. *rāplēs* tp.

Par līdzskaņa mīkstinājumu ģenitīva galotnes priekšā skat. 218. §.

Senie daudzsk. dat. un instr. ar *-ēms* ir latviešiem vēl sastopami 16. un 17. gadsimteņa tekstos; tos — tāpat kā vienā leišu izlokšņu daļā — tagad aizstāj senās divskaitļa formas.

Dauzsk. akuzatīvā lei. un la. *-es* < *-ēs*, sal. austrumlei. *katēs* un 212. §.

Dauzsk. lok. vecleišu rakstos šur tur vēl beidzas ar *-ēsu*.

223. §. Divskaitļa locījumi. Nominatīvā un akuzatīvā lei. *-i* < *-ie* < *-ei*; tā pati galotne arī vēl latviešiem šur tur: ak. *divi peli* LP VI 354, *uz abi pusi* Valmierā u. c.

Dat. un instr. beidzas ar parastajām galotnēm.

Sens divsk. lokatīvs ir lei. *pusiāu* un la. *pušu*; sal. avestas divsk. lokatīvus ar *-ō*.

224. §. Leišu akcenta shēmas. Par divzilbju celmu akcentu sakāms tas pats, kas par divzilbju *a*-celmu akcentu, skat. 217. §.

Vairāzkilbju celmiem akcenta vieta ir nemainīga, ja viensk. nominatīvā abas beidzamās zilbes ir neuzsvērtas (piem., *stāltiesē* „galdauts“, *žēmuogē* „zemene“, *pagālbinkē* „palīdzē“), un arī, ja viensk. nominatīvā otra zilbe no beigām ir akūtēta un uzsvērtā (piem., *elkūnē*, *karalienē*). Vārdus, kam viensk. nominatīvā uzsvērtā ir īsa vai cirkumflektēta otra zilbe no beigām, loka kā *žvākē*, piem., nōm. *paklōdē* „palags“, *kepūrē*: instr. *paklodē*, *kepurē*. Vairāzkilbju celmus, kam viensk. nominatīvā uzsvērtā galotne, loka kā *giesmē*, uzsverot pirmo zilbi tos locījumos, kam galotne neuzsvērtā, piem., nōm. *gegužē*, *voverē*, *giminē*, *dedervinē* „ēde“: instr. *gēguže*, *vóvere*, *gimine*, *dēdervine*.

g) *i*-celmi

225. §. Baltu valodās šie celmi pa lielākajai daļai (latviešu valodā tagad gandrīz visnotaļ) ir sieviešu dzimtes; latviešiem visnotaļ vīr. dzimtes ir tikai *lāudis*; vienā izlokšņu daļā vienskaitlī arī — *uguns*, *sāls* un *dzēzs*, skat. arī 95. §. — Leišu maskulinie *i*-celmi (piem., *vagis* „zaglis“) atšķiras tagad viensk. datīvā un divsk. nominatīvā un akuzatīvā ar savu galotni no siev. dzimtes *i*-celmiem.

226. §. Paradeigmas:

Viensk.

Nöm. pr.	assis;	lei. <i>vagis, kártis, aņglis, širdis, avis;</i>	la. <i>av(i)s.</i>
Ģen.	?	<i>vagiēs, kárties, aņglies, širdiēs, aviēs;</i>	<i>av(i)s.</i>
Dat.	<i>nautei;</i>	<i>vāgiui, kárčiai, aņgliai, širdžiai, āviai;</i>	<i>avi(j).</i>
Ak.	<i>nautin;</i>	<i>vāgi, kárti, aņgli, širdi, āvi;</i>	<i>avi.</i>
Instr.	?	<i>vagimi, kártimi, aņglimi, širdimi, avimi;</i>	<i>avi.</i>
Lok.	?	<i>vagyjē, kártyje, aņglyje, širdyjē, avyjē;</i>	<i>avi.</i>
Vok.	?	<i>vagiē, kártie, aņglie, širdiē, aviē;</i>	?

Daudzsk.

Nöm. pr.	ackis;	lei. <i>vāgys, kártys, aņglys,</i>	la. <i>avis.</i>
Ģen.	?	<i>širdys, āvys;</i>	
Ģen.	?	<i>vagiū, kárčiū, aņgliū,</i>	
Dat.	*assimans;	<i>širdžiū, aviū,</i>	<i>avju.</i>
Dat.		<i>vagim(u)s, kártim(u)s, aņglim(u)s,</i>	<i>avim(s).</i>
Ak.	<i>nautins;</i>	<i>širdim(u)s, avim(u)s;</i>	
Ak.		<i>vagis, kártis, aņglis,</i>	
Instr.	?	<i>širdis, avis;</i>	<i>avis.</i>
Instr.	?	<i>vagimis, kártimis, aņglimis,</i>	
Lok.	?	<i>širdimis, avimis;</i>	<i>avim(s).</i>
Lok.	?	<i>vagysē, kártyse, aņglyse,</i>	
		<i>širdysē, avysē;</i>	<i>avis.</i>

Divsk.

Nöm. un ak. pr.	nozy (?);	lei. <i>vagiū, kárti, aņgli, širdi,</i>	<i>avi; la. (avi).</i>
Dat.	?	<i>vagim, kártim, aņglim, širdim,</i>	
Instr.	?	<i>avim; *avim.</i>	
Instr.	?	<i>vagiņ, kártim, aņglim, širdiņ,</i>	
		<i>aviņ; *avim.</i>	

227. §. Par viensk. nōminātīvu. Par lei. dial. *aŋglis* (citur: *anglis*) uzsvaru skat. 239. §. Tagadējā latviešu rakstu valodā un gandrīz visās izloksnēs *i* celma beigās visnotaļ ir zudis, bet vienā otrā izloksnē un vecajos tekstos vēl sastopams, skat. 21. § c; sal. skr. *āvi-h*, lat. *ovis*, gr. *πóλις* „pilsēta“, sensl. *gostb* „viesis“, sav. *turi* „duris“ u. c.

228. §. Par viensk. ģenitīvu. Ar lei. *-ies* (< *-eis*) un la. *-is* (< *-ies*) sal. osku *aeteis* „daļas“ un sensl. *gosti*. Latviešu formas ar *-is* sastopamas vēl vienā otrā izloksnē un vecajos tekstos; tagadējā rakstu valodā un izlokšņu vairumā lietājamās formas ar *-s* (piem., *avs*) ir laikam jauninājumi pēc līdzskaņcelmu ģenitīviem, skat. Le. Gr. 276. §.

229. §. Par viensk. datīvu. Ar pr. *nautei*, lei. dial. *vagie* un la. dial. *avi* sal. sensl. *gosti* un lat. *ovī*; par to Le. Gr. 277. § un N. van Veiks ZslPh. XII 240 skk. Leiši tagad maskulīno *i*-celmu datīvu nobeidz ar *-iui* pēc (*i*)*io*-celmu parauga un fēminīno *i*-celmu datīvu — ar *-iai* pēc *ia*-celmu datīva un fēminīno *i*-celmu instrumentāļa ar *-ia* (skat. 230. § b) parauga. Gluži līdzīgi arī latviešu valodā maskulīnajiem *i*-celmiem ir radušies viensk. datīvi ar *-im* resp. *-iam* pēc (*i*)*io*-celmu parauga; bet fēminīnie *i*-celmi tagad latviešu rakstu valodā beidzas (kā dažkārt arī vecleišu tekstos) ar *-i* pēc *ā*- un *ē*-celmu datīva izskaņas *-ai* resp. *-ei* parauga; lielā izlokšņu daļā arī ar *-ei* pēc *ē*-celmu datīva parauga.

230. §. Par viensk. akuzātīvu un instrumentāli. a) Ar baltu akuzātīviem pr. *nautin*, lei. *vāgi* un la. *avi* sal. skr. *āvi-m*, gr. *πóλιν*, sensl. *gostb* u. c.

b) Ar lei. instrumentāli *vagimī*, *kārtimi* u. c. sal. sensl. maskulīno instr. *gostbmb*. Blakus maskulīnajam *vagimī* ir arī — pēc (*i*)*io*-celmu parauga — jauninājums *vagiū*; blakus fēminīno celmu formām ar *-imi* ir arī formas ar *-ia* (piem., *aviā*, *kārčia* = austrumlei. *aviū*, *kārčiu*), sal. sensl. *noštbyq* un — bez nāseņa galotnē — skr. *matyā* „ar domu“. Leišu (izlokšņu un veco tekstu) un latviešu formas ar *-i* varētu būt salīdzināmas ar skr.

(vēdu) formām ar *-l*, bet tās var būt arī analogiski radušies jauninājumi, skat. Le. Gr. 279. §.

231. §. Par viensk. lokātīvu. Lei. *-yje* un la. *-l* ir ar savu *l* laikam analogisks jauninājums pēc tāda daudzsk. lokātīva, kur priekš *s* ir *l*. Vecākas ir izlokšņu formas ar lei. *-ėje* (= la. *-ē* vai *-ei*) un ar la. *-le*, kam atbilstu lei. **-ieje* (ar *-je* pēc *ā-* un *ē*-celmu lokātīva parauga). Šis *-ie* te laikam < ide. *-ēi* (sal. sensl. *gostī*), no kam varēja rasties arī *-ē*, sal. skr. (vēdu) *agnā* „ugunī“. Formām ar lei. *-ėje* un la. *-ē* vai *-ei* pamatā laikam ir ide. formas ar *-ē[i]*; *-je* arī te pēc *ā-* un *ē*-celmu parauga.

232. §. Par viensk. vokātīvu. Lei. *-ie* < *-ei*, sal. sensl. *gostī* un skr. *āvē*; latviešiem nav tādu *i*-celmu, no kuŗiem vokātīvs būtu lietājams.

233. §. Par daudzsk. nōminātīvu. Lei. *-ys*, la. *-is* un pr. *-is* laikam no *-iēs* (kur *i* ieviesies senāka *e* vietā no tiem locījumiem, kur celma beigās bija *i*), sal. sensl. *gostbje* (un gr. dial. *πόλιες?*).

Tādas austrumleišu Tverečas izlokšnes formas kā *ākies* (blakus *ākys*) u. c., ko min Otrembskis Narz. Twer. I 240 skk. un Būga LM IV 426, laikam ir jauninājumi pēc dial. *pācies* (blakus *pācys*) parauga.

234. §. Par daudzsk. ģenitīvu. Lei. *aviļ* un la. *avju* var galotnes ziņā salīdzināt vai nu ar av. *kaoyam* (no celma *kavi-*, kā sauca kādus ticīgajiem naidīgus ļaudis), vai (ja *-vj-* te no *-vij-*, skat. 19. §) ar sensl. *gostbjb* (un gr. dial. *πολλων?*). Sākotnējiem līdzskaņcelmiem mīkstinājuma galotnes priekšā nav, piem., lei. *žasļ*, la. *zūosu*, skat. 264. §.

235. §. Par daudzsk. datīvu un instrumentāli. Ar lei. *avīm(u)s* un *avīmīs* sal. sensl. *gostьmъ* un *gostьmi*; tā pati galotne laikam ir tādās latviešu 16. un 17. gadsimteņa tekstu formās kā (dat. un instr.) *acims*, *ļoudims* u. c. (Rucavā ir dzirdēts pat nesaīsinātais instr., piem., *acimis*). Tagad latviešiem — tāpat kā austrumleišiem — seno daudzsk. formu vietā ir atbilstošās divskaitļa formas, pie kam latviešu rakstu valodā un daudzās izlokšnēs pirmatnējo *-im* aizstāj pēc *ā-* un *ē*-celmu parauga darināts *-īm*, piem., *acīm* u. c. un arī *ļaudīm*.

236. §. Par daudzsk. akuzātīvu. Ar pr. *nautins*, *ausins* un ackins sal. go. *gastins*, gr. (krēt.) *πόλις* u. c. Tā kā sanskritā blakus maskulīnam *patin[s]* „kungus“ ir siev. dz. *matih* „domas“, tad nav droši izzināms, vai lei. un la. *-is* te no *-īns* vai no *-īs* un vai blakus maskulīnam *-īns* nav bijis siev. dz. *-īs*.

237. §. Par daudzsk. lokātīvu. Dažās leišu izloksnēs ir vēl paglābušies pirmatnējie lokātīvi ar *-isu*, piem., *avisū*, sal. skr. *avišu* un sensl. *gostbx̄*. Rakstu valodas formas ar *-yse* ir laikam radušās, pievienojot vēl nesaīsinātam akuzātīvam beigās kādu postpozīciju; ir arī mistrojumi, kas beidzas ar *-ysu* vai *-ise*. Latviešu formas ar *-is* var atbilst vai nu leišu formām ar *-yse*, vai leišu formām ar *-ysu*.

238. §. Par divsk. formām. Ar lei. nōm. un ak. *avi* sal. skr. *pāt* un sensl. *gosti*; arī latviešu valodā šur tur vēl dzirdami tādi savienojumi kā (nōm. un ak.) *abi ausi*, un divsk. nōm. var būt arī pr. nozy „deguns“, sal. senangļu *nosu* un skr. (divsk.) *nāsā* „deguns“: la. *nāss* (un lat. *nāris*).

Ar lei. dat. *vagim* un instr. *vagiñ* sal. sensl. dat. un instr. *gostma*.

239. §. Leišu akcenta schēmas. Divzilbju baritonu ar īsu vai cirkumflektētu saknes zilbi *i*-celmos tagad gandrīz nemaz vairs nav. Rūīga un Milkes gramatikā 20 ir vēl *pīlis*, *pūšis*, *ūgnis* (beidzamais vārds tā vēl tagad uzsveŕams dažās izloksnēs, skat. Skardžus Daukšos Akcentol. 118), Daukšam *ūgnis*, *šāknis*, *mīrtis*, austrumleišu Dusetās *likštis* „trūkums“ un *pūsnis* „kupeņis“, Kupišķī *slistis* „izskats“ (skat. Būgas KSn. 201 un Žod. XXVII), un *aņglis* (blakus *anglis*) ir Balčikōnim. Bet citur, piem., blakus ģenitīvam *aņglies* ir nōm. *anglis* (tā, piem., Būgam), un, piem., Kuršaitim *anglis* (ģen. *angliēs*), *pīlis*, *pušis*, *šāknis*, *ugnīs* ir oksitoni; sal. arī lei. *avis* ar skr. *avih̄* un gr. *ἄις*. Liekas, ka blakus, piem., akuzātīvam *aņgli* ir radies nōm. *anglis* (senākā *aņglis* vietā) pēc līdzskaņcelmu akcentuācijas parauga; ar to būtu izskaidrojams, ka Kuršaitim vienīgais divzilbju baritons ar īsu vai cirkumflektētu saknes zilbi ir daudzskaitlinieks *dūrys*.

Nemainīga akcenta vieta ir tiem trīszilbju *i*-celmiem, kam viensk. nōminātīvā uzsvērtā ir pirmā zilbe (piem., *ātilsis* „atdusa“) vai (ar akūtētu garumu) otra zilbe, piem., *ligōnis* „slimnieks“.

Tie trīszilbju *i*-celmi, kam viensk. nōminātīvā ir uzsvērtā beidzamā zilbe, akcenta ziņā palaikam tiek locīti kā *širdis*, piem., *žebenkštis* „zebieksts“, viensk. ak. *žebenkšti*, daudzsk. ak. *žebenkštis*. Tikai vārdiem *kriksčionis* „kristīgs cilvēks“ un *miesčionis* „pilsētnieks“ tanīs locījumos, kam galotne ir neuzsvērtā, uzsvaru dabū nevis pirmā, bet otra zilbe, piem., viensk. ak. *krikščioni*, daudzsk. ak. *krikščionis*.

h) *u*-celmi

240. §. Prūšu valodā ir arī nekatras dzimtes *u*-celmi, bet leišu un latviešu valodā tie palaikam ir vīriešu dzimtes; sieviešu dzimtes ir tikai daudzskaitlinieki la. *pēlus* (= lei. *pēlūs* Daukšam), *dziņrus*, *ragus* u. c., skat. Le. Gr. 298. §. No maskulīnajiem *u*-celmiem latvieši daudzskaitli darina pēc *o*-celmu parauga (piem., *tīrgus*: *tīrgi*); tāpat rīkojas leišu rakstu valodā ar *ī*-celmiem (piem., *keřdžiūs* „gans“: *keřdžiai* „gani“) un vienā izlokšņū daļā arī ar tīrajiem *u*-celmiem (piem., *sūnūs* „dēls“: *sūnaī* „dēli“ Kuršaiša gram. 702. § u. c.).

241. §. Paradeigmas:

Viensk.

Nōm.	lei. <i>tuřgus</i> ,	<i>sūnūs</i> ,	<i>dangūs</i> ;	la. <i>tīrgus</i> .
Ģen.	<i>tuřgaus</i> ,	<i>sūnaūs</i> ,	<i>dangaūs</i> ;	<i>tīrgus</i> .
Dat.	<i>tuřgui</i> ,	<i>sūnuī</i> ,	<i>daņgui</i> ;	<i>tīrgum</i> .
Ak.	<i>tuřgu</i> ,	<i>sūnu</i> ,	<i>daņgu</i> ;	<i>tīrgu</i> .
Instr.	<i>tuřgumi</i> ,	<i>sūnumi</i> ,	<i>dangumi</i> ;	<i>tīrgu</i> .
Lok.	<i>tuřgūje</i> ,	<i>sūnūjē</i> ,	<i>dangūjē</i> ;	<i>tīrgū</i> .
Vok.	<i>tuřgau</i> ,	<i>sūnaū</i> ,	<i>dangaū</i> ;	<i>Miku!</i>

Daudzsk.

Nōm.	lei. <i>tuŗgūs,</i>	<i>sūnūs,</i>	<i>daņģūs;</i>	la. <i>peļus.</i>
Ģen.	<i>tuŗgu,</i>	<i>sūnā,</i>	<i>dangā;</i>	<i>peļu.</i>
Dat.	<i>tuŗgum(u)s,</i>	<i>sūnum(u)s,</i>	<i>dangum(u)s;</i>	<i>peļūm.</i>
Ak.	<i>turgūs,</i>	<i>sūnus,</i>	<i>dangūs;</i>	<i>peļus.</i>
Instr.	<i>tuŗgumis,</i>	<i>sūnumis,</i>	<i>dangumis;</i>	<i>peļūm.</i>
Lok.	<i>tuŗguose,</i>	<i>sūnu(o)sē,</i>	<i>dangu(o)sē;</i>	<i>peļūs.</i>

Divsk.

Nōm. un ak.	lei. <i>turgū,</i>	<i>sūnu,</i>	<i>dangū;</i>	la. ?
Dat.	<i>tuŗgum,</i>	<i>sūnum,</i>	<i>dangum;</i>	?
Instr.	<i>tuŗgum,</i>	<i>sūnum,</i>	<i>dangum;</i>	?

242. §. Par viensk. nōminātīvu. Prūšu formas: *dangus* „debes“, (nek. dz. nōm. un ak.) *alu*, meddo < **medu*; sal. skr. *sūnū-h*, (nek. dz.) *mādhu*, gr. πῆχος „elkonis“, μέθυ, lat. *manus* „roka“, go. *sunus*, sav. (nek. dz.) *fihu*, sensl. *synz* u. c.

243. §. Par viensk. ģenitīvu. Ar lei. *-aus* un la. *-us* < *-aus* sal. skr. *sūnōh*, lat. *manūs*, go. *sunaus*, sensl. *synu* u. c.

244. §. Par viensk. datīvu. La. *tīrgum* ir jauninājums ar *o*-celmu *-m*, par ko skat. 181. §; jauninājums ir arī lei. *-ui*, par ko N. van Veiks ZslPh. XII 248 sk. Seniskāki datīvi ir skr. *sū-nāvz* un sensl. *synovi*.

245. §. Par viensk. akuzātīvu. Lei. *tuŗgu* un la. *tīrgu* galotnē saskan ar pr. *sunun*, skr. *sūnūm*, sensl. *synz*, go. *sunu* „dēlu“, gr. πῆχον, lat. *manum* u. c.

246. §. Par viensk. instrumentāli. Ar lei. *sūnumi* saskan pirmslavu **synzmb* un la. par adverbu sastingusī forma *vir-sum*. Lei. dial. *dungū* u. c. un la. *tīrgu* gan atgādina av. instrumentāļus ar *-ū*, bet laikam ir blakus akuzātīvam radušies jauninājumi (lei. *-u*: *-u* = *-i*: *-i*, = *-a*: *-a*; ar la. *tīrgu* sal. ak. un instr. *tēvu*).

247. §. Par viensk. lokātīvu. Lei. *-ūje* un la. *-ū* jeb dial. *-ui* ir laikam jauninājums pēc *i*-celmu viensk. lokātīva parauga. Vecākas formas ir lei. dial. *tuŗguo(je)* un la. dial. *tīrguo* (sal. skr.

sūnāu), kur senajam lokātīvam pēc citu celmu lokātīva parauga piekabināta *j* ar sekojošu postpozīciju.

248. §. Par viensk. vokātīvu. Ar lei. *sūnaū* saskan sensl. *synu* un skr. *sūnō*. No latviešu *u*-celmu sugasvārdiem vokātīvs nav sastopams; vai no *-au* radies la. *-u* formā *Miku*, nav zināms.

249. §. Par daudzsk. nōminātīvu. Lei. *-ūs* un la. *-us* laikam nav jauninājums pēc *i*-celmu parauga (par ko to uzskata daži valodnieki), bet radies no pirmbaltu *-uyes* (*e*-skaņai aiz *u* zūdot). Sensl. *synove* dēļ isti būtu gaidāms ne *-uyes*, bet *-aues*, un uz šādu *-aues*, šķiet, norāda lei. dial. *-aus* Lit. Mitt. IV 426, no kam lei. dial. *-ous* Le. Gr. 308. §; *-uyes* varēja rasties vecāka *-aues* vietā gan *ū*-celmu (sal. la. *dziřnus*: sensl. *žгънъви*), gan to locījumu ietekmē, kur celms beidzās ar *-u*. Iegaumējot *i*-celmu *-eies*, gr. *πήχες* un go. *sunjus*, kas norāda uz *-eies*, var domāt, ka slavu *-ove* un pirmbaltu *-aves* te aizstāj senāku *-eies*: patskanis *o* resp. *a* te varēja ieviesties no daudzsk. ģenitīva (sensl. *synovъ*), kur (skat. 12. § c) *ey* tīri fōnētiski bija pārvērties par (slavu) *ov* resp. (baltu) *av*.

250. §. Par daudzsk. ģenitīvu. Lei. *-u* un la. *-u* te laikam ir — ja tas nav kāds jauninājums — radies no pirmbaltu *-uōn*, sal. av. *pasvam* „lopu“ un gr. dial. *γόνων* (: viensk. nōm. *γόνυ* „celis“). No *ū*-celmiem būtu gaidāma latviešiem forma ar *-uvu*, sal. sensl. *žгънъвъ*. Vai no *-uvu* būtu radies la. *-u*, par to ļoti jāšaubās; tā kā daudzsk. akuzātīvā *ū*-celmi beidzās tāpat kā *u*-celmi, tad pēc *u*-celmu ģenitīva parauga arī *ū*-celmu ģenitīvu varēja darināt ar *-u*.

251. §. Par daudzsk. datīvu un instrumentāli. Ar lei. *sūnūm(u)s* un *sūnumis* sal. sensl. **synъmъ* un *synъmi*. La. *dziřnūm* isti ir senā divskaitļa forma, pie kam *ū* ir vai nu *ū*-celmiem īpatnējā izskaņa, vai (senāka *u*-celmu *u* vietā; Augstrozē vēl ir gadījies dzirdēt *dziřnum* blakus *kūttm*) radies analogiski kā *ī*-celmu daudzsk. datīvā un instrumentālī, skat. 235. §.

252. §. Par daudzsk. akuzātīvu. Ar lei. *sūnus*, kur *-us* < *-uns*, sal. skr. *sūnūn*, go. *sununs* un sensl. *syny*; vai la. *dziřnus*

ar *-us* < *-ūs* (sal. skr. *dhēnūh* „slaucamas“) vai no *-ūns*, nav droši izzināms.

253. §. Par daudzsk. lokātīvu. Leišiem tas beidzas ar *-use*, *-ūse* vai *-uose*; *sūnūsē* ir senais akuzātīvs + postpozīcija; blakus tam ir radies *sānuosē* pēc *o*-celmu parauga (ak. *sūnus*: lok. *sānuosē* = ak. *tēvus*: lok. *tēvuose*), un *sūnusē* ir radies, kontāminējot seno lokātīvu **sūnusu* (= sensl. **synoxo* un skr. *sūnūšu*) ar *sūnūsē*. Vai la. *dziņnūs* ir pirmatnējais (*ū*-celma) lokātīvs vai akuzātīvs + postpozīcija, nav droši izzināms.

254. §. Divskaitļa formas. Ar lei. nōm. un ak. *sūnu* sal. skr. *sūnū* un sensl. *syny*; ar lei. dat. *sūnūm* un instr. *sūnuīm* — sensl. *synma*.

255. §. Leišu akcenta schēmas. Divzilbju baritonu ar akūtētu saknes zilbi leišiem trūkst, un vairāk kā divas zilbes ir tikai *īu*-celmiem. Šiem *īu*-celmiem ir (vienskaitlī) nemainīga akcenta vieta, pie kam viensk. nōminātīvā uzsverta ir vai nu otra, vai trešā zilbe no beigām.

i) Līdzskaņcelmi

256. §. Baltu (un slavu) valodās nevienam līdzskaņcelmam nav paglābušās [visas pirmatnējās deklinācijas formas. Viensk. un daudzsk. akuzātīvā līdzskaņcelmiem tīri fōnētiski bija radusies tā pati izskaņa (*-in* resp. *-ins*) kā *i*-celmiem. Kā nu *i*-celmiem visos locījumos, kam galotne sākās ar kādu līdzskani, galotnes priekšā bija celma forma ar *-i*, tā pēc *i*-celmu parauga arī līdzskaņcelmiem tanīs locījumos, kam galotne sākās ar līdzskani, celmu nobeidza ar *-i*, lai novērstu neērtus līdzskaņu savienojumus (piem., *-n-m-*). Un, tā kā viensk. lokātīva galotne bija ieviesusies arī viensk. datīvā, tad, šķīrot lokātīvu no datīva, balti lokātīvu sāka darināt pēc *i*-celmu parauga. Sekas tam nu ir tādas, ka, atskaitot bieži lietājamus celmus *seser-*, *māter-* un *dukter-*, sieviešu dzimtes līdzskaņcelmus tagad loka — it sevišķi latviešu valodā — gandrīz tāpat kā *i*-celmus; atšķīras līdzskaņcelmi vēl tagad daudzsk. ģenitīvā ar mīkstinājuma trūkumu celma beigās,

un leišu valodā ir sastopamas arī vēl līdzskaņcelmu senās viensk. ģenitīva un daudzsk. nōminātīva formas. Vīriešu dzimtes līdzskaņcelmi arī pa daļai ir pārveidoti par *i*-celmiem un vēlāk — kā daži vīr. dzimtes *i*-celmi — par (*i*)*io*-celmiem vai arī — izejot no daudzsk. ģenitīva — par *o*-celmiem. Par līdzskaņcelmu pārveidojumu prūšu valodā mums ir ļoti maz dotumu.

257. §. Paradeigmas:

Viensk.

Nōm.	lei. <i>akmuō</i> ,	<i>šuō</i> ,	<i>sesuō</i> ,	<i>duktē</i> .
Ģen.	<i>akmen(ē)s</i> ,	<i>šun(ē)s</i> ,	<i>seser(ē)s</i> ,	<i>dukter(ē)s</i> .
Dat.	<i>ākmeniui</i> ,	<i>šūniui</i> ,	<i>sēseriai</i> ,	<i>dūkteriai</i> .
Ak.	<i>ākmeni</i> ,	<i>šūni</i> ,	<i>sēseri</i> ,	<i>dūkteri</i> .
Instr.	<i>akmenimī</i> ,	<i>šūnimī</i> ,	<i>seserimī</i> ,	<i>dukterimī</i> .
Lok.	<i>akmenyjē</i> ,	<i>šūnyjē</i> ,	<i>seseryjē</i> ,	<i>dukteryjē</i> .
Vok.	<i>akmeniē</i> ,	<i>šūniē</i> ,	<i>seseriē</i> ,	<i>dukteriē</i> .

Daudzsk.

Nōm.	<i>ākmen(e)s</i> ,	<i>šūnes</i> ,	<i>sēser(e)s</i> ,	<i>dūkter(e)s</i> .
Ģen.	<i>akmen(i)ū</i> ,	<i>šūnū</i> ,	<i>seser(i)ū</i> ,	<i>dukter(i)ū</i> .
Dat.	<i>akmenim(u)s</i> ,	<i>šūnim(u)s</i> ,	<i>seserim(u)s</i> ,	<i>dukterim(u)s</i> .
Ak.	<i>ākmenis</i> ,	<i>šūnis</i> ,	<i>sēseris</i> ,	<i>dūkteris</i> .
Instr.	<i>akmenimīs</i> ,	<i>šūnimīs</i> ,	<i>seserimīs</i> ,	<i>dukterimīs</i> .
Lok.	<i>akmenysē</i> ,	<i>šūnysē</i> ,	<i>seserysē</i> ,	<i>dukteryysē</i> .

Divsk.

Nōm. un ak.	<i>ākmeniu</i> ,	<i>šūniū</i> ,	<i>sēseri</i> ,	<i>dūkteri</i> .
Dat.	<i>akmenim</i> ,	<i>šūnim</i> ,	<i>seserim</i> ,	<i>dukterim</i> .
Instr.	<i>akmeniņ</i> ,	<i>šūniņ</i> ,	<i>seseriņ</i> ,	<i>dukteriņ</i> .

258. §. Par viensk. nōminātīvu un vokātīvu. Vīr. un siev. dzimtes celmiem ide. pirmvalodā nōminātīvu darināja vai nu ar parasto galotni *-s* (tā vēl lei. *dešim[t]s* = skr. *dašāt*), vai (*n*-un *r*-celmiem) bez galotnes; beidzamajā gadījumā patskani priekš *n* resp. *r* pagarināja, pēc kam *n* resp. *r* varēja — iepriekšējo

akūtēto gaŗumu pārveidojot par cirkumflektētu gaŗumu — zust. Ar lei. *šuō* < **švuō*, *akmuō*, *sesuō*, *duktē* un *mótē* sal. skr. *švā*, *ašmā* „akmens“, *svasā*, *duhitā*, *mātā*, lat. *sermō* „saruna“ un gr. *κόων*, *ἡγεμών* „vadonis“, *θυγάτηρ*, *μήτηρ* un lat. *soror*, *māter* u. c. — Par lei. *mēnuo* (blakus ģen. **mēnes-es* > la. *mēness*) daŗi valodnieki (piem., Spechts Urspr. 344 sk.) domā, sastatīdami to ar go. *mēnōfs* (kam blakus ir *mēna*), ka *mēnuo* < **mēnō-t*. Bet par to ir jāšaubās, ievērojot šā vārda vīriešu dzimti; skat. par to Brugmaņa Grdr. II 2², 128. No vīr. dzimtes celma *mēnes*- varētu būt bijis darināts nōm. **mēnōs*; ja šāds nōm. ar -ōs baltu valodās bija gluŗi izolēts, tad tas varbūt (?) varēja pārveidoties pēc tādu formu parauga kā **akmō*, **sesō* u. c. Daŗās leiŗu izloksnēs (skat. Senpr. 251 s. v. smoy, Kurŗaiŗa Gram. 731. §, Arumā St. balt. IV 81 skk. un Skardŗus Lkŗd. 381 sk.) ir arī tādi nōminātīvi kā *šū*, *mēnu*, *sesū* (skat. Brugmaņa Grdr. II 2², 126), *ŗuōi*, *akmuōi* (ar zilbisku -i?), *sesui* (Volterim Объ этнограф. по-ŗздкб 4), *akmōj* Kurŗaitim l. c. (sal. pr. smoy), *ŗuvā*, *akmuvā*, *sesuvā* u. c.; kamēr nav pilnīgi pazīstamas visas tās izloksnes, kur tādas formas sastopamas, nevar par tām droŗi izteikties.

Prūŗu Elbingas vokābulārā ir sastopami nōminātīvi brote (= skr. *bhrātā*), mothe (= lei. *mótē*), smoy „vīrs“ (sal. lei. dial. *ŗmuōi* un Senpr. 251 s. v. smoy), irmo „rokas dilbs“ (ŗķiet, tāda forma kā lei. *akmuō* u. c., sal. slavu *ramę* „dilbs“) un nekatras dzimtes vārdi semen „sēkla“ (= sensl. *sēmę* un lat. *sēmen*) un seyr (= **sēr?* skat. FBR XII 148) „sirds“, sal. gr. *κῆρ*. — Prūŗu katechismos ir tādi jaunināti nōminātīvi kā *kērmens* „miesa“, smunents „cilvēks“ u. c., skat. Senpr. 67.

Latvieŗu valodā no senajām formām ir paglābusies tikai *māte*, bet ſo vārdu tagad loka (gluŗi kā daŗās lei. izloksnēs *mótē* un prūŗu katechismos *mūti*) kā *ŗ-celmu* (piem., ģen. *mātes*). Jauninājumi pēc *i-celmu* parauga ir la. *suns* (sal. lei. dial. *ŗunis* un pr. *ŗunis*), *akmens* (sal. slavu *kamenb*), *mēness* u. c.

Vokātīvu leiŗi darina pēc *i-celmu* parauga (piem., *dukteriē*) vai arī lieto nōminātīvu ar vokātīva nozīmi.

259. §. Par viensk. ģenitīvu. Galotne ide. pirmvalodā ir bijusi *-es* vai *-os*, piem., sensl. *kamene, matere, nebese*, lat. *hominis, mātris, operis, cordis*, skr. *śunaḥ, kārmaṇaḥ* „darba“, *nābhasaḥ* „miglas, debess“, gr. *κυνός, ποιμένος* „gana“, *μητρός* jeb (Homēram) *μητέρος, νέφους* < *νέφε[σ]ος* „mākoņa“ u. c. Baltiem *-es*: pr. *kermenēs*, lei. *šunēs* > *šuņš*, *akmenēs* > *akmeņš*, *seserēs* > *seseŗš*, *dukterēs* > *dukteŗš*, *obelēs* > *obelš*, *žvērēs* (: gr. *θηρός*), *žuvēs*, *žqšēs*, *dantēs*, *širdēs* (šādas formas pa daļai tikai vecajos rakstos un dažās izloksnēs), la. *akmens, asmens, tsmens, ūdens, rudens, asins*, (Einhornam) *suns, mēness, debess, zivs, zūoss, siŗds, dzēlzs* u. c. Jauninājumi pēc *i*-celmu un vīr. dzimtes vārdiem arī pēc (*i*)*īo*- vai *o*-celmu ģenitīva parauga: lei. *šuniņš* jeb *šūnio*, *akmeniņš*, *ākmenio* jeb *ākmeno*, *seseriņš*, *dukteriņš*, *mēnesiņš* jeb *mēnesio*, *obeliņš*, *žvēriņš*, *žuviņš*, *žqsiņš*, *dantiņš*, *širdiņš*, la. *akmeņa* jeb *akmeņa*, *suņa*, *mēneša* u. c. (formas *zivs, zūoss, siŗds, dzēlzs* latviešu uztverē tagad ir normāli *i*-celmu ģenitīvi).

260. §. Par viensk. datīvu. Tagadējā leišu un latviešu rakstu valodā datīvu darina kā *i*-celmiem resp. (vīr. dzimtes vārdiem) kā (*i*)*īo*-celmiem: lei. *sēseriai, dūkteriai, óbeliai, šūniui, ākmeniui, mēnesiui*, la. *sunim, akmenim, mēnesim* (jeb *suņam, akmeņam, mēnešam*), *debesij*. Leišu vecajos tekstos un izloksnēs ir sastopamas seniskākas formas: austrumlei. *šūn(i), ākmen(i), sēser(i), dūkter(i)* jeb *viešpatie* „kungam“ (Daukšam), (žem.) **šūnie*, **ākmenie*, **sēserie*, **dūkterie* u. c., sal. pr. giwāntei „dzīvojt“, stānint(e)i „stāvot“, la. *ceļuotīē-s*, skr. *śunē, kārmaṇē, mātrē, nābhasē*, gr. *κυνί, ποιμένι, μητρί* jeb (Homēram) *μητέρι*, lat. *nōmīnī, mātrī, generī*, sensl. *kament, materi, nebesi* u. c.

261. §. Par viensk. akuzatīvu. Ar leišu formām ar *-ī* < *-in* < ide. *-ṇ* (no kam arī pr. *-in*, la. *-i*, sensl. *-b*, gr. *-α* un lat. *-em*) sal. pr. smunentin „cilvēku“, uraisin „vecāku“, gimmusin „dzimušu“, la. *sunī, akmeni, mēnesī, zūosī* u. c., sensl. *kamenb, materb*, gr. *κύνα, ποιμένα, μητέρα*, lat. *hominem, mātrem* u. c.

262. §. Par viensk. instrumentāli un lokātīvu. Šie locījumi ir darināti blakus akuzātīvam pēc *i*-celmu parauga. Ar lei. *akmenimi* (kam blakus arī *ākmeniu*, kā *sēseria* blakus *seserimi*) sal. sensl. *каменьтъ*; latviešu valodā tagad pēc citu celmu parauga ar instrumentāļa nozīmi ir lietājams akuzātīvs, piem., *akmeni*. —

Lei. lokātīviem *šunyjē*, *akmenyjē* atbilst la. *sunī*, *akmenī*.

263. §. Par daudzsk. nōminātīvu. Ar lei. formām *šūnes*, *ākmen(e)s*, *dūkter(e)s*, *óbel(e)s*, *dañtes*, *žvēres*, *dūres* u. c. sal. sensl. *jelene*, *datele* u. c., gr. *ποιμένες*, *κύνες*, *μητέρες*, *θηρες* u. c., skr. *mātaraḥ*, *gāvah* „govis“ u. c. Latviešiem un tagad arī vienai daļai leišu pirmatnējo formu vietā ir jauninājumi pēc *i*-celmu un arī (vir. dzimtes vārdiem) pēc (*i*)*io*-celmu parauga, piem., lei. *ākmenys* jeb *akmeniaī*, *dūkterys* (sal. sensl. *dōšteri*), *dūrys* u. c., la. *sunis*, *akmenis* jeb (tagadējā rakstu valodā) *suņi*, *akmeņi*, *duris* u. c.

264. §. Par daudzsk. ģenitīvu. Galotne ir šim locījumam parastā; ar lei. *šunū*, *akmenū*, *dukterū*¹ u. c. un la. dial. *akmeņu* sal. sensl. *каменъ*, *materъ*, skr. *śunām*, gr. *κυνῶν*, *ποιμένων*, *μητέρων*, lat. *hominum*, *mātrum*, sav. *muotero*, senangļu *dura* u. c. Blakus jauninātam viensk. nōminātīvam *ausis*, *dantiš*, *debesis*, *geležis*, *krūtis*, *nakiš*, *obelis*, *pušis*, *šakniš*, *žasiš*, *žuvis*, *žvēris* un daudzsk. nōminātīvam *dūrys* (blakus *dūres*) leiši vēl lieto seno līdzskaņcelmu ģenitīvu *ausū*, *dantū*, *debesū*, *dūru*, *geležū*, *krūtū*, *naktū*, *obelū*, *pušū*, *šaknū*, *žqsū* (= gr. *χηρῶν*), *žvuū*, *žvērū* (= gr. *θηρῶν*), kam atbilst la. *āusu*, *dēbēsu*, *duru*, *dzēlzu*, *naktu* (blakus *nakšu* = lei. *nakčiū*), *zūosu*, (dial.) *zuvu*, *zvēru* (uz šā locījuma pamata citi locījumi darināti pēc *o*-celmu parauga, piem., viensk. nōm. *zvērs*); bez tam te jāmin la. *Cēsu* un *gūovu*. Ir arī te jauninājumi pēc *i*-celmu parauga: lei. *akmeniū*, *dukterīū* u. c., la. *akmeņu*, *suņu*, *āušu* u. c.

¹ Uz senu ģen. **duktru* (sal. Homēra *θυγατρῶν*), liekas, norāda lei. *dukrā* < **dukrā* (sal. līdzīgi radušos sensl. *sestra* un *bratrō*, la. *zvērs*, lei. *ākmenas* u. c.); blakus *dukrā* sastopamā *dūkrā* ar *ū* no salikteņa *pódūkra*, kur *ū* skaidrojams saskaņā ar Le. Gr. 62. § c.

265. §. Par daudzsk. datīvu, instrumentāli un lokātīvu. Šie locījumi baltiem un slaviem darināti pēc *i*-celmu parauga; ar lei. dat. *akmenim(u)s*, *šunim(u)s*, *dukterim(u)s*, instr. *akmenimis*, *šunimis*, *dukterimis*, lok. *akmenysè*, *šunysè*, *dukterysè*, la. (vecajos tekstos) dat. *sunim(s)*, lok. *mēnesis* sal. sensl. dat. *каменьтѣ*, *materьтѣ*, instr. *каменьми*, *materьми* un lok. *каменьхѣ*. Vīr. dzimtes vārdiem ir arī jauninājumi pēc (*i*)*io*-celmu parauga, piem., lei. instr. *akmeniaīš*, la. dat. un instr. *akmeņiem*, *suņiem*, lok. *akmeņiūs*, *suņiūs*, *mēnešuūs* u. c.

266. §. Par daudzsk. akuzātīvu. Baltu galotnes no ide. *-ns*, no kam arī skr. *-ah*, gr. *-ας*, lat. *-ēs*, go. *-uns* un sensl. *-i*. Daži piemēri: pr. smunentins „ļaudis“, swīrins (= gr. *θῆρας*), lei. *ākmenis*, *šunīs*, *dūkteris*, *duris* u. c., la. *sunis* (Einhornam), *duris*, *ziūsis* u. c.; sal. skr. *śunaḥ*, *āśmanaḥ* „akmeņus“, *duraḥ*, gr. *κόνας*, *ποιμέννας*, *μητέρας*, lat. *hominēs*, *mātrēs*, go. *brōþrunс*, sensl. *kameni*, *materi* u. c. Vīr. dzimtes vārdiem latvieši tagad šo locījumu darina pēc (*i*)*io*-celmu parauga, piem., *suņus*, *akmeņus*, *mēnešus*.

267. §. Divskaitļa formas. Nōm. un ak. leišiem tagad beidzas vīr. dzimtes vārdiem pēc (*i*)*io*-celmu parauga (piem., *ākmeniu*, *šuniū*), siev. dzimtes vārdiem — pēc *i*-celmu parauga, piem., *dūkteri* (= sensl. *dъšteri*). Daukšam gadās vēl (no *žmuō* „cilvēks“) divsk. nōm. *žmūne* (sal. gr. *κόνη*), skat. Skardžus Akc. 129, un vecajos tekstos un dažās izloksnēs (skat. IF XXXIII 123 sk.) ir arī pag. akt. divdabju vīr. dz. divsk. nōminātīvi ar *-e*, piem., *āuguse*.

Ar lei. divsk. dat. un instr. *móterim* sal. sensl. *materьma*.

j) Jaundarināti locījumi

268. §. Illātīvs. Par illātīvu (jeb direktīvu) sauc formas, kas vienskaitlī leišiem un latviešiem beidzas ar *-n*, daudzskaitlī — leišiem ar *-sna*, *-sne*, *-sen*, *-sīn* vai *-sn* (austrumleišiem arī ar *-snu*) un aizstāj leišiem prepozīciju *ī* ar akuzātīvu (apzīmējot kādas kustības gala punktu) un dažās izloksnēs arī lokātīvu (at-

bildot uz jautājumu „kur?“). Šādas formas sastopamas kā pilnīgi dzīvas leišu vecajos tekstos un vienā (sevišķi austrumleišu) izlokšņu daļā vēl tagad, bet citur vairs tikai kā sastinguši adverbī, piem., *laukañ (eñti)* „laukā jeb ārā (iet)“. Ka tās izjūtas kā īsti locījumi, redzams no tam, ka ne vien kāds substantīvs, bet arī tā atribūts vai apozīcija beidzas ar illātīva galotni, piem., *indavé . . . nendre dešinēn rankon* (Villentam). Viensk. illātīvs ir radies, pievienojot akuzātīvam, kad tas vēl beidzās ar *-n*, kādu postpozīciju, kas tagad palaiķam ir zudusi, piem., *šónan, piřštan, orañ, kraštañ, jáutin, veřšin, arkliñ, liepon, viēton, galvōn, piestōn, gērvēn, žēmēn, giesmēn, ántin, širdiñ, akiñ, turgun, sūnuñ, vīduñ*; ar patskani aiz *-n*: *kalnana* Tiž. I 216 (blakus ak. *deřimtu dukraļi*), *augštōna klētētēn* 170 (blakus ak. *jaunu dukreļi*) Par postpozīcijas formu izsakās Frenkelis Prāp. 1 sk. un 4 (: *a* < ide. **o*). Daži daudzsk. illātīva piemēri: *piřštuosna, lieposna, galvōsna, jáučiuosna, arkliuosna, gērvēsna, giesmēsna, ántysna, širdýsna, tuřguosna, dangúosna* u. c., ko min Zenns (Senn) Kl. lit. Sprachl. 66 un Būga KSn. 160. Daudzskaitļa izskaņā *-na n* varētu būt ieviesies no vienskaitļa; par daudzskaitļa formām arī Arumā Lit. Mund. 64 sk.

Illātīvi kā dzīvas locījumu formas ir sastopami (vienskaitlī) arī pirmajos latviešu tekstos, kur tie atbild gan uz jautājumu „kurp?“, gan uz jautājumu „kur?“ respektīvi „kad?“. Daži piemēri: *kounan tapt; krustan sists; cietuman tur; tan trešan dienan; tan . . . vietan; zemen* u. c. Le. Gr. 317. §. — Ka arī prūšiem ir bijis illātīvs, var secināt no formas *dangonsun* „debesis“, ko sniedz E. Mikalauškaite Arch. Phil. VII 105 sk.

269. §. Allātīvs un adesīvs. Leišu vecajos rakstos un vēl tagad dažās austrumu izlokšnēs pie locījumiem jāpieskaita arī „allātīvs“ un „adesīvs“. Allātīvs ir radies, piekabinot ģenitīvam postpozīciju *-pi*, adesīvs — piekabinot šo postpozīciju lokātīvam; piekabināta tā ir, kad vārda beigās vēl nebija zudis *-n*. Allātīvs normāli ir atrodams blakus kādam kustības verbam, atbildot uz jautājumu „pie kā?“. Daži piemēri: *dievó-pi*

(sic!) „к бору“ Būgas KSn. 82; *eimi tėvop; jau viskas eina velnióp* u. c. Ryg. Jono Linksniāi ir priel. 102; *dievāp didžiāp pristāket* (Mažvīds)! *siunčia jump . . . tarnū savo* (Sirvīds) u. c. Frenkelim Prāp. 21 un 25 skk.

Adesīvs normāli atbild uz jautājumu „kur?“. Daži piemēri: *dievīepi* (sic!) „y бора“ Būgas KSn. 82, *namīepi* „namiē“ 275; *vakar buvau kunigiepi; elgeta* („ubags“) *gulējo vartuosemp* u. c. Ryg. Jono Linksniāi ir priel. 101; Arumā Lit. Mund. 66 un 70 un Unters. 90 skk.

Latviešu valodā ir paglābušies tikai daži par adverbiem sa-
stinguši savienojumi ar -p, skat. Le. Gr. 558. §.

5. Adjektīvu deklinācija

270. §. Adjektīvi ir sākumā (kā vēl redzam, piem., senslavu tekstos) locīti gluži tāpat kā substantīvi. Siev. dzimtes adjektīvi ir paglābuši senās formas arī baltu valodās. Bet vīr. dzimtes adjektīvi ir leišu un latviešu valodā¹ viensk. datīvā un lokātīvā, daudzsk. nōminātīvā un datīvā un divsk. datīvā un instrumentālī pārjēmuši norādāmo vietniekvārdu galotnes; tas pats sakāms arī par nek. dzimtes viensk. nōminātīvu un akuzātīvu. Latvieši pēc tam ir minētajos locījumos ievēduši vietniekvārdu galotnes arī substantīvos, tā ka latvieši tagad loka substantīvus un adjektīvus gluži vienādi. Prūšu tekstos sastopam blakus nōminālajām formām (nek. dz. viensk. nōm. un ak.) *labban*, *wissan* u. c., (viensk. dat.) *reddisku*, (vīr. dz. daudzsk. nōm.) *mal dai*, *wissai*, (vīr. dz. daudzsk. dat.) *wissamans* arī formas ar pronōminālu galotni: nek. dz. viensk. nōm. *wissa*, viensk. dat. *wargasmu*, *wismu*, vīr. dz. daudzsk. nōm. *wertei* u. c. un daudzsk. dat. *wisseimans*. Vai visas šās prūšu adjektīvu formas ir pareizas, nevaram izzināt.

¹ Kaut kas līdzīgs ir noticis arī ģermāņu valodās, sal., piem., go. viensk. dat. *blindamma* „aklam“, daudzsk. nōm. *blindai* un dat. *blindaim*; bet ģermāņiem arī dažos citos locījumos ieviesusies pronōminālā galotne.

271. §. Leišu adjektīvu *o*-celmu paradeigma:

	Viensk.	Daudzsk.
Nōm.	<i>māžas, gývas.</i>	<i>maži, gyvi.</i>
Ģen.	<i>māžo, gývo.</i>	<i>mažū, gyvi.</i>
Dat.	<i>mažám < mažāmui, gyvám < gyvāmui.</i>	<i>mažiem(u)s, gyviem(u)s.</i>
Ak.	<i>māžq, gývq.</i>	<i>mažūs, gývus.</i>
Instr.	<i>mažū, gývu.</i>	<i>mažaīs, gyvaiīs.</i>
Lok.	<i>mažamē > mažamī, gyvamē > gyvamī.</i>	<i>mažuosē > mažuōs, gyvuosē > gyvuōs.</i>

Divsk.

Nōm. un ak.	<i>mažū, gývu.</i>
Dat.	<i>mažiem, gyviem.</i>
Instr.	<i>mažiēm, gyviēm.</i>

Nek. dzimtes viensk. nōm. un ak.: *māža, gýva.*

Tās pašas galotnes ir arī *io*-celmiem, bet jāiegaumē, ka palātālo patskaņu priekšā *i* aiz līdzskaņa zūd; tātad, piem., no *tūš-čias* „tukšs“ daudzsk. nōm. ir *tušti* un dat. — *tuštiem(u)s*.

272. §. Leišu *o*- un *a*-celmu akcents. Divzilbju celmi leišiem tagad mēdz būt oksitoni; tā, piem., daudzsk. nōm. ne vien *gyvi* (= la. *dzīvi*), bet arī, piem., *ilgi*: la. *ilgi* (vecs baritons). Daukšas tekstos un dažās izloksnēs tomēr ir vēl atrodami arī daži baritoni, skat. Skardžus Akc. 140 skk. ar tur minēto literatūru. Daži piemēri: *mielas* (*mielam, mieluose*, viensk. ģen. *mielos* Daukšam, siev. dz. *miela* Dōnelaitim Leskīna Leseb. 53, *mielamui* Jušk. Svothb. r. 88. lapp., *mieloji* Jušk. Ljet. d., № 246, *mie asis* Kuršaiša gram. 966. §), *bērasis* Balčikōnim s. v. *apvalēti* (sal. la. *bērs*), dat. *pēsčiam* Daukšam, Dusetās un Svēdasos, daudzsk. nōm. *tūli* Daukšam un Dusetās, siev. dz. nōm. *bālta* (= la. *balta*), *kidūra* (= la. *caūra*) Mōsēdī un Salantos. Oksitoni ir Daukšam *āugštas, gývas, jāunas*, sal. la. *aūgstis, dzīvs, jāūns*.

No vairāk zilbju celmiem vienai daļai (piem., *mēlynas* „zils“, *akýlas* „uzmanīgs“) visos locījumos paliek uzsvērtā tā pati zilbe, kas viensk. nōminātīvā ir uzsvērtā; otra daļa akcenta ziņā turas kopā ar *gývas*; tā, piem., nōm. *geltónas*, *pelēkas*, *tólimas*, instr. *geltónu*, *pelēku*, *tólimu*, daudzsk. ak. *geltónus*, *pelēkus*, *tólimus*: viensk. dat. *geltonám*, *pelékám* (= la. *peļēkam*), *tolimám*, daudzsk. nōm. *geltonì*, *pelēkì*, *tolimì* u. c., skat. Kuršaiša gram. 226 sk. Arī šai ziņā, protams, ne visas izloksnes turas kopā; tā, piem., Kuršaitim u. c. ir siev. dz. nōm. *protīnga*, bet austrumu izloksnēs (skat. Juškeviča vārdn. 698 s. v. *galīngas*) — *protingà* (= la. *prātīga*).

273. §. Leišu adjektīvi ar *-is*, (siev. dz.) *-ē*. a) Ar pronōminālajām galotnēm tos pašos locījumos kā *o*-celmiem loka adjektīvu *dīd(el)is* un komparātīvus ar *-esnis*.

Viensk.

Nōm.	<i>dīdis</i> ,	<i>dīdelis</i> ,	<i>mažēsnis</i> .
Ģen.	<i>didžio</i> ,	<i>dīdelio</i> ,	<i>mažēsnio</i> .
Dat.	<i>didžiam</i> ,	<i>dideliām</i> ,	<i>mažēsniām</i> .
Ak.	<i>dīdī</i> ,	<i>dīdelī</i> ,	<i>mažēsni</i> .
Instr.	<i>didžiū</i> ,	<i>dīdeliū</i> ,	<i>mažēsniū</i> .
Lok.	<i>didžiamē</i> ,	<i>dideliāmē</i> ,	<i>mažēsniāmē</i> .

Daudzsk.

Nōm.	<i>didī</i> ,	<i>didelī</i> ,	<i>mažēsni</i> .
Ģen.	<i>didžiū</i> ,	<i>dideliū</i> ,	<i>mažēsniū</i> .
Dat.	<i>didiem(u)s</i> ,	<i>dideliem(u)s</i> ,	<i>mažēsniem(u)s</i> .
Ak.	<i>didžiūs</i> ,	<i>dīdeliūs</i> ,	<i>mažēsniūs</i> .
Instr.	<i>didžiaīs</i> ,	<i>dideliaīs</i> ,	<i>mažēsniāīs</i> .
Lok.	<i>didžiuosē</i> ,	<i>dideliuosē</i> ,	<i>mažēsniuosē</i> .

Divsk.

Nōm. un ak.	<i>didžiū</i> ,	<i>dīdeliū</i> ,	<i>mažēsniū</i> .
Dat.	<i>didiem</i> ,	<i>dideliem</i> ,	<i>mažēsniem</i> .
Instr.	<i>didiēm</i> ,	<i>dideliēm</i> ,	<i>mažēsniēm</i> .

b) Pa daļai citādi loka daudzus adjektīvus ar *-inis* (piem., *mólinis* „māla“, *medīnis* „koka“), dažādus salikteņus (piem., *greitakojis* „ātrkājis“) un deminutīvus (piem., *jaunūtis* „jauniņš“, *mazutēlis* „mazitiņš“), formas ar *-ainis* (piem., *apvalānis* „ieapaļš“) vai *-ienis* (piem., *avižiēnis* „auzū“) un formas ar *-tinis* (piem., *dirbtinis* „mākslīgi izgatavots“; par adjektīviem ar *-is* Stangs Festskr. til. Prof. O. Broch 271 skk.):

Viensk.

Nōm.	<i>mólinis,</i>	<i>medīnis,</i>	<i>jaunūtis.</i>
Ģen.	<i>mólinio,</i>	<i>medīnio,</i>	<i>jaunūčio.</i>
Dat.	<i>móliniam</i>	<i>medīniam</i>	<i>jaunūčiam</i>
	jeb <i>móliniui,</i>	jeb <i>medīniui,</i>	jeb <i>jaunūčiui.</i>
Ak.	<i>mólinī,</i>	<i>medīnī,</i>	<i>jaunūtī.</i>
Instr.	<i>móliniu,</i>	<i>medīniū,</i>	<i>jaunučiū.</i>
Lok.	<i>móliniame</i>	<i>medīniamē</i>	<i>jaunūčiamē</i>
	jeb <i>mólinyē,</i>	jeb <i>medīnyē,</i>	jeb <i>jaunūtyē.</i>

Daudzsk.

Nōm.	<i>móliniai,</i>	<i>medīnīai,</i>	<i>jaunūčīai.</i>
Ģen.	<i>móliniū,</i>	<i>medīniū,</i>	<i>jaunūčiū.</i>
Dat.	<i>móliniam(u)s,</i>	<i>medīniam(u)s,</i>	<i>jaunūčiam(u)s.</i>
Ak.	<i>mólinius,</i>	<i>medīniūs,</i>	<i>jaunučiūs.</i>
Instr.	<i>móliniais,</i>	<i>medīnīais,</i>	<i>jaunūčīais.</i>
Lok.	<i>móliniuose,</i>	<i>medīniuose,</i>	<i>jaunūčiuose.</i>

Divsk.

Nōm. un ak.	<i>móliniu,</i>	<i>medīniū,</i>	<i>jaunučiū.</i>
Dat. un instr.	<i>móliniam,</i>	<i>medīniam,</i>	<i>jaunūčiam.</i>

c) Salikteņus ar *apý-* vai *pó-* (piem., *apýgilis* jeb *pógilis* „padziļš“) loka vai nu kā *dīdel(i)s*, vai kā *mólinis*.

d) Tām formām ar *-is*, ko lieto arī kā substantīvus, ir arī vokātīva formas, piem., *begēdi!* „bezkauna!“.

e) Siev. dz. formas ar *-ē* loka kā substantīvu *ē*-celmus, bet formām *didē* jeb *didelē* un siev. dz. komparatīviem daudzsk. ģenitivā uzsvēr galotni (pēc vīr. dz. parauga): *didžiņ*, *dideliņ*, *mažēsniņ*. Blakus *didē* gadās arī forma *didi* (piem., Juškeviča Liet. svotb. d., 757. lapp., un Ryg. Jono Liet. k. gram. 50. §; beidzamajā vietā ir arī *geresni* blakus *geresnē*) jeb *didziā* (= la. *diža*). Kuršaitis min savas gramatikas 775. un 777. § arī tādas formas kā viensk. ģen. un daudzsk. nōm. *medīnios*, viensk. lok. *medīnioje*, daudzsk. dat. *medīnioms*, instr. *medīniomis*, lok. *medīniose* u. c.

f) Latviešu valodā tāda tipa adjektīvi pārveidoti par *īo-* (*īā-*) celmiem, tā ka lei. formai *dīdis* atbilst la. *dīzs*. Adverbs *garēm* (= *garām*) ļauj domāt, ka tagadējais adjektīvs *garš* aizstāj senāku **garis*. Tikai nedaudzas (austrumu) izloksnēs ir vēl tādi adjektīvi kā *dzelzinis* (: lei. *geležinis*), *apzilinis* „zilgans“, *aitinis* „aitu“ un citu izlokšņu formu ar *-aiņš* vietā formas ar *-ainis*, skat. Le. Gr. 158. §.

g) Bijuši ir laikam tādi adjektīvi arī prāšiem, bet prāšu tekstos tie grūti atšķirami no *i*-celmiem. Daži piemēri: mukinewis „pamācīgs“, ak. deinennien jeb deinennin „ikdienēju“.

274. §. Leišu adjektīvi ar *-us*.

		Viensk.		
Nōm.	<i>līgus,</i>	<i>brangūs,</i>	<i>plātūs.</i>	
Ģen.	<i>līgaus,</i>	<i>brangaūs,</i>	<i>plataūs.</i>	
Dat.	<i>līgiam,</i>	<i>brangiām,</i>	<i>plačiam.</i>	
Ak.	<i>līgu,</i>	<i>brāngu,</i>	<i>plātu.</i>	
Instr.	<i>līgiu,</i>	<i>brāngiu,</i>	<i>plačiu.</i>	
Lok.	<i>līgiamē,</i>	<i>brangiamē,</i>	<i>plačiamē.</i>	
		Daudzsk.		
Nōm.	<i>līgūs,</i>	<i>brāngūs,</i>	<i>plātūs.</i>	
Ģen.	<i>līgiu,</i>	<i>brangiū,</i>	<i>plačiū.</i>	
Dat.	<i>līgiem(u)s,</i>	<i>brāngiem(u)s,</i>	<i>plātiem(u)s.</i>	

Ak.	<i>lýgius,</i>	<i>brángius,</i>	<i>placiūs.</i>
Instr.	<i>lýgiais,</i>	<i>brangiāts,</i>	<i>placiāts.</i>
Lok.	<i>lýgiuose,</i>	<i>brangiuosē,</i>	<i>placiuosē.</i>

Divsk.

Nōm. un ak.	<i>lýgiu,</i>	<i>brángiu,</i>	<i>placiū.</i>
Dat.	<i>lýgiem,</i>	<i>brangiēm,</i>	<i>platiem.</i>
Instr.	<i>lýgiem,</i>	<i>brangiēm,</i>	<i>platiēm.</i>

Nek. dzimtes viensk. nōm. un ak.: *lýgu, brangū, platū.*

Viensk. nōm., ģen., ak. un daudzsk. nōm. tātad beidzas tāpat kā substantīvu *u*-celmiem. Ar lei. *platiūs* sal. skr. *pr̥thū-h*, gr. πλατός un go. *hardus*, ar lei. *plataūs* — skr. *pr̥ihōh* un go. **hardaus*, ar lei. *plātu* — skr. *pr̥thum* un gr. πλατόν, ar lei. *platiū* — skr. *pr̥thu*, gr. πλατό un go. *hardu*.

Austrumleišu izloksnēs darina arī viensk. instrumentāli tāpat kā no substantīvu *u*-celmiem, piem., *platumī* > *platuñ*, un Daukšam (skat. Skardžus Akc. 140 skk.) u. c. arī daži citi locījumi ir paglābuši senās *u*-celmu formas: daudzsk. ģen. *šviesū*, dat. *tāmsumus*, ak. *lýgus* (arī LChr. 340₈₈ no Vabalninka izl.), instr. *lýgumis* un arī viensk. lok. *laimume* (uzsvērtā 1. zilbe) „laimīgā“.

Dažās izloksnēs, kā aizrāda, piem., Būga LM IV 426, ir arī tādi daudzsk. nōm. kā *plātaus* (par to skat. 249. §) jeb *plātuos*; *-uos* varbūt ir radies blakus *-ūs* pēc daudzsk. lokātīva parauga, kur (skat. 253. §) bija blakus *-ūse* un *-uose* (Frenkelis domā Balticoslav. III 42 sk., ka *-uos* radies pēc *i*-celmu *-ies* parauga, bet tādā gadījumā būtu gaidāmas ne adjektīvu, bet substantīvu formas ar *-uos*).

Ir manāma tieksme (ne vien *o*-celmu, bet arī) *u*-celmu baritonu pārveidot par oksitoniem. Tā Kuršaitim blakus nōm. *lýgus, áiškus, švānkus, tánkus* un *tráišus* viensk. ģen., dat., lok., daudzsk. ģen., dat., instr., lok. un divsk. dat. un instr. ir ar galotnes uzsvaru; un blakus *brangūs* ir šur tur vēl (skat. Skardžus Akc. 144) arī *brángus* (sal. la. *brañgs*).

Tie locījumi, kas darināti no *io*-celma, ir radušies pēc atbilstošo siev. dz. *iā*-celmu formu parauga: *kā*, piem., ir blakus dat. *māžai* un *mažām*, tā arī blakus datīvam *plāčtai* ir radies dat. *plāčtām* (sal. go. dat. *hardjamma* blakus nōm. *hardus*). Tādu jauninājumu rezultātā žemaišiem (skat. Ryg. Jono Liet. k. gram. 54. §) no *u*-celmu formām ir patvēries tikai nōminātīvs. Un latviešiem arī *u*-celmu nōminātīvu aizstāj *io*- vai *o*-celma forma (piem., *plašs* jeb *plats*), skat. Le. Gr. 319. §.

Prūšu tekstu *u*-celmu formas: viensk. nōm. āūgus „skops“, nek. dz. polīgu; vīr. dz. viensk. ak. pollīgun „līdzīgu“.

Leišu siev. dz. formas: viensk. nōm. *lygi*, *brangi*, *platī*, ģen. *lygios*, *brangiōs*, *placiōs*; arī visi pārējie locījumi darināti pēc *iā*-celmu formu parauga. Sal. skr. nōm. *prthwt* „plata“, 66. § f un Le. Gr. 101. § g.

275. §. Sens *i*-celma nōminātīvs varbūt ir pr. arwis „paties“ (nek. dz. arwi); sal. skr. *šuci-h* „tīrs“ (nek. dz. *šuci*), lat. *levis* „viegls“ u. c. Senu *i*-celmu atliekas leišu valodā, kā aizrāda Arumā Mēl. ling. offerts à M. Holger Pedersen 433 skk., laikam ir *daugi*, lok. *daugime*, *didime* u. c.

6. Adjektīvu (un adverbu) gradācija

276. §. Gradācijas formu darināšanā baltu valodas nav turējušās kopā. No prūšu komparatīviem muisieson (v.) „grōs-*sern*“ (skat. Senpr. 153. §) tā kā atgādina leišu komparatīvus ar *-ennis*. Ar pr. ģen. *tawischas* „tuvākā“ un ak. *tawischan* jeb *tawis(ch)en* sal. sensl. ak. *lučbšb* „labāku“, kas darināts ar seno komparatīva piedēkli *-is*-. Šis piedēklis redzams arī adverba komparatīvā *tālis* „tālāk“ (kam blakus tās pašas nozīmes *tāls* un arī *toūls* „vairāk“ un mijls „mīļāk“; ar *-ls* < *-lis* vai *-ljes*?); laikam arī (skat. Senpr. 153. §) adverbā *massais* „mazāk“ (ar ko varētu salīdzināt la. *labis* „labāk“ un *vāirs*, ja šās formas nav tā darinātas kā pr. *tālis*, un lat. *magis*, skat. Le. Gr. 355) un formās

(ak.) uraisin „vecāku“, *maldaisins* „jaunākus“. Formas ar *-ais-* un *-is-* (dažkārt aiz iepriekšēja ucka) ir prūšu tekstos sastopamas arī ar superlātīva nozīmi: en *maldaisin deinan* (v.) „am jüngsten Tag“, (ak.) ucka *kuslaisin* „visvājāko“, tawischan (v.) „den Nächsten“.

No senajiem komparatīviem ir leišiem paglabies *pāstaras* un latviešiem *pastars*, sal. lat. *posterus*. Tagad leišiem adjektīvu komparatīvi beidzas ar *-ēsnis* vai (Kuršaitim) *-ēsnis*, piem., *gerēs-nis* (: *gēras*), *saldēsnis* (: *saldūs*), *didēsnis* (: *dīdis*); viensk. dat. *gerēsniām* (tā Kuršaitim un Jablonskim) jeb *gerēsniām* (tā Skardžum Bendr. liet. k. kirč. 15. §). Šis lei. *-es-* te laikam no *-ies-*, sal. sensl. *bolje*, lat. *maius* < **magjos* u. c. un ar lei. *-n-* (aiz *-es-*) — gotu komparatīva piedēkli *-izin-* un gr. *-[σ]ov-* Brugmaņa Grdr. II² 1, 550 sk. Spriežot pēc lei. *dīdis*: la. *dīzs*, leišu komparatīva izskaņai *-esnis* latviski atbilstu *-ešns*, un formās ar tik neērti runājamu skaņu kopu nevarēja turēties; to vietā latviešiem ir formas ar *-āks*, skat. 146. § c.

Arī senie superlātīvi ir baltiem zuduši. Leišiem to vietā ir formas ar *-iāusias*, piem., *geriāustas*, *saldžiāusias*, *didžiāusias*. Šo formu piedēklis, šķiet, ir salīdzināms ar slavu *-uxo-* vai *-uše-* tādās formās kā, piem., čechu *hrdouš* „lepnis“, serbu *Draguš*, slovēņu *bogātuš* „bagātnieks“, poļu *leniuch* „sliņķis“, *staruch* „vecis“ u. c.; par to Zolmsens IFA XV 225 sk. Citas superlātīva formas: lei. *pats gerāsis* jeb *pats geriāusias*, la. *pats lab(āk)ais* (sal. kr. *самыи хоповуи*), lei. *visī geriāusias*, la. (*visu labākais* >) *vislabākais* (sal. v. *der allerbeste* un ig. *kõige wanem* „visvecākais“), arī lei. *visu geresnis* jeb (žem.) *visu-gērāsis* un la. *labākais* jeb *vis-labais*.

7. Noteiktie adjektīvi

277. §. Baltu un slavu valodās ir arī līdzīgi darināti „noteiktie“ adjektīvi. Tie ir radušies, pievienojot adjektīva (vai divdabja) formai beigās atbilstošo vietniekvārda celma **io-* locījumu, pie

kam šim vietniekvārdam laikam bija relatīva nozīme, skat. Le. Gr. 320. § minēto literātūru. Vecleišu tekstos šo vietniekvārdus atrod saliktos divdabjos arī starp priedēkli un divdabi, piem., gen. *pa-jo-prasta* „parastā”; sal. arī tādas vecleišu formas kā, piem., *tikrop-jop*.

278. §. Leišu paradeigmas.

Viensk.

Nōm.	<i>mažāsis,</i>	<i>gyvāsis;</i>	<i>mažóji,</i>	<i>gyvóji.</i>
Ģen.	<i>māžojo,</i>	<i>gývojo;</i>	<i>mažōsios,</i>	<i>gyvōsios.</i>
Dat.	<i>mažá(m)jam,</i>	<i>gyvá(m)jam;</i>	<i>māža(i)jai,</i>	<i>gýva(i)jai.</i>
Ak.	<i>māžaji,</i>	<i>gývaji;</i>	<i>māžaja,</i>	<i>gývaja.</i>
Instr.	<i>mažúoju,</i>	<i>gyvúoju;</i>	<i>mažāja,</i>	<i>gyvāja.</i>
Lok.	<i>mažaņiame</i>	<i>gyvaņiame</i>	<i>mažōjoj(e),</i>	<i>gyvōjoj(e).</i>
	jeb <i>mažājam(e),</i> jeb <i>gyvājam(e);</i>			

Daudzsk.

Nōm.	<i>mažieji(e),</i>	<i>gyvieji(e);</i>	<i>māžosios,</i>	<i>gývosios.</i>
Ģen.	<i>mažūjū,</i>	<i>gyvūjū;</i>	<i>mažūjū,</i>	<i>gyvūjū.</i>
Dat.	<i>mažie(m)siems,</i>	<i>gyvie(m)siems;</i>	<i>mažó(m)sioms,</i>	<i>gyvó(m)sioms.</i>
Ak.	<i>mažúosiu(o)s,</i>	<i>gyvúosiu(o)s;</i>	<i>mažāšias</i>	<i>gývāšias</i>
			jeb <i>mažōšias,</i> jeb <i>gyvōšias.</i>	
Instr.	<i>mažašiais,</i>	<i>gyvašiais;</i>	<i>mažō(m)siom-</i>	<i>gyvō(m)siom-</i>
			<i>(i)s,</i>	<i>(i)s.</i>
Lok.	<i>mažuōsiuos(e),</i>	<i>gyvuōsiuos(e);</i>	<i>mažōsios(e),</i>	<i>gyvōsios(e).</i>

Divsk.

Nōm. un ak.	<i>mažúoju,</i>	<i>gyvúoju;</i>	<i>mažieji,</i>	<i>gyvieji.</i>
Dat.	<i>mažie(m)jiem,</i>	<i>gyvie(m)jiem;</i>	<i>mažó(m)jom,</i>	<i>gyvó(m)jom.</i>
Instr.	<i>mažiē(m)jiem,</i>	<i>gyviē(m)jiem;</i>	<i>mažō(m)jom,</i>	<i>gyvō(m)jom.</i>

a) Akcenta ziņā atšķiras Kuršaitis no Jablonska un Skardžus, uzsvērdams savas gramatikas 252. lappusē saknes zilbi divzilbju celmiem ar akūtētu sakni viensk. instrumentāli (*báltuoju,* *mīnkštaja*) un daudzsk. akuzatīvā (*mīnkštuosius,* bet 246. lappusē:

baltuosius; minkštąsias). Sal. arī nōminātīvus *mielasis, mieļoļi, bērasis* 272. §.

b) Noteiktās formas vārdiem *dīdis* un *mažēsnis*: viensk. nōm. vīr. dz. *didysis, mažesnysis*, siev. dz. *didžioji, mažesnioji* jeb *didēji, mažesnēji*, ģen. vīr. dz. *didžiojo, mažesniojo*, siev. dz. *didžiōsios, mažesniōsios* jeb *didēsios, mažesnēsios*, dat. vīr. dz. *didziā(m)jam, mažesniā(m)jam*, siev. dz. *dīdžia(i)jai, mažēsniā(i)jai* jeb *dīdeijai, mažēsnejai*, ak. vīr. dz. *dīdijī, mažēsniījī*, siev. dz. *dīdžiajā, mažēsniājā* jeb *dīdejā, mažēsnejā*. Visos pārējos locījumos tāda pati izskaņa kā *īo-* resp. *īā-*celmiem, bet blakus *īā-*celmju formām ir arī *ē-*celmju formas.

c) Noteiktās formas *u-*celmju adjektīviem: viensk. nōm. vīr. dz. *platūsis*, siev. dz. *plačtīoīi* (bet pa vecam: *saldýji* Būgam KSn. 156, *baisyjī* Dankšas post. Volteŗa izd. 25₁₇, *gailyja* „rūgtā“ Tautos. d. IV 79, *šviesyja* „gaišā“; *-ja* te laikam ir vecāka forma nekā *-ji*, sal. skr. *yā*, gr. *ῥ* „kuŗa“ un slavu *-ja*), ak. vīr. dz. *pīātuījī*, siev. dz. *plāčtīajā*; visiem pārējiem locījumiem ir *īo-* resp. *īā-*celmju galotnes, piem., viensk. vīr. dz. *plāčtīojo*, siev. dz. *plāčtīōsios*.

d) Piezīmes par atsevišķiem locījumiem. Vīr. dz. viensk. nōm. austrumleišu izloksnēs beidzas ar *-sai*, piem., *šāltasai, ģērasai, dīdisai* jeb *dīdžiasai, plāčtiasai*, sal. *tasaī, šisaī* 314. §; (ar nōminālu galotni) viensk. dat. (žem.) *bāltūjā* Kuršaiša gram. 953. § un daudzsk. nōm. *geriejei* (Jablonskim), ar *-jei* no *-jai*? (jeb te neuzsvērtā pozīcijā būtu paglābies senais diftongs *ei*?).

Vecleišu tekstos ir sastopamas arī šādas formas (skat. Becenberģera BGLS 128 un 154 sk.): siev. dz. viensk. nōm. *piktoja, pilnoja, didēja* u. c., dat. *šventojai* (ja forma pareiza, no **šventāī-īāī*), vīr. dz. *gyvamūjam (dievui), pirmamūjam, užmuštamūjam* u. c. (kur ū taču laikam = *uo*, kas tādā pozīcijā būtu palicis nesaīsināts), lok. *naujamejame*.

279. §. Prūšu tekstos noteiktās formas ir ļoti reti sastopamas: viensk. nōm. vīr. dz. pirmois, siev. dz. pirmoi (skat. Senpr.

105. sk.), ak. pirmannin jeb pirmannien, walnennien (v.) „besten“, pansdaumannien „pēdējo“.

280. §. Latviešu valodā pirmatnējās formas ir stipri pārveidotas. Paradeigma:

	Viensk.		Daudzsk.	
Nōm.	<i>mazaīs,</i>	<i>mazā;</i>	<i>maziē,</i>	<i>mazās.</i>
Ģen.	<i>mazā,</i>	<i>mazās;</i>	<i>mazuō,</i>	<i>mazuō.</i>
Dat.	<i>mazajam,</i>	<i>mazajai;</i>	<i>mazajiēm(s),</i>	<i>mazajām(s).</i>
Ak.	<i>mazuō,</i>	<i>mazuō;</i>	<i>mazuōs,</i>	<i>mazās.</i>
Instr.	<i>mazuō,</i>	<i>mazuō;</i>	<i>mazajiēm(s),</i>	<i>mazajām(s).</i>
Lok.	<i>mazajā,</i>	<i>mazajā;</i>	<i>mazajuōs,</i>	<i>mazajās.</i>

Piezīme: Formas ar *-ms* ir tikai vecākajos tekstos sastopamas.

281. §. Pirmatnējā tipa formas: viensk. ak. pirmoye (1615. g. evaņģeliju izdevumā) = *pirmuoji* (lei. *pīrmaji*) vai *pirmuoju* (sal. ak. *sarkanaju* Le. Gr. 322. §) un *mēllui* (Skrīveŗu un Daudzeses izlokšnē) < **mēlnoo-ji* vai **mēlnoo-ju*; viensk. dat. *mazajai* < **mazajai*, sal. lei. *māža(i)jai*. Blakus *mazajai* tad analogiski (pēc *tai: tam, tām* parauga) varēja rasties formas *mazajam* (jeb ar disimilāciju no **mazamjam?* sal. lei. *mažājam* un dial. *māžajam* Jauņa leitiskajā gram. 114), *mazajām*, *mazajiēm* un **mazajis* > *mazaīs*. Vecajos tekstos un vienā izlokšņu daļā sastopam formas ar *-aj-* (arī ar *-āj-*) arī citos locījumos (skat. Le. Gr. 321., 322., 323. un 324. §), piem., siev. dz. viensk. nōm. *labaja* Adolfi gram. 39, *trešajā* kādā Vecpiebalgas tautasdziesmā, daudzsk. ģen. *labajuo* Adolfi gram. 38 u. c. Tīri fōnētiski varēja rasties daudzsk. nōm. *maziē* < **maziej* < **mazie-(j)i* (sal. lei. *šlapie* Tautos. d. IV 178), viensk. nōm. *mazā* < **mazāj* < **mazā-(j)i* (sal. lei. *nuo-dzidziausioj* Tautos. d. IV 171, *gerá* Skardžum Arch. Phil. I 117²), vīr. dz. ak. *mazuō* < **mazuoj* < **mazuo-(j)i*; šiem locījumiem tad blakus varēja analogiski pierasties daži citi locījumi; piem., daudzsk. ģen. *mazuō*: nōm. *maziē* = *tuo:tiē* (sal. arī lei. dial. viensk. vīr. dz. instr. *gerúo* u. c. Otrembskim Narz. Twer. I 252), skat. arī Le. Gr. 324. § b un par dažādām izlokšņu formām 325. §.

8. Skaitleņi

282. §. Pamata skaitleņi. Ar pr. *ains* saskan go. *ains*, senīru *óin*, lat. *únus* < *oinos* u. c. Lei. *viēnas* un la. *viēns* (jeb *viēns* Bēnē FBR XVI 139), kā liekas, no **vi-einos*, sal. lei. *vič-vētnelis* „viens pats“ un sensl. *jed-inz* „1“; no celma **eino-* varbūt — ar disimilāciju — arī la. *eidenieks* un lei. *eidiniņkas* (v.) „Passgänger“, sal. kr. *uno-xódeu* tp., un la. dial. *eidene* „atraitne“, sal. dāņu *enke* „atraitne“: *enk* „viens pats“.

283. §. a) Ar skr. *dvā(u)*, gr. **δω* (saliktenī *δώδεκα* „12“) u. c. saskan lei. *du* < **dvo*, no kam arī dial. *duo* LitMnd. I 147, žem. *dou* Živ. Star. III 526 un la. *duo* Le. Gr. 328. §. Forma *du* ir radusies vai nu neuzsvērtā pozīcijā, vai analogiski pēc tādiem paraugiem kā *gerū vjru* u. c. Blakus maskulīnajam *du* ir siev. dz. forma *dvi* < **dvie* < **dvei* = kimru *dwy* „divas“ < **dvei*. Abu dzimšu ģen. — *dviēju*, dat. — *dviem*, instr. — *dviēm*; lok. vīr. dz. — *dviējuose*, siev. dz. — *dviējose*.

La. *dvi* < **dvi* (sal. sensl. *dvē*, skr. vēdu *dvē* un lat. *duae*) ir isti senā siev. (un nek.) dz. forma, ko tagad lieto arī kā vīr. dz. formu; tai blakus tagad ir arī jauna siev. dz. forma — *divas*. Šās formas ir lokāmas kā nenoteiktie adjektīvi; sastop arī nelocītu *dvi* (kā atribūtu!), sevišķi akuzatīvā un aiz prepozīcijām, skat. Le. Gr. 328. § c. Sarkanmuižā FBR VIII 125 tai vietā esot *dūv* < **dovu* (= sensl. *dvva*, skr. vēdu *dvā(u)* un gr. Homēra *δῶω*) vai **dvi*, bet kursisko izlokšņu lielākajā daļā — *duj* (ģen. *duju*) no **du(v)u* > **duju* > **duji* vai arī no **du(v)i*, skat. Le. Gr. 328. §; šā *duj* saīsinājums var būt dažu tāmnieku izlokšņu *du*.

Prūšu tekstos no šā skaitleņa sastopam tikai *dwai* savienojumā *dwai* dellikans „divus gabalus“; šī forma ir vai nu sastindzis nek. dz. divsk. nōm. un ak. (sal. skr. *dvē*), vai jaunināts vīr. dz. nōm. (sal. la. *dvi* un pr. ak. abbans „abus“).

Salikteņu pirmajā daļā sastop *dvi-*: lei. *dvigubas* „divkāršs“, pr. siev. dz. viensk. ģen. *dwigubbus*, sal. skr. *dvi-*, senangļu *twi-*, av. un lat. *bi-*; par la. dial. *vi-*, *di-* un *du-* skat. Le. Gr. 328. § b.

b) Lei. *abū* (= sensl. *oba*), siev. dz. *abi* loka kā *du* resp. *dvi*. Latviešu rakstu valodā tagad tai vietā ir vīr. dz. *abi* un siev. dz. *abas*, bet izloksnēs vēl sastop *abu* kā vīr. dz. nōm. un ak. un *abi* kā siev. dz. nōm. un ak., skat. Le. Gr. 329. §.

Prūšu tekstos atrodam vīr. dz. nōm. *abbai* un ak. *abbans*.

284. §. Lei. *trȳs* un la. *trīs* laikam no **trijēs* (no kam laikam arī sensl. *troje* un varbūt arī senisl. *þrír*), kur *i* ieviesies no citiem locījumiem, sal. skr. *tráyah*, gr. *τρεις*, lat. *trēs* < **trejes*. Ģen.: lei. *trijū*, la. *triju* = sensl. *trojb*, gr. *τριῶν*, lat. *trium*; prūšu ģenitīvs saskatāms vietvārdā Treonkaymynweysigis „trium villarum pratum“, skat. Senpr. 156. §. Dat.: lei. *trīm(u)s*, la. vecajos tekstos *trims* (tagad: *trim*) = sensl. *trēmō* (sal. arī go. *þrim*). Ak.: lei. *tris* (jauninājums; vecāka forma, ko lieto arī ar nōminātīva nozīmi, ir *trins*, ko sniedz Arumā Unters. 23, jeb *trīs* Daukšas postillā = go. *þrins*, sensl. *tri*, lat. *tris*, gr. Krēt. *τρις*, skr. *trīn*), la. *trīs* (istī nōm.; seno ak. *trīs*² atrodam Lazdonā u. c. FBR IX 142). Instr.: lei. *trimis* = sensl. *trēmī*. Lok.: lei. (pirmatnējā forma) *trisū* Kvēdarnā Viltis 1908. g. 79. num. un Jušk. SvR 76 = sensl. *trēmō* un skr. *trišū* (jaunākas formas: *trysu* Arumā Lit. Mund. 55, *trisē*, vīr. dz. *trijuosē*, siev. dz. *trijosē*), la. *tris* jeb vīr. dz. *trijuōs*, siev. dz. *trijās*.

Salikteņu pirmajā daļā atrodam *tri-*, piem., lei. *trikójis* u. c., la. *trikajis* Bauskā u. c., sal. la. *tripēs*, gr. *τρίπους*, skr. *tripad-* u. c.

285. §. Lei. *keturī* (siev. dz. *kēturios*; slaviem *u* ir bijis gaŗš: sensl. *četyre* u. c.), ģen. *keturiū*, dat. *keturiems*, ak. *kēturis* (= skr. *catúraḥ*) jeb *kēturius* ir samērā vecas formas. La. *četri* ir savu č- laikam krievu ietekmē dabūjis; gaidāmo *c-* rāda ne vien *četurts*, bet arī cettre „četri“ Lat. kat. jeb *cætr* Elgera vārdnīcā un lok. zettros Langes vārdnīcā. Otrās zilbes *u* ir zudis (sal. lei. dial. ak. *ketrius* Jušk. s. v. *ketvirtāinis* un čechu *čtyři* u. c.), tāpēc ka apkārtējiem skaitleņiem nebija vairāk par divi zilbēm; seno *u* vēl rāda czeturkort „četrreiz“ 1753. g. evaņģ. 76. lapp., lok. czeturpacmytā turpat 64. lapp. un instr. *četuris* Rucavā.

286. §. Lei. *penkī* (siev. dz. *peñkios*), la. *pieci* (siev. dz. *piecas*), ģen. lei. *penkiū*, la. *piecu*, dat. lei. *penkiem*s, la. *pieciem*, ak. lei. *penkīs* jeb *penkiūs*, la. *piecus* ar savām lokāmajām galotnēm ir (tāpat kā 6—9) baltu jauninājumi; sal. nelokāmos skr. *pāñca*, gr. πέντε u. c.

287. §. Lei. *šeši* (siev. dz. *šēšios*) ar asimilāciju no **seši*, sal. v. *sechs*, lat. *sex*, gr. ἕξ u. c.; la. *seši* ar *š* (*s* vietā) no formām *sešu* (≡ lei. *šešiū*), *sešas* (= lei. *šēšios*) u. c.

288. §. Lei. *septyni* (ģen. *septyniū*, dat. *septyniems*, ak. *septynis* jeb *septynius*, siev. dz. nōm. *septynios*), la. *septiņi* jeb (dial.) *septiņi*² aizstāj (ar *-i* no iepriekšējiem skaitļiem) pirmbaltu **septin* = skr. *sapta*, gr. ἑπτά, lat. *septem* u. c. Otrās zilbes *ī* visdrīzāk laikam ir radies pēc pirmbaltu **aštōnei* „8“ parauga, skat. Le. Gr. 331. § d; la. *septiņi* var būt ar pirmatnējo *-i*, un la. *-ņ-* te skaidrojams līdzīgi kā *-š-* formā *seši*.

289. §. Blakus skr. *aštā(u)*, gr. ὀκτώ, lat. *octō* u. c. gaidāmais pirmbaltu **aštō* ir pēc *septiņu* un *deviņu* parauga pārveidots par lei. *aštuoni* (ko loka kā *septyni*) un la. *astuōņi*; skat. arī Le. Gr. 331. § e.

290. §. Lei. *devyni* (ko loka kā *septyni*) un la. *deviņi* jeb (dial.) *deviņi*² aizstāj senāku **devin*, kas (kā arī sensl. *devētš*) var būt disimilējies no senāka **nevin* (= skr. *náva* u. c.); citi domā, ka *d-* te radies sekojošā desmitnieka ietekmē.

291. §. Ar skr. *dāša*, gr. δέξα, lat. *decem* u. c. saskanīga forma baltu un slavu valodās nav atrodamā. Ir tur formas, kam celms beidzas ar *-t* vai *-ti*: lei. *dešim[t]s* (= skr. *dašát*), *dēšimtš* (= sensl. *desētš* un skr. *dašati-h* „dekada“) jeb *dēšimt* (saīsināts akuzātivs), pr. *dessimpts* un la. *desmit* (ar metatezi no šur tur vēl atrodamā *desimt* = lei. *dēšimt*), skat. Le. Gr. 332. §. No līdzskaņu celma leišiem ir vēl pazīstams daudzsk. ģen. *dešimtū* (= sensl. *desētš*).

292. §. 11—19. a) Lei. *vienūolika* (sal. sav. *einlif*), *dvýlika* (sal. go. *tvalif*), *trýlika*, *keturiólika*, *penkiólika*, *šešiólika*, *septyniólika*, *aštuoniólika* un *devyniólika* ir formas, kas lokāmas kā

ā-celmi; vienīgi ak. palaikam beidzas ar to pašu (nek. dzimtes?) *-a* kā nōm. un tikai dažās izloksnēs ar *-ā*. Formas *trý-* — *devynió-* laikam ir nek. dzimtes, sal. sensl. *tri*, skr. (vēdu) *tri* un lat. *tri(gintā)*. Pēc *trýlika* parauga varbūt ir radies *dvýlika* senāka **dvōlika* (sal. gr. δώδεκα) vietā, un šā **dvōlika* ietekmē varbūt ir **viena-lika* pārveidots par **vienōlika* > *vienūlika*; citādi par to Brugmanis Grdr. II² 2, 27 sk.

b) La. *viēnpadsmīt*, *divpadsmīt*, *trīspadsmīt*, *četrpadsmīt* (izloksnēs arī: *četrupadsmīt* jeb *četrapadsmīt*), *piecpadsmīt*, *sešpadsmīt*, *septiņpadsmīt*, *astuoņpadsmīt*, *deviņpadsmīt* — ar *-dsmit* (ko izrunā kā *-cmīt*) no *-desmit*, sal., piem., kr. *чeтырнадцaть*: sensl. *četyre na desęte* „14“. Adolfi savā gramatikā 33 vēl dod vecākās formas *vienpadesmits* (īsti: viens aiz jeb pēc desmits), *divpadesmits*, *trīspadesmits* (Kuršu kāpu Sarkavā: *trīs-padesint*) utt.; skat. arī Le. Gr. 333. §.

293. §. 20—90. Leiši skaita: *dvi dēšimti* jeb *dvīdēšimt(s)*, *trýs dēšimtys* jeb *trīsdešimt*, *kēturios dēšimtys* jeb *kēturiasdešimt*, *peñkios dēšimtys* jeb *peñkiasdešimt*, *šēšios dēšimtys* jeb *šēšiasdešimt*, *septýnios dēšimtys* jeb *septýniasdešimt*, *aštúonios dēšimtys* jeb *aštúoniasdešimt*, *devýnios dēšimtys* jeb *devýniasdešimt*. Latvieši — *div(i)desmit(s)* jeb (Lizumā) *divudesmit* (sal. sensl. *dwa desęti*), *trīsdesmit*, *četrdesmit*, *piecdesmit*, *sešdesmit*, *septiņdesmit*, *astuoņdesmit*, *deviņdesmit*; skat. arī Le. Gr. 334. §.

294. §. Lei. *šimtas* (daudzsk. *šimtaļ* jeb *šimtai*) un la. *simts* aizstāj senāku nek. dzimtes formu, sal. skr. *šatām*, lat. *centum* u. c.

295. §. Ar sensl. *tysęšta* jeb *tysęšta*, go. *þūsundi* un senisl. *þús(h)und* „1000“ labi saskan pr. (daudzsk. ak.) tūsimtons; visas šās formas laikam ir veci salikteņi. Un somu no baltu valodām aizgūtais *tuhansi*, šķiet, norāda uz kādu pirmbaltu **tū(s)šamt-*, kas, ar laiku vairs neizjūsts kā saliktenis, ir pielīdzināts kāda divdabja celmam **tūšant-* (no ide. **tūškont-*; sal. sensl. *tyti* „aptaucēties“), un tas savukārt ir pārveidots par tagadējo leišu un latviešu tūkstoša nosaukumu, skat. Le. Gr. 336. §. Lei. *tūkstantis* ir lokāms tagad kā *(i)io*-celms un senāk arī kā siev. dz. *i*-celms

(gadās arī vēl tādas formas kā *tūkstantē* un daudzsk. dat. *tūkstančiomus*, sal. go. *þūsundi*). Latviešu vecajos tekstos sastopam vēl formas ar *tūstuoš-*; tagad: *tūkstuotis* (Dundangā: kursisms *tūkstant[is]*) jeb (izloksnēs) *tūkstuoša*.

296. §. Kārtas skaitleņi. a) Lei. *þirmas*, pr. *þirmas* jeb pirmois (skat. Senpr. 158. §) un la. *þirmais* (izloksnēs arī ar *iþ* vai *iř*) celma formā saskan ar slv. *formo* un senangļu *forma*.

b) Ar lei. *aņtras* jeb *aņtaras*, pr. *antars* jeb *anters* (no **antr[ajs]?*), ak. *antran*, siev. dz. nōm. *antrā*, la. *uotrs* (vecajos tekstos un izloksnēs arī: *uotars* jeb *uotęrs*, skat. Le. Gr. 337. § b) sal. čechu *úterý* „otrdiena“, skr. *ántara-h* un go. *anþar*.

c) Lei. *trēčias* un la. *treš(ai)s* saskan ar sensl. *treþþjþ* (un varbūt arī ar go. *þridja*), bet pr. *tirtis* (siev. dz. *tirti*, ak. *tirtian*)—ar skr. *trītya-h*.

d) Lei. *ketviřtas* un pr. *kettwirts* = pirmslavu **četovertþ* un Homēra *τέτρατος*; la. *čęrtur(ai)s* ir pielāgojums tām pamatskaitleņņa formām, kas sākās ar **čętur-* = lei. *ketur-*, sal. skr. *ca-turtha-h* un Le. Gr. 337. § d.

e) Lei. *peņktas*, pr. *penckts* un la. *þiekt(ai)s* = sensl. *peþþ* un gr. *πέμπτος*.

f) Lei. *šęštas* (< **sęštas*) un la. *sęst(ai)s* = lat. *sextus*, gr. *έκτος* u. c.; pr. *usts* < ide. *uķtos*, sal. lei. dial. *ušęs* = *šęšios* (dzemdētāju sešnedēļu guļa).

g) Blakus pr. *sep(t)mas* un lei. *sękmas* (tagad novecojusi forma) < **sep(t)mas* ir ei. *septiņtas*, la. *septīt(ai)s* = skr. *sap-tátha-h*, skat. Le. Gr. 337. § g.

h) Blakus lei. *āšmas*, pr. *asmus* (ak. *asman*, skat. Senpr. 74), la. **asms* (no kam *asmīte*) = sensl. *osmþ* ir lei. *aštuņtas* < **aštuontas* (sal. senfrīzu *ahtunda*) = la. dial. *astūt(ai)s*; par la. rakstu valodas formu *astuđt(ai)s* skat. Le. Gr. 337. § h, kur minētas arī citas (izlokšņu) formas.

i) Lei. *deviņtas* un la. *devīl(ai)s* = sensl. *deveþþ* (par *d*-skat. 290. §); pr. *newints* ir seno *n-* te paglābis, sal. go. *niunda* u. c.

j) Lei. *dešimtas* un pr. *dessimts* = sensl. *desētō*, gr. *δέκα-τος* u. c.; latviešiem ar metatezi: *desmitais* (Becenbergers Spr. d. pr. L. 71 min vecāku formu *desimtais*).

297. §. a) XI—XIX. Leišiem: *vienioliktas, dvýliktas, trýliktas, keturiólíktas, penkiólíktas, šešiólíktas, septyniólíktas, aštuoniólíktas, devyniólíktas*; senāk arī: *liēkas, aņtras liēkas* utt. Latviešie n: *viēnpadsmītais, divpadsmītais, trīspadsmītais* utt.; vecajos tekstos arī: ak. *vienu padesmitu*; siev. dz. nō n. *tresscha paddesmette* (kādā Latgales pasakā: *trešpacmytuo*), lok. *trešā padesmitā* utt.; un Baltinavā FBR XI 134: *sastapacmitts*.

b) XX—XC. Leišiem: *divīdešimtas, trīsdēšimtas, keturiasdēšimtas, penkiasdēšimtas, šešiasdēšimtas, septyniasdēšimtas, aštuoniasdēšimtas, devyniasdēšimtas*. Latviešiem: *div(i)desmitais, trīsdēsmītais* utt. Mancelim gadās arī tādas formas kā lok. *uotrā desmitā* und *pirmajā* (sal. vecleišu *aņtras dešimtas* „XX“) „*div(i)-desmit pirmajā*“.

c) Lei. *šimtāsis* (Kuršaitim; Jablonskim: *šimtas*; gadās arī *šimtīnis*) atbilst la. *sīmtais*.

d) Leišiem: *tūkstantysis* (Kuršaitim), *tūkstantas* (Jablonskim), *tūkstantinis, tūkstīnis* jeb *tūkstāsis*; latviešiem: *tūkstuošais*.

298. §. Atvasinājumi no pamatskaitļiem. a) Latviešiem ir lokātīvi ar kolektīvnozīmi: *divatā* (jeb dial. *dujatā, divatis, divatuos*), *trījatā* jeb *trejatā, četratī, pīcatā* (piem., *p. uodu káva*), *sešatā* un arī *viēnatā*. Leišiem — līdzīgas nozīmes substantīvi ar *-(e)tas, viēnetas* (jeb *viēneta*), *dvējetas, ābejetas, trējetas, kētvertas* (piem., *k. arkliū*), *peņketas, šēšetas, septýnetas, aštuonetas, devýnetas*; lei. *-et-* te aiz *j* vai mikstināta līdzskaņa var būt radies no *-at-*, sal. lei. *viēnāt* „vien(īgi)“, *viēnatis* „vienība“, pr. *ainat* „vienmēr“, skr. *pañcatā* (v.) „Füntheit“ u. c.

b) Daudzskaitļniekiem leiši kā atribūtus lieto formas *viēnerī* (ak. *vienerius*, siev. dz. nō m. *vienerios*) jeb *viēnī, dvējī, abejī, trejī, ketverī* (siev. dz. *kētvērios*), *penkerī, šešēri, septýnerī*, (siev. dz. *septýnerios*), *aštuonerī, devýnerī*; formām ar *-erī* pamatā ir *ketverī*, sal. sensl. *četvero*, skr. *catvāra-h* u. c. Vienā iz-

lokšņu daļā *-eri* vietā ir *-eli* (pēc *kell* „cik; daži“?), piem., *vienell*, *ketvell* utt. Ir arī nek. dz. formas: *dvēja* (piem., *d. tiek* „divreiz tikdaudz“), *kētveria* (jeb *kētvelia*), *septýneria* utt. — Latviešiem tai vietā — formas ar *-ēji* (izloksnes vēl ar vecāko *-eji*): *viēnēji* (jeb *viēni*), *divēji* (jeb *diveji*), *abeji* (jeb *abeji*), *trejeji* (jeb *treji*), *četreji*, *plecēji*, *sešēji*. Šās formas ir sastopamas arī ar kolektīvnozīmi, piem., lei. *abejī jāučiai*; la. *nuorauj nuo abējiem augļiem*. Ar tādu nozīmi latviešiem ir arī (nek. dz.) formas ar *-j(u) < -jan* (jeb ar *j < -ja*), piem., *diveju bišu* (Biržos) „2 bišu spietī“, *treju svārku*, *abaju vāgu* (sal. pr. *abbaien*, sensl. *oboje* un veclei. *abeja* Becenbergeram BGLS 186 sk.), *dīvai zeķu* (sal. kr. *ðvoe*), *trejai barnu* (Sausnējā) „triju ģimeņu bērni“ u. c. Le. Gr. 341. §.

9. Vietniekvārdi

a) Personu vietniekvārdi

299. §. Viensk. nō m. a) Pr. as (kur *a-* var būt no *e-* radies) un (2×2 . katechismā, par ko Senpr. 184. §) es, lei. *aš* un (šur tur vecajos tekstos) *eš*, la. *ēs* (jeb dial. *ēs >* augšzemn. *as*): senisl. *ek*, arm. *es* ($< *ec?$), gr. *ἐγώ*, lat. *ego*, av. *azəm* un (ar citādu līdzskani) skr. *ahām*. Pirmbaltiem var būt bijis **eš*, kas nebalsīgu troksneņu priekšā pārvērties par **eš*, pēc kam šī izruna ir vispārināta. Vai lei. *aš* visās izloksnes radies no *eš*, nav, šķiet, droši nosakāms; it sevišķi par to jāšaubās, iegaumējot Anīkšču formu *oš* (ar *ō- < a-*) blakus *esmū*, *ašsū < ēsq* u. c., un arī sensl. *azō* it kā drizāk norāda uz vēlāru patskani vārda sākumā.

b) Pr. *tu*, *tū* ($1 \times$) $>$ *toū* (skat. Senpr. 184. §): lei. un la. *tu*: sensl. *ty*, lat. *tū* u. c.

300. §. Viensk. ģen. Vecākās formas varbūt ir **mene* (no kam sensl. *mene* un av. *mana*), **teye* (no kam skr. un av. *tava* un — ar *b* no dat. *tebē* — sensl. *tebe*), **seye* (sal. sensl. *sebe*), no kam lei. dial. *manē*, *tavē*, *savē* (ar *a* no dativa), skat. Le. Gr. 344. §. Šās pašas formas ir leišiem (rakstu valodā) lietājamas arī

kā akuzātīvi, un akuzātīva nozīmē tām ir piekabināta parastā akuzātīva galotne *-n*. Tā kā *manē, tavē, savē* bija reizē ģenitīvi un akuzātīvi, tad arī jaundarinātos akuzātīvus *manē, tavē, savē* sāka lietot arī ar ģenitīva nozīmi, un, šai nozīmē lietoti, tie vēlāk pēc citu ģenitīvu parauga tika nobeigti ar *-s*: *manēs, tavēs, savēs* (izloksnes ir *-av-* vietā arī *-ev-*). Arī latviešu izloksnes ir ģenitīvi *mani, tevi, sevi*, kur *-i* laīkam = lei. *-ē*, un leišu izloksnei *-ēs* var atbilst la. *-is* rakstu valodas formās *manis, tevis, sevis*; ir nu gan leišu izloksnes arī tādi — pēc *i*-celmu parauga darināti — ģenitīvi kā *maniēs* (no kam ar iznāktu la. *manis*). Prūšu formas nav droši zināmas, skat. Senpr. 185. §.

301. §. Viensk. dat. Vecākās formas ir pr. *tebbei, sebbei*, sal. sensl. *tebē, sebē*, umbru *tefe* un pēlignu *sefei*; ar to pašu galotni tad ir darināts arī pr. *mennei*, jēmot par pamatu ģen. **mene* (= sensl. *mene*). — Ar to pašu datīva galotni arī lei. dial. *manie, tavie, savie* (ar *v* no ģenitīva un akuzātīva). Pirmatnēji lokātīvi varbūt ir lei. dial. *mani, tavi, savi* > (rakstu valodas) *mān, tāu, sāu* = la. *man*, (dial.) *tav, sav* (arī ar ģen. un akuzātīva *e*: lei. dial. *tēu, séu*, la. *tev, sev*), sal. lei. *mani-p, tavi-p, savi-p*.

Lei. un la. *man-* ar *a* varbūt no *tav-, sav-*. Lei. žemaišu un la. augšzemnieku izloksnes tai vietā ir formas ar *mun-* (sal. senkr. *мъннъ* „man“), kur *u* laīkam ieradies no atbilstošajām 2. personas vietniekvārda formām, skat. Le. Gr. 345. §.

No enklitikām **mei, *tei, *sei* (sal. sensl. *mi, ti, si*, skr. *mē, tē*, gr. *μοι, τοι* jeb — ar akuzātīva nozīmi — dōr. *ἐμεί, τεί*) caur **mie, *tie, *sie* radās (neuzsvērtā izrunā) lei. *mi, ti, si* (salīkumos ar verbiem) un la. (vecos tekstos un dažās izloksnes) *-si-*.

302. §. Viensk. ak. Par lei. *manē, tavē, savē* jeb *manē, tavē, savē* skat. 300. §. La. *mani, tevi, sevi* galotnes ziņā visdrīzāk laīkam = lei. *manē, tavē, savē*, skat. Le. Gr. 346. §. Pr. mien, tien jeb tin, sien jeb *-sin* laīkam gan lasāmi kā *min, tin, sin* < **mēn, *tēn, *sēn* = sensl. *mē* (skr. *mām*), *tē, sē*, skat. Senpr. 187. §. Blakus *-sin* arī *-si* (refleksīvo verbu beigās), kas laīkam no **sē*.

303. §. Viensk. instr. Lei. *manimì, tavimì* (dial. *tevim*), *savimì* (dial. *sevim*) un la. *manim, tevim, sevim* ir darinājumi pēc *i*-celmu parauga, ar kuriem tiem bija viensk. datīvā vienāda galotne. Par pr. māim skat. Senpr. 188. §.

304. §. Viensk. lok. Lei. *manyjè, tavyjè, savyjè* (izloksnēs arī ar *-ev-*) un la. *manì, tevì, sevì* arī ir darināti pēc *i*-celmu parauga.

305. §. Daudzsk. nōm. a) Lā. *mēs* (jeb dial. *mēs* > augšzemn. *mās*) un lei. *mēs* (jeb dial. *mēs* Balčikōņa Lkž. I 268) ar patskaņa pagarinājumu pēc *jūs* parauga. Veco īsumu vēl rāda pr. *mes* un la. dial. *mes* jeb *mēs* > avgšzemn. *mas*, sal. arm. *meķ* blakus skr. *vayám* un go. weis „mēs“. Senā *v-* vietā *m-* te laikam ieradies no verbu daudzsk. 1. personas galotnes, kas visur sākas ar *m-*, skat. Le. Gr. 349. § a.

b) Lei. *jūs* < *jūs*, la. *jūs* un pr. *ioūs* = av. *yūš*; ar *ū* laikam jālasa arī go. *jus*.

306. §. Daudzsk. ģen. Pr. *nuson* > *noūson*, *iouson*, lei. *mūsū, jūsū* un la. *mūsu, jūsu* (arī ar *ū* vai *ū*) laikam aizstāj pirmatnējus **nōs*, **uōs* (vokālisma ziņā sal. lat. *nōs, vōs* u. c.), ko lietāja (kā skr. *naḥ, vah*) ar ģen., dat. un ak. nozīmi. Pēc norādāmo vietniekvārdu daudzsk. ģenitīva parauga šās formas baltu un slavu pirmvalodā vēlāk ir (ģenitīva nozīmē) pārveidotas par **nōssōn*, **uōssōn* (sal. sensl. *nasō, vasō*). Balti ir pēc tam **uōs(s)ōn* (nōminātīva *ius* ietekmē?) pārvērtuši par **iūsōn* un pēc šās formas parauga tad arī **nōs(s)ōn* par **nūsōn*. Leišu un latviešu valodā ir vēlāk *m-* no nōminātīva un akuzātīva (pr. *mans*) ieviesies *n-* vietā.

307. §. Daudzsk. dat. Pr. *nūma(n)s* > *noūma(n)s* un iūmans > *ioūmans* (arī: *ioūmas*), lei. *mūm(u)s* un *jūm(u)s* (veclei. *mumus, jumus* varbūt vēl ar *mū-, jū-*, skat. Le. Gr. 351. §) un la. *mūms* un *jūms* ir saknes zilbē veidoti līdzīgi ģenitīvam (sal. sensl. *namō* un *vamō*), pēc kam leišu un latviešu valodā saknes *ū* ir (vispirms 2. personas vietniekvārdā) pēc *u*-celmu daudzsk. datīva parauga aizstāts ar *u*. Par la. dial. *muñs, juñs* skat. Le. Gr. 351. §.

308. §. Daudzsk. ak. Pr. *mans* < **nans* un *wans* = sensl. *ny*, *vy*. La. *mūs*, *jūs* un lei. *mus*, *jus* laikam no **mūns*, *jūns* vai (pēc *u*-celmu parauga darinātiem) **mūns*, **jūns*, skat. Le. Gr. 352. §.

309. §. Daudzsk. instr. Lei. *mumīs*, *jumīs* > *muīs*, *juīs* ir saknes zilbē tādi paši jauninājumi kā datīvs, sal. sensl. *namī*, *vami*. Ar šām leišu formām identiski ir la. *muīs*, *juīs* (sal. dial. *mu'īs*, *ju'īs*), ko tagad lieto arī datīva nozīmē, skat. Le. Gr. 351. §.

310. §. Daudzsk. lok. Lei. dial. *mūsosē*, *jūsosē* un la. *mūsos*, *jūsos* ir jauninājumi, kam pamatā likts ģenitīvs. Lei. *mūsyjē*, *jūsyjē* ir darināti pēc *manyjē*, *tavyjē* parauga; par lei. *mumysē*, *jumysē* un la. dial. *mumīs*, *jumīs* skat. Le. Gr. 353. §.

311. §. Divskaitļa formas. a) Nōm. un ak. Lei. *mūdu* (siev. dz. *mūdvi*), *jūdu* (siev. dz. *jūdvi*) un la. (Rucavā) *mūduj*, *jūduj* ir pielāgoti daudzskaitlim. Vecāka forma ir žemaišu *vēdu* „mēs abi“, sal. go. *wit* un sensl. *vē*; LtT III 417 ar akuzatīva nozīmi *nuodu*, sal. sensl. *na* un gr. *vó* „mūs abus“.

b) Lei. dat. un instr.: *mūdviem*, *jūdviem*; lok.: *mūdviese*, *jūdviese*.

312. §. 3. personas vietniekvārdi. a) Prūšiem ir *tāns* „viņš“ < **tānas*, ģen. tennesei (par galotni skat. 314. § b), dat. tennesmu (sal. stesmu 314. § c), ak. tennan, daudzsk. nōm. tennei, ģen. teneison (sal. steison 314. § g), dat. tennēimans (sal. stēmians 314. § i), ak. tennans (9 ×) jeb tannans (1 ×); siev. dz. viensk. nōm. tennā jeb (1 ×) tannā, ak. tennan, daudzsk. ak. tennans. — Par svārstīšanos starp *a* un *e* pirmajā zilbē skat. Senpr. 176. §. — Forma *tans* laikam ir radusies, apvienojot **tas* un **anas* (= lei. *anās*), sal. poļu un čehu *ten* „tas“, la. *šitanais* jeb *šitēnais* un *šans* „šis“ (Langes vārdnīcā kā tāmisms minēts).

b) No prūšu enklitiskā **dis* „viņš“ ir sastopami šādi locījumi: nek. dz. viensk. nōm. *dī* (v.) „man“ (piem., *kaidi* „dass man“), vīr. un siev. dz. viensk. ak. *din* (= av. *dim* tp.), piem., *prēidin* „zu ihm“, daudzsk. vīr. dz. nōm. *dei* (*kai dei* „dass man“), ak. *dins*, piem., poglabūdins „herzete sie“.

c) Leišiem un latviešu augšzemniekiem ir *jis* „viņš“, laikam no **is* (= lat. un go. *is*), ar *j*- no citiem locījumiem (vai lei. dial. *is* ir pirmatnējā **is* turpinājums vai radies no *jis*, nav izzi-nāms). Ģen.: lei. *jō*, la. *jūo*² < **jā*; dat.: lei. *jām* < *jamui*, la. *jam* (sal. slavu *jemu*); ak.: lei. *jī* (sal. sensl. *i*), la. *jū*² < **juo* (īsti laikam siev. dz. forma); instr.: lei. *juō* < *júo*, la. *jū* < **juo*; lok.: lei. *jamē* (sal. sensl. *jemb*) jeb (piem., Daukšam) *jime*, la. *jamâ* jeb (*j*)*imâ*; daudzsk. nōm.: lei. *jiē*, la. *ji* < **jie*; ģen.: lei. *jū*, la. *jū(s)* < **juo(s)*, sal. *tuo(s)* 314. § h; dat.: lei. *jiem(u)s*, la. *jīm(s)* < **jiem(s)*, sal. sensl. *jimō*; ak.: lei. *juōs* < *júos*, la. *jūs* < **juos*; instr.: lei. *jaīs*, la. *jīm(s)*; lok.: lei. *juosē*, la. *jamūs* jeb (*j*)*imūs*; lei. divsk. nōm. un ak.: *juōdu*; dat.: *jiemdvjiem*; instr.: *jiemdvjiem*; lok.: *juōdviese*. Siev. dz. viensk. nōm.: lei. *ji* (un dial. *jī* < *jý*), la. *jēi*² < **jī* (1732. g. gramatikā: *jā*, sal. *šā* 314. § a); ģen.: lei. *jōs*, la. *jūos*² < *jās*; dat.: lei. *jaī*, la. *jai*²; ak.: lei. *jā*, la. *jū*² < **juo* (= sensl. *jō*); instr.: lei. *jā*, la. *jū* < **juo*; lok.: lei. *jojē*, la. *jamâ* jeb (*j*)*imâ*; daudzsk. nōm.: lei. *jōs*, la. *juos* < **jās*; ģen.: lei. *jū*, la. *jū(s)* < **juo(s)*; dat.: lei. *jóm(u)s*, la. *juom* < **jām*; ak.: lei. *jās* jeb dial. *jōs* < *jós*, la. *juos* < **jās*; instr.: lei. *jomis*, la. *juom* < **jām*; lok.: lei. *josē*, la. *jamuōs* jeb (*j*)*imuōs*; lei. divsk. nōm. un ak.: *jiēdvi* (sal. la. augšzemn. *jt* Le. Gr. 355. § b); dat.: *jómdvjiem*; instr.: *jómdvjiem*.

Leišiem ir no *jis* arī emfatiskas formas: *jisaī*, siev. dz. *jinaī*; ģen.: vīr. dz. *jōjo*, siev. dz. *jōsios* utt. pēc noteikto adjektīvu parauga.

d) Leišu izlokšnēs ar nozīmi „viņš“ lieto arī norādāmo vietniekvārdu *aīš* (< *anās* = slavu *onō*) jeb *ānas* (v.) „jener“ (daudzsk. *aniē* jeb *ānys* ar *-ys* kā *pātys* „paši“), siev. dz. *anā* (daudzsk.: *ānos*). Kā slaviem blakus nōm. *onō* „viņš“ ir ģen. *jego*, tā arī vienā leišu izlokšņu daļā blakus nōm. *an(a)s* ir citi locījumi no *jis*; tā, piem., Balčikōņa vārdnicā s. v. *ānas* ir šādi teikumi: *kai jī šaukiau pietu, tada ānas nējo. ānas išvažiavo važiūotas, o jo patī pēscia. ānys buvo atējē, tik jū nepriēmē* u. c.

e) Latviešiem parastais 3. personas vietniekvārds ir *viņš* (lo-kāms kā adjektīvi). Kā atribūts tas vēl dažkārt ir sastopams ar

vācu „jener“ nozīmi, piem., *viņā kalna galiņā, viņā saulē, viņā pusē, viņu* (= pagājušuo) *nedzļu* u. c.

b) Piederības vietniekvārdi

313. §. Pr. *mais, twais, swais* (siev. dz. *maia, twaiā, swaia*) = sensl. *mojb* (: lat. *meus*), *tvojb, svojb*; dat.: *maiāsmu, twaiāsmu* (< **twaiāsmu*) jeb *twaiāsmu, swaiāsmu*, skat. Senpr. 193. §; ak.: *maian, twaian, swaian*; daudzsk. dat.: *swaimans* < **swaiamans*; ak.: *maiāns, twaiāns, swaiāns*.

La. *mans* jeb dial. *muns* un lei. *mānas* ir jauninājums; lei. *tāvas, sāvas* un la. *tavs, savs* = gr. (Homēra) *τεός, έός*, pirmītaļu **tojos, *sojos* u. c. Tagadējā leišu rakstu valodā lokāmo formu vietā lietojami ir ģenitīvi *māno, tāvo, sāvo*, piem., *māno tēvas* „mans tēvs“; pa daļai tā rīkojas arī latvieši, skat. Le. Gr. 357. § b.

Prūšu tekstos blakus *mes* un *ioūs* ir posesīvas formas **noūss* (siev. dz. *nousā*, vīr. dz. dat. *noūsesmu* u. c.), *ioūs* (siev. dz. *iousā*, daudzsk. ak. *ioūsāns* u. c.). Leišiem un latviešiem tai vietā ir personu vietniekvārdu ģenitīvi: (lei.) *mūsū, jūsū*, (la.) *mūsu, jūsu*; arī lokāmas noteiktas formas: lei. *mūsāsis, jūsōji* (Kuršaitim, kā *manāsis, tavāsis, savāsis*; ar substantīva nozīmi *manīškis* „manējais“, *taviškis, saviškis, mūsīškis, jūsīškis*), la. (Adolfi gramatikā) *manāis, tavāis, savāis, mūsāis, jūsāis* (vecajos tekstos arī: *mūss, jūss*), ko tagad aizstāj formas *manēj(ai)s, tavēj(ai)s, savēj(ai)s, mūsēj(ai)s, jūsēj(ai)s*.

c) Norādāmie vietniekvārdi

314. §. *tas, šis*. a) Viensk. nōm. Kā rāda sanskrits (*sa* „tas“: ak. *tam* „to“) u. c., ide. pirmvalodā formām **so* „tas“ un **sa* „tā“ citi locījumi ir darināti no celma **to-*. Baltu un slavu valodās *t-* ir ieviesies arī vīr. un siev. dz. viensk. nōminātīvā; prūšiem ir leišu un latviešu *tas* vietā forma *stas* — laikam formu *tas* un **sa(s)* kontāminējums. Leišiem ir arī emfatiskā forma

tasā (gen. *tōjo*, dat. *tājam* utt.). Siev. dz.: la. *tā* = slavu *ta*; lei. *ta* (vai nu saīsinājums neuzsvērtā izrunā, vai ar *-a* pēc *anā*, *kitā* u. c. parauga) jeb dial. *tō* < *tó* (emfatiskās formas *tōji* saīsinājums?); prūši tekstos blakus *stā* (1 ×) jeb *sta* arī *stai*, sal. la. dial. *tri* Le. Gr. 360. § c un lat. *quae*. Prūšiem ir arī vēl nek. dz. nōm. *sta*, sal. slavu *to*, skr. *ta*, gr. *τό* un lat. *quod*. Leišiem tai vietā ir *ta* < **ta-ai*, kas radies blakus *tas-ai*.

Ar lei. *šis* (emfatiskā forma: *šisa*, gen. *šīōjo*) saskan sensl. *sb* (no tās pašas saknes arī lat. *cis* „šaipus“); la. *šis* un pr. schis ar *š-* no tie n locījumiem (piem., viensk. un daudzsk. ģen.), kur *š-* < *sj-* (vienreizējais pr. *sis* var būt kļūda). Siev. dz.: lei. *ši* (vai nu saīsinājums neuzsvērtā izrunā, vai ar *-i* pēc *patī* u. c. parauga; emfatiskā forma: *šīōji*) jeb dial. *šy* (= sensl. *si*), la. *šī* (jeb dial. *šai*, skat. Le. Gr. 360. § c).

b) Viensk. ģen. Lei. *tō*, *šīō*, siev. dz. *tōs*, *šīōs* = la. *tā*, *šā* (jeb — kā jauninājums — *ši*), *tās* (= gr. *τῆς*), *šās* (jeb — kā jauninājums — *šis*); par pr. stes(i): skr. *tasya*, v. *des* u. c. un siev. dz. *stessias* skat. Senpr. 160. §.

c) Viensk. dat. Ar pr. stesmu (ar *-u* < *-ō*; siev. dz. *stessiei*), schismu sal. skr. *tāsmā* „tam“ un go. *himma* (ar *mm* < *sm*) „šin“; ar lei. *tamui* > *tām* un la. *tam* sal. sensl. *tomu*; siev. dz. lei. *ta*, la. *tā* = gr. *τῆ*. No *šis* dat.: lei. *šiamui* > *šīām*, la. *šim* (laikam jauninājums) jeb dial. *šam*; siev. dz. lei. *šia*, la. *šāi*.

d) Viensk. ak. Ar pr. *stan* (skat. Senpr. 162. §), lei. *tā*, la. *tūo* (abām dzimtēm) sal. sensl. *tā*, siev. dz. *tā*, skr. *tam*, siev. dz. *tām*, gr. *τόν*, siev. dz. *τῆν* < *τάν*. Ak. no *šis*: lei. *šī* (= sensl. *sb*), siev. dz. *šīā*, la. *šūo* abām dzimtēm, pr. (abām dzimtēm) schan vai schian (: sensl. *siq*?) skat. Senpr. 172. §.

e) Viensk. instr. Leišiem: *tuō* < *tūo* jeb *tuomi* (sal. galotnes ziņā sensl. *tēm* un senisl. *peim*), *šiuō* < *šūo* jeb *šiuomi*, siev. dz. *tā*, *šīā*; latviešiem lielākajā izlokšņu daļā tā pati forma, kas akuzatīvam (abām dzimtēm *tūo*, *šūo* ar ak. intonāciju vai *tuō*, *šuō* ar instr. intonāciju); daudzās augšzemnieku izlokšnēs instr. *tuō*, *šuō* blakus ak. *tūo*², *šūo*².

f) Viensk. lok. Leišu vir. dz. formām *tamē* (Daukšam *ta-mejag* ar nāsālu *ē!*), *šlamē* jeb *šimē* (: sensl. *tomb*, *semb*) vistuvāk stāv la. dial. *tamī*, *šamī* jeb *šimī* (tagad abu dzimšu nozīmē), skat. Le. Gr. 364. § ar tur minēto literātūru. Leišu siev. dz. formām *tojē*, *šiojē* (ar to pašu galotni kā nōminālajā deklinācijā) atbilst la. *tai*, *šai* (jeb dial. *tā*, *šā*), ko tagad lieto abu dzimšu nozīmē, tāpat kā *tajā*, *šajā* (ar *-ajā* laikam pēc noteikto adjektīvu parauga) un *tant* (illātīva *tan* un lokātīva *tamī* kontāminējums?), *šinī* jeb dial. *šanī*.

g) Daudzsk. nōm. Lei. *tiē*, *šiē* (< **tie*, **šie*) un la. *tiē*, *šiē* ar savu *-ie* < *-ei* atšķiras no pr. *stai*, schai, go. *þai* un gr. (dōr.) *τοί* (arī sensl. *ti* — blakus dat. *tēmō* — laikam no ide. **toi*). Pedersenam Tocharisch 59 arī tocharu B cey šķiet radies no ide. **tei*; uz *-ei* norāda arī pr. tennei „viņi“, ģen. steison „to“ un dat. *steimans* (nōm. *stai* var būt dabūjis savu *-ai* vai nu kā atribūts substantīviem ar *-ai*, vai no siev. dz. formas *stai*). Varētum baltu **tei* saprast arī kā jauninājumu: **tei* : *tās* = **šei* (= sensl. *si*, blakus dat. *simō*), *(*j*)*ei* : **šias*, **jas*. — Blakus lei. siev. dz. formām *tōs* (= skr. *tāh*, go. *þōs*), *šiōs* (ar vecu cirkumfleksu) la. *tās*, *šās* (jeb *šīs*) intonācijas ziņā ir jauninājumi, skat. Le. Gr. 365. §. Prūšiem tai vietā ir *stai*, sal. gr. dial. *ταί* un lat. *istae*.

h) Daudzsk. ģen. Lei. *tū* (= gr. *τῶν*), *šiū* un la. *tūo*, *šiūo* galotnes ziņā saskan ar nōminālo daudzsk. ģenitīvu. Latviešu vecāko tekstu *tuos*, *šuos* > augšzemn. *tūs*, *šūs* varbūt ir radušies pēc ģenitīva nozīmē lietotu **nōs*, **uōs* parauga, skat. Le. Gr. 316. § b. — Pr. steison atgādina sensl. *tēxъ*, skr. *tēṣam* un sensl. *þeira*.

i) Daudzsk. dat. Pr. *steimans* ir lietots visu dzimšu nozīmē, tāpat kā sensl. *tēmō* un go. *þaim*. Lei. *tiem(u)s*, *šiem(u)s* un la. *tiēm(s)*, *šiēm(s)* blakus tagad ir siev. dz. formas lei. *tóm(u)s*, *šióm(u)s* un la. *tām(s)*, *šām(s)* jeb *šim(s)*, bet arī ar siev. dz. nozīmi lieto *tiems* 16. gadsimteņa latviešu tekstos un *tiem(u)s* dažās leišu izloksnēs, skat. Le. Gr. 367. §.

j) Daudzsk. ak. Pr. *stans* vīr. un siev. dzimtei kā sensl. *ty*; no pr. schis — vīr. dz. schans $1 \times$ (: lei. *šiuōs*, la. *šuōs*) jeb schins $2 \times$ (sal. go. *ins*), siev. dz. schiens $1 \times$ (kā sensl. *sijē?*). Ar lei. *tuōs*, *šiuōs*, siev. dz. dial. *tōs*, *šiōs* < *tós*, *šiós* un la. *tuōs*, *šuōs*, siev. dz. *tās*, *šās* (arī: *šīs*) sal. skr. *tān*, *taḥ*, gr. *τοός*, *τάς*, go. *ḥans*, *ḥōs*. Leišu rakstu valodā sastopam siev. dz. formas *tās*, *šiās* (jeb *tas*, *šias*), skat. par to 212. §.

k) Daudzsk. instr. Leišiem ir blakus *taīs* (: skr. *tāih*, av. *tāiš*), *šiaīs* siev. dz. formas *tomīs*, *šiomīs*. Latvieši tagad ar instrumentāla nozīmi lieto datīva formu (vai nu ar seno datīva intonāciju ~, vai ar seno instrumentāla intonāciju ^), skat. Le. Gr. 367. §. Galējā Latvijas dienvidrietumstūrī ir vīr. dz. formas *tiēs*, *šiēs* ar *ie* no nōm. un dat., skat. Le. Gr. 367. §.

l) Daudzsk. lok. Lei. *tuosē*, *šiuosē*, siev. dz. *tosē* (sal. skr. *tāsu*), *šiosē* un la. *tuōs*, *šuōs*, siev. dz. *tās*, *šās* ir darināti kā nōmēnu daudzsk. lok. Latviešiem tai vietā ir arī pēc viensk. lok. parauga radušās formas *tajuōs*, *šajuōs*, siev. dz. *tajās*, *šajās* un — abu dzimšu nozīmē — *taīs*, *šaīs* jeb *tanīs*, *šinīs* u. c., skat. Le. Gr. 369. §.

m) Leišu divskaitļa formas. Nōm. un ak.: *tuō-du* (sal. skr. *tā(u)*, gr. *τό* un sensl. *ta*), *šiuō-du*, siev. dz. *tiē-dvi*, *šiē-dvi*; dat.: *tiēm-dviem*, *šiem-dviem*, siev. dz. *tōm-dviem*, *šiōm-dviem*; instr.: *tiēm-dviem*, *šiem-dviem*, siev. dz. *tōm-dviem*, *šiōm-dviem*; lok.: *tuōdviese*, *šiuōdviese*; siev. dz. *tiēdviese*, *šiēdviese*.

315. §. Formu *šis* var aizstāt lei. *šiltas* jeb dial. *ltas*, la. *šitas* (arī: *šitais*, *šitanais*, *šitēnais* un *štas*) jeb augšzemn. *itis*, skat. Le. Gr. 372. §.

316. §. Vietniekvārdi ar nozīmi „tāds“.

a) Pr. *stawiōds* ir saliktenis, kam otra daļa ir rada ar la. *veids*, sal. līdzīgi darināto go. *swaleiks*; dat.: *stawiōdsmu*, ak. *stawiōdan*, daudzsk. siev. dz. nōm.: *stawiōdas*; ak.: *stawiōdāns*.

b) La. *tāds*, *šitāds*, *šāds* lokāmi kā nenoteiktie adjektīvi; ka arī leišiem ir bijušas līdzīgas formas, ļauj domāt lei. *kitōdas* un *vienōdas*.

c) Tagad leišiem tai vietā ir tikai *tók(i)s*, *tó'rias*, *tōks* jeb *toksai* (: sensl. *taʷs*), siev. dz. *tókiā*; ģen. *tókiš*, siev. dz. *tókišs*; dat. *tókiām*, siev. dz. *tókiāi*; ak. *tókī*, siev. dz. *tó'riā*; instr. *tókiu(o)*, siev. dz. *tókiā*; lok. *tó'riamē*, siev. dz. *tó'kiojē*; daudzsk. nōm. *tóki(ē)*, siev. dz. *tó'kios* utt. Līdzīgi lokāmi ir *šióks* „šāds“, *šitoks* „šitāds“ un *anóks* „tāds kā viņš tur“.

d) Jautājamie, nenoteiktie un relatīvie vietniekvārdi

317. §. kas. a) Viensk. nōm. Lei., la. un pr. *kas* (= skr. *kaḥ*, go. *was*) ir lietojams arī ar siev. dz. nozīmi. Prūšu tekstos gadās — ar relatīvu nozīmi — arī īpaša siev. dz. forma *quai*, sal. stai 314. § a, lat. *quae* un — par qu- — Senpr. 180. §. — Leiši un latvieši ar nek. dz. nozīmi lieto *kas*; prūšiem tai vietā ir vēl paglābies senais *ka* (= go. *wa*, lat. *quid*; vai šis senais *ka* būtu arī paglābies lei, Svēdasu izlokšnes akuzatīvos *ka* LChr. 354,¹⁸ un *kāgi* 351,¹⁰?), ko latvieši tagad lieto kā saikli, skat. Le. Gr. 377. §.

b) Viensk. ģen. Lei. *kō* un la. *kā* ar nōminālo galotni *kā* lei. *tō* un la. *tā*. Ar posesīvu nozīmi (un blakus pasivam divdabim) leiši *kō* vietā lieto *kienō*, piem., *kienō arklīs?* „kā zirgs“. Šis *kienō* ir tāds pats sastindzis ģenitīvs kā *māno*, *tāvo*, *sāvo*; šur tur (GK 1939, 9. lapp. un Arumā Lit. Mund. 57) ir vēl lietojams lokāmais *kienās* „kam piederīgs“, sal. go. *meins* „mans“, *þeins* „tavs“ u. c.

c) Viensk. dat. Ar pr. kasmu sal. stesmu „tam“, skr. *kasmāi* un go. *hamma* „kam“; ar lei. *kamui* > *kām* un la. *kam* sal. sensl. *komu*. Latviešiem retumis gadās arī siev. dz. dat. *kāi*.

d) Viensk. ak. Lei. *kā* un la. *kūo* (visām dzimtēm) = skr. *kam*.

e) Viensk. instr. Lei. *kuō* < **kūo*, la. *kūo* (ar akuzatīva intonāciju; augšzemnieku izlokšnēs vēl šķiņ ak. *kūo*² no instr. *kuō*) un pr. -ku = av. *kā*.

f) Viensk. lok. Ar lei. *kamē* un la. dial. *kamī* (arī: *kanī*, sal. *tanī* 314. § f) sal. sensl. *komb*.

g) Prūšu tekstos sastopam arī vīr. dz. daudzsk. nōm. *quai* (skat. Senpr. 84) un ak. *kans*.

h) Forma *kas* ir lietojama kā jautājama, nenoteiktais un relatīvais vietniekvārds un palaiķam tikai substantīva nozīmē; bet leišiem ir lietojami arī tādi savienojumi kā, piem., „*kuō metū „kuḡā laikā?“, kuō jis vardū „kā viņu sauc?“, kuō būdū „kā?“* Būgas KSn. 90.

318. §. Lei. *katrās* jeb dial. *katarās* (: skr. *katarā-h*, gr. *πότερος*, go. *hwaḡar* „kuḡš no abiem“, sensl. *kotoryjъ* jeb *koteryjъ* „kuḡš“) un la. *katrs* jeb (vecos tekstos un izloksnēs) *katars* vai *katērs* ir lokāmi kā nenoteiktie adjektīvi.

Lietojami tie a) ar jautājamo nozīmi, piem., lei. *katrā būsita namiē rytój?* „kuḡa no jums abām rītu būs mājā“; la. *stāvu duōmādama, katram* (= kuḡam no abiem) *lēkšu kamanās; katri* (= kuḡi) *cilvēki iet?* Le. Gr. 380. §;

b) ar nenoteikto nozīmi, piem., lei. *pasirōdysiva, katrās kā galīs* „parādīsīm, ko katrs no mums abiem spēj“; *kad katrās tūri pinigū* „kad kam ir nauda“; *katrās* („katrs, ikkuḡš“) *sāu gyvēna* Būgas Žod. CXIII; la. *zied ābele pret ābeli, katra kalna galiņa; kūmas, duomājiet, kuo jūs katrs darīsīt! katram savas rūpes;*

c) ar relatīvo nozīmi, piem., lei. *bernýtis, katrās mīrē; katrās pirmas pribēgsiva, i(atr)ām teks dovanā*; la. *katra* (var.: *kuḡa*) *meita guodu gaida, tai...; tie ļaudis, katri...*

319. §. Lei. *kuris* > *kuḡs* (izloksnēs arī: *kuriās*) un la. *kuḡš* ir radušies, saliedējot adverbu *kur* (kas vēl tagad leišu un latviešu izloksnēs var aizstāt relatīvu vietniekvārdu) ar vietniekvārdu *jis*; la. *kuḡš* vai nu = lei. *kuriās*, vai pielāgots tiem locījumiem, kas sākas ar *kuḡ-* (piem., ģen. *kuḡa* = lei. *kuriō*), un loka šo *kuḡš* kā adjektīvus, skat. Le. Gr. 381. §. Atbilstošā leišu forma ir lokāma šādi: viensk. nōm. *kuris* jeb *kuḡs*, siev. dz. *kurī*; ģen. *kuriō*, siev. dz. *kuriōs*; dat. *kuriām*, siev. dz. *kuriāt*; ak. *kuḡī*, siev. dz. *kuriā*; instr. *kuriuō*, siev. dz. *kuriā*; lok. *kuriamē*, siev. dz. *kuriojē*; daudzsk. nōm. *kuriē*, siev. dz. *kuriōs*; ģen. *kuriū*; dat. *kuriems*, siev. dz. *kuriōms*; ak. *kuriuōs*, siev. dz. *kuriās* utt.

Lieto šo vārdu a) ar jautājamo nozīmi, piem., lei. *kuriuō keliū važiūsote? kuris dabaŗ mētas?* la. *kuŗš, ļautiņi, dzirdējāt? kuŗais* (ar noteicamo galotni) *tu skuola sēdi?*

b) ar nenoteikto nozīmi, piem., lei. *atsiūsk vaikū kurī! kurī laikā* „kādu laiku“; *iŗ ēgliū žiedū skaīčiaus sprēndžiama, kiek jōs kuri tūri mētū;* la. *dievs tuo zina, citu gadu kur mēs kuŗa* (var.: *katra*) *dziedāsim; runājiet nu, ļautiņi, kuo kuŗais zinādami!*

c) ar relatīvo nozīmi, piem., lei. *kuŗš vōgs, nepralōbs;* la. *kuŗš puisittis čakli gāja, tas bij liels dziedātajs; tuo meitiņu, kuŗa brūte.*

Leiŗiem ir arī emfatiskās formas *kur(i)saŗ*, siev. dz. *kuriōji*.

320. §. Vietniekvārdi ar nozīmi „kāds“. a) Ar pr. *kaŗids* sal. *stawīds* 316. § un go. *hileiks*.

b) La. *kāds* atbilst norādāmajam *tāds*.

c) Lei. *kōks* (arī: *kōks* jeb *kókis*; sal. sensl. *kakō*) ir lokāms kā *tōks* 316. § c.

Lietojamas ir šās formas a) ar jautājamo nozīmi, piem., lei. *kōkia tu gudri! kōks reīkalas ātvedē tavē?* la. *kāda diena ŗuodien ir?*

b) ar nenoteikto nozīmi, piem., lei. *iŗmōkti kōkio āmato; kōkias penkiās minutēs;* la. *pēc kādām dienām; kādu uolekti plats;*

c) ar relatīvo nozīmi, piem., lei. *kōks gīmē, tōks iŗ miŗs;* la. *kāds kungs, tāds kalps.*

321. §. Lei. *kiekas* (lat.) „quantus“ (: *tiekas* „tantus“; daudzsk. ak. *tiekus vūrus* „tot viros“) tikai retumis ar locījumu formām, piem., *kiekas jō tuŗtas būvo?* „cik liela bij viņa manta?“ *kiekuō* (jeb *kieku*) *jis tāu skalnas?* „cik viņŗ tev parādā?“ Parasta ir saīsināta nek. dz. viensk. nōm. un ak. forma *kiek(a)* „ciek“ (: *tiek* „tiek“), piem., *kiek vandeņŗ* „cik (daudz) ūdens?“ *kiek žmoniū* „cik (daudz) ļauŗu?“

322. §. Ar lei. *keli* (lat.) „(ali)quot“ sal. sensl. *kolb* „cik daudz“; lieto to ar jautājamo (piem., *keli jūŗ čia būsite rytōj?*) un neno-

teikto (piem., *čta jū kelī yrà*) nozīmi. Daudzskaitlinieku priekšā tai vietā ir *keleri* (par piedēkli skat. 298. § b), piem., *kēlerius metūs ištarnāvo* „dažus gadus nokalpoja“.

323. §. Nenoteiktie vietniekvārdi. Kā jau ir teikts, iepriekš minētie jautājamie vietniekvārdi ir lietājami arī ar nenoteikto nozīmi. Šai nozīmē tie (kā arī jautājamie *adverbi*) ir sastopami arī ar kādu citu vārdu apvienoti.

Latviešu formas: *kaūt kas, jeb'kas, kas nekas*, (vecajos tekstos *kas-lab(an)*); *ik'katrs, kuŗš katrs; kaūt kuŗš, jeb'kuŗš, ik'kuŗš; kaūt kāds, jeb'kāds, kāds nekāds; lai kas* (lat.) „quisquis“, *lai kuŗš* (lat.) „quicumque“, *lai kāds* (lat.) „qualiscumque“.

Leišu formas: *vienas katrās* „viens (vienalga, kuŗš) no abiem“, *vienas kuŗš* „viens kāds“; *bet¹ kas, bet kuŗš, bet kóks* „kāut kas (kuŗš, kāds), piem., *jis ne bet su kókiāis dēdasi* „viņš neielaižas ar kuŗu katru“; *kāna kas jeb kaž* (< *kaži(n)* < *kas žlno*) *kas* „nez(in)kas“, piem., *kaž kas sušūko* („iekliedzās“); *kaž kóks; kai kas* (laikam kr. *coe-kmo* atdarinājums) „dažs“, piem., *dabaŗ iŗ mēs kai kas imam abejóti* „tagad ir dažs no mums sāk šaubīties“; *kai kuriē* „daži“; *kas (kuŗš, kóks) nór(int)s* (lat.) „quilibet“; *kās-ne-kās* (piem., *kā-ne-kā pridēti* „ko neko piemetināt“); *jeb kas (kuŗš, kóks)* „jeb kas“; *jóks* (siev. dz. *jókia*) (lat.) „ullus“, piem., *be jókio tuŗto* „bez jebkādas mantas“.

324. §. Ar negāciju salikti vietniekvārdi. Ar lei. *niēkas* „nekas“ (arī ar adjektīva nozīmi., piem., *niekū būdū* „nekādi“) saskan la. dial. *nei'kas*, sensl. *nikōto* un av. *naēčiš* (lat.) „nēmō“. Citās latviešu izloksnēs (skat. Le. Gr. 388. §) tai vietā ir *ni'kas* (sal. pr. *niains* un lei. dial. *ni vienas* Liet. pas. II 35: rakstu valodā *neī vienas* „neviens“), bet rakstu valodā — *ne'kas* (un arī: *ne'kāds, ne'kā, ne'kad* un *ne'kur*; bet leitiski: *nejóks, niēkaip, niēkad* jeb *nēkadā²* un *niēkur*). Ar la. *ne'katrs* saskan lei. *nekatrās*, bet lei. *nekās* nozīmē — „nekas sevišķs; tikpat kā nekas“,

¹ Ša *bet* vietā gadās arī slavismi *by* vai *bilē*.

² Ar *nē-* no neuzsvērtā *nie-*?

nekóks — „mazvērtīgs, necils“ (un *nekaīp* — „ne sevišķi; ne labi“).
Lei. *nēkas* (v.) „etwas“ laikam ir kr. *нечмо* atdarinājums.

Blakus šām formām arī verbs ir lietājams ar negāciju (kā arī slaviem), piem., lei. *niēkas neduoda*, la. dial. *nei'kas* (jeb *ni'kas*; rakstu valodā: *ne'kas*) *neduod*.

e) pats

325. §. Lei. un la. *pats* (arī ar nozīmi „laulāts draugs“ un latviešiem arī ar nozīmi „saimnieks“) ir tas pats vārds kā skr. *pāti-h* „kungs“, gr. *πόσις* „laulāts draugs“ u. c., skat. Le. Gr. 375. §.

Vīr. dz. viensk. nōm.: lei. *pats* (arī: *patsaī* un — retumis — *patis*; substantīva nozīmē to loka kā, piem., *vagīs*), la. *pats*; ģen.: lei. *patiēs* = la. augšzemn. *pā'ets* Lazdonā u. c. jeb lei. *pāčio* = la. *paša*; dat. lei. *pačiam* = la. *pašam* jeb la. dial. *patim*; ak.: lei. *pātī* = la. dial. *patī* jeb la. (īsti: instr.) *pašu*; instr.: lei. *pačiū* = la. *pašu* jeb lei. *patimi*; lok.: lei. *pačiamē* jeb *patimē*, la. *paša* jeb dial. *pati* (= lei. *patyjē*); daudzsk. nōm.: lei. *pātys* = la. dial. *patis* jeb lei. *pāt[es]*¹ un la. *paši*; ģen.: lei. *pačiū* = la. *pašu*; dat.: lei. *patims* = la. (vecajos rakstos) *patims* jeb lei. *patiems*: la. *pašiem(s)*; ak.: lei. *pačiūs* = la. *pašus*; instr.: lei. *patimis* jeb *pačiaš*: la. *pašiem*; lok.: lei. *pačiuosē* = la. *pašuōs*; divsk. nōm. un ak.: lei. *pačiū*; dat.: lei. *patim* jeb *patiem*; instr.: lei. *patiņ* jeb *patiēm*.

Siev. dz. forma tagad ir lei. *pati* = la. *pati*; ģen.: lei. *pačiōs* = la. *pašas* utt. Vecākas formas ir skr. *pātnī*, gr. *πότνια* un lei. *viešpatni*.

Prūšiem no šā vārda ir vēl sastopamas formas (ak.) waispattin (v.) „Frau“ un pattiniskun „laulību“ (atvasinājums no **patina[s]* = lei. *pātinās* „tēviņš“). Ar nozīmi „pats“ (kā vietniekvārds) prūšiem ir *subs*, ak. *subban*.

¹ Sal. lei. (Daukšam) daudzsk. nōm. *viešpates*, ģen. *viešpatū*, viensk. ģen. *viešpatēs*.

10. Konjugācija¹

a) Formu sastāvs

326. §. Laiku formas: no ide. pirmvalodas mantota tagadne un nākotne; bez tam baltiem īpatnēja pagātnes forma, kas aizstāj ide. imperfektu, aoristu, perfektu un plūskvamperfektu. Leišu valodā ir arī jaundarināta imperfekta formas, un prūšu valodā varbūt ir paglābušās arī ide. imperfekta formas. Ir arī perifrastiskas perfekta, plūskvamperfekta un nākotnes formas.

Modi: bez indikātīva un imperātīva ir vēl kondicionālis, pie kam vismaz indikātīvam un imperātīvam ir īpatnēja indirektās runas forma.

Genera verbi: bez aktīvajām formām ir — tāpat kā slavu valodās — jaundarinātas refleksīvas formas, kas aizstāj ide. mediālās formas; ir arī jaundarinātas pasīvas formas.

Leišu valodā ir paglābušās arī divskaitļa formas.

Verbum infinitum: bez infinitīva un supīna ir visu laiku aktīvi un pasīvi divdabji.

b) Personu galotnes²

327. §. Baltu valodās nav nekādas starpības starp „pirmārām“ un „sekundārām“ galotnēm.

328. §. Vienskaitļa 1. personas galotne. Ka tagadnes indikātīvā tematiskie verbi reiz beigušies ar *-ō*, rāda — līdz ar gr. *φέρω*, lat. *ferō*, sav. *biru* „nesu“, av. *spasyā* „lūkojos“ u. c. — pr. (nadraviešu) girdiu „runāju“ (skat. Senpr. 177 s. v. gerdant), lei. *velkū* u. c., la. *vēlku* u. c. Baltu *-u* te caur *-ūo* no ide. *-ō*; *uo* ir paglābies atbilstošajās refleksīviormās: lei. *velkūos(i)*, la. *vēlkuōs*. Šī *o*-celmu izskaņa leišiem un latviešiem ir tagadnes *ā*-celmu un pagātnes *ā*- un *ē*-celmu fleksijā ieviesusies ide. *-mi* resp. *-m* vietā; tā, piem., lei. *sakaū, vilkaū* (> la. *saku, vilku*)

¹ Par to arī Stangs Verbum 98 skk.

² Skat. par tām arī Stanga Verbum 224 skk.

ar *-au* ide. *-ām(i)* vietā, un lei. *merkiaū* (> la. *mèrcu*) < **merkēu*, kur *-ēu* aizstāj ide. *-ēm*.

Kā rāda, piem., sensl. *jesmь*, skr. *ásmi*, gr. εἶμι „esmu“ u. c., netematiskie celmi ir tag. viensk. 1. personā beigušies ar *-mi*. Bet prūšiem tai vietā ir *asmai*, kam par paraugu varēja būt **vai(d)mai*, kas savukārt varēja rasties, kontāminējot senu perfektu **voidai* (= sensl. *vědě* „zinu“) un **vai(d)mi* (= sensl. *věmь*) tp. Lei. *esmi* ir radies (kā rāda vecleišu refleksīvforma *duomie-s*) no **esmie* < **esmei*, kur *-ei* varēja ieviesties no 2. personas formām, kas beidzās ar *-ei* > *-ie*. Tematisko formu ietekmē vēlāk rodas arī formas ar *-mu*, piem., pr. asmu, lei. dial. *esmū* un la. *ęsmu*.

329. §. Vienskaitļa 2. personas galotne. Citās ide. valodās sastopam galotni *-si* kā tematiskiem (piem., skr. *bhárasi*, sav. *biris* < ide. **bhere-si*), tā arī netematiskiem (piem., gr. Hom. ἔσσσι) verbiem. Turpretī baltu valodās tematiskie verbi beidzas ar *-i* < *-ie* < *-ei*, piem., lei. *juntī*, la. *jūti* blakus refleksīvajam lei. *juntie-s(i)*, la. *jūtiē-s*; par *-ei*: *-e-si* skat. Le. Gr. 596. § minēto literātūru. Varbūt pēc tematisko verbu izskaņas *-ei* parauga netematiskajiem verbiem baltu (un slavu) valodās *-si* vietā ir *-sei* > *-sie* > *-si*: pr. *waisei* (= sensl. *věsi*) „zini“, essei (= sensl. *jesī*), lei. *esī*, la. *esi*; ka lei. (un la.) *-si* te no *-sie*, rāda, piem., lei. *esie-gu* un *desie-s*. Latviešu valodā vienai daļai tematisko verbu šis *-i* < *-ie* ir tagad atmests, skat. Le. Gr. 596. §.

Žemaišu ziemeļrietumu izloksnēs, kur *ie* > *ei*, refleksīviem *o-* un *i-*celmiem šī forma beidzas ar *-ys*, piem., *dirbys*, *tōrys* ap Telšiem. Šī izskaņa varbūt ir radusies *i-*celmiem: kad 3. personas forma vēl beidzās ar *-e/tj* un 2. personas forma — ar *-ei*, pēc *o-*celmu *-e-* *-ei* parauga *i-*celmu fleksijā blakus 3. p. *-i* varēja rasties 2. p. *-ij* > *-ī*; vēlāk tad ir viena vai otra izskaņa vispārināta. Latviešu paralēles, šķiet, ir Manceļa *dzirdī-g* „vai dzirdi?“, *pruotī-g* u. c.

Tagadnes un pagātnes *ā-*celmi un pagātnes *ē-*celmi kādreiz laikam ir beigušies ar *-s*, piem., tag. **sakā-s*, pag. **vilkā-s*, **vedē-s*, sal. lat. *erā-s* „biji“ gr. ἐφάνη-ς „tu parādījies“ u. c. Šo *-ās* un *-ēs* vietā baltiem ir radušies *-ai* resp. *-ei*, kas leišiem ir paglābušies (piem., *sakaī*, *vilkaī*, *vedeī*), latviešiem — saīsināti par

-i (piem., *saki, vilki, vedi*), kam blakus tagad ir jaunināta refleksiḡgalotne *-ie-s*: *sakiēs* (vecajos tekstos un vēl tagad dažās izloksnēs *sakaīs* = lei. *sakaīs*), *vilkiēs* (: lei. *vilkaīs*), *vediēs* (: lei. *vedeiīs*). Par šām *ā-* un *ē-*celmu formām skat. Le. Gr. 596. § c.

„Sekundārā“ galotne *-s* ir paglābusies prūšu (optātīvos >) imperātīvos *imais*, *weddeis* u. c., sal. gr. *φῆροις*, go. *nimais*, skr. *bhareḥ* u. c.

330. §. 3. personas galotne. Baltu valodās visu skaitļu 3. personai ir viena un tā pati forma, kas — spriežot pēc citu ide. valodu dotumiem — sākumā ir bijusi īpatnēja vienskaitļa 3. personai. Netematiskajiem vienzilbes celmiem tagadnē ir bijusi galotne *-ti*: pr. *ast* (blakus *asti-ts*), *ēit*, lei. *ēsti*, *ēt(i)*, la. *iēt*, sal. skr. *ásti*, *ēti*, gr. *ἔστυ*, slavu *jestь* u. c. Pārējiem celmiem baltu valodās jau pirmajos tekstos nekāda galotne vairs nav redzama: pr. polinka „paliek“, *bia* (= lei. *bījo*) „bijājas“, laiku „tur“ (= lei. *latko*), turri, pag. ismigē „aizmīga“, prowela „no-devā“ u. c., lei. *juñta*, *sāko*¹, *tūri*, pag. *vilko*¹, *vēdē* u. c., la. *jūt* (: refl. *jūta-s*), *saka* (: refl. *sakā-s*), *grib* (: refl. dial. *gribi-s*), pag. *vilka* (: refl. *vilkā-s*), dial. *vede* (: refl. dial. *vedē-s*) u. c. Te aiz celma formas — tāpat kā aiz sensl. *sęde* (blakus *sędets*) — laikam ir zudusi „sekundārā“ galotne *-t*, sal. skr. (vēdu) viensk. 3. p. *cōdaya-t* „skubina“ u. c., skat. Le. Gr. 597. §.

Savu īpatnējo formu vispirms laikam ir zaudējusi, kā aizrāda Zubatijs IFA XVI 54, divskaitļa 3. persona. Daudzsk. 3. personas forma laikam ir zudusi, kļūdamā ļoti neērta. Ja viensk. 3. personai bija galotne *-t*, tad daudzskaitlī tā laikam beidzās ar *-nt*, piem., **vedant* „viņi ved“. Bet ar *-nt* beidzās arī aktīvo divdabju nek. dz. viensk. nōminātīvs, kas varēja būt par predikātu arī tad, ja subjekts bija (vienalga, kādas dzimtes) daudzsk. nōminātīvs. Un vienādā forma daudzsk. 3. personai un atbilstošā aktīvā divdabja nek. dz. viensk. nōminātīvam bija ļoti neērta tā-

¹ Par izskaņu *-ō* resp. *-ē* skat. Le. Gr. 597. §.

¹² Endzelīns — Baltu valodu skaņas un formas.

pēc, ka atstāstāmajā izteiksmē divdabis aizstāj direktās runas indikātīvu, tā ka, piem., **vedant* varēja nozīmēt ne vien „viņi ved“, bet arī „(viņi) vedot“; bet šāda pārprotamība nebija ciešama. Ka vienskaitļa forma aizstāja arī divsk. un daudzsk. formu, to varēja veicināt šādi apstākļi: baltu kondicionālim, kā aizrāda Zubatijs l. c. 56, laikam jau no paša sākuma ir bijusi tikai viena forma visu skaitļu 3. personai; ja teikumā bija vairāk subjektu un katrs no tiem vienskaitļa formā, tad verbālais predikāts svārstījās starp daudzsk. un viensk. formu; lei. *yrā* un la. *ir* laikam (kā domā J. Šmits KZ XXV 595¹) īsti ir bijis substantīvs ar esmes nozīmi, ko tad varēja lietot kā predikātu arī tad, ja subjekts bija daudzskaitļa vai divskaitļa formā (prūšu tekstos gan nav atbilstošas formas, bet prūšu valodā tā varētu būt bijusi); skat. arī Le. Gr. 597. §.

331. §. Daudzsk. 1. personas galotne. Tā ide. valodās sākas ar *m-*. Prūšiem aiz *m* te seko *ai* (piem., *asmai*, *giwammai*, *lāikumai*, *turrimai*), kas laikam pārņemts no viensk. 1. personas, skat. Senpr. 220. §. Līdzīgu jauninājumu atrodam arī citās baltu valodās: blakus, piem., la. *jūtām* ir refleksīvā forma *jūtamiē-s*, kas rāda, ka *-m* te no *-mi* (vecajos tekstos šur tur vēl gadās *esmi* „esam“) < *-mie* (sal. 328. §), un arī vecleišu tekstos retumis sastopam *esmi* „esam“, skat. Le. Gr. 598. §. Leišiem parastā galotne ir *-me* > *-m* ar *-e* < *-ē*, kā rāda, piem., refl. *juñtamēs(i)* blakus aktīvajam *juñtam(e)*, un arī daudzās latviešu augšzemnieku izloksnēs blakus aktīvajam *-m* ir refl. *-mēs*; šim *-mē* varbūt atbilst go. *-ma* un skr. (vēdu) „sekundārā“ galotne *-mā*, skat. Le. Gr. l. c. Daudzās lei. un la. izloksnēs blakus aktīvajam *-m(a)* ir refl. (la.) *-mās* > (lei.) *-mos* > (žem.) *-muos*, kur *a* — kā arī dažās slavu valodās — laikam ieradies no divskaitļa 1. personas galotnes, skat. Le. Gr. l. c.

332. §. Daudzsk. 2. personas galotne. Tā sākas ar *t-*. Uz pirmsbaltu *-tē* norāda lei. refl. *-tē-s(i)*, piem., *juñtatēs*, blakus aktīvajam *-t(e)*, piem., *juñtat(e)*, la. dial. refl. *-tē-s* blakus aktīvajam *-t(e)* un laikam arī pr. *-ti* (piem., *asti*, *immaiti*, *turriti*); radu

valodām svešais *ē* (sal. gr. -τε, lat. -te u. c.) te liekas ieradies no daudzsk. 1. pers. galotnes -mē. Jauninājumi ar viensk. 2. pers. galotnes vokālismu ir pr. -tei, piem., *estei*, laikutei (no šā -tei laikam radies -te, piem., edeitte), la. refl. -tiē-s blakus aktīvajam -t (Elgeram vēl -ti, piem., *būsieti*) un lei. dial. -ti blakus refleksiīvajam -tie-s(i), skat. Le. Gr. 599. §. La. dial. -ta > -t blakus refleksiīvam -tā-s (retumis arī leišu tekstos daudzsk. refl. 2. persona beidzas ar -to-s < -tā-s) ir vai nu bijusī divsk. 2. personas galotne, vai jauninājums ar *ā* no daudzsk. 1. pers. galotnes -mā, skat. Le. Gr. 1. c.

333. §. Divskaitļa formas ir paglābušās tikai leišiem. Divsk. 1. personas forma tiem beidzas ar -va (= slavu -va), piem., *juņtava*, blakus refl. -vos(i); divsk. 2. persona — ar -ta (= slavu -ta), piem., *juņtata*, blakus refl. -to-s(i).

c) Laiku formas

α) Tagadnes celmi

αα) Netematiskie (vienzilbes) celmi

334. §. No saknes *es-*: viensk. 1. pers. — pr. *asmai* jeb (ar tematisko izskaņu) *asmu*, lei. (vecajos tekstos) *esmi*, dial. (ar tematisko izskaņu) *esmū*, tagad rakstu valodā *esū*, la. *ęsmu* (ar tematisko izskaņu) jeb dial. *ęsu*; 2. pers. — pr. *assei* jeb *essei*, lei. *esi*, la. *esi* (= sensl. *jesi*); 3. pers. — pr. *ast*, lei. *ēsti* „eksistē, mēdz būt“ (= skr. *ásti*, gr. *ἔστι*, kr. *ecmb*, la. *est*, v. *ist* u. c.) un (laikam vecs substantīvs) *yrā*, la. *ir* < **tr* < *tra* (ar negāciju: *nav* < *nevaid*, skat. Le. Gr. 601. § a); daudzsk. 1. pers. — pr. *asmai*, lei. *esmē* (tagad vairs tik retumis) jeb (tematisks darinājums) *ēsame*, la. *ęsam*; 2. pers. — pr. *estei*, lei. *estē* jeb (tagad palaikam) *ēsate*, la. *ęsat*, skat. arī Le. Gr. 601. § a; lei. divsk. 1. pers. — *esvā* jeb *ēsava*, 2. pers. — *estā* jeb *ēsata*. Patskaņu priekšā leišiem ir *es-* vietā arī *ēs-*, piem., *ēsū*, *ēsame*; *ē* te laikam no kontrahētā *nēs-* (piem., *nēsame* < *neesame* = la. *nęsam*; blakus *nēs-*

leišiem ir arī *nes-!*), no kurienes tas laikam ieradies arī formā *nērā* „nav“ (*ne-yrā* vietā).

335. §. No saknes *dō-*: viensk. 1. pers. — lei. *dúomi* (vecos rakstos) jeb (tagad) *dúodu*, la. *duōmu* (ar tematisko izskaņu) jeb *duōdu*: sensl. *damb*, skr. *dadāmi*, gr. *δίδομι*; 2. pers. — pr. *dāse* (ar *ā* no infinitīva), lei. *duosi* (senāk; = sensl. *dasī*), tagad *dúodi* = la. *duodi*; 3. pers. — pr. *dāst*, lei. *dúosti* (senāk; sensl. *dastō*), tagad *dúoda* = la. *duod*; vecajos leišu rakstos arī divskaitļa un daudzskaitļa formas: *duova*, *duosta*, *duome*, *duoste*. Par šā verba tagadnes formām skat. Le. Gr. 601. § d ar literāturu.

336. §. No saknes *ei-*: viensk. 1. pers. — lei. *eimi* (: skr. *ēmi*, gr. *εἶμι*) vecajos rakstos, tagad *einū* jeb (žem.) *eitū*, la. (ar tematisko izskaņu) *eimu*, *iemu*, *einu*, *ienu*, *ietu* jeb *eju*, skat. Le. Gr. 601. § b; 2. pers. — pr. *eisei* (: skr. *ēši*, lat. *īs*), lei. *eisi* (senāk), la. (tematiska forma) *ej(i)*; 3. pers. — pr. *ēit* (skr. *ēti*, lat. *it* u. c.), lei. *ēti* (senāk), la. *iet*; daudzsk. 1. pers. — pr. *-ēimai*, lei. *eimē*, la. dial. *eime*; 2. pers. — lei. *eite* (senāk), la. dial. *eite*; divsk. 1. pers. — lei. *eivā!*

337. §. No saknes *ed-*: viensk. 1. pers. — lei. senāk *ēmi* (: sensl. *jamb*, skr. *ādmi*), tagad *ēdu*, la. (ar tematisku izskaņu) *ēmu* jeb (tematiskā forma) *ēdu*; 3. pers. — lei. (senāk) *ēsti* (= lat. *est*), tagad — *ēda* = la. *ēd*.

338. §. No saknes *dhē-* „likt“: viensk. 1. pers. — lei. *demī* (senāk; sal. skr. *dadhāmi*, gr. *τιθημι*), tagad — *dedū*; 2. pers. — lei. (vecajos rakstos) refl. *desies*; 3. pers. — lei. *dest(i)*.

339. §. Dažiem citiem vārdiem baltu valodās ir sastopama vairs tikai viena otra (sevišķi viensk. 1. un 3. personas) netematiska forma:

pr. waisei „zini“ (= sensl. *vēsi*) blakus jauninājumiem *waidimai* „zinām“ un *waiditi* „zināt“, skat. Senpr. 224. §;

lei. *liekmi* „palieku“ un *liēkti* „paliek“ Kuršaiša gram. 1181. § (tagad: *liekū* = la. *lieku*, gr. *λείπω*), Rūgiga gram. 76 arī viensk. 2. pers. *lieksī*, la. 3. pers. *paliekt* (gadās tikai 1 ×: LLD II 21₂₇);

lei. *niežti*, la. *niezt* BW 9002 var. (blakus inf. lei. *niežēti*, la. *niežēt*);

lei. **sēmi* „sēžos“, 3. pers. *sēst* = la. augšzemn. (Susejā) *sēst*;

lei. *gēlbtī* „līdz“: 1. pers. *gēlb(i)u*, inf. *gēlbēti*;

lei. *giemi* „dziedu“ (tagad: *giedu*) un (Kuršaitim) 3. pers. *giesti*;

lei. *miegmi* (Kuršaitim; tagad *miegū*), 3. pers. *miēgti* (biežāk: *miēga*) „guļ“: inf. *miegóti*;

lei. *peřšti* „sūrst“: inf. *peřšēti*;

lei. *rāumi* (tagad: *rāudu*): inf. *raudóti*;

lei. *sērgti* (biežāk: *sērgi* jeb *sērgēja*) „sarga“: inf. *sērgēti*;

lei. *sniēgti* (arī: *sniēga* jeb *sniņga*): inf. *snīgti*.

Vēl citus tādus leišu verbus min Spechts KZ LXII 82 skk. un Kuršaitis savas gramatikas 1183.—1203. §§, skat. arī Stanga Verbum 99 skk. Kā rāda te jau sniegtie piemēri, baltu valodās vienskaitlis vairs neatšķiras ar savu saknes vokālismu no divskaitļa un daudzskaitļa, sal., piem., skr. *ēmi*, gr. *ε̑μ*: daudzsk. 1. pers. skr. *imāh*, gr. *ι̑μεν* ar lei. *eimi*: daudzsk. 1. pers. *eimē*. Sarucis ir netematisko verbu skaits, un nav vairs baltiem *n e v i e n a* verba, kam tagadējā valodā būtu paglābušās visu personu un skaitļu netematiskās formas. Bet leišu valodā ir arī pieradušies daži tādi jauninājumi, kas laikam ir darināti tikai pēc leišu atšķiršanās no citiem baltiem, kā, piem., *stóvmi* (parasti: *stóviu*) „stāvu“ Kuršaiša gram. 1186. §.

αβ) *i-celmi*¹

340. §. Baltu (un slavu) *i-celmi* palaikam apzīmē atrašanos kādā stāvoklī (te pieder arī tādi jēdzieni kā, piem., „redzēt“ = būt redzīgs). Saknes forma liekas sākumā bijusi zudumpakāpē, sal., piem., la. dial. *turim* ar *tveram*. Leišiem, palaikam arī latviešiem un, liekas (skat. Senpr. 226. §), arī senprūšiem celms beidzas ar īsu *i*, bet slavu *i* te laikam radies no *r*, ko *retumis* atrodam arī latviešu izloksnēs, piem., *gultms*, *dzirdtms*, *negulita* Le. Gr. 629. §.

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 152 skk.

Blakus tagadnes *i*-celmiem baltu un slavu valodās palaikam ir infinitīva celmi ar *-ē*, piem., sensl. *vidimō*: *vidēti* un lei. *rēgime*: *regēti*. Dažreiz šādiem infinitīva *ē*-celmiem baltu (retumis arī slavu) valodās blakus ir arī (tāpat intransitīvi) tagadnes *o*-celmi; gadās pat no vienas un tās pašas saknes blakus (ar vienādu nozīmi) *o*- un *i*-celmi. Abējiem bija viensk. 2. personā vienāda galotne, un — atkrītot galotnes patskanim 3. personā — arī 3. personā *i*-celmu formas vairs neatšķirās no *o*-celmu formām. Sakarā ar to žemaiši gandrīz visus *i*-celmus un latvieši vismaz daudzus no tiem ir pārveidojuši par *o*-celmiem. Bet viensk. 1. personā *i*-celmiem ir vienāda izskaņa ar *īo*-celmiem, un sakarā ar to *i*-celmi ir pārveidoti — sevišķi latviešu valodā — arī par *īo*-celmiem. Paglābušies ir *i*-celmi latviešiem tikai vienā izlokšņu daļā.

Dažkārt baltu un slavu valodās blakus infinitīva *ē*-celmiem ir tagadnē arī *ēīo*-celmi; tā, piem., blakus la. *cerēt* ir tagadne *ceru*, *ceru* jeb *cerēju*.

341. §. Daži *i*-celmu piemēri:

lei. *tikiū*: *tikime* = la. *ticu*: (dial.) *ticim*; lei. *girdziū*: *girdime* (: pr. *kirdimai*) = la. dial. *dzīržu*: *dzīrdim*; lei. *mýliu*: *mýlime* = la. dial. *mīļu*: *mīlim*;

lei. *guliū*: *gūlime* = la. *guļu*: (dial.) *gulim*; lei. *turiū*: *tūrime* (: pr. *turrimai*) = la. dial. *tuņu*: *turim*;

lei. *regiū*: *rēgime* = la. *rēdzu*: (dial.) *redzim*; lei. *sēdziu*: *sēdime* (: sensl. *sēdimō*) = la. *sēžu*: (dial.) *sēdim*;

lei. *galiū* „varu“: *gālime*; la. dial. *varu*: *varim*; lei. *stóviu*: *stóvime* = la. dial. *stāvju*: *stāvim*.

342. §. Blakus la. inf. *dziēdāt* (= lei. *giedóti*) un *raūdāt* (= lei. *raudóti*) vienā izlokšņu daļā ir tagadnē *i*-celmu formas *dziēžu*: *dziēdim* un *raūžu*: *raūdim*. Tā kā leišu tekstos ir paglābušās netematiskās formas *giemi* un *rāumi*, tad jādomā, ka šās latviešu *i*-celmu formas ir radušās kā analogiski jauninājumi blakus iedomājamām daudzsk. 3. pers. formām **geid-int* > **gied-int* resp. **raud-int* (ar *-int* < *-nt*); sal. laikam līdzīgi radušos sensl. viensk. 3. personu *sōpitō* „gul“ blakus inf. *sōpati*.

Arī blakus la. inf. *zināt* (= lei. *žinóti*, pr. -sinnat) ir vienā izlokšņu daļā tagadnes formas *zinim* (pr. -sinnimai), *zinit*, bet līdz šim tikai Raunas izloksnē konstatēta viensk. 1. pers. forma *ziņu*. Citur ir tikai *zinu* (= lei. *žinaū*), kas saskan ar 3. pers. formu *zina* (= lei. *žino*, pr. -sinna); un šās la. un pr. formas grūti šķīramas no skr. *janāti* „(viņš) zina“: *janmāh* „zinām“, skat. par to Le. Gr. 636. § minēto literātūru.

αγ) *ā-celmi*¹

343. §. Šādi *ā-celmi* ir arī, piem., gotu un latīņu valodā; sal., piem., ar lei. *latžo* un la. *lātza* — go. *-laigōþ*, ar lei. *prāšo* un la. *prasa* — lat. *procat* „prasa“.

Vienai tagadnes *ā-celmu* daļai arī infinitīvs ir darināts no *ā-celma*, piem., lei. *bijo* : *bijóti* un pr. *bia* : biātwei „bijāt(ies)“. Leišiem daži šāda tipa verbi (ar metatoniju saknē) apzīmē kādu kādas norises rezultātā radušos stāvokli, piem., *lindo* : *lindoti* „būt kur ielīdis“ (: *līsti* „līst“), *kāro* : *karóti* „karāties“ (: *kárti* „kārt“), (bez metatonijas) *miřkso* : *mirksóti* „būt iemērķts, mirkt“ u. c. Kuršaiša gram. 431., 432., 1245. un 1249. §. Tā kā ļoti daudziem *ā-celma* infinitīviem blakus ir *ājo-celma* tagadne (skat. 376. §), tad sakarā ar to arī, piem., blakus lei. *lindoti* ir radusies *ājo-celma* tagadne (3. pers. *lindoja*), un blakus lei. formām *kāro*, *bijo*, *ieško* ir la. *karājas*, *bijajas*, *iēskā*. Latviešiem tagad bez *zinu*, *zina*, *zinām* : *zināt* (= lei. *žinaū*, *žino*, *žinome* : *žinóti*; skat. par šo verbu arī 342. §) ir no šā tipa vārdiem vairs tikai *sařgu*, *sařga*, *sařgām* : *sařgāt*, bet blakus *sařgu* ir sastopama arī jau *ājo-celma* tagadne *sařgāju*, *sařgā*, *sařgājam*.

Otrai (lielākajai) tagadnes *ā-celmu* daļai infinitīvs ir darināts no *ī-celma*, piem., lei. *laiko* „tur“ : *laikýti* = la. *lāika*² : *lāicit*². Vai arī prūšiem ir paglābušies šā tipa verbi, nav zināms; prūšu tekstos blakus tag. 3. pers. *laiku* (= lei. *laiko*) ir inf. *laikūt* (ar *ū < ā*), un uz inf. **bandāt* (: lei. *bandyti*); blakus tag. 3. pers.

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 143 skk.

perbānda „kārdina“: lei. *pərbando*) norāda atvasinājums *perbandasnān* „kārdināšanu“. Bet slaviem gan ir formas, kas atbilst lei. un la. infinitīviem ar *-it(i)*, piem., lei. *vartyti*, la. *vārtīt* = sensl. *vratīti*. Blakus šādiem slavu infinitīviem tomēr ir *i*-celma tagadne, piem., sensl. tag. viensk. 1. pers. *vrašto*: daudzsk. 1. pers. *vratimъ*; sal. ar to lei. dial. *mókiu* (3. pers. *mókia*): inf. *mókyti*, divd. *pagimdimas* u. c. Le. Gr. 654. §.

Šo *a*-celmu netematiskā fleksija leišiem un latviešiem ir paglabusies tikai daudzskaitlī un (leišiem) divskaitlī, piem., lei. *laižome*, *laižote* = la. *lāizam*, *lāizāt*; vienskaitlī tagad netematisko galotņu vietā ir ieviesusies tematiskā izskaņa, kas kontrahēta ar *-ā* celma beigās: lei. *laižaū*, *laižaī* = la. *lāizu*, *lāizi*.

Daudzās latviešu izloksnēs *a*-celmu formas ir daudzskaitlī pārveidotas par *o*-celmu formām, piem., *laizam*, *laizat*, skat. Le. Gr. 661. §.

344. §. Daudzi no vārdiem ar *a*-celmu tagadnē un *i*-celmu infinitīvā ir iteratīvi, pie tam ar *o*-pakāpi saknē. Daži piemēri: lei. 3. pers. *ařdo*: inf. *ārdýti* = la. *ārda*: *ārdīt*; lei. *braūko*: *braukýti*, la. (ar metatoniju) *braūka*: *braūcīt*; lei. *daūžo*: *daužýti*, la. *daūza*: *daūzīt*; lei. *grāižo*: *grāižyti* = la. *grāiza*: *grāzīt* (arī ar *aī*, pamatvārda *griēzt* ietekmē); lei. *grāžo*: *grāžýti*, la. *gruōza*: *gruōzīt*; lei. *krāto*: *kratýti* = la. *krata*: *kratīt*; lei. *lāužo*: *lāužyti*, la. *lāuza* (ar *aū* no pamatvārda *lāūzt*): *lāūzīt*; la. *vada*: *vadīt* (= slavu *voditi*); *pluōsa*: *pluōsīt*; *sluōga*: *sluōdzīt* u. c.

Nereti atrodam *-st-* starp sakni un *-ā-* (skat. par to Le. Gr. 658. §), piem., lei. *bařsto*: *barstýti*, la. *bārsta*: *bārstīt*; lei. *lāisto*: *lāistyti*, la. *lāista*: *lāistīt*; lei. *vārsto*: *vārstyti* = la. *vārsta*: *vārstīt*; (ar pamatverba vokālismu) lei. *dūrsto*: *dūrstyti* = la. *duřsta*: *duřstīt*; lei. *šķiřsto*: *šķiřstyti* = la. *šķiřsta*: *šķiřstīt*; lei. *výsto*: *výstyti*, la. *vīsta*: *vīstīt* u. c.

Arī *-d-* (skat. par to Le. Gr. 659. §), piem., lei. *skāldo*: *skāldyti*, la. *skālda*: *skāldīt*; lei. *spārdo*: *spārdyti* = la. *spārda*: *spārdīt*; lei. *skraido*: *skraidýti* = la. *skrāida*: *skrāidīt*; (ar pamatverba vokālismu) lei. *mīndo*: *mindyti* = la. *mīda*: *mīdīt*; lei.

stūmdo : *stūmdyti* = la. *stumda* : *stumdit*; lei. *jódo* : *jódyti*, la. *jáda* : *jádit*; lei. *spjáudo* : *spjáudyti* = la. *spļaūda* : *spļaūdit* u. c.

Daži tagadnes *ā*-celmi (ar *ī*-celma infinitīvu) ir kauzātīvi, tā lei. *žīndo* : *žīndyti*, la. *zīda* : *zīdit*; (ar *d* starp sakni un *-ā*) lei. *baīdo* : *baidyti*, la. *baīda* : *baīdit* (: *bītiēs*); lei. *guldo* : *guldyti*, = la. *gūlda* : *gūldit*; lei. *pīldo* : *pīldyti* = la. *pīlda* : *pīldit*; lei. *šīldo* : *šīldyti* = la. *šīlda* : *šīldit*; lei. *gīrdo* : *gīrdyti* = la. *dziīrda* : *dziīrdit* (arī ar *īr* pamatverba *dzeft* ietekmē) u. c.

Daži šā tipa verbi tagad nav ne iterātīvi, ne kauzātīvi, bet vienkārši transitīvi, piem., lei. *ādo* : *adyti* = la. *ada* : *adit*; lei. *bādo* : *badyti* = la. *bada* : *badit*; lei. *dāro* : *daryti* = la. *dara* : *darit*; lei. *klāūso* : *klausyti* = la. *klāusa* : *klāusit*; lei. *laūpo* : *laupyti* = la. *lāupa* : *lāupit* (= slavu *lupiti*); lei. *prāšo* : *prašyti* = la. *prasa* : *prasit* (= slavu *prosilī*); lei. *lōpo* : *lōpyti* = la. *lāpa* : *lāpit*; lei. *rōdo* : *rodyti* = la. *rāda* : *rādit* u. c.

ād) *Tīrie o-celmi*¹

345. §. Radu valodu salīdzinājums rāda, ka senāk vienai daļai šo celmu bijusi uzsvērtā sakne, otrai daļai — tematiskais patskanis; beidzamajā gadījumā sakne bija redukcijas vai zuduma pakāpē, kamēr uzsvērtā saknē palaikam bija *e*, dažkārt arī *ē*, *ō*, *a* vai *o* > baltu *a*. Baltu un slavu valodās senais akcenta rēgulējums jau sen ir pārveidots, skat. KZ LI 12 skk.; uz senāku akcenta starpību vēl norāda intonācijas starpība latviešu formās *nāku* : *sāku* u. c.

Dažiem — palaikam intransitīviem — tagadnes *o*-celmiem blakus ir sekundāri pagātnes un infinitīva celmi (piem., lei. *tēka* : *tekėjo* : *tekėti* = la. *tēk* : *tecēja* : *tecēt*; tiem, kas aizstāj senāku netematisku celmu, var blakus būt arī pagātnes celms ar *-aja*-un infinitīva celms ar *-ā*-, piem., lei. *gieda* : *giedōjo* : *giedōti* = la. *dziēd* : *dziēdāja* : *dziēdāt*).

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 104 skk.

Sekojošos sarakstos ir dota tikai parastāko verbu izlase, pie kam aiz tag. 3. personas ir pielikta pag. 3. persona un infinitīvs; aiz latviešu pagātnes formas iekavās liktais ā vai ē rāda, vai pagātnes celms latviešu pirmvalodā ir beidzies ar -ā vai ar -ē.

346. §. Ar *e* nāseņu un plūdeņu priekšā:

lei. *dēla* (arī: *dīla* vai *dīlsta*), *dilo*, *dīlti* jeb *dīlti* = la. *dēl* (arī: *dīlsti*), *dila* (ā), *dīlt* jeb *dīlt*;

lei. *dēra*, *derējo*, *derēti* = la. *dēr*, *derēja*, *derēt*;

lei. *gēma* (jeb *gīmsta*), *gimē*, *giņti* = la. *dzēm* (jeb *dzimst*), *dzima* (ā), *dzīmt*; sal. go. *qima* „nāku“;

lei. *gēna*, *ginē*, *giņti* = la. *dzēn*, *dzina* (ā), *dzīt*; sal. sensl. *ženq* tp. un skr. *hanati* „(viņš) sit“;

lei. *īma* (= pr. *imma*; sal. sensl. *imq*), *ēmē*, *iņti* (= pr. *tmt*; sal. sensl. *jēti*) jeb dial. *jēma*, *jēmē*, *jēmti* = la. *jēm*, *jēma* (e), *jēmt*; sal. skr. *yamati* „(viņš) tur“;

lei. *keīpa*, *kiīpo*, *kiīpti* = la. *cērp*, *cīrpa* (ā), *cīrpt*;

lei. *keīta*, *kiīto*, *kiīsti* = la. *cērt*, *cīrta* (ā), *cīrst*;

lei. *kreīnta*, *kriīnto*, *kriīnsti* = la. *krēmt*, *krīmta* (ā), *krīmtst*;

lei. *leīnda*, *liīndo*, *liīsti* = la. *līed*, *līda* (ā), *līst*;

lei. *mēža*, *mīžo*, *mīžti* = la. *mīez*, *mīza* (ā), *mīzt*;

lei. *peīka*, *piīko*, *piīkti* = la. *pērk*, *pirka*, *pirkt*;

lei. *seīga*, *siīgo*, *siīgti* = la. *sērg* (jeb *sīrgst*), *sirga*, *sīrgt*;

lei. *stēna*, *stenējo*, *stenēti* = la. *stēn*, *stenēja*, *stenēt*; sal. gr. στείνω „vaidu“ un skr. *stanati* „dimd“;

lei. *teīpa* (jeb *tīlpsta*), *tīlpo*, *tīlpti* = la. *tēlp* (jeb *tīlpst*), *tīlpa* (a), *tīlpt*;

lei. *veīka*, *viīko*, *viīkti* = la. *vēlk*, *vīlka*, *vīlkt*; sal. sensl. *vlēkq*.

347. §. Ar *e* jōtas priekšā:

lei. dial. *lēja*, *lējo*, *lieti* (rakstu valodā *ie* no infinitīva ieviesies arī pagātnē un tagadnē) = la. *lej*, *lēja*, *liēt*;

lei. dial. *rēja*, *rējo*, *rieti* = la. *rej*, *rēja*, *riēt*;

lei. *slēja*, *slējo*, *šlieti* = la. *slej* (arī: *slīen*), *slēja*, *slīet*, sal. skr. *śráyati* „slej“;

la. *smej*, *smēja*, *smiēt* (sal. skr. *smáyate* „smaida“) u. c.

348. §. Ar *ie* < *ei*:

lei. *gieda* (blakus *giesti* 339. §), *giedójo*, *giedóti* = la. *dziēd*, *dziēdāja*, *dziēdāt*;

lei. *riēta*, *rietējo*, *rietēti*: la. *riēt*, *riētēja*, *riētēt*;

lei. *liēka* (blakus *liēkti* 339. §), *liko*, *likti* = la. *liēk*, *lika*, *likt*; sal. gr. λείπω „atstāju“;

lei. *miēga* (blakus *miēgti* 339. §), *miegójo*, *miegóti*: la. *-mieg*, *-miga*, *-migt*;

lei. *sniēga* (blakus *sniēgti* 339. §), *snigo*, *sniti* = la. *snieg*, *sniga*, *snigt* (sal. gr. σνίπει, sav. *snīwit*, av. *snažāiti*) u. c.

349. §. Ar *e* troksneņu priekšā:

lei. *bēda*, *bēdē*, *bēsti* = la. *bēd*, *bēda* (ē), *best*;

lei. *dēga*, *dēgo*, *dēgti* = la. *dēg*. (dial.) *dēga*, *dēgt*; sal. skr. *dāhati*;

lei. *drēba*, *drebējo*, *drebēti* = la. *drēb*, *drebēja*, *drebēt*;

lei. *kēpa*, *kēpē*, *kēpti* = la. *čep*, *cepa* (ē), *cept*;

lei. *mēta*, *mētē*, *mēsti* = la. *mēt*, *meta* (ē), *mest*; sal. pirmslavu **meto*;

lei. *nēša*, *nēšē*, *nēsti* = la. *ņes*, *nesa* (ē), *nest*; sal. pirmslavu **neso*;

lei. *tēka*, *tekējo*, *tekēti* = la. *tēk*, *tecēja*, *tecēt*; sal. sensl. *tečētš*, av. *tačaiti*, senīru *techid* („bēg“);

lei. *tēpa*, *tēpē*, *tēpti* = la. *tēp*, *tepa* (ē), *tept*;

lei. *vēda*, *vēdē*, *vēsti* = la. *vēd*, *veda* (ē), *vest* (sal. sensl. *vedetš* un senīru *fedid* „nes“) u. c.

350. §. Ar pirmbaltu *a*, *ā*, *ē*, *ō*, *au*:

lei. *klāba*, *klabējo*, *klabēti* = la. *klab*, *klabēja*, *klabēt*;

lei. *móka*, *mokējo*, *mokēti* = la. *māk*, *mācēja*, *mācēt*;

lei. dial. *sópa* (citur: *sopi*), *sopējo*, *sopēti* = la. *sâp*, *sâpēja*, *sâpēt*;

lei. *šóka*, *šóko*, *šókti* „lēkt“ = la. *sâk*, *sâka*, *sâkt*;

lei. *bēga*, *bēgo*, *bēgti* = la. *bēg*, (dial.) *bēga*, *bēgt*; sal. kr. *bezý*;

lei. *ēda* (blakus *ēsti* 337 §), *ēdē*, *ēsti* = la. *ēd*, *ēda* (ē), *ēst*,

lei. *pūola, pūolē* jeb *pūolo, pūlti*: la. (vecos rakstos) *puol, pula* (ar *u* no infinitīva), *pult*;

lei. *āuga, āugo, āugti* = la. *aûg, aûga, aûgt* (sal. go. *auka* „vairojos“) u. c.

351. §. Ar *u*:

lei. *skūta, skūto, skūsti* = la. *skut, skuta* (ā), *skust*;

lei. *siūva, siūvo, siūti* = la. *šuv, šuva* (ā), *šūt*.

352. §. Ar *i*:

a) lei. dial. *vīja* (citur: *vēja*), *vījo, vīti* = la. *vij, vija, vīt* (sal. sensl. *vbjq*) u. c. Le. Gr. 609. § a;

b) lei. *mīna, mīnē, mīnti* = la. *min*, (dial.) *mīne* (citur: *mina*), *mīt*; sal. sensl. *mъnq* „spiežu“;

lei. *pīna, pīnē, pīnti* = la. *pin*, (dial.) *pīne* (citur: *pina*), *pīt*; sal. sensl. *pъnq* (v.) „ich spanne“;

lei. *skīna, skīnē, skīnti*: la. *škin, škina* (ā), *škīt*;

lei. *trīna, trīnē, trīnti* = la. *trin*, (dial.) *trīne* (citur: *trina*), *trīt*;

c) lei. *rīša, rīšo, rīsti* = la. *ris, risa, rist*;

lei. *līpa, līpo, līpti* = la. dial. *lip, lipa, līpt* „kāpt“;

lei. *zība, zībējo, zībēti* = la. *zib, zibēja, zibēt*.

353. §. *yo-* un *d(h)o-*celmu atliekas:

pr. giwa, la. *dzīv* jeb *dziev* (sal. sensl. *životv*, lat. *vivit* un skr. *jīvati*), **dzīva* jeb *dziēva*², *dzīt* jeb **dziet*: sal. lei. *gýti*, slavu *žiti* un Le. Gr. 610. § a;

lei. *vērda, vērē, vērti*: la. *vęřd, vira* (ā), *vīřt*, skat. Le. Gr. 610. § b.

ae) *o-celmi ar n-infiksu*¹

354. §. Šie — arī radu valodās sastopamie — celmi ir palai-kam intransīvi un daudzi no tiem — inchoatīvi. Saknes vokālisms ir pa lielākajai daļai zudumpakāpē. Atbilstošajām pagātnes formām pamatā mēdz būt *a*-celmi.

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 131 skk.

a) Ar *i*-saknē:

lei. *kriņta*, *kričo*, *kristi* = la. *krič*, *krita*, *krist*;

lei. dial. *liņka*, *ličo*, *likti*: pr. *polinka* (v.) „bleibt“, lat. *linguit* „atstāj“;

lei. *liņpa*, *ličo*, *lipti* = la. *lip*, *lipa*, *lipt*;

lei. *miņta*, *mičo*, *mišti* = la. *mit*, *mita*, *mist*;

lei. *sniņga* (blakus *sniēga* 348. §), *snigo*, *snigti* = la. augšzemn. *snieg*², *sniga*, *snigt*; sal. lat. *ninguit*;

lei. *tiņka*, *tičo*, *tikti* = la. *tik*, *tika*, *tikt* u. c.

b) Ar *u*-saknē:

lei. *juņta*, *jūčo*, *jūsti* = la. *jūt*, *juta*, *just*;

lei. *kluņpa*, *klūčo*, *klūpti* = la. *klūp*, *klupa*, *klupt*;

lei. *muņka*, *mūčo*, *mūkti* = la. *mūk*, *muka*, *mukt*;

lei. *pluņka*, *plūčo*, *plūkti* = la. *plūk*, *pluka*, *plukt*;

lei. *ruņka*, *rūčo*, *rūkti* = la. *rūk*, *ruka*, *rukt*;

lei. *smuņka*, *smūčo*, *smūkti* = la. *smūk*, *smuka*, *smukt*;

lei. *spruņka*, *sprūčo*, *sprūkti* = la. *sprūk*, *spruka*, *sprukt*;

lei. *s(i)uņta*, *s(i)učo*, *s(i)ušti* = la. *šūt*, *šuta*, *šust*;

lei. *šuņta*, *šūčo*, *šūsti* = la. *sūt*, *suta*, *sust*;

lei. *tuņka*, *tūčo*, *tūkti* = la. *tūk*, *tuka*, *tukt* u. c.

c) Ar baltu *a*-saknē:

lei. *praņta*, *prāčo*, *prāsti* = la. *prūot*, *prata*, *prast*;

lei. *raņda*, *rāčo*, *rāsti* = la. *rūod*, *rada*, *rast*;

lei. *raņka*, *rāčo*, *rākti* = la. *rūok*, *raka*, *rakt*;

lei. *taņpa*, *tāčo*, *tāpti* = la. *tūop*, *tapa*, *tapt* u. c.

d) Ar *e*-saknē:

lei. *breņda* (blakus *brēda*) *brido*, *brīsti* = la. *bried*, *brida*, *brist*;

lei. *teņka*, *tēčo*, *tēkti*: la. *tiek*, (ar jauninātu patskani) *tika*, *tikt*, skat. Le. Gr. 611. § d.

α) *no-celmi*¹

355. §. Šiem celmiem tagad ir dažāda nozīme, un sakne tiem

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 138 skk.

baltu valodās (atskaitot tikai dažas latviešu formas, skat. Le. Gr. 612. § e) vienmēr beidzas vokāliski. Daži piemēri:

lei. *siēna*, (dial.) *sējo*, *siēti* = la. *siēn*, *sēja*, *siēt*;

lei. dial. *šlēna* (blakus *šlēja* 347. §), *šlējo*, *šlēti* = la. *slēn*, *slēja*, *slēt*;

lei. (žem.) *rýna*, *rýjo*, *rýti* = la. dial. *rin* (blakus *rij*), *rija*, *rit*;

la. *gūn*, *guva*, *gūt* (leišiem pārveidojumi: *guīna*, *gūjo*, *gūiti*);

lei. *būna*, *būvo*, *būti* : la. dial. *būn*, *bija*, *būt*;

lei. *aūna*, *āvė* (jeb *āvo*), *aūti* : la. *āun*, *ava* (ā) jeb *āva* (ē), *āut*;

lei. *bliāuna* (blakus *bliājuja*), *blióvė*, *bliāuti* = la. dial. *blaūn* (blakus *blaūj*), *blāva* (e), *blaūt* u. c. Le. Gr. 612. § d; sal. kr. *cyhy* blakus *cyю*;

lei. *gāuna*, *gāvo*, *gāuti* „gūt“ : pr. pogāunai (v.) „er empfangē“; pr. postānai „lai top“ (skat. Senpr. 227. § e): sensl. *stanq*.

αη) *sto-celmi*¹

356. §. Ārpus baltu valodām tos varbūt vēl reprezentē slavu *rastq* „augu“. Nozīme tiem ir tā pati, kas *o*-celmiem ar *n*-infiksū; ar nozīmi un formu tie atgādina citu valodu *sko*-celmus (svārstīšanās starp sufiksālu *-st-* un *-sk-* ir bieži sastopama). Saknes zilbe ir pa lielākajai daļai zudumpakāpē, šur tur metatonijas rezultātā akūtēta. Šie celmi ir vēl produktīvi, un blakus tiem mēdz būt pagātnes *a*-celmi.

357. §. Daži piemēri ar *i* saknē:

lei. *liņksta*, *liņko*, *liņkti* = la. *likt*, *lika*, *likt*;

lei. *miřksta*, *miřko*, *miřkti* = la. *mirkst*, *mirka*, *mirkst*;

lei. *-giřsta*, *-giřdo*, *-giřsti* = la. *-dzirst*, *-dzirda*, *-dzirst*;

lei. *viřsta* (= pr. *wirst*), *viřto*, *viřsti* = *virst*, *virta*, *virst*;

lei. *miřřa*, *miřšo*, *miřšti* = la. *-mirst*, *-mīrsa*, *-mirst*;

lei. *biřsta*, *biřo*, *biřti* (jeb *biřti*) = la. *biřst*, *bira*, *biřt*;

lei. *iřsta*, *iřo*, *iřti* = *iřst*, *ira*, *iřt*;

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 131 skk.

- lei. *mīršta*, *mīrē*, *mīrti* : la. *mīrst*, *mira*, *mīrt*;
 lei. *rīmsta*, *rīmo*, *rīmti* = la. *rīmst*, *rīma*, *rīmt*;
 lei. *šlsta*, *šilo*, *šilti* = la. *silst*. *silā*, *silt*;
 lei. *pažīsta*, *pažino*, *pažinti* = la. *pazīst*, *pazīna*, *pazīt*.

358. §. Ar *ɪ* saknē:

- lei. *dýgsta*, *dýgo*, *dýgti* = la. *dīgst*, *dīga*, *dīgt*;
 lei. *lýgsta*, *lýgo*, *lýgti* = la. *līgst*, *līga*, *līgt*;
 lei. *nýksta*, *nýko*, *nýkti* = la. *nīkst*, *nīka*, *nīkt*;
 lei. *klýsta*, *klýdo*, *klýsti* = la. *klīst*, *klīda*, *klīst*;
 lei. *skýsta*, *skýdo*, *skýsti* = la. *škīst*, *škīda*, *škīst*;
 lei. *výsta*, *výto*, *výsti* = la. *vīst*, *vīta*, *vīst*;
 lei. *plýšta*, *plýšo*, *plýšti* = la. *plīst*, *plīsa*, *plīst* u. c.

359. §. Ar *u* saknē:

- lei. *kuņpsta*, *kuņpo*, *kuņpti* = la. *kūmpst*, *kūmpa*, *kūmpt*;
 lei. *jūnksta*, *jūnko*, *jūnkti* = la. *jūkst*, *jūka*, *jūkt*;
 lei. *gūrsta*, *gūro*, *gūrti* = la. *gūfst*, *gūra*, *gūft* u. c.

360. §. Ar *ū* saknē:

- lei. *plūsta*, *plūdo*, *plūsti* = la. *plūst*, *plūda*, *plūst*;
 lei. *rūgsta*, *rūgo*, *rūgti* = la. *rūgst*, *rūga*, *rūgt*;
 lei. *trūksta*, *trūko*, *trūkti* = la. *trūkst*, *trūka*, *trūkt*;
 lei. *lūšta*, *lūžo*, *lūžti* = la. *lūst*, *lūza*, *lūzt*;
 lei. dial. *pūsta*, *pūvo*, *pūti* = la. *pūst*, *puva*, *pūt*;
 lei. *džiūsta*, *džiūvo*, *džiūti* = la. *žūst*, *žuva*, *žūt* u. c.

361. §. a) Ar *e* saknē:

- lei. *brēsta*, *brēndo*, *brēsti* = la. *briēst*, *briēda*, *briēst* u. c.

b) Ar baltu *a* saknē:

- lei. *ālksta*, *ālko*, *ālkti* = la. *-alkst*, *-ālka*, *-ālkt*;
 lei. *vaŗgsta*, *vaŗgo*, *vaŗgti* = la. *vārgst*, *vārga*, *vārgt*;
 lei. *paņpsta*, *paņpo*, *paņpti* = la. *pānpst*, *pānpa*, *pānpot*;
 lei. dial. *šālsta* (blakus *šāla*), *šālo*, *šālti* = la. *salst*, *sala*, *salst*;
 lei. *gaīšta*, *gaīšo*, *gaīšti* = la. *gāist*, *gāisa*, *gāist*;
 lei. *kaīsta*, *kaīto*, *kaīsti* = la. *kāist*, *kāita*, *kāist*;

lei. *aūšta, aūšo, aūšti* = la. *āust, āusa, āust*;

lei. *plāuksta, plāuko, plāukti* = la. *plaūkst, plaūka, plaūkt*.

c) Ar pirmbaltu *ā* saknē:

lei. *šprōgsta, sprōgo, sprōgti* = la. *sprāgst, sprāga, sprāgt* u. c.

362. §. Tā kā *sto*-celmiem un *o*-celmiem ar *n*-infiksu ir viēnāda nozīme, tad dažreiz *sto*-celmiem atrodam arī *n*-infiksu; daži piemēri: lei. *gēsta* (blakus *gēsa*), *gēso, gēsti*: la. *dziēst*, (ar analogiski radušos *i*) *dzisa, dzist* (= lei. dial. *gisl'*);

lei. *trēšta, trēšo, trēšti* „trupēt“;

la. *kūst, kusa, kust* u. c. Le. Gr. 620. §.

αθ) Divzilbju *io*-celmi¹

363. §. Šo celmu tagad ir baltiem (sevišķi latviešiem) vairāk nekā pārējo primāriem vārdiem piederīgo tagadnes celmu, tā kā šie *io*-celmi pa daļai aizstāj senākas formas, it sevišķi tiros *o*-celmus, kam kā tādiem nebija nekādas noteiktas nozīmes, kamēr *io*-celmi baltu valodās pa lielākajai daļai ir transitīvi un gandrīz visi apzīmē kādu darbību, sal., piem., lei. *merkiū*, la. *mērcu*: lei. *mirkstū*, la. *mirkstu*.

Saknē tiem ir baltu valodās *e*-pakāpe pārsvarā, un pagātnē tiem gandrīz visiem ir *ē*-celmi.

364. §. Piemēri ar *i*:

lei. *gīria, gýrē, girti* „slavēt“: la. *dziņas, dzīrās* (ē), *dziřtiēs*;

lei. *īria, ýrē, irti* = la. *īř, īra* (ē), *īřt*;

lei. *skīria, skýrē, skirti* = la. *šķīř, šķīra* (ē), *šķīřt*;

lei. *skīlia, skýlē, skilti* = la. *šķīļ, šķīla* (ē), *šķīlt*;

lei. *švilpia, švilpē, švilpti* = la. *svīļpj, svīļpa* (ē), *svīļpt* u. c.

365. §. Piemēri ar *u* vai *ā*:

lei. *būria, búrē, būrti* = la. *buř, būra* (ē), *buřt*; līdzīgi loka lei. *dūria, kūria, kūlia* = la. *duř, kuř, kuļ*;

lei. *stūmia, stúmē, stūmti* = la. *stumj, stūma* (ē), *stumt*;

lei. *uřbia, uřbē, uřbti* = la. *ūrbj, ūrba* (ē), *ūrbt*;

Skat. par tiem arī Stanga Verbum 118 skk.

lei. *jūngia, jūngē, jūngti* = la. *jūdz, jūdza* (ē), *jūgt*; līdzīgi loka lei. *kuřkia, suņkia* = la. *kūrc, sūc*;

lei. *grūdžia* (blakus *grūda*), *grūdo, grūsti* = la. *grūž, grūda* (ē), *grūst*;

lei. *pūcia, pūtē, pūsti* = la. *puš* (Dreseļa gramatikā; tagad: *pūš*), *pūta* (ē), *pūst* u. c.

366. §. Piemēri ar e vai ē:

lei. *gēlia, gēlē, gēlti* = la. *dzeļ, dzēla* (ē), *dzelť*; līdzīgi loka lei. *kēlia, skēlia, vēlia, žēlia, gēria, tvēria* = la. *ceļ, šķeļ, veļ, zeļ, dzeļ, tveļ* u. c.;

lei. *bēria*, dial. *bērē, bērti* (citur: *bērē, beřti*) = la. *beř, bēra* (ē), *bērt*; līdzīgi loka lei. *vēria* = la. *veř*;

lei. *pēria, pērē, peřti* = la. *peř, pēra* (ē), *pērt*; līdzīgi loka lei. *svēria* = la. *sveř*;

lei. *vēmia, vēmē, vēmti* = la. *vemj, vēma* (ē), *veņt*; līdzīgi loka lei. *lēmia* = la. *lemj* u. c.

lei. *srēbia, srēbē, srēbti* = la. *strebj, strēba* (ē), *strēbt*; līdzīgi loka lei. *slēpia, lēria, krēčia, plēčia, dvēsia* = la. *slepj* (arī: *slēpj*), *lēc, kreš, pleš, dveš*;

lei. *veřpia, veřpē, veřpti* = la. *vērpj, vērpa* (ē), *vērpt*; līdzīgi loka lei. *keņčia, veřčia, neřšia, sprēndžia, skeřdzia, grēžia, grēmžia, meřkia, leņkia, treņkia* = la. *ciēš, vērš, nēřš, spriēž, šķēřž, griēž, grēmž², mērc, lēc, triec* u. c.

lei. *geřdzia* (, *geřdē, geřsti* „kārot“) = pr. *gēide* „gaida“;

lei. *stiēpia, stiēpē, stiēpti* = la. *stlepj, stlepa* (ē), *stlept*; līdzīgi loka lei. *riēčia, veřsia, skiedžia, sviēdzia, žiēdzia* (: sensl. *ziždetō „būvē“*), *griēzia, veřkia, beřgia, diēgia, spiēgia, žviēgia* = la. *rieš, vleš, šķiēž, sviēž, zlež, griēž, vēic, bēidz, diēdz, spiedz, zviedz* u. c.;

lei. *glēbia, glēbē, glēbti* „apkampt“ = la. *glēbj, glēba* (ē), *glēbt*; līdzīgi loka lei. *plēšia, mēžia, slēgia, rēkia* = la. *plēš, mēž, slēdz, rēc* u. c.

lei. *sēja* (: sensl. *sējetō* u. c.), *sēja, sēti* = la. *sēj, sēja, sēt*; līdzīgi loka lei. *spēja* (: sensl. *spējetō*) = la. *spēj* u. c.

367. §. Piemēri ar baltu *au*:

lei. *jaūčia, jaūtē, jaūsti* = la. *jāuš, jāuta* (ē), *jāust*; līdzīgi loka lei. *siaūčia, klāusia, raūsia, āudžia, gaūdžia, glaūdžia, plaudžia, snāudžia, spr(i)āudžia, daūžia, grāuzia, lāuzia, braūkia, kaūkia, maūkia, šaūkia* = la. *šāuš, klāuš², rāuš, aūž, gāuž, glāuž, plaūž, snaūž, spraūž, dauž, graūž, laūž, brāuc, kāuc, māuc, sāuc* u. c.; šo verbu *au* pa daļai laikam aizstāj senāka *eu* re-
fleksu, skat. Le. Gr. 626. § a;

lei. *bliājuja, bliōvē, bliāuti* = la. *bļauj, bļāva* (ē), *bļaut*; līdzīgi loka lei. *griājuja, kr(i)ājuja, liājuja, māuja, pjājuja, rājuja, spjājuja, dziājuja* = la. *graūj, kraūj, ļaūj, maūj, pļauj, rauj, splaūj, žaūj* u. c.

lei. *kājuja* (: sensl. *kujetō* „kaļ“), *kōvē, kāuti* = la. *kaūj, kāva* (ē) jeb *kava* (ā), *kaūt* u. c.

Kā leišu, tā latviešu izloksnēs *-auj-* vietā ir arī *-aun-*, sal. kr. *плюну* blakus *плюю* u. c.

Šie celmi ar *-auja-* pa daļai varbūt aizstāj senākus celmus, kas beidzās ar *-ava-* (< ide. *-eγo-* pa daļai), sal. sensl. *kujō* blakus *kovō*. Ka senāk baltiem ir bijuši tagadnes celmi ar *-ava-*, to rāda vēl la. 3. pers. *slav* (: sensl. *slovō*) Le. Gr. 607. § a un leišu Daukšas postillā sastopamais divdabja ģenitīvs *srāvančio*. Par *'au* blakus *au* skat. Le. Gr. 626. § b.

368. §. Piemēri ar baltu *ai, a, ā, uo*:

lei. dial. *lāidžia, lāidē, lāisti* = la. *laiž, laida* (ē), *laist*;

lei. *kařšia, kařšē, kařsti* = la. *kārš, kārša* (ē), *kārst*;

lei. *āria* (: sensl. *orō* un go. *arja*), *āre, ārti*: la. *aŗ, ara* (ā), *aŗt*;

lei. *bāria* (blakus *bāra*), *bāro* jeb *bārē, bārti*: la. *baŗ* (blakus *bar*), *bara* (ā) jeb *bāra* (ē), *bārt*;

lei. *kāria, kōrē, kārti* = la. *kaŗ, kāra* (ē), *kārt*;

lei. *jōja, jōjo, jōti* = la. *jāj, jāja, jāt*; līdzīgi loka lei. *klōja, lōja* (: sensl. *lajetō*), *mōja, plōja, stōja* = la. *klāj, ļaj, māj, plaj, stāj* u. c.

lei. *glōbia, glōbē, glōbti* „apkampt“ = la. *glābj, glāba* (ē), *glābt*; līdzīgi loka lei. *dōbia, grōbia, kōpia, kōpia, drōzia, gōzia*,

vózia, kóšia, kriōkia, vókia = la. *dabj, grābj, kāpj, kàpj, drāž, gāž, vāž, kāš, kràc, vác* u. c.

lei. *kuōpia, kuōpē, kuōpti* = la. *kūopj, kūopa (ē), kūopti*; līdzīgi loka lei. *úodžia* = la. *uōž*; lei. *puošias*: la. *pūoš(as)* u. c.

α) *ējo-celmi*¹

369. §. Atvasināti tie ir, pirmkārt, no nōmeniem (sevišķi latviešu valodā), piem., lei. *áuklēju* (pag. *áuklējau*, inf. *áuklėti*) = la. *aūklēju* (*aūklēju, aūklēt*), lei. *seilēju* „siekalāju“, la. *zīmēju, rūpējuōs*, lei. *žygēju* „izdaru mazu gājienu“ (: *žygis* „gājiens“), la. *dusulēju, duņpējuōs*, lei. *badēju*, la. *badējuōs, praulēju*, lei. *šykštēju* „skopojos“, la. *mīlēju*, pr. 3. pers. *mīlē* (inf. *mīlijt* = la. *mīlēt*) u. c., sal. sensl. *umējō* „protu“ (: *umō* „prāts“) u. c. Vienam, otram *ējo-celmam* (tā, piem., lei. *ekēju*, la. *ecēju*) tagad baltu valodās neatrodam blakus tāda nōmena, no kā tas varētu būt atvasināts.

Tā kā arī *i-celmiem* un dažiem *o-celmiem* blakus ir infinitīva celmi ar *ē-* (piem., lei. *tēka*: *tekėti, gūli*: *gulėti*), tad tagadne dažkārt svārstās starp *ējo-celmu* un *o-* vai *i-celmu*, piem., lei. *šykštēju* jeb *šykščiu*, la. *cerēju* jeb *ceru* vai *ceru*.

Blakus *ējo-celmiem* nereti ir atrodami arī *ōjo-celmi*, piem., lei. *šykštúoju* blakus *šykštēju*, la. *baduōjuōs* blakus *badējuōs* u. c.

370. §. Otrkārt, ir (latviešu valodā) arī kauzātīvi *ējo-celmi*, pa daļai vēl ar tiem īpatnējo *o-pakāpi* saknes zilbē (sal., piem., lat. *moneō*: *monēre* „atgādināt“), piem., *kàusēju* (: *kust*), *sàutēju* (: *sust*), *zàudēju* (: *zust*), *jaucēju* (: *jūkt*), *raūdžēju* (: *rūgt*) u. c.; (ar pamatvārda vokālismu) *dīdzēju* (: *digt*), *vītēju* (: *vīst*), *dzesēju* (: *dzešu*) u. c.; (ar *-d-* aiz saknes, skat. Le. Gr. 639. §) *pūdēju* (sal. gr. πύδω tp.), *gremdēju, dēldēju, dzēmdēju, dziēdēju* u. c.

371. §. Latviešiem ir arī daži tādi iterātīvi vai intensīvi *ējo-celmi*, kas atgādina gr. φοπέω „nēsāju“, skr. *patáyati* „lido

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 163 skk.

(šurp un turp)“ u. c., piem., *drašķēju* (: lei. *dreskiū* „plēšu“), *krausēju* (: lei. *krūšti* „dragāt“), *ravēju* un lei. *ravēju* (: sensl. *ρᾶυο* „rauju“) u. c. — Par tādiem leišu vārdiem kā *šokinēju* „(drusku) lēkāju“ skat. 379. §.

372. §. Laika vai enerģijas ziņā ierobežotas darbības vai norises atkārtotos latviešiem apzīmē verbi ar *-(t)elēt, -alēt, -ulēt, -(t)erēt, -urēt*. Daži no tiem ir denominatīvi, piem., *krecelēju* (: *krecelis*), *urbulēju* (: *urbulis*); citiem (piem., *gāzelēju, braukalēju, kaukurēju*) vismaz tagad nav blakus tāda nomena, no kuŗa tie varētu būt atvasināti: vai nu tāds nomena ir zudis, vai tie — pēc denominatīvu (runātāju apziņā ar kādu pamatverbu saistītu) verbu parauga — atvasināti tieši no vārdiem, skat. Le. Gr. 638. §.

Arī leišiem ir verbi ar *-telēti, -terēti* (jeb *-telti, -terti*), kam ir it kā deminutīva nozīme, piem., *lāisterēti* (v.) „ein wenig giessen“. Bet tādiem infinitīviem blakus palaikam ir tagadnes celmi ar *-īo-* vai (austrumizloksnēs) *-i-*, piem., *drōžtelēti* (sal. la. *drāžtelēt*): tag. 3. pers. *drōžtelia* vai *drōžteli*; gadās tiem tomēr arī tagadnes celmi ar *-ēīo-*, skat. Le. Gr. 638. §. Daudzi no tiem apzīmē kādu momentānu norisi, piem., *šūķterēti* (tag. *šūķteriu*) (v.) „ein wenig aufschreien“ u. c. Kuršaiša gram. 441. §, *dēptel(ē)ti, dēpter(ē)ti, dēptel(ē)ti* jeb *dēpter(ē)ti* (v.) „einen raschen, scharfen Seitenblick auf etwas werfen“ (blakus interjekcijai *dēpt* jeb *dēpt*), pie kam garākā forma apzīmē druscitiņ garāku norisi, skat. Zenna Lit. Sprachl. 112.

373. §. Dažās citās ide. valodās baltu *-ēīo-*celmiem atbilst *-eīo-*celmi, sal., piem., gr. *φιλέω* „mīlu“ vai skr. *vasnayāti* „kaulējas“. Baltu *-ēīo-* laikam ir senāka *-eīo-* pārveidojums pēc *-āīo-*, *-ōīo-* un *-iīo-*celmu parauga, skat. Le. Gr. 637. §.

αλ) -ōīo-celmi¹

374. §. Tie palaikam ir denominatīvi un apzīmē kādu darbību, norisi vai atrašanos kādā stāvoklī; blakus tiem dažkārt ir sinonī-

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 169 skk.

mas formas ar *-ējo-*, *-ājo-* vai (retāk) *-ījo-*. Kā grieķu verbi ar *-ώω* (vai *-ωω*), tā arī šie baltu verbi ar *-uoju* var būt analogiski radušies jauninājumi, skat. Le. Gr. 644. §. Šim baltu *-uoja-* dažos gadījumos vārbūt atbilst slavu *-aje-*, sal., piem., kr. *золотάιο* ar lei. *badūoju*. No prūšu formām te būtu jāmin *dwigubbū* „šaubās“ (ja *ū* te no *ō*) un *gīwu* (1 ×) „dzīvo“ (ja *u* te pareizs un radies no *ō*).

Daži piemēri: lei. *melūoju*, pag. *melavañ*, inf. *melūoti*: la. *mēluōju*, *mēluōju* (dial. *mēlavu*), *mēluōt*. Līdzīgi loka lei. *garūoju* = la. *garuōju*; lei. *mēslūoju* = la. *mēsluōju*; lei. *vagūoju* (blakus *vagōju*) = la. *vaguōju* (blakus *vagāju*); la. *baiļuōjuōs* (blakus *baiļējuōs*), *kāršuōju*, *klepuōju*, *sapņuōju*, lei. *viršūoju* „uzlieku smaili (virsgalu)“, *žodžiūoju* „izrunāju atsevišķus vārdus“; lei. *gyvūoju* (blakus *gývoju*) = la. *dziŋvuōju* (blakus *dziŋvāju*); lei. *žaliūoju* = la. *zaļuōju*; lei. *baltuoju* (v.) „schimmre weiss“: la. *baltuōju* (blakus *balīēju*); lei. *raudonūoju* „sarkstu“: *raūdo-
nuoju* (v.) „schimmre rot“; *didžiūojuos* = la. *dīžuōjuōs* u. c.

αλ) (baltu) auja-celmi¹

375. §. Tie palaikam ir denōminātivi; to nozīme ir, pirmkārt: ķert vai lasīt to, ko apzīmē pamatvārds, piem., lei. *briedāju*, pag. *briedavañ*, inf. *briedāuti* „briežot“, *riešutāju* „riekstoju“, *grybdāju* „sēņoju“ u. c. Otrkārt: būt vai izturēties kā tas, ko apzīmē pamatvārds, piem., lei. *ūbagāju* „ubagoju“, *tarnāju* „kalpoju“, *rykauju* „rīkoju, valdu“: pr. *rickawie* „valda“, lei. *linksmāju* „liksmoju“, *gudrāju* „gudroju“ u. c. Ar dažādu nozīmi: lei. *kar(i)āju* „kaņoju“ (sal. pr. ak. *kariausnan* „Streit“), *keļiāju* „ceļoju“, *skalāju* „skaloju“, pr. *pogerdawie* „sprediķo“, *preigerdawi* „apsola“ (: inf. *gerdaut* „sacīt“) u. c. — Tā kā šiem verbiem pagātnes celms tāpat beidzas ar *-avā-* kā verbiem, kam tagadnē ir *-ōjo-*celms, tad leišu valodā dažkārt verbiem ar *-auju*

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 171 skk.

blakus ir sinonimas formas ar *-uoju*, piem., *juokāju* jeb *juokāju* „jokoju“, un latvieši visus verbus ar *-auju* ir pārveidojuši par verbiem ar *-uoju*. Šim baltu *-auja-* atbilst slavu *-uje-* (piem., kr. *pućém* „zīmē“), par ko A. Vaijans (Vaillant) Bull. XLII 2, 157 sk.; sal. arī tādus grieķu verbus kā βασιλεύω „esmu ķēniņš“ u. c.

αμ) *ājo-celmi*¹

376. §. Pa lielākajai daļai tie ir atvasināti no nōmināliem *ā*-celmiem; blakus tiem bieži ir sinonimi *ōjo*-celmi.

Daži piemēri: lei. *vagóju*, pag. *vagójau*, inf. *vagóti* = la. *vagāju*, *vagāju*, *vagāt*; lei. *núomoju* = la. *nuōmāju*; la. *maitāju*: pr. 3. pers. *maitā* „baro“ (inf. *maitātun-sin*) u. c.

Denōminātīvi pa daļai ir arī iterātīvie *ājo*-celmi; tiem bieži ir saknē *ā*-celmiem raksturīgā *o*-pakāpe un — sevišķi latviešu valodā — metatonija, piem., lei. *lándžioju* = la. *luōžāju* (: *luōža: list*) jeb *luōdāju* (: lei. *lānda* „caurums lišanai“) vai arī *luōžņāju* (: *luōžņa*); la. *brēkāju* (: *brēka: brēkt*), *bradāju* (: lei. *bradā* „brišana“) jeb *bražņ(ā)ju*: lei. *bradžioju* u. c.

Tā kā, piem., la. *brēkāt* runātājiem varēja izlikties atvasināts tieši no verba *brēkt*, tad iterātīvie *ājo*-celmi ir dažreiz laikam darināti no verbiem; tā, piem., varbūt lei. *vajóju* = la. *vajāju*; lei. *gáinioju* = la. *gaiņāju*; lei. *vōlioju* = la. *vālāju* (: slavu *val'ajq*); la. *čēlāju* jeb *calāju* u. c. Lē. Gr. 647. §. Bieži vien paliek nezināms, vai kāds *ājo*-celms atvasināts no kāda nōmena vai verba, piem., pr. 3. pers. *peisai* „raksta“, enwaitia „(lai) uzrunā“ (: sensl. *vēštajq* „runāju“).

Dažiem iterātīviem *ājo*-celmiem ir (arī radu valodās) saknes patskanis pagarināts, piem., la. *mētāju*: slavu *mětajq*; dial. *tēkāju* (blakus *tēkāju* jeb *takāju*): slavu *tēkajq*; *lēkāju*: gr. ληκᾶν πρὸς ῥδῆν ὀρχεῖσθαι; lei. *mýnioju* = la. *mīņāju*: kr. *заминую* u. c. Le. Gr. 648. §.

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 155 skk.

αv) *ījo-celmi*¹

377. §. Ar *-ij-* (un ne *-īj-*) tagad šos celmus izrunā ne vien daļa latviešu (arī tādās izloksnēs, kur citi gaŗumi *-j-* priekšā ir paglābuŗies), bet arī leiŗi: Kurŗaitis raksta *-yj-* (bet sakās dzirdējis arī *-ij-* runājam); turpreti tagadējā rakstu valodā leiŗiem ir te *-ij-*. Piedēkļu zilbēs ide. *-ij-* baltu valodās, ŗķiet, pārvērties par *-j-*, tā ka tagadējais *-ij-* laikam radies no *-īj-*; kur vēl runā *-īj-*, gaŗums var būt restaurēts *-ājo-* un *-ējo-*celmu ietekmē, sal. skr. *-īyati* blakus *-iyati* un gr. *-τω* blakus *-τω*.

Isti baltiskie *ījo-*celmi sākumā ir bijuŗi tikai denōminātivi. Daŗi piemēri: lei. *rōmiju*, *rōmijau*, *rōmyti* = la. *rāmīju*, *rāmīju*, *rāmīt*; lei. *ŗirdijuos* = la. *ŗirdījuos* (sal. kr. *cerдуться*); lei. *priēŗijuos* „pretojos“, *keŗŗiju* „duŗmojos“; la. *medīju*, *sunīju*, *ŗķiŗiŗīju*, *vēlīju* u. c.

Ir arī tādi *ījo-*celmi, kam pamatā slavu verbi ar *-iti*, piem., lei. *kriŗŗīju*, pr. *crixtia*, la. *kriŗīju*: slavu *krbstiti*; lei. *ŗvāniju* un la. *ŗvanīju*: slavu *ŗvoniti* u. c.

Tā kā arī daudziem *ā-*celmiem ir blakus infinitīvi ar *-iti*, tad daŗkārt svārstās stārp *ījo-* un *ā-*celmu, piem., lei. *dalijū*: la. *dalū*; lei. *pelnaū*: la. *pēlnīju* (blakus *pēlnu*) u. c., un daŗās latvieŗu izloksnēs gandrīz visus *ījo-*celmus tagad aizstāŗ *ā-*celmi, skat. Le. Gr. 652. § c. Savukārt arī *ījo-*celmi daŗkārt ir ieviesuŗies citu celmu vietā. Tā, piem., la. *dzirdiju* Mag. XX 2, 30 (citur: *dzirdinu* vai *dzirdu*) laikam ir ieradies *dzirdinu* vietā sakarā ar to, ka inf. **dzirdint* (= lei. *girdinti*) > *dzirdīt*; un, piem., blakus lei. *vēdinū* varēja rasties *vēdiju* sakarā ar to, ka nākotne *vēdin-siu* bija izrunā pārvērtusies par *vēdysiu*.

αŗ) *Tagadnes celmi ar -in- vai -en-*²

378. §. Leiŗiem ir daudz tāda tipa verbu kā *auginū*, pag. *auginaū*, inf. *auginti* jeb *dēginu*, pag. *dēginau*, inf. *dēginti*. Ar

¹ Skat. par tiem arī Stanga Verbum 174 skk.

² Skat. par tiem arī Stanga Verbum 176 skk.

lei. inf. *moklnti* identisks ir pr. mukint, un leišu pag. divdabim *moklneš* celma ziņā atbilst pr. mukinnons, tā ka laikam arī pr. tag. 3. pers. mukinna ir identiska ar lei. *moklina* (un ne ar la. *macina* vai *macinā*). Latviešiem tagad vairs tikai šur tur ir sastopamas *ina*-celma formas, piem., 3. pers. *audzin* Rucavā un Birzgalē, daudzsk. 1. pers. *aūdzinam* (blakus *klausām* u. c.) Valmiermuižā u. c., daudzsk. 2. pers. *aūdzinat* (blakus *klausāt* u. c.) Ērgļos u. c. Pag. viensk. 1. pers. *aicinu* (ar *-u* < *-au*) min Becenbergers Spr. d. pr. L. 91, un no pagātnes *inā*-celma ir darināti la. *mitinums*, *zilinums* un *retinuma sakne*. Un lei. un pr. infinitīva izskaņai *-int(i)* fōnētiski atbilst la. *-it*, tā ka, piem., la. *dedzīt* BW 33571,₄ (blakus *dedzināt*), *mācīt*, *niecīt* Mag. XX 3,91 (blakus *niēcināt*), *midzīt* Etn. IV 146 (blakus *mdzināt*) var būt identiski ar lei. *dēginti*, *moklnti*, *niēkinti*, *mīginti*. Bet blakus la. infinitīviem ar *-īt* ir arī tagadnes *ā*- un *ījo*-celmi, un sakarā ar to tagad laikam vairs neizjūt, piem., tag. 3. pers. *dedzin*, pag. 3. pers. **dedzina* un inf. *dedzīt* kā viena verba formas. Blakus inf. *-it* < *-int(i)* rodas jauna tagadne pēc *ā*- vai *ījo*-celmu parauga (gluži kā blakus lei. nākotnei ar *-ysiu* < *-insiu* izloksnēs pierodas jauns inf. ar *-yti* un jauna tagadne ar *-au* vai *-iju*), vai šo inf. ar *-it* < *-int(i)* aizstāj jauninājums ar *-ināt*. Ar šiem baltu *ina*-celmiem (ja *in* tur radies no reducēta *en*) var salīdzināt grieķu verbus ar *-ίνω* un armeņu verbus ar *-anem*, skat. Le. Gr. 663. §.

Latviešiem tagad visparastākās ir *inā*-celma formas tagadnē, piem., 3. pers. *aūdzina* (pag. *aūdzināja*, inf. *aūdzināt*); leišu tekstos ar tādu celma formu ir atrasta refleksīvā viensk. 2. pers. *rupināis*, skat. Le. Gr. 662. §.

Ir sastopamas arī tagadnes viensk. 1. pers. formas, kas beidzas leišiem ar *-inoju* (pag. *-inojau*, inf. *-inoti*, piem., *stiprinoti* blakus *stiprinti*) un latviešiem ar *-ināju*, skat. Le. Gr. l. c.

379. §. Šie verbi ar *-in-* ir, pirmkārt, kauzātīvi (nereti ar zudumpakāpi un metatoniju saknē), piem., lei. *auginū*, la. *aūdzinu*: pr. divd. *-augints*; lei. *brīdinu*, la. *bridinu*; lei. *būdinu*, la. *budinu*; lei. *raudinū*, la. *raudinu* jeb *rādinu*; lei. *virkinu* „raudinu“, (: *veřkti*

„raudāt“); la. *brēcinu* (: *brēkt*); (ar *-d-in-*) lei. *girdinu*, la. *dzirdinu*; lei. *kāldinu*, la. *kaldinu* u. c. Leišiem šis *-din-* ir sastopams arī aiz troksneņiem (piem., *plākdinu* „lieku ar riksti sist“) un sekundāriem celmiem, piem., *svēikindinu* „lieku sveicināt“, *valgydinu* „mieloju“, un savā nozīmē dažkārt atšķīrās no *-in-*, piem., *kēpdinu* „lieku cepināt“: *kēpinu* „cepinu“.

Otrkārt, tie ir (sevišķi latviešu valodā) arī iteratīvi, piem., la. *virinu* (: *veru*), *urbinu*, *vizinu* (: lei. *vežū*) u. c. Le. Gr. 667. §, lei. *švilpinu*. Ar iteratīvu nozīmi (pie tam ar pamazināmo nokrāsu) leišiem ir parasti verbi ar *-inēju*, piem., *bēginēju* „paskraidos“, *šokinēju* „palēkāju“, *važinēju* „pabraukāju“, *varinēju* „padzenāju“. Latviešiem ir daudz mazāk tādu formu ar *-inēju*, piem., *rībenēju*, *kuodinēju*, skat. Le. Gr. l. c.

Treškārt, tie ir denominatīvi, piem., lei. *kietinu*, la. *ciētinu*; lei. *māžinu*, la. *mazinu*; lei. *drauginu*, la. *draudzinu*; pr. *spartina* „stiprina“, *swintina* „svētina“ u. c.

380. §. Leišiem ir arī verbi ar *-enū*, piem., *gyvenū* „dzīvoju“ (pag. *gyvenaū*, inf. *gyvénti*), *kūrenū* „kurinu“ u. c. Blakus *kūrenū* ar to pašu nozīmi gadās arī *kūrinu*, skat. Le. Gr. 662. §. Tāda svārstīšanās starp *-en-* un *-in-* ir laikam bijusi sastopama arī latviešu valodā, un laikam ar to ir izskaidrojams, ka vienai latviešu izlokšņu daļai tagad ir tikai formas ar *-en-*: viena daļa ir vispārinājusi *-en-*, otra daļa — *-in-*.

αο) Piezīmes par tagadnes formām vispāri

381. §. Grieķu valodā *o*-celmi beidzas ar *o*, ja personas galotne sākas ar *nāseni*, bet ar *e*, ja šī galotne sākas ar *s* vai *t*. Turpretī baltu valodās ir vispārināts $a < o$, piem., lei. *liēka*, la. *lieka-s*, pr. polinka „paliek“ (: gr. *ἐλειπε*), lei. *liēkate*, la. *liekat*, pr. immati „jemat“ (: gr. *λείπετε*).

382. §. Ja tematiskais *-a* ir zudis, tad aiz iepriekšēja garuma var zust arī *-j*, piem., pr. *budē* „ir nomodā“ (= lei. *budēja*), *maiņa* „baro“ blakus *peisāi* „raksta“ u. c., lei. dial. *kapó* < *kapój(a)* u. c., la. dial. *spē*, *raū* u. c. Celmiem, kas beidzas ar *-āja*, *-uoja-*

-ēja- vai -tja- un kam ir vismaz trīs zilbes, latviešu rakstu valodā un daudzās izloksnēs -j tagad obligāti tiek atmesta (arī viensk. 2. personā pēc *i-* zuduma), piem., 3. un viensk. 2. pers. *kapā*, *mēluō*, *ravē*, *kristī*, skat. Le. Gr. 672. §.

383. §. Par leišu akcentu. Ja saknes zilbe ir akūtēta, tad divzīlbu *o-*, *a-* un *i-* celmos tā ir tagadnē visnotaļ uzsvēta, piem., *āugu*, *rōdau*, *mýliu*; *āugi*, *rōdai*, *mýli*; *āuga*, *rōdo*, *mýli*; *āugame*, *rōdome*, *mýlime* utt.; ja tā ir īsa vai cirkumflektēta, tad minētajiem celmiem viensk. 1. un 2. personā (saskaņā ar 4. § minēto rēģulu) uzsvē galotni, piem., *vedū*, *skiriū*, *keņčiū*, *sakaū*, *girdžiū*, *tikiū*; *vedi*, *skirī*, *kenī*, *sakaī*, *girdī*, *tiki*; *vēda*, *skīria*, *keņčia*, *sāko*, *gīrdi*, *tiki*; *vēdame*, *skīriame*, *keņčiame*, *sākome*, *gīrdime*, *tikime* utt.

Ja minētie celmi ir salikti ar kādu priedēkli (ieskaitot *ne-*, *be-*, *te-*), tad akūtēta sakne visnotaļ patur uzsvaru (piem., *uzāugu*, *parōdau*, *nemýliu*), atskaitot salikumus ar *pēr-*, kas vienmēr ir uzsvērts, piem., *pērjoju* (blakus *jōju*), *pērlaužau* (blakus *lāužau*) u. c. Patur to arī *a-* celmi ar īsu vai cirkumflektētu sakni (piem., *pasakaū*, 3. pers. *pasāko*), *sto-* celmi (piem., *išgirstū*, 3. pers. *išgīrsta*), *o-* celmi ar iespraustu nāseni (piem., *patinkū*, 3. pers. *patiņka*) un *io-* celmi ar gaŗu saknes zilbi (piem., *išsaukiū*, *nekenčiū*, 3. pers. *išsaukia*, *nekeņčia*). Turpretī tīrie *o-* celmi ar īsu vai cirkumflektētu sakni un *io-* celmi ar īsu sakni atdod uzsvaru priedēklim, piem., *nūnešu*, *ātperku*, *nūlekiu*, 3. pers. *nūneša*, *nūperka*, *nūlekia* utt.; skat. par to KZ LI 1 skk. un Zenna Lit. Sprachl. 189 skk.

β) Nākotnes formas¹

384. §. Leišu un latviešu nākotnes formas palaikam saskan; tā, piem., lei. *tāpsiu*, *tāpsi*, *taps*, *tā sime*, *tāpsite* = la. *tapšu*, *tapsi*, *taps*, *tapsim*, *tapsit*. Prūšu tekstos vienīgā puslīdz drošā (nesaliktā) nākotnes forma ir postāsei (v.) „wirst“ (2 ×); *-stāsei* varētu būt = lei. *stōsi* un la. *stāsi*, skat. Senpr. 237. §.

¹ Skat. par tām arī Stanga Verbum 202 skk.

Citos gadījumos nākotne prūšiem ir darināta perifrastiski ar pagliverbu *wirst* un pag. akt. divdabi, piem., pergubuns *wirst* (v.) „kommen wird“, sal. po. *beðe niòst* „nesišu“ (īsti: būšu nesis). Gadās perifrastiskas nākotnes formas arī latviešu izloksnēs, piem., *appēmāmiēs, ka būsīm iet* (= *ka iesim*) u. c. Le. Gr. 678. §, sal. kr. *bydem ummu* „iesim“.

385. §. Nākotnes -s- priekšā leišu valodā notikušos saknes pārveidojumus rāda, piem., šādas formas: tag. *nešū, vežū, metū, vedū, kasū* („roku“), *trinū* — nāk. *nēšiu, vēšiu, mēšiu, vēšiu, kāsiu, trīšiu*. No latviešu saknēm *nes-*, *griez-*, *met-*, *ved-* gaidamās nākotnes formas *nešu, griešu, mešu, vešu* (3. pers. *nes, gries, mes, ves*) ir vairs sastopamas tikai vecākajos tekstos un vēl tagad dažās Kursas izloksnēs, skat. Le. Gr. 675. §. Saknei beidzoties ar -t vai -s, nākotnes viensk. 1. pers. latviešiem sakrita ar atbilstošo pag. viensk. 1. pers. (ja tā darināta no *ē*-celma) un vārdiem ar tagadnes *īo*-celmu arī ar tagadnes viensk. 1. pers., piem., la. *nešu* = lei. nāk. *nēšiu* un pag. *nešiaū* jeb la. *ciēšu* = lei. nāk. *kēšiu*, pag. *kenčiaū* un tag. *kenčiū*. Tas nu nebija ciešams. Latviešu augšzemnieki tad nu, apzinādamies, ka nākotnes formām pamatā ir infinitīva celms, ir pēc tādiem paraugiem *kā*, piem., *tap-t: tap-šu, tap-si, sāk-t: sāk-šu, sāk-si, aļ-t: aļ-šu, aļ-si* u. c. arī, piem., blakus infinitīviem *mes-t, nes-t* darinājuši nākotnes formas *mes-šu > meššu, mes-si, nes-šu > neššu, nes-si* utt. Arī tādas formas *kā*, piem., *vešu, griešu* (blakus tagadnei *veðu, griežu*) ir pēc tiem pašiem paraugiem pārveidotas par *ves-šu* (: inf. *ves-t*) > *veššu, gries-šu > grieššu* (2. pers. *vessi, griessi* utt.). Vidus dialektā, kur gaļi troksneņi netiek ciesti (sal., piem., *nešana* < **nessana*), ir atrasta cita izeja: tur vārdiem, kam sakne beidzas ar *s, t, z* vai *d*, nākotni darina, iespraužot *ī* starp sakni un nākotnes piedēkli: *nestīšu, metīšu, griezīšu, vedīšu* (formas *griešu, vešu* bija neērtas tai ziņā, ka stipri atšķīrās no formām ar *griez-* resp. *ved-*). Rasties varēja *nestīšu, metīšu* u. c. tādā kārtā, ka, vairoties neērtu formu, lietoja atbilstošās iteratīvās formas, piem., *kasīšu, laūzīšu, bedīšu* (: inf. *kasīt, laūzīt, bedīt*) neērto *kašu,*

laūšu, bešu (: inf. *kast, laūzt, best*) vietā; pieraduši tad, piem., pie nākotnes *bedīšu* blakus tagadnei *beđu*, varēja tad nu arī, piem., blakus tagadnei *veđu* darināt jaunu nākotni *vedišu*, skat. Le. Gr. 675. un 676. §.

386. §. Baltu valodās nākotni darina no infinitīva celma, pie kam leišu valodā uzsvērtā ir nākotnes formās tā pati zilbe, kas infinitīvā, piem., *kapóti: kapósiu, lándžioti: lándžiosiu, piŗkti: piŗksiu* (bet austrumu izloksnēs primāriem vārdiem ar *tsu* vai cirkumflektētu sakni viensk. 1. un 2. personā uzsvērt galotni, piem., *pirksiū, tapsiū; pirksl, tapsl*). Indo-irāņu valodās visas nākotnes formas ir darinātas ar piedēkli *-sya-*, piem., skr. *dāsyati* „(viņš) dos“, bet baltu valodās piedēkli *-sjo-* sastop tikai viensk. 1. personā un aktīvajā divdabī (piem., lei. *búsiqs* = la. *būšus*); pārējās nākotnes formās tagad baltiem ir piedēklis *-si-*, tikai 3. persona palaikam beidzas ar *-s* bez *-i* (3. pers. formas ar *-si* gadās retumis vecleišu tekstos). Ka 3. personas formas ar *-s* nav aiz šā *s* zaudējušas *-i*, bet sekundāro galotni *-t* (sal., piem., osku *fust* „būs“), tam par labu liecina tas, ka leišu augštaiši nāk 3. personā (kā senā gala zilbē) uzsvērtā zilbē akūtu pārvērs par cirkumfleksu (piem., *aūgs: aūgsiu, jōs: jōsiu, aŗs: aŗsiu, rašýs: rašýsiu*) un primāros verbos *y* un *u* pat saīsina, piem., *lis: inf. lýti, pus: inf. púti*, skat. Pedersena *Ēt. Lit.* 13 skk.; austrumos ir sastopamas pat tādas formas kā *jas* „jās“, *pasakls* „pasacis“ u. c., ko min Arumā *Lit. Mund.* 55. Leišu izloksnēs ir arī daudzskaitļa formas ar *-sme* vai *-smā* (piem., *pirksmā* u. c., blakus *šóksma*) un *-ste* (skat. Le. Gr. 677. § ar tur minēto literātūru), kas arī, šķiet, norāda uz piedēkli *-s-* (sal. jau minēto osku *fust*); un *Arch. Phil.* VII 101 ir pat sastopama viensk. 1. pers. *eismi* (laikam ar uzsvērtu galotni). Blakus viensk. 3. personai ar *-s[t]* varētu būt sākumā bijusi arī viensk. 2. pers. ar *-s[s]* un daudzsk. 3. pers. ar *-s[st]* > *-sín[t]*, kuŗai blakus vēlāk varēja rasties arī daudzsk. un divsk. 1. un 2. pers. ar *-si-*, sal. la. *dziēdim* un *raūdīm* 342. §. Ja nu kādreiz tiešām būtu bijusi paradeigma **tapsmē, *taps[s], taps[t], *tapsmē, *taps[ē]*, tad būtu arī saprotams leišu *is a is a* un *e* tādās formās kā *tapsiu*,

dēgsiu u. c.; no nākotnes formām *ā* un *ē* varēja ieviesties arī infinītvā (*tāpti, dēgti* u. c.), jo infinītvā mēdz būt tā pati saknes forma, kas nākotnes celmā.

387. §. Futurum exactum leišiem un latviešiem rodas, savienojot pag. akt. divdabi ar verba *būt(i)* nākotni; piem., *būsiu gēreš* = la. *būšu dzēris*. Ļoti bieži to aizstāj vienkāršā nākotne.

γ) Pagātnes formas¹

388. §. Seno perfektu un plūskvamperfektu baltiem aizstāj perifrastiskas formas, piem., lei. *esū gīmeš, buvaū gīmeš*, la. *ēsmu dzimis, biju dzimis*, pr. *ast teikūuns* „ir radījies“, *bei teikūuns* „bija radījies“. Senā imperfekta formas varbūt ir pr. dai „deva“ (< **dāje*? sal. sensl. *dajq* „domu“), postāi (v.) „ward“ u. c., skat. Senpr. 116 skk.

Kaut ko pagātnē notikušu baltiem tagad izteic celmi ar *-ā* vai *-ē* (sal. lat. *eram* „biju“ un grieķu aoristus ar -*ην*), piem., lei. *jutaū* (: tag. *juntū*), *jutaī, jūto, jūtome, jūtote* (divsk. *jūtova, jūtota*) = la. *jutu* (: tag. *jūtu*), *juti, juta, jutām, jutāt*; lei. *nešiaū* (: tag. *nešū*), *nešeī, nēšē, nēsēme, nēsēte* (divsk. *nēšēva, nēsēta*) = la. dial. *nešu* (: tag. *ņesu*), *nesi, nese, nesēm, nesēt*. Latviešu rakstu valodā tagad *ē*-celmu vietā ir tikai *ā*-celmi: *nesu, nesi, nesa, nesām, nesāt*, skat. Le. Gr. 681. §.

Prūšu piemēri: 3. pers. pertraūki ar *-i* < *-ē* (v.) „schloss zu“: lei. *trāukē* „vilka“; weddē-din (v.) „brachte sie“: lei. *vēdē*, la. dial. *vede*; prowela (v.) „verriet“ (kur e laikam < *i*): la. dial. *vila* „vīla“.

389. §. Šo *ā*- un *ē*-celmu sadalījumā ir saskatāma zināma noteiktība. Blakus tagadnes *sto*-celmiem un *o*-celmiem ar iespraustu nāseni, kas palaikam ir intransīvi, ir visnotaļ pagātnes *ā*-celmi (piem., lei. *dýgo*: *dýgsta, jūto*: *juñta* = la. *dīga*: *dīgst, juta*: *jūt*), atskaitot vienīgi lei. *mīrē* (jauninājums pēc *gīmē*²):

¹ Skat. par tām arī Stanga Verbum 188 skk.

² Lei. *gīmē*: tag. *gēma* (blakus *gimsta*), kā *ginē*; *gēna*, kamēr la. *dzima*: *džem* (blakus *dzinst*), kā *dzina*: *džēn*.

mīršta (blakus la. *mira*: *mīrst*); ar *-ā* vienmēr beidzas pagātnes celms arī tieši aiz *j*, piem., lei. *sējo*, la. *sēja*. Turpretī tiem tagadnes *jo*-celmiem, kam tagadnē *i* seko aiz līdzskaņa vai aiz *au*, palaikam blakus ir pagātnes *e*-celmi, piem., lei. *keñtē*: tag. *keñčia*, *spjovē*: tag. *spjauja*, la. dial. *ciete*: *ciēs*, *splāve*: *spļauj*; kādus četrus izņēmumus no šās rēģulas (piem., *kala*: *kaļ*) latviešu valodā skat. Le. Gr. 680. §. Sarežģītāks ir *ā*- un *ē*-celmu sadalījums blakus tagadnes tīrajiem *o*-celmiem; te leišu valoda dažkārt atšķiras no latviešu valodas (piem., lei. *gīnē*: la. *dzina*) un dažos gadījumos leišu izloksnes nesaskan ir savā starpā, piem., *rišo*: *rišē* „sēja“, skat. Le. Gr. 680. § ar tur minēto literatūru.

390. §. Saknes vokālisms pagātnes celmos (par to arī Stangs Verbum 190 skk.). a) Blakus tagadnes tīrajiem *o*-celmiem ir pagātnes celmi vai nu ar to pašu saknes formu, vai citādu nekā tagadnē. Vienāda saknes forma tagadnē un pagātnē ir, pirmkārt, verbiem ar *e* tieši kāda troksneņa priekšā, atskaitot lei. *bridaū*: tag. *bredū*, kur *e* seko aiz plūdeņa; otrkārt, verbiem ar pirmbaltu *ā*, *ē*, *au* vai *ō*, piem., la. *sāku*, lei. *šoku*: la. *sāku*, lei. *šokau*; lei. *pūolu*, la. *puolu*: lei. *pūol(i)au*, la. *pulu* (ar *u* no inf. *pult* un nāk. *pulšu*, kur *ul* < *uol*); treškārt, pa daļai arī verbiem ar *u* vai *i* saknē, piem., lei. *skutū*, la. *skutu*; lei. *skutaū*, la. *skutu*; lei. *rišū*, la. *risu*: lei. *riš(i)au*, la. *risu*. Latviešiem tā arī tag. un pag. *minu*, *pinu*, *šķinu*, *tinu*, *trinu*, turpretī leišiem tag. *minū*, *pinū*, *skinū*, *trinū*: pag. *mýniau*, *pýniau*, *skýniau*, *trýniau* (= la. dial. *miņu*, *pīņu*, *šķīņu*, *trīņu*), bet *imū*: *ēmiaū*.

Citos gadījumos pagātne saknes zilbē atšķiras no tagadnes. Blakus tagadnes celmiem, kur aiz *e* seko *l*, *r*, *n*, *m* vai tautosilabisks *i*, ir pagātnes formas ar *i* saknē, piem., lei. *delū*, *velkū*, *kertū*, *genū*, *lendū*, *gemū*, *liekū* (< **leikō*): pag. *dilaū*, *vilkaū*, *kirtaū*, *giniaū*, *lindaū*, *gimiaū*, *likaū*, la. *dēlu*, *vēlku*, *cērtu*, *dženu*, *lledu*, *džemu*, *līeku*: pag. *diu*, *vīlku*, *cīrtu*, *dzinu*, *līdu*, *dzimu*, *liku*. Izņēmums — lei. dial. *jemū*, la. *jēmu*: pag. lei. dial. *jēmiaū*, la. *jēmu*, skat. Le. Gr. 682. §. Ar *-ej-* tagadnē un *-ij-* pagātnē ir lei. *vejū* (: la. *viju*): *vijaū*; citos gadījumos blakus tagadnes *-ej-* ir pa-

gātnē *-ej-*, piem., lei. dial. *lejū* (citur: *lieju*): pag. dial. *lējau* (citur: *liejau*), la. *leju* : *lēju*, skat. Le. Gr. 682. §.

b) Blakus tagadnes *sto*-celmiem un *o*-celmiem ar *n*-infiksu ir pagātnes formas ar to pašu vokālismu kā tagadnē, piem., lei. *mirkstū, juntū, prantū*, la. *mirkstu, jūtu, prūotu*: lei. *mirkaū, jutaū, prataū*, la. *mīrku, jutu, pratu*.

Blakus tagadnes *no*-celmiem palaikam ir tādas pagātnes formas, kādas atbilst blakus *no*-celmiem sastopamajiem tagadnes celmiem, piem., lei. *sienū* (blakus dial. *sejū*), la. *sienu* (blakus dial. *seju*): pag. lei. dial. *sējaū*, la. *sēju*; lei. *pjáunu* (blakus *pjáuju*), la. *pļāunu* (blakus *pļāuju*): pag. lei. *pjóviau*, la. *pļāvu* (ē), skat. Le. Gr. 682. § b.

c) Blakus tagadnes *īo*-celmiem ir pagātnes formas vai nu ar to pašu vokālismu kā tagadnē, vai ar pagarinātu patskani. Pagātnē un tagadnē ir vienāds vokālisms, ja tagadnes saknē ir kāds diftongs (atskaitot *au*, ja tieši aiz tā seko *i*), kāds gaŗš patskanis vai īsa patskaņa savienojums ar tautosillabisku plūdeni vai nāseni, piem., lei. *šaukiū*: *šaukiaū, veikiū*: *veikiaū, dróziū*: *dróziau, kenčiū*: *kenčiaū, merkiū*: *merkiaū, urbiū*: *urbiaū, švilpiū*: *švilpiaū*, la. *sāucu*: *sāucu, vēicu*: *vēicu, drāžu*: *drāžu* (ē) *ciešu*: *cietu* (ē) *mērcu*: *mērcu, ūrbju*: *ūrbu* (ē), *svļju*: *svļpu* (ē).

Tagadnes celmiem ar *-auj-* blakus mēdz būt pagātnes celmi ar *-āvē-*, piem., lei. *bliāju*: *blióviau*, la. *bļāju*: *bļāvu* (ē), skat. Le. Gr. 682. § g.

Ja tagadnes *īo*-celmā pirmā zilbe beidzas ar īsu patskani, tad pagātnē — it sevišķi plūdeņu priekšā — šo patskani gandrīz visos šā tipa verbos mēdz pagarināt, piem., lei. *keliū*: *kēliau, veriū*: *vēriau, periū*: *pēriaū, vemiū*: *vēmiau, tremiū* „dzenu“: *trēmiaū, skiriū*: *skýriau, skiliū*: *skýliau, buriū*: *búriau, kuliū*: *kúliau, stumiū*: *stúmiau, kariū*: *kóriau, lekiū*: *lėkiaū, vagiū* „zogu“: *vogiaū, pučiū*: *pūčiaū*, la. *ceļu*: *cėlu* (ē), *veŗu*: *vėŗu* (ē), *peŗu*: *pėŗu* (ē), *vemju*: *vėmu* (ē), *šķīŗu*: *šķīŗu* (ē), *šķīŗu*: *šķīŗu* (ē), *buŗu*: *būŗu* (ē), *kuŗu*: *kūŗu* (ē), *stumju*: *stūmu* (ē), *kaŗu*: *kāŗu* (ē), *ļecu*: *lėcu, puŗu* (Dreseļa gramatikā): *pūtu*, skat. Le. Gr. 682. § d, e un f. Ir šai

ziņā tikai reti izjēmumi, piem., lei. *ariū*: *ariaū* (blakus dial. *óriau*), la. *aru*: *aru* (ā).

391. §. Pagātne verbiem *būt(i)*, *duot(i)*, lei. *eīti* un la. *iet*. a) Blakus pr. *boūt* „būt“ ir be (= sensl. *bě*) jeb *bēi* (< **bēje[t]?*) „bija“, skat. Senpr. 241. §. Vecākajos latviešu tekstos blakus pag. divdabim buewis jeb būwis (skat. Le. Gr. 733. §) atrodam pagātnes celmu *bija-*, kas laikam radies, pārveidojot senāku **bī* (sal. sensl. daudzsk. 1. p. *bimō* „būtam“ un viensk. 2. un 3. p. *bī*), no kam arī lei. dial. *būt(i)* „bija“, skat. Le. Gr. 683. § ar tur minēto literātūru. Lei. *būvo* un la. dial. *buva* var būt viegli saprotams jauninājums.

b) Blakus inf. *dūoti* ir leišiem pagātnes celms *davē-*, kur *dav-* laikam no ide. *dog-*; tai vietā latviešiem un dažās leišu izloksnēs ir *devē-*, kur *-e-* laikam ieviesies no atbilstošā pag. aktīvā divdabja (lei. dial. *dēvēs*, la. *devis*), pēc kam leišu lielākā daļa šo divdabi pag. indikātīva ietekmē ir pārveidojusi par *dāvēs*, skat. Le. Gr. 683. § c ar tur minēto literātūru. Citādi par to domā Stangs Verbum 196. Par pr. dai „deva“ skat. 388. §.

c) Blakus lei. inf. *eīti* ir pag. *ējaū* jeb (dial.) *ejaū*. *ējo*: *eīti* = *āvo* (Milkes grām. 101): *aūti*; *ējo* ir laikam vai nu abstrahēts no *nējo* < *ne-ejo* (sal. *ēsame* „esam“ ar *é* no *nēsame*), vai vecāka *ējo* pārveidojums pēc tādiem paraugiem kā, piem., (dial.) *šlējo* vai *sējo*. — Latviešu pag. celms *gāja-* laikam aizstāj senāku **gā-* (sal. skr. *ága-t* un gr. *ἔφη*), skat. Le. Gr. 683. § b. Lei. dial. *góti* „iet“ varētu būt darināts pēc šā pagātnes celma *gāja-*.

392. §. Pagātnes formas verbiem, kam leišu valodā ir vismaz trīs zilbju infinitīvi ar *-yti*, *-ēti*, *-oti*, *-uoti* vai *-auti*. Kā, piem., blakus inf. lei. *stóti*, *sēti*, la. *stāt*, *sēt* ir pag. celmi lei. *stójo-*, *sējo-*, la. *stāja-*, *sēja-*, tā pēc tādiem paraugiem arī blakus, piem., inf. lei. *lándžioti*, *žinóti*, *giedóti*, *áuklėti*, *tekėti*, *tikėti*, la. *luōžāt*, *zināt*, *dziēdāt*, *aūklēt*, *tecēt*, *ticēt* (: tag. 3. p. lei. *lándžioja*, *žlno*, *gieda*, *áuklēja*, *tēka*, *tiki*, la. *luōža*, *zina*, *dziēd*, *aūklē*, *tēk*, *tic*), varēja rasties pag. celmi lei. *lándžiojo-*, *žinójo-*, *giedójo-*, *áuklējo-*, *tekėjo-*, *tikėjo-*, la. *luōžāja-*,

zināja-, dziedāja-, aūklēja-, tecēja-, ticēja-; un tālāk, piem., pēc lei. *áuklėti* (: tag. *áuklėju*): *áuklėjo-* resp. la. *aūklēt* (: tag. *aūklėju*): *aūklēja-* parauga arī, piem., pag. celms lei. *kriškštyjo-* > *kriškštijo-*, la. *kristīja-* blakus inf. lei. *kriškštyti*, la. *kristīt*.

Latviešiem arī, piem., blakus inf. *sacīt* un tag. *saku* ir pag. *sacīju*. Bet leišiem blakus *sakýti* un *sakaū* ir, šķiet, vecāka pagātnes forma *sakiaū*, kas laikam radusies no **sakijaū*; **saktijaū* blakus *sakýti* kā, piem., pag. *vijaū*: inf. *výti*. Viensk. 2. p. **sakijaļ* izrunā pārvērtās par **sakiaļ* > *sakeļ*, un blakus *sakiaū*, *sakeļ* varēja rasties jauna 3. p. forma *sākē* (senāka **sākio* vietā) pēc *sekiaū*, *sekeļ*: *sēkē* (inf. *sēkti*) parauga utt.; ar to saskan arī atbilstošais pag. akt. divdabja celms *sakius-* < **sakijus*, skat. Le. Gr. 685. § b.

Lei. *ragavaū* „baudīja“ varēja rasties blakus inf. *ragáuti* pēc tādiem paraugiem kā *gavaū*: *gáuti* „dabūt“.

Blakus lei. *melúoti* ir pag. *melavaū*. Var domāt, ka pēc *šlúoti* „slaucīt“: divd. *šlāvēš* parauga arī blakus, piem., *melúoti* radās divd. *melāvēš*, kam savukārt pēc *ragāvēš*: pag. *ragavaū* parauga varēja pierasties pag. ind. *melavaū*, skat. Le. Gr. 644. §. Ir arī vēl vienā latviešu izlokšņu daļā pag. *mēlavu* blakus inf. *mēluôt*; citur tai vietā ir ieradies viegli saprotams jauninājums *mēluoju*.

393. §. Leišu „paražas imperfekts“. Ar piedēkli *-dava-* leiši no infinītīva celma darina laika formu, kas apzīmē kādu pagātnē parastu darbību vai norisi, piem., *dúoti*: *dúodavau* „mēdzu dot“, *sakýti*: *sakýdavaū* „mēdzu sacīt“, *lándžioti*: *lándžiodavau* „mēdzu ložāt“. Loka šās formas kā pagātnes *ā*-celmu formas, piem., 2. p. *dúodavai*, 3. p. *dúodavo* utt. Radušās ir šās formas varbūt tadā kārtā, ka, piem., *šáudē* „šaudīja“, *spjáudē* „splaudīja“, *jódē* „jādīja“, *mindē* „mīdīja“, *stūmdē* „stumdīja“, (: inf. *šáudyti*, *spjáudyti*, *jódyti*, *mindyti*, *stūmdyti*) pārveidojās par *šáudavo* „mēdza šaut“, *spjáudavo*, *jódavo*, *mindavo*, *stūmdavo* pēc tādu formu parauga kā, piem., *rėkavo* „brėkāja“, *šúkavo* „klaigāja“, *úbagavo* „ubagoja“, *tarnāvo* „kalpoja“ u. c. Pēc tam tad varēja, piem., pēc *spjáuti*: *spjáudavo* parauga arī, piem.,

blakus *pjāuti* „pļaut“ rasti *pjāudavo* „mēdza pļaut“ utt. — Par dialektiskajām formām ar *-lavau* (*-davau* vietā) skat. Stanga Verbum 173.

394. §. Leišu pagātnes formu akcents. Ja verbam ar divzīlbu infinitīvu sakne ir akūtēta, tad tā ir uzsvēta visās pagātnes formās (arī aiz kāda priedēkļa), piem., (*uz*)*āugau*, (*nu*)*plēšiau*. Ja tā ir cirkumflektēta vai īsa, tad *ā*-celmiem (arī aiz priedēkļa) viensk. 1. un 2. personā uzsvē galotni, piem., (*at*)*ējaū*, (*at*)*ējaļ*: (*at*)*ējc(me)*, (*ap*)*šilaū*, (*ap*)*šilaļ*: (*ap*)*šilo(me)*, bet *ē*-celmiem tikai tad, ja tie bez priedēkļa, piem., *nešiaū*, *nešeļ*: *nēšē(me)*, *šaukiaū*, *šaukeļ*: *šāūkē(me)*. Ja neakūtētiem *ē*-celmiem ir kāds priedēklis, tad visās formās uzsvērts ir šis priedēklis, piem., *ātnešiau*, *ātnešeļ*, *ātnešē(me)*, *sūšaukiaū*, *sūšaukeļ*, *sūšaukē(me)* utt. Liekas, ka vismaz vienai *ē*-celmu daļai senāk galotne bijusi uzsvēta, sal. pr. *weddē-din* „nesa viņu“ un *ismigē* „iemiga“ un KZ LI 14 sk.

Pagātnes uzvaru vārdiem ar vismaz trīszīlbu infinitīvu lai rāda šādi piemēri: *kósēti*: *kósējau*, *stovēti*: *stovējau*, *ekēti*: *ekējau*; *līndoti* „būt kur ielidis“: *līndojau*, *giedōti*: *giedōjau*; *žinōti*: *žinōjau*; *kriksštīti*: *kriksštījau*, *dalýti* (tag. *dalijū*): *dalijaū*, *darýti* (tag. *daraū*): *dariaū* (3. p. *dārē*), *rōdyti* (tag. *rōdau*): *rōdziau*; *melūoti*: *melavaū* (*melavaļ*: *melāvo*), *prākaituoti* „svīst“: *prākaitavaū*; *keliāuti*: *keliavaū* (*keliavaļ*: *keliāvo*), *rēkauti*: *rēkavaū*; *augīnti*: *auginaū* (*auginaļ*: *augīno*), *dēgīnti*: *dēginaū*, *gyvēnti*: *gyvenaū* (*gyvenaļ*: *gyvēno*). Saliekot šādus vārdus ar kādu priedēkli, akcenta vieta paliek tā pati, piem., *padariaū*: *padārē(me)*.

d) Modi

395. §. Bez indikātīva visiem baltiem ir dažādas imperātīva formas, leišiem un latviešiem kondicionālis un latviešiem dēbitīvs.

α) Dēbitīvs

396. §. Dēbitīvs, kas īsti ir tikai indikātīva paveids, izteic kādu v a j a d z i. Darina to, savienojot *jā-*, kas īsti laikam ir senā

relatīvpronōmena *io-* viensk. ģen. vai ablātivs, ar sekojošu tagadnes 3. personu (bet *jāir* vietā palaikam *jābūt*), pie kam loģiskais subjekts nostājas datīvā, bet objekts — atskaitot 1. un 2. personas vietniekvārdus — nōminātīvā, piem., *man bērni jā māca* (bet: *man tevi jā māca*). Pagātne: *man bija jā māca*; nākotne: *man būs jā māca*.

Vecajos tekstos un vienā otrā izloksnē vēl tagad tāds teikums kā, piem., *man nav jā ēd* nozīmē ne vien „man nav vajadzības ēst“, bet arī „man nav ko ēst“. Beidzamajā nozīmē dažās izloksnēs *jā-* vietā lieto *ju-* (laikam no ak. **juo*): *nav ju ēd*; *duod viņam ju ēd* (= ko ēst)! Skat. Le. Gr. 690. §.

β) Imperātīvs¹

397. §. Senprūšu (tāpat kā slavu) valodā ar imperātīva nozīmi ir lietātas senā optātīva formas, piem., *wedais* jeb *wedeys* „ved!“, idaiti jeb *ideiti* „ēdiet“. Ar formām ar *-ai* < ide. *-oi*-sal. gr. *φείροις*, *φείροιτε*, go. *bairais*, *bairaiþ*, sensl. *beri*, *berēte* u. c. Ka formās ar *-ei-* šis *-ei-* tieši aiz kāda nemīkstināta līdzskaņa var būt ide. *-ei-* turpinājums, ļauj domāt vēlāk minētās lei. un la. formas ar *-ie-*. No *i*-celmiem sastopam formas ar *-i-*, piem., kirdijti „dzirdiet!“ (blakus *kīrdimai* „dzirdam“), mijlis „mīli!“, milijti „mīliet“, sal. lei. dial. *sēdžite* „sēdiet!“ u. c., skat. arī Senpr. 119 skk.

Arī pr. 3. personai sastopam optātīva formas, piem., postānai „lai top“, sal. lei. dial. *būnai* „tegu būna“ Bālcikōņa Liet. k. žod. I 995 un *imai* „lai ima“ Jušk. 524; blakus tām (un biežāk!) ir lietātas formas ar *-sai* vai *-sei* (piem., *bousai* vai *boūsei* „lai ir!“), skat. Senpr. 246. §, un (palaikam paligteikumos) *-lai* (piem., *kai ... perellai* „lai ... nāk“), skat. Senpr. 247. §.

398. §. Leišiem tagad parastās (2. un 1. pers.) imperātīva formas darina no infinitīva celma ar partikulu *-ki*, piem., *eĳk(i)* „eĳ!“ (sal. lat. *ī* „eĳ!“), *eĳkite* (divsk. *eĳkita*) „eita!“, *eĳkime* (divsk.

¹ Skat. par to arī Stanga Verbum 243 skk.

eikiva) „iesim!“; tāpat, piem., blakus inf. *vēsti, āuklēti, ródyti, gāinióti, skaláuti, augīnti* ir imper. *vēsk(i), āuklēk, ródyk, gāiniók, skaláuk, augīnk*, daudzsk. 2. pers. *vēskite* utt.

Pavēlot ko 3. personai, senāk ir bijis iespējams izteikt pavēli ar tagadnes indikātīva 3. personas formu („injunktīva“ nozīmē); to rāda tāds sastindzis izteiciens kā lei. *rāuna tavē giltinē* (sal. la. *parauj viņu Jupis*)! Bet tagad šā indikātīva priekšā mēdz nolikt partikulu *te-* vai *tēgū(l)*; šis *te-* ir identisks ar *te-* „tikai“ (sal. pr. *ter* „tikai“) un ir (vismaz vecajā izrunā) uzsvērts tos pašos gadījumos kā citi priedēkļi (skat. 383. §), piem., *tēperka, tēlekia* (bet: *tevērda, tekeñčia*). Aiz *te-* var sekot vēl partikula *-gu*, un šim *tegu* ir jau kā patstāvīgam vārdam vienmēr savs uzsvars: *tegū* vai *tēgu*, piem., *tēgū peřka!* Šā *tegu* vietā lieto arī *tēgūl*, kas laikam ir analizējams kā *tegu* + partikula *-l(e)*, skat. Senpr. 124. Žemaišiem ir *tegu(l)* vietā *laĩ*, kas laikam ir kursisms. — Tagadnes indikātīvu var aizstāt nākotnes indikātīvs, piem., *tēgu bus* „lai ir!“ — Indikātīvu uzaicinājuma nozīmē sastopam arī daudzsk. 1. personai, piem., *eĩnam* „iesim!“.

Kā prūši, tā arī leiši ir arī optātīva formām piešķīruši imperātīva funkcijas. No tagadnes ā-celmiem ir ļoti parastas ar *te-* saliktas 3. personas formas ar *-ai*, piem., *tesākai* „lai saka!“ Retumis gadās ar to pašu *ai* arī — pieklājīga uzaicinājuma nozīmē — daudzsk. 1. un 2. pers. formas, piem., *sākaime, sākaite!* Un pat viensk. 2. pers. ar (vienmēr neuzsvērtu) *-ai*, piem., *sākai* (blakus indik. *sakaĩ* „tu saki“). Forma *sākai* varbūt ir darināta blakus daudzskaitlim *sākaite* pēc tādiem paraugiem kā, piem., *eĩki: eĩkite!*

No primārajiem verbiem (arī tādiem kā, piem., *guliū: gulēti* un *penū* „baroju“: inf. *penēti*) un no *ina-* un *ena-* celmiem lieto arī ar *te-* saliktas optātīva 3. pers. formas ar *-iē* kā imperātīvus, piem., *tepeniē, tedrbiē* (blakus *tedrba*), *tekentiē, t(e)esiē* „lai ir!“ Izloksnes tai vietā ir arī formas ar *-ỹ*, piem., *tepenỹ, tegulỹ, tedrby, t(e)esy!* Ar šo *-ỹ* sākumā varbūt beidzās *i-* celmu un ate-

matisko celmu formas, sal. 397. § minēto *sēdzīte!* Sporadiski šā *-iē* vai *-y* vietā gadās arī *-ai*, piem., dial. *būnai, imai* 397. §.

Dainās gadās arī daudzsk. 1. personas formas ar *-ie-*, piem., *nunešiema! pašoklema!* u. c. Le. Gr. 692. §.

399. §. Leišu vecajos tekstos un izloksnēs šur tur atrodam ar imperātīva nozīmi arī viensk. 2. personas formas ar *-i*, kas var arī atkrist, piem., *imī* „jem!“ (jeb: „tu jem“), *vedi* > *ved* jeb *ved'z* Le. Gr. 691. §; tur ir minēta arī refleksīva forma *kelie-s* „celies!“ Šās leišu formas laikam ir identiskas ar atbilstošajām tagadnes indikātīva formām, skat. Le. Gr. 596. d un 691. § minēto literātūru. Katrā ziņā par latviešu imperātīva viensk. 2. personas formām nevar būt šaubu, ka tās savā tagadējā veidā ir identiskas ar atbilstošajām tag. indikātīva formām, skat. Le. Gr. 691. §. Izlokšņu lielākajā daļā latviešiem tagad arī daudzsk. 2. personai ir viena un tā pati forma imperātīvam un tag. indikātīvam, skat. Le. Gr. 692. §. Bet Glūka bībeles tulkojumā imperātīvs te beidzas ar *-iet* (o-celmiem) resp. *-ait* (ā-celmiem), indikātīvs — ar *-at* (o-celmiem) resp. *-āt* (ā-celmiem), un dažās Latgales izloksnēs imperātīvs — ar *-it*, indikātīvs — ar *-at*, skat. Le. Gr. 692. §. Formas ar *-iet* resp. *-ait* ir laikam seni optātīvi, tāpat kā lei. dial. *vedziet!* „vediet!“ u. c.

Dauzsk. 1. personai latvieši ar imperātīva nozīmi lieto atbilstošās *nākotnes* indikātīva formas, piem., *iesim!* Tautasdziesmās tā lieto arī tagadnes indikātīvu, piem., *eima, meitas, pieceļam!* u. c. Le. Gr. 693. §.

3. personai lieto ar tag. indikātīva 3. personu identisku formu ar iepriekšēju *lai(d)*, piem., *lai* (*viņš, viņa, viņi* vai *viņas*) *nāk!* Šis *lai(d)* ir īsti verba *laist* imperātīva viensk. 2. personas saīsinājums, skat. Le. Gr. 694. §.

γ) Kondicionālis

400. §. Vecākā paradeigma kondicionālim leišu valodā ir šāda viensk. 1. p. **būtumbiau* (vienīgā šāda tipa forma, kas rakstos sastopama, ir *nusidētumbiau* Ledesmas katechismā 61), 2. p. *bū-*

tumbei, 3. p. *būtū*, divsk. 1. p. *būtumbiva*, 2. p. *būtumbita*, daudzsk. 1. p. *būtumbime*, 2. p. *būtumbite*. Šo formu pirmā daļa (*būtum-*) un 3. p. ir identiska ar supīnu, skat. par to Stanga Verbum 250 sk. Otru daļu vieni uzskata par (vienskaitli pēc pag. indikātīva parauga pārveidotu) senu optātīvu (sal. senpersu *biya* un veclat. *siet* „lai ir“ un *stimus* „lai esam“ un sensl. *bim̄b* „es būtu“), citi — par pagātnes indikātīvu (sal. pr. be, sensl. *bē* un veclei. *būt(i)* „bija“), skat. Le. Gr. 695. § minēto literātūru. Abos gadījumos *-bi-* laikam ir senāka *-bi-* saīsinājums; kam taisnība, nav droši nosakāms.

Tagadējā rakstu valodā viensk. 1. p. palaikam beidzas ar *-čiau* (*būčiau*); tai vietā arī *-čia*, *-čio* vai (austrumu un dienvidu izloksnēs) *-tāu*. 2. p. beidzas arī ar *-tum(ei)*, *-tumi* vai *-tāi*. Divsk. 1. p. — arī ar *-tumiva*, *-tumēva* vai *-tuva*; 2. p. — arī ar *-tumēta* vai *-tuta*. Daudzsk. 1. p. — arī ar *-tumēme*, *-tumim(e)*, *-tume* vai *-tūme*; 2. p. — arī ar *-tumēte*, *-tumit(e)*, *-tutēt* vai *-tūte*, skat. Stanga Verbum 249 skk.

Rakstu valodā kondicionālim ir uzsvērtā tā pati zilbe, kas infinitīvā, piem., *būtū*, *sakūtū*. Bet austrumu izloksnēs uzsvars ir sastopams — palaikam tikai ar vienzilbes infinitīva celmu — arī zilbē, kas seko tieši aiz infinitīva celma, piem., *būtū*; un tādas rietumizlokšņu formas ar metatoniju kā, piem., *būtū* laikam ir radušās, atvelkot vārda akcentu uz iepriekšējo zilbi, skat. Stanga Verbum 254 minēto literātūru.

401. §. Latviešu izloksnēs un vecos tekstos arī ir sastopamas (grūti izskaidrojamas) kondicionāļa formas ar *-b-* vai *-m-*, piem., viensk. 1. p. (augšzemn.) *dūtub(u)* jeb *dūtum(u)*; 2. p. *dūtub*, *datib* jeb *dātum*, *dūtīm*; 3. p. *dūtum*; daudzsk. 1. p. *dūtubem* jeb *dātumem*, 2. p. *dūtubet* jeb *dūtum(et)*, skat. Le. Gr. 696. un 697. §. Izlokšņu lielākajā daļā un rakstu valodā supīna forma noder par kondicionāli abu skaitļu visām personām, bet daudzsk. 1. p. var beigties arī ar *-tum* un daudzsk. 2. p. arī (retumis) ar *-tut* (Nicā — ar *-tām* resp. *-tāt*), skat. Le. Gr. 698. §.

402. §. Ar kondicionāli izsaka vēlējumu, piem., lei. *kad*

tokių žmonių bent dešimtis būtų Lietuvoje! la. *kaūt* (jeb *kad*) *es tuo zinātu!* u. c. Le. Gr. 762. §; nolūku, piem., lei. *ir višta kusus žiūri, kad ką iškastų;* la. *kaut es maza nuomirusi, lai nebūtu māmiņai žēlabu!* atkarību no kāda nosacījuma, piem., lei. *ir jām būtu malonu, kad tu pasveiktum;* la. *ja* (jeb *kad*) *man ļautu, es brauktu jums līdz.* Lieto to arī ar potenciālu nozīmi, piem., lei. *aš vēlyčiaus mīrēs; arīgi mán tai pūltūs?* „vai man tas klātos?“ la. *vai tu man nevarētu izlīdzēt? princese vēl tā kā baidītuos.*

d) Atstāstāmā izteiksme

403. §. Atstāstot to, ko cits kāds teicis, leiši un latvieši indikāтиву aizstāj ar atbilstošā laika divdabi, skat. par to Le. Gr. 766. §. Daži piemēri: lei. *girdėjau, (kad) tēvas ateisīqs; jis mán pasākē, kā sūnūs dārqs* (resp. *dārēs* vai *darydavēs*); la. *kādam tēvam bijuši trīs dēli;* (dial.) *tiē tēvam lūdze, lai vēlus iet pasaulē...;* *viņi tuo neveikli arī līdz jemsuoši; uz reizi laīva raūta, raūta, kamēr ierauta vidū un apgāzta.* Tagadnes un nākotnes divdabju nōmināтиву latviešu vidus dialektā un rakstu valodā tagad aizstāj forma ar *-uot*, piem., *viņš nezīnuot* (resp. *nezīnāsuot*), *kuo darīt*, skat. Le. Gr. 767.—773. §.

e) Pasīvās formas

404. §. Baltu valodām pasīva izteiksme laikam ir radusies tikai jaunākā laikā un citu valodu ietekmē. — Prūšu tekstos pasīvai izteiksmei lieto pagātnes pasīvā divdabja savienojumus ar postāt vai *wīrst*, piem., *dats wīrst* „gegeben wird“; *prawilts postāi* „verraten ward“.

Dižlietuvā tam nolūkam ir lietojams verba *būti* savienojums ar tagadnes (runājot par ko ilgstošu) vai pagātnes (runājot par ko nobeigtu) pasīvo divdabi, piem., *šīta prēkē yrā pardūodama* „šī prece tiek pārdota“; *šīta prēkē būvo pardūodama* „šī prece tika pārdota (pārdošana nebij izbeigta)“; *šīta prēkē (yrā) pardūota* „šī prece ir pārdota“; *šīta prēkē būvo pardūota* „šī prece

(visa) tika resp. bija pārdota“. Arī bez palīgverba: *jis labat mýlimas; teip kalbama „tā runā“ u. c. Mazlietuvā arī ar verbu tāpti: jis taīpa mūšamas; dūrys tāpē uždarytos.*

Latvieši darina pasīvas formas, savienojot pag. pas. divdabi ar verbu *tikt* vai *tapt* (jeb *klūt*), piem., *ka netuopi* (var.: *netieci*) *basa vēsta; tiks tev labi aizmaksāts; pie kalēja netika būs.* Parastākas ir perfekta, plūskvamperfekta un pabeigtās nākotnes formas, kur par palīgverbu lieto *būt*, pie kam 3. p. *ir* var arī izlaist, piem., *tad ir darīts tā; vēl nav ligts; kuoks jau (ir) nuocirsts; nebija ilgi būs pa pilsētu; tev būs līdzēts.*

Loģisko subjektu blakus pasīvam divdabim leiši un latvieši nostata ģenitīvā, piem., lei. *šitas arklýs mano tēvo pirkts* „šis zirgs ir mana tēva pirkts“.

f) Refleksīvas formas

405. §. Kā slaviem, tā arī baltiem senāko mediālo formu vietā ir radušās refleksīvas formas.

Prūšu tekstos refleksīvie vietniekvārdi sien, -sin vai -si (skat. 302. §) pa lielākajai daļai ir beigās pievienoti (arī saliktam) verbam, piem., maitātunsin „sich nāhren“, audasseisin „lai notiek“, *audast* sien „notiek“, dātunsi „sich... geben“. Bet atrodam tur vēl šos vietniekvārdus retumis arī nesavienotus ar verbu un nostātītus teikuma otrā vietā: turri sien titet *audāt* „soll also geschehen“, sal. veclei. *visie-si tur išpažinti*, la. (tautasdziesmā) *iz-sa gauži raudājuos* Le. Gr. 704. §, veckr. *можешу ся с нимъ бороту* u. c. Vondrāka Vergl. slav. Gr. II² 569.

406. §. Leišiem un latviešiem ir tagad (tāpat kā krieviem) refleksīvais vietniekvārds *-si* (skat. 301. §) saaudzis ar verbu vienā vārdā. Nesaliktiem verbiem tas ir pievienots beigās, pie kam verba galotne šā *-si* priekšā paliek nesaīsināta, piem., lei. *keliūos(i)* blakus *keliū* un la. *ceļuos* blakus *ceļu*. Latvieši ir refleksīva verba galotni dažos gadījumos analogiski jauninājuši; tā *a-* un *ē-*celmu viensk. 1. personā (piem., *rāduōs*: lei. *rōdausi*, *vīlkuōs*: lei. *vīlkaūsi*, *līecuōs*: lei. *lenkiaūsi*) un 2. personā (piem.,

rādiēs: dial. *rādais* = lei. *ródaisi*, *vilkiēs*: lei. *vilkāisi*, *cēliēs*: lei. *kēleisi*), nākotnes 3. personā (piem., *cēlsiēs*: dial. *cēlsis* = lei. *kelsis*) un kondicionālī (piem., *čēltuōs*: lei. *kēltūsi*), skat. Le. Gr. 704.—709. §.

Saliktos verbos refleksīvajam *-si* pa vecam — un tā vēl tagad leišu rakstu valodā, latviešu izloksnēs un vienā otrā latviešu rakstu valodas archaismā — vieta ir starp priedēkli un verbu, piem., lei. *apsivēlku*, la. augšzemn. *atsistuoj*, la. *iz-s-ākt*, *sa-s-tapt* u. c., skat. Le. Gr. 710. §. Bet latviešu rakstu valodā (un vidus dialektā) tagad arī saliktiem verbiem refleksīvo *-s(i)* nostata verba beigās, piem., *apvēlkuōs*; tā dažkārt arī leišu izloksnēs, piem., *suprañtasi*. Latviešu (kursiskajās un augšzemnieku) un dažkārt arī leišu izloksnēs saliktiem verbiem refleksīvais vietniekvārds ir ne vien vidū iesprausts, bet reizē arī beigās pievienots, piem., veclei. *pa-si-liksi-s* la. augšzemn. *apsivatkas* Le. Gr. 710. §.

Latviešiem tagad senā *-si-* vietā palaiķam ir *-s-*, *-sa-* vai *-za-*, skat. Le. Gr. 711. §.

g) Verbum infinitum

α) Infinītīvs

407. §. Prūšu tekstos gadās infinītīvi ar *-t*, *-twei* vai (retāk) *-tun* > *-ton*, piem., *dāt*, *dātwei* vai *daton* (refl. *datun-si*). *-t* laikam < *-ti* = lei. *-t(i)* blakus refl. *-ti-s* un la. *-t* blakus refl. (dial.) *-ti-s*; formas ar *-t(i)* ir laikam *t*-celmu viensk. dat. vai lok. Blakus formām ar *-t(i)* leišu un latviešu valodā ir arī formas ar *-tie* > *-ti*: lei. dial. *-tie* un *-t(i)* blakus refl. *-tie-s* un la. *-t(i)* blakus refl. *-tiē-s*; *-tie* ar cirkumflektētu *ie* ir laikam *ti-* vai *t*-celmu viensk. dat. izskaņa, sal. av. *mrūtē* „zu sagen“, bet *-tie* ar akūtētu *ie* (< ide. *ei*) laikam ir *ti*-celmu viensk. lok. izskaņa, sal. kr. *hecmú* u. c.

Prūšu formas ar *-twei* laikam ir *tu*-celmu viensk. dat., un šo pašu *tu*-celmu viensk. ak. ir formas ar *-tun*, tāpat kā sanskrita inf. ar *-tum* un leišu, latviešu, slavu un latiņu supīns, skat. 408. §.

Infinitīva saknes zilbe vismaz daudzos gadījumos ir zudumpakāpē, piem., la. *dzim̃t*, lei. *gim̃ti* (blakus tagadnes celmam lei. *gema-*, la. *dzema-*); uz inf. **gimt* norāda arī pr. ak. *gimsenin* „dzimšanu“.

β) Supīns

408. §. No infinitīva celma atvasina supīnu, kas leišiem beidzas ar *-tū*, latviešiem ar *-tu*, slaviem ar *-tō* un latīņu valodā ar *-tum* un atbilst prūšu infinitīvam ar *-tun* un sanskrita infinitīvam ar *-tum*. Refleksīvā forma leišiem beidzas ar *-tūs*, latviešiem (ar analogisku jauninājumu) — ar *-uōs*.

Supīnu lieto kā papildinājumu dažādiem kustības vārdiem, pie kam tā objekts ir ģenitīvā, piem., lei. *eikim rugitū pjautū!* la. *iesim rudzu pļautu!* Tagad supīns ir sastopams vairs tikai Lietuvas un Latvijas austrumu daļā.

γ) Divdabji

αα) Tagadnes pastvais divdabjs

409. §. Šo divdabi balti un slavi darina, pievienojot piedēkli *-mo-* tagadnes celmam (atskaitot atematiskos celmus, kas šā *-mo-* priekšā dabū patskani *o > a* resp. *i*), piem., lei. *vēda-ma-s*, la. *vēdams*, sensl. *vedomō*; lei. *bāriamas*, la. *bařams*, sensl. *bořemō*; lei. *vajojamas*, la. *vajājams*; lei. *dāromas*, la. *darāms*; lei. *mýlimas*, la. dial. *mīlīms*, sensl. *ljubimō*; lei. *ēšamas*, la. **ęšams*; lei. *ēřamas*, la. *ejams*; la. *dziēdīms*, *raūdīms*.

Loka tos kā adjektīvus, un ir tiem arī noteiktās formas, piem., lei. *rāšomasis*, siev. dz. *rāšomoji*, la. *rakstāmais*, siev. dz. *rakstāmā*.

Uzsver leiši nenoteikto formu vīr. un nek. dz. viensk. nōminātīvā to zilbi, kas ir uzsvērtā atbilstošā tag. indik. daudzsk. 1. personā, piem., *gyvēname*: *gyvēnama(s)*, *nēšame*: *nēšama(s)*, *nūnešame*: *nūnešama(s)*, *apveřkiame*: *apveřkiama(s)*.

Nemainīga ir akcenta vieta (arī noteiktajās formās) tiem divdabjiem, kam pamatā ir kāds *ā-*, *ena-*, *ina-*, *oja-*, *uoja-*, *ēja-*, *auja-* vai *ija-* celms, piem., *dalījamas*, *dalījamasis*, siev. dz. *dalījama*, *dalījamóji*; rakstu valodā — nenoteiktajā formā arī tiem divdabjiem, kas atvasināti no kāda *o-* vai *i-* celma ar akūtētu sakni, piem., *trāukiamas*, *mýlimas*, siev. dz. *trāukiamo*, *mýlima*, bet noteiktā forma: *traukiamās*, *mylimās*, siev. dz. *traukiamóji*, *mylimóji*.

Divdabjus, kas atvasināti no *o-* vai *i-* celmiem ar īsu vai cirkumflektētu saknes zilbi, nenoteiktajā formā loka akcenta ziņā palaikam kā adj. *gývas* 271. §, piem., *peřkamas*, daudzsk. nōm. *perkamł*, siev. dz. viensk. nōm. *perkamà*, not. forma (vīr. dz.) *perkamās*, siev. dz. *perkamóji*.

Gadās arī refleksīvas formas: la. *mazgājamās vietā*; (augšzemn.) *ar tū nav īsataižams*; lei. (ir jō kartais) *juokiamasi*.

Prūšu tekstos sastopam tikai vienu tag. pas. divdabi: (stāvīdas madlas ast...) poklausīmanas; ja *-mana-* te nav jālabo par *-mna-* (sal. pr. *enimumne* „angenehm“, kur *u* laikam ir jālabo par *a*, un av. divdabjus ar *-mna-*), tad tas atgādina gr. *-μενο-* un skr. *-māna-*, skat. arī Senpr. 253. §.

Šos divdabjus darina arī no intransitīviem verbiem, piem., lei. *nēdegamas*, *ēsam*, la. *pietiekams*, *nākams*.

αβ) Nākotnes pasīvais divdabis

410. §. Ar to pašu piedēkli *-mo-* leišiem un latviešiem darināts — arī no intransitīviem verbiem — arī nākotnes pasīvais divdabis, piem., lei. *būsimas* (*žēntas*) „nākamais (znots)“, (*jō*) *vesimā* (*mergēlē*) „(jaunava,) ko (viņš) precēs“, *dīrbsimas* (*dārbas*) „(darbs,) ko darīs“. Šo divdabi leiši vairs tikai retumis lieto, un latviešiem no tā ir atlikušās tikai nelokāmās formas ar *-m* (un arī tās tikai dažās izloksnēs), ko lieto atstāstāmajā izteiksmē, piem., *nāksim* „nāksot“ Dzirciemā u. c., *būšam* „būšot“ u. c. Stendera gram. 191, skat. Le. Gr. 731. §.

αγ) *Pagātnes pastvais divdabis*

411. §. To balti — tāpat kā (vismaz pa daļai) slavi, ārieši, romieši u. c. — darina (arī no intransitīviem verbiem) no infinitīvcelma (senāk no saknes formas ar zudumpakāpi, skat. Le. Gr. 737. §), piem., pr. *crixtits* (= lei. *kriksštytas*), *laikūts* „turēts“, *mukints* (= lei. *moklntas*), (siev. dz.) *imtā* (= lei. *imtā*), (nek. dz.) *maysotan* „gemengt“, vīr. dz. daudzsk. nōm. *entensltei* „ietverti“, lei. *iņtas*, *matýtas*, siev. dz. *imtā*, *matýta*, nek. dz. *iņta*, *matýta*, not. formas: *imtāsis*, *matýtasis*, siev. dz. *imtóji*, *matýtoji*; la. *duōts*, not. f. *duōtais* u. c. No intransitīviem verbiem: lei. *gimtóji* (*dienā*), *bútas* (*dáiktas*) u. c., la. *dzimta* (*diena*), *aūgtajā* (*vietinā*), (*nūo*) *bātu* (*dīenu*) u. c. Le. Gr. 813. §, sal. skr. *yad bhūtām* „kas (nek. dz.) bijis“ u. c.

Gadās arī refleksiīvas formas, piem., la. (augšzemn.) *pa-zajimts* „apsolīts“, lei. (*jū saviņ*) *rūpintasi*.

Šos divdabjus no verbiem, kam divzīlbu infinitīvā saknes zilbe ir cirkumflektēta vai īsa, akcenta ziņā loka kā *māžas* 271. §, piem., *nēštas*, instr. *neštū*; ja tiem priekšā kāds piedēklis (atskaitot *pér*, kas vienmēr uzsvērts), tad — kā *gývas* 271. §, piem., *nūneštas* (siev. dz. *nuneštā*), instr. *nūneštu* (daudzsk. *nuneštais*).

Ja infinitīvā uzsvērtā zilbe ir akūtēta, tad atbilstošajam divdabim akcenta vieta ir nemainīga (tai pašā zilbē kā infinitīvā); nemainīga akcenta vieta ir arī divdabjiem no tiem verbiem, kam infinitīvā arī bez piedēkļa ir jau vismaz trīs zilbes, piem., *gañdintas* „baidīts“ (siev. dz. *gañdinta*).

Uzsvara vietu noteiktām formām lai rāda šādi piemēri: (*ati*)*duotāsis*: *matýtasis*, *gañdintasis*.

αδ) *Tagātnes aktīvais divdabis ar -dam(a)-s*

412. §. No infinitīvcelma leiši un latvieši atvasina arī tag. akt. divdabi ar *-dam(a)-s*, ko lieto (ne kā atribūtu, bet) kā adverbu blakus kādam „verbum finitum“ (un latvieši — arī kā predikātu, piem., „*kur iedams?*“). Leišu valodā šo divdabju vīr. dz. viensk. nōminātīvā un siev. dz. daudzsk. nōminātīvā vienmēr uzsvērtā tā

pati zilbe, kas atbilstošajā infinitīvā, piem., *būti: būdamas, būdamos; matyti: matydamas, matydamos*. Vīr. dz. daudzsk. nōminātīvā un siev. dz. viensk. nōminātīvā uzsvērtā ir galotne, ja atbilstošajā infinitīvā saknes zilbe ir cirkumflektēta vai isa un pie tam uzsvērtā (piem., *dēgti: degdami, degdamā; vilkti: vilkdami, vilkdamā*); pārējiem verbiem galotne tur ir neuzsvērtā (piem., *būti: būdami, būdama*).

Bez nōminātīva sastop (retumis) arī datīvu un akuzātīvu šim divdabim, piem., lei. *ankstī rýta kēldamai, bálta búrna praūsdamai stóv bernýtis prie šaliēs*; la. *vilniņu vęrpdamai miedzīņš nāca; dziedādamu tautas veda vaiņadzīņa vļejiņu* u. c. Le. Gr. 800. §.

Ir arī refleksīvās formas: vīr. dz. viensk. nōm. (jauninājums) lei. *kāudamasis* (ar divkāršu *-si*), la. *kaūdamiēs* (ar *-iēs* no daudzskaitļa un tādām formām kā *kaūjuotiēs*), daudzsk. nōm. lei. *kāudamies(i)*, la. *kaūdamiēs*, siev. dz. viensk. nōm. lei. dial. *kāudamosi* (rakstu valodā jauninājums *kāudamasi*), la. *kaūdamās*, daudzsk. nōm. lei. *kāudamosi*, la. *kaūdamās*. Dažās izloksnēs lieto vienu formu abiem skaitļiem un dzimtēm: lei. *kāudamos*, la. *kaūdamiēs*.

Šis divdabis sākumā laikam ir darināts ar piedēkli *-mo-* no tagadnes *-d(h)o-*celmiem. Tā, piem., lei. *pūdamas* un la. *pūdams* īsti laikam ir tag. „pasīvais“ divdabis no baltu verba **pudō* = gr. *πύδω* „pūdēju“, no kam *πυδόμενος* „pūstošs, pūdams“.

αε) Tagadnes aktīvais divdabis ar *-nt-*

413. §. Šo divdabi atvasina no tagadnes celma, pie kam *o-*celmu beigās baltiem — tāpat kā slaļiem, ģermāņiem un grieķiem — ir ide. *o-*skaņas reflekss. No ide. *-o-nt-* un (*a-*celmu) *-a-nt-* radās pirmbaltu *-ant-* (> la. *-uot-*); no *i-*celmiem bija formas ar *-i-nt-* (> la. *-it-*). Blakus vīr. un nek. dz. celmam ar *-nt-* ir — tāpat kā radu valodās — siev. dz. celms ar *-ntija-*: (viensk. nōminātīvā) *-nti-*. Fēmininā *-ntija* ietekmē balti un slavi (kā arī rietumģermāņi) ir maskulīno (un neutrālo) *-nt-* locījumu lielākajā

daļā pārveidojuši par *-ntjo-* refleksu; tagadējā latviešu rakstu valodā šim divdabim kā atribūtam visus locījumus darina no celma *-ntjo-* resp. *-ntiā-*, un no līdzskaņcelma formām tur vairs lieto tikai seno viensk. datīvu (kā „ģerundiju“ un atstāstāmajā izteiksmē).

414. §. Atsevišķo locījumu formas. Viensk. nōm. (vīr. dz.) pr. *stīdāns*, lei. *vedāšs*, *dārqs*, *turīšs*, la. dial. *veđus*, *darus*, *zinis*; jauninājumi: pr. skellānts „schuldig“, lei. dial. *vēdantis*, *tūrintis* u. c., la. *veŗduots*, *zintis* u. c. Le. Gr. 723. § un la. *veŗduoššs* u. c.; (nek. dz.) lei. *vedā* (sal. gr. φέρων u. c.), *dārā*, *turī*, la. dial. *ęsu*, (piem., teikumā *pie viņa nekā neęsu darīt*); (siev. dz.) lei. *vēdanti* (sal. skr. *bhavanti*), *dāranti*, *tūrinti*, la. dial. *veŗduoti*, *daruoti* u. c.; jauninājums: la. *tękuoša*.

Viensk. ģen. (vīr. dz.) lei. *vēdančio* (= sensl. *vedqšta*), la. *veŗduoša*; (siev. dz.) lei. *vēdančios*, la. *veŗduošas* (sal. gr. φερούσης u. c.).

Viensk. dat. (ar „ģerundija“ nozīmi) pr. giwāntei „dzīvojojot“, *stānintei* jeb (klūda?) *stāninti* „stāvot“, lei. *vēdant(i)*, refl. *vēdantis* jeb dial. *vēdanties*, la. *veŗduot* jeb dial. *veŗduoti*, refl. *veŗduoties* (sal. gr. φέροντι, lat. *ferenti*, skr. *bharatē*); (dzīvā locījuma formas) lei. *vēdančiam*, *vēdančiai*, la. *veŗduošam*, *veŗduošai*.

Viensk. ak. (vīr. dz.) pr. *nidruwintin* „neticīgu“, lei. *vēdanti*, la. (vecajos tekstos) *veŗduoti* (sal. gr. φέροντα u. c.) jeb (tagad) *veŗduošu* (sal. sensl. *vedqštē*); (siev. dz.) lei. *vēdančią*, la. *veŗduošu* (sal. sensl. *vedqštę*).

Viensk. instr. lei. *vēdančiu*, *vēdančia*; la. *veŗduošu*.

Viensk. lok. lei. *vēdančiamē*, *vēdančiojē*; la. *veŗduoša*.

Daudzsk. nōm. (vīr. dz.) (jauninājumi) pr. skellāntei, lei. dial. *vedanti* Le. Gr. 723. § jeb *vēdantys*, la. *veŗduoši*, dial. *liekuęties* (refl.), *liekuęts*; leišu rakstu valodā nek. dz. viensk. nōm. aizstāj vīr. dz. (dažās izloksnēs — arī siev. dz.) daudzsk. nōminātīvu; siev. dz. lei. *vēdančios*, la. *veŗduošas*.

Daudzsk. ģen. lei. *vēdančīū*, la. *veŗduošu* (sal. sensl. *vedqštē*).

Daudzsk. dat. lei. *vēdantiem(u)s, vēdančiom(u)s*, la. *vērduošiem, vērduošām* (sal. sensl. siev. dz. *vedoštām*).

Daudzsk. ak. (vīr. dz.) pr. -seggēntins „darošus“ (sal. gr. φέροντας, lat. *ferentēs* u. c.), lei. *vēdančius* (jauninājums), la. *vērduošus*; (siev. dz.) lei. *vēdančias*, la. *vērduošas*.

Daudzsk. instr. lei. *vēdančiais* (jauninājums), *vēdančiomis* (sal. sensl. *vedoštami*); la. *vērduošiem, vērduošām*.

Daudzsk. lok. (jauninājumi) lei. *vēdančiuosē, vēdančiosē*; la. *vērduošuōs, vērduošās*.

Divsk. nōm. un ak. (vīr. dz.) lei. *vēdančiu* (sal. sensl. *vedošta*), (siev. dz.) *vedanti* (Milkes gram. 139).

Divsk. dat. un instr. lei. *vedantiem, vedančiom*.

415. §. Leišu akcents. Divdabjiem, kam blakus ir nesalikti infinitīvi ar vismaz trim zilbēm (izņemot verbus, kas infinitīvā beidzas ar *-inti, -ēnti* vai *-ēti*, ja blakus infinitīvam ar *-ēti* ir tagadnes celms ar *-o* vai *-i*), ir visos locījumos uzsvars tai zilbē, ko uzsvēr atbilstošās tagadnes 3. personā, piem., *(pa)rōdyti: (pa)rōdo: (pa)rōdās, važiūoti: važiūoja: važiūojās, keliāuti: keliājuja: keliājujās, ekēti: ekēja: ekējās, dēginti: dēgina: dēginās*. Tā pati akcenta vieta ir mantota divdabjiem, kas darināti no kāda *sto*-celma, *o*-celma ar iespraustu nāseni vai (divzilbju) *īo*-celma ar etimoloģiski gaŗu saknes zilbi, piem., *tīŗpstās, (pa)tiņķās, šaūkīās, veŗkīās*, skat. KZ LI 1 skk. un Būgas vārdnīcu XXXIV skk. Tur ir arī rādīts, ka divdabji no (divzilbju) *īo*-celmiem ar īsu saknes zilbi un no tīŗajiem *o*-celmiem palaikam ir oksitoni, piem., *(uŗ)degās, deganti*, siev. dz. ģen. *degančios*; turpretī *i*-celmu divdabjiem akcents tagad ir svārstīgs, piem., *galīs* un *gālīs, turīs* un *tūrīs*.

Šie divdabji nebija visur paglābušies, un, atdzīvinot un ievieŗot tos tagadējā rakstu valodā, tagad māca uzsvērt tikai galotnes *-ās, -a, -īs, -ī* un pie tam visos divdabjos, kas darināti no (divzilbju) *(ī)o*- vai *i*-celma vai no verba, kas infinitīvā beidzas ar *-inti* vai *-ēnti*, skat. Zenna Lit. Sprachl. 206 sk.; pārējos locījumos esot jāuzsvēr saknes zilbe.

416. §. Refleksīvās un noteiktās formas. No vecajām refleksīvformām latvieši ir paglābuši „ģerundiju“ (piem., *ceļotlēs*) un izloksnēs arī — vīr. dz. viensk. nōm., piem., *mācuos* „discens“; leiši — vīr. dz. viensk. nōm. *sukā[s]i* Kuršaiša gram. 1149. § jeb *sukā[s]is[i]*, daudzsk. nōm. *sukāsi*, siev. dz. viensk. nōm. *sukantys* Jauņa gramatikā jeb (kā jauninājumu) *sūkantis*, daudzsk. nōm. *sūkančios[s]i* un „ģerundiju“, piem., *sūkantife[s]*.

Noteiktās formas: vīr. dz. viensk. nōm. lei. *sukāsis*, *sukantys(is)* jeb *sūkantis*, la. *vērduošais*, ģen. lei. *sūkančiojo*, dat. *sūkančiam*, ak. *sūkantijj*, instr. *sūkančiuoju*, lok. *sūkančiamje*, daudzsk. nōm. *sūkantieji* (la. *vērduošie*) jeb *sūkantys*, ģen. *sūkančiujū* utt.; siev. dz. viensk. nōm. lei. *sukantýji* jeb *sūkančioji* (la. *vērduoša*), ģen. *sūkančiosios* utt.

417. §. Atematisko verbu divdabji. Prūšu tekstos sastopam vīr. dz. viensk. nōm. emprijki-sins „gegenwärtig“ un dat. *emprijki-sentismu*, skat. Senpr. 126 sk. — Leišu vecajos rakstos blakus verbam *esm* ir siev. dz. noteiktais viensk. nōm. *santýji*, vīr. dz. viensk. ak. *santj* u. c. Būgas vārdnīcā XXXV u. c. (senā **sāš* vietā tagad ir vīr. dz. viensk. nōm. *ēšas*: la. *ēsuōšs*, ģer. *ēsuōt*); blakus verbam *eiti* ir leišu vecajos rakstos, piem., vīr. dz. viensk. ak. *entj* (tagadējā valodā vīr. dz. viensk. nōm. ir *eīnās* jeb *ējas* = la. *ejus* Le. Gr. 727. §).

αζ) Nākotnes aktīvais divdabis

418. §. Šo divdabi atvasina ar to pašu *-nt-* no nākotnes celma, kas beidzas ar *-sjo-*, piem., lei. *būsiąs*, la. dial. *būšus* (sal. av. daudzsk. ģen. *būšyantam*); lei. *dūosiąs*, la. dial. *duošus* (= skr. *dasyān*), siev. dz. lei. *dūosianti*, la. dial. *duošuoti* (= skr. *dasyantī*); lei. *darýsiąs*, la. dial. *darišus* u. c. Le. Gr. 728. §. Loka šo divdabi tāpat kā tagadnes aktīvo divdabi ar *-nt-*; latviešu rakstu valodā no tā ir paglābusies tikai forma ar *-šuo-*, ko lieto atstāstāmajā izteiksmē. Leišiem te visnotaļ uzsvērtā tā pati zilbe, kas nākotnes indikātīvā.

αη) Pagātnes aktīvais divdabis

419. §. Šis baltu un slavu divdabis senāk ir darināts no perfekta celma, bet tagad tam trūkst perfekta reduplikācijas, un vismaz dažos gadījumos tas laikam jau indoeiropiešu pirmvalodā ir bijis nereduplicēts. Saknes vokālisms tam leišu un latviešu valodā tagad vienmēr tas pats, kas atbilstošā verba pagātnes indikāтивam.

420. §. Vīr. dz. viensk. nōm. beidzas leišiem ar *-eš*, latviešiem — ar *-is*. Iegaumējot skr. *vidvāš* „zinošs“ u. c., laikam ir jādomā, ka, piem., formā **ēdens* (> lei. *ēdeš* un la. *ēdis*) aiz *d* ir zudis *u*, kā arī prūšu divdabi *īduns* un sensl. formā *jadz*. Seno *u* laikam vēl rāda lei. dial. *dēveš* = la. *devis*, kas laikam radies, pagātnes celma *davē-* ietekmē pārveidojot pirmatnējo **de-d-uens* (= skr. *dadvāš*); varbūt — arī vecla. *hūewis* jeb *būwis* (: skr. *babhūvāš*), skat. Le. Gr. 733. §. Aiz tieši iepriekšēja *p* vai *b* *u*-skaņai bija jāzūd. Varēja tad, piem., pēc **lip[v]ens*: *lipus-* vai *glāb[v]ens*: *glābus-* parauga arī, piem., **augvens*, **metvens*, **kasvens*, **mirvens*, **līvens* (sal. pr. attskiwuns „augšām cēlies“) blakus *augus-*, *metus-*, *kasus-*, *mirus-*, *lijus-* pārveidoties par **augens*, **metens*, **kasens*, **mirens*, **lijens*; un kā, piem., blakus pagātnes celmam *puvā-* bija divdabis **puvens*, tā pēc tā parauga arī, piem., blakus pagātnes celmiem *stāja-*, *melavā-*, (lei.) *skaitz-*, (la.) *skaittja-* radās divdabji **stajens* (senāka **stāvens* vietā; sal. pr. postāuns „geworden“), **melavens*, (lei.) **skaitens*, (la.) **skaittjens*.

Prūšu formas ar *-uns* ir savu *u* laikam dabūjušas no pārējiem locījumiem, kur bija piedēklis *-us-*, skat. Apr. Gr. 196. Iegaumējot av. formas ar *-vā* (no senāka **-vās*) un skr. formas ar *-vāš*, var domāt, ka pirmatnējā izskaņa bija *-vēs*, kur no citu laiku aktīvajiem divdabjiem ar *-nt-* indiešiem un baltiem vēlāk ieviesās *-n-*.

Blakus *-ves* ir bijis *-ves*, no kam skr. *-vas* (vēdās) šā divdabja vīr. dz. viensk. vokāтивā. Un blakus *-ves* ir zudumpakāpē *-us-*, ko baltu (un slavu) valodās atrodam visos pārējos locījumos. Vīr. un nek. dzimtei celms beidzās ar *-us*, siev. dzimtei — ar *-usja* (viensk. nōmināтивā — ar *-ust*); siev. dz. formu ietekmē

vēlāk arī vīr. un nek. dz. formām radās celma forma ar *-usja-* (tā arī slavu valodās; sal. arī go. *bērusjōs* „vecāki“).

421. §. Atsevišķo locījumu formas. Viensk. nōm. vīr. dz. lei. *līķes*, la. *licis*; pr. *Iduns* (sal. skr. *vidvāqs*); nek. dz. lei. *līķē* (jauninājums, kas radies blakus maskulīnajam *līķes* pēc tādiem paraugiem kā, piem., tag. divd. (vīr. dz.) *līķas, tūrīs*: (nek. dz.) *līķa, tūrī*); siev. dz. lei. *līkusi*, la. *likusi* (sal. skr. *viduši* un sensl. *vedōši*).

Viensk. ģen. vīr. dz. lei. *līkusio*, la. *likuša* (sal. sensl. *vedōša*); siev. dz. lei. *līkusios*, la. *likušas* (sal. skr. *vidušyah* un gr. *ιδούαζ*).

Viensk. dat. vīr. dz. lei. *līkusiam(ui)*, la. *likušam* (senā līdzskaņcelma datīvu leiši vēl lieto — arī siev. dzimtei — kā pagātnes „ģerundiju“, piem., *jis veŗkia kaŗp mōtinai mŗrus* „viņš raud, it kā māte būtu mŗrusi“; par šā ģerundija atliekām latviešu valodā skat. Le. Gr. 736. §); siev. dz. lei. *līkusiai*, la. dial. *likuši* (rakstu valodā jauninājums *likušai*; sal. sensl. *vedōši*, skr. *vidušyai* un gr. *ιδούαζ*).

Viensk. ak. vīr. dz. pr. -gimmusin, lei. *līkusi* (sal. sensl. *vedōšb*), la. (jauninājums) *likušu*; siev. dz. lei. *līkusia*, la. *likušu* (sal. sensl. *vedōšq*).

Viensk. instr. vīr. dz. lei. *līkusu*, la. *likušu*; siev. dz. lei. *līkusia*, la. *likušu* (sal. sensl. *vedōšq*).

Viensk. lok. vīr. dz. lei. *līkusiamē*, la. *likušā*; siev. dz. lei. *līkusioje*, la. *likušā*.

Daudzsk. nōm. vīr. dz. pr. immusis, lei. dial. *līkusys* (jauninājums pēc *i*-celmu parauga; lei. rakstu valodā tai vietā *līķē* — nek. dz. viensk. nōm.; skat. arī Le. Gr. 734. § b); siev. dz. lei. *līkusios*, la. *likušas*.

Daudzsk. ģen. vīr. un siev. dz. lei. *līkusių*, la. *likušu* (sal. sensl. *vedōšb*).

Daudzsk. dat. vīr. dz. lei. *līkusiēm(u)s*; la. *likušiem(s)*; siev. dz. lei. *līkusiom[us]*, la. *likušām(s)* (sal. sensl. *vedōšamō*).

Daudzsk. ak. vīr. dz. pr. aulaušins „mŗrusus“ (sal. skr.

vidušaļ), lei. *likusius*, la. *likušus*; siev. dz. lei. *likusias*, la. *likušas*.

Daudzsk. instr. vīr. dz. lei. *likusiais*, la. dial. *likušis* (rakstu valodā: *likušiem*); siev. dz. lei. *likusiomis*, la. *likušām* (sal. sensl. *vedēšami*).

Daudzsk. lok. vīr. dz. lei. *likusiuose*, la. *likušuôs*; siev. dz. lei. *likusiose*, la. *likušas*.

Divsk. nōm. un ak. lei. *likusiu* (vīr. dz.; sal. sensl. *vedēša*), *likusi* (siev. dz.).

Divsk. dat. un instr. lei. *likusiem* (vīr. dz.), *likusiom* (siev. dz.).

Tiem divdabjiem, kam blakus ir tagadnes *ā*-celmi, pagātnes *ē*-celmi un inf. ar *-yti*, leišu valodā ir *-us-* priekšā *-i-* (< *-i-*), piem. (no *skaitīti*), *skaitēš*, ģen. *skaičiusio*, siev. dz. nōm. *skaičiusi*.

Pag. akt. divdabjiem ir leišu valodā nemainīgs akcents tai zilbē, kas ir uzsvēta atbilstošā (nesaliktā) verba pagātnes 3. personā, piem., *nūmetē: mētē: numētēš; melāvo: melāvēš; krikštījo: krikštijēš*.

422. §. Refleksīvās formas: viensk. nōm. vīr. dz. lei. *līķes[s]i(s)*, la. *licies*; siev. dz. lei. *līķusys* Le. Gr. 735. § jeb *līķusis*, la. (jauninājums) *likusiēš*. Citos locījumos leišiem refleksīvā neatšķiras no aktīvās formas, piem., *su juokiančiais juokis!* „ar smejošiem smejiem!“ Ryg. Jono Liet. k. gram.² 66. §. Latviešiem ir arī daži citi locījumi ar refleksīvo galotni, piem., ak. *likušuôs*, daudzsk. nōm. *likušiēš*, *likušâs* u. c. Le. Gr. 735. §.

Noteiktās formas: viensk. nōm. vīr. dz. lei. *līķusēsis* Le. Gr. 735. § jeb *līķus(ys)is*, la. *likušais* (var būt arī ar refleksīvu noteikto nozīmi, skat. Le. Gr. I. c.); siev. dz. lei. *līķusioji*, la. *līķusī* jeb *likuša*.

Viensk. ģen. lei. *līķusiojo*, (siev. dz.) *līķusiosios*, la. *likuša*. *likušas* utt.

Daudzsk. nōm. lei. *līķusieji*, (siev. dz.) *līķusiosios*, la. *likušie*, *likušas* utt.

11. Adverbi

a) Adverbi no locījumiem

α) Substantīvu locījumi

423. §. Viensk. nōm. Lei. *tiesà* (sal. kr. *npawda* tp.), piem., teikumā *aš tai tiesà žinaū, alè nesakaū*, ko Kuršaitis gram. 1422. § tulko „ich weiss es zwar, ich sage es aber nicht“; la. *pūlks* jeb *pūlka* u. c.; vecs nōm. varētu arī būt lei. *ganà* un la. *gan(a)*.

Viensk. dat. La. *mūžam, lieti* u. c. Le. Gr. 463. §.

Viensk. ak. Lei. *šiandien, šjmet, vienšyk*, la. *šūodien, šūogad, viēnreīž, drusku* u. c. Le. Gr. 464. §.

Viensk. instr. Lei. *tuokart* „toreiz“, *slaptà* jeb *slapčjà* „slepeni“, *staigà* „pēkšņi“, *šalià* „blakus“, la. *vīrsum, laīku, labprāt* u. c.

Viensk. lok. Lei. *namiē* „mājā“, *laukē* jeb *orie* „laukā, ārā“, *viduī* „iekšā“, *vākar* u. c., la. *augšà, zemē, vaļà, laīkà* u. c. Le. Gr. 466. §. Būga Tiž. I 433 te pieskaita arī lei. *ankstiē* „agri“, *artiē* „tuvu“ u. c.

Viensk. illāt. Lei. *šaliņ* „projām“, *laukan, oran, dešinēn* „pa labi“ u. c., la. *āran, vīrsun* u. c.

Daudzsk. instr. Lei. *paklausais* „aptaujājoties“, *priešais* „pretim“, *nejučiom(i)s* „nemanot“, *pašnabždom(i)s* „čuksteniski“ u. c., la. *brīžiem, rētumis, pēdis, krustis*, (jeb divsk. instr.?) *kājām* u. c. Le. Gr. 468. §.

Divsk. lok. ir lei. *pusiaū*, la. *pušu*.

β) Adjektīvu locījumi

424. §. No adjektīviem darinātie adverbi baltiem parasti beidzas ar *-ai* (> la. *-i*), piem., pr. *labbai*, lei. *labai* (ar galotnes uzsvaru arī, piem., *baltai, ilgai, atdaraī, atviraī, tobūlai* blakus adj. *bāltas, ilgas, ātdaras* „vaļejs“, *ātviras* „atklāts“, *tóbūlas* „pilnīgs“, bet, piem., *akýlai, baisīngai, báimingai* blakus adj. *akýlas* „uzmanīgs“, *baisīngas* „drausmīgs“, *báimingas* „bailīgs“,

sal. 272. §), la. *labi*. Šie baltu adverbi laikam līdz ar sensl. *dobrě* „labi“, skr. *kšiprě* „ātri“ u. c. ir atbilstošo adjektīvu nek. dz. viensk. lok. (sal. ar adverba nozīmi lietoto la. lok. *tukša*), skat. Le. Gr. 470. §. No *u-* un (*i*)*īo-*celmiem darinātiem adverbiem *-ai* priekšā ir *ī* reflekss, piem., lei. *drāšiai* (= la. *drūši*), *gardžiai* (= la. dial. *gaŗži*), *plačiai* (= la. *plaši*), *didžiai* (= la. *diži*) blakus adj. *drāšūs*, *gardūs*, *platūs*, *dīdis* (par akcentu skat. Zenna Lit. Sprachl. 80).

Tāpat beidzas arī superlātīvu un (latviešiem un žemaišiem) komparātīvu adverbi, piem., lei. *geriāusiai*, la. *vis'labāki*, žem. *gerēsniāi*, la. *labāki* (jeb: *labāk*).

Lei. rakstu valodā tagad komparātīva adverbi beidzas ar *-īaū*, piem., *gerīaū*; izloksnēs arī: *gerīaūs* (blakus dial. superlātīva adverbam *gerīaus*).

Seniskāki komparātīvu adverbi ir pr. massais „mazāk“, *talis* (sal. lat. *magis* „vairāk“) jeb *tals* „tālāk“ (skat. Apr. Gr. 46 un 107) un la. *labis* un *vāirs*, skat. Le. Gr. 326. § 3.

425. §. Citu locījumu formas. a) Nek. dz. viensk. nōm. jeb ak.: pr. *ilga*, *arwi* „patiesi“, lei. *māža* jeb *maž*, *daugi(a)* jeb *daūg*, la. *maz*, *daūdz* (sal. poļu *mało* un *dużo*), *tālu*, *vēlu* u. c. Le. Gr. 472. un 479. §.

b) Daudzsk. resp. divsk. instr.: la. *rētis*, *latvīskis* u. c. (sal. sensl. *slověnskij* u. c.); lei. *tiesiōm*¹, la. *tīesām* (bez *-s* arī 16. gadsimteņa rakstos, kur *a-*celmu daudzsk. instr. un dat. visnotaļ beidzas ar *-ms*), *lēnām* (kājām?), *gaŗām* jeb *garēm* u. c.

426. §. Šiem adverbiem ir arī p a m a z i n ā m ā s formas, piem., la. *lēniņām* jeb *lēnītēm*, *klusīņām* jeb *klusītēm*, lei. *gerēliaū* u. c.

b) Leišu adverbi ar *-jñ*

427. §. Blakus daudziem adjektīviem leišu valodā ir adverbi ar *-jñ*, kas savienojumā ar kādu kustības verbu apzīmē virzienu, piem., *augštjñ*, *žemjñ*, *artjñ*, *toljñ eiti*, *kópti*; *ligōnis aŗ jaū*

¹ Varbūt jāpiedomā divsk. *akiīm*, sal. lat. *rectis oculis* (aliquid intuēri).

gerĭn (jeb *sveikĭn*) *eĭna?* „ar slimniekam jau kļūst labāk?“ Spechtam Lit. Mund. II 256³ laikam ir taisnība, ka šās formas ar *-ĭn* īsti ir no adjektīviem atvasinātu substantīvu illatīvi, piem., *augštĭn* no *aūgštĭs* „augstums“.

c) Verbāli adverbī

428. §. Latviešiem ir adverbī ar *-u* vai *-us*, kam blakus var būt tās pašas saknes verbī, piem., *tupu(s) tupēt*, *gulu(s) gulēt*, *rāpu(s) iet*, *stāvu(s) celties* u. c. Le. Gr. 482. §. Kā jau izteicies Zubatijs IF III 119 skk., šie latviešu adverbī ar *-u* laikam īsti ir — vismaz pa daļai — *ā*-celmu viensk. instr., tāpat kā lei. *paselà* „schleichend“, *dvisèdà* „zu zweien sitzend“ u. c. Šo uzskatu balsta paralēlās *daudzsk.* instrumentāļa formas, piem., la. *neviļam* blakus *neviļu*, *pagaidām* u. c., lei. *selōmis* „schleichend“, *sèdomis* „sēdus“ u. c. — No formām ar *-us* dažas (piem., *sēdus*, *gulus*, *pazvilus*) var būt senie pagātnes aktīvie „ģerundiji“ (sal. lei. *sēdus*, *gūlus*); citas (piem., *rāpus*, *stāvus*) varētu būt radušās blakus formām ar *-u* pēc tādiem paraugiem kā *rikšu*: *rikšus*, *teču*: *tečus* u. c., skat. Le. Gr. 482. §.

429. §. Latviešiem ir arī adverbī ar *-šu*, piem., *nevilšu*, *sišu* (*nuosist*), *nejaušu*, *pārmīšu* jeb *pamišu*, kas ar laikam īsti ir *ā*-celmu viensk. instr., sal. lei. *slapčĭà* „slepus“, *vogčĭà* „zagšus“ u. c. Blakus tiem ir arī (biežāk sastopamas) formas ar *-šus*, piem., *nevilšus*, *jāšus* *jāt*, *nešus* *nest*, *lūgšus* *lūgt*, *brāukšus* *būt* u. c. Le. Gr. 483. §, kas laikam ir radušās blakus adverbīem ar *-šu* pēc tādiem paraugiem kā *rikšu*: *rikšus* u. c., skat. Le. Gr. 483. §.

Par latviešu adverbīem ar *-(t)in* skat. 121. § a un 122. §.

d) Adverbī no prepozīciju savienojumiem ar locījumiem vai adverbīem

430. §. Leišu piemēri: *iš tiesā* > *išties*, *iš tikrūju* jeb *iš tikro* „tiešām“, *iš tólo*, *be gālo*, *nuō vākar*, *iš kituř*, *iš kuř*, *ī ten*, *porýt*,

ūzvakar u. c.; latviešu piemēri: *ar viēnu, pa galam, pa labi, pa tiesi, par vēlti, pārdienām* jeb *pārdienas, parīt, āzvakar*, dial. *nūo tur, ple citur* u. c. Le. Gr. 485. §.

e) Adverbi no pronōmenu saknēm

431. §. a) Pr. *kadan*, lei. *kadà* (laikam no **kadān*, sal. austrumlei. *kadū* un salikumu *kadāngi*), la. *kad*: skr. *kadā*. Līdzīgas formas ir lei. *tadà* (austrumlei. *tadū*) un la. *tad* (: skr. *tadā*), lei. *kitadà* un la. *citad*, lei. *visadà* un la. *visad*, skat. Le. Gr. 487. §.

b) Lei. *kuř* un la. *kūr*, la. *tūr*, *šūr*, *šitur*, lei. *kituř* un la. *citur*, lei. *visuř* un la. *visur*, lei. *svetuř* „svešurienē“ un la. *dažur*, skat. Le. Gr. 487. § b.

c) Lei. *te* jeb (žem.) *tē* un la. *te*, lei. *še* un la. *še*, *šile*, skat. Le. Gr. 487. § c.

d) Pr. *kai*, lei. *kaī*, la. dial. *kaī* un *taī* ir varbūt viensk. lok., skat. Le. Gr. 474. §, varbūt arī — la. *kā*, *tā* un *šā*.

Leišu formās *kaīv(o)*, *taīp(o)*, *šiaīp*, *kitaīp*, *visaīp* u. c. ir tas pats *-p-* kā formās *vienōpas* „vienāds“, *savopas* „savāds“ u. c.

e) Pr. *tei-nu* „nun“ un *quei* (no **kū + -ei?*) „kur“ varbūt ar ir darināti ar viensk. lok. galotni; sal. arī la. *tei*² un *šeī*² Le. Gr. 474. §.

f) Pr. *tēn-ti* „tagad“, *stwen* „dort, hin“, *stwendau* „no turienes“, *isquendau* „no kurienes“ (sal. sensl. *kõdu*) u. c. Senpr. 197. § un lei. *tē*, skat. Le. Gr. 474. §. La. *tiē* „tur“ ar *ie* vai nu no *en*, vai no *ei*.

12. Prepozīcijas¹

Iepriekšējas piezīmes

432. §. Prepozīcijas ar priedēkļa funkciju. Baltu valodās tagad priedēkļi ar verbiem ir pilnīgi saliedēti vienā vārdā.

¹ Par leišu prepozīcijām E. Frenkelis *Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen* (1929).

No tā laika, kad tagadējie priedēkļi bija vēl patstāvīgi vārdi, leišiem un latviešiem ir vēl paglābušies salikti verbi ar refleksīvo vietniekvārdu starp priedēkli un verbu. Retumis gadās arī vēl tādi salikumi kā lei. *užgimiršta, pasigiziārejau* u. c. Būgas KSn. 28, la. *aizgigāju* Višmanim Der unteutsche Opitz 77, *iz-sa gauži raudajuos* BW 205, *nuo zariņš liguojās* 24450,3 u. c. Le. Gr. 489. §.

Balti mēdz salikt verbu tikai ar vienu priedēkli. Tikai ja kāds verbs bez priedēkļa tagad ir pilnīgi vai gandrīz nelietojams, tad tam priekšā var būt arī divi priedēkļi, piem., lei. *išpazinti*, la. *lepazīties, iepatikties* u. c.

433. §. Piezīmes par rekciju. Gandrīz visas prepozīcijas baltu valodās tagad nostājas priekš sava locījuma, leišiem un latviešiem — bez uzsvara, bet prūšiem — kā liek domāt rakstījumi *preistan* „pie tā“, *senku* „ar ko“ u. c. Senpr. 2. § b — ar uzsvaru, ja seko kāds vienzilbes vietniekvārda locījums. Aiz locījuma — vismaz bieži — sastopam lei. *dēl* un la. *dēļ*, zināmos gadījumos arī — la. *péc*; no senajām postpozīcijām ir paglābusies *-p(i)*, un arī illātīvos ar *-n* (skat. 268. §) ir aiz šā *-n* zudusi kāda postpozīcija. Vienu otru slavismu (piem., lei. *iš pō*) atskaitot, balti locījumu priekšā liek tikai vienu prepozīciju.

Baltu valodās prepozīcijas savienojas ar instrumentāli, akuzātīvu, datīvu un ģenitīvu (vecleišu rakstos retumis vēl arī ar lokātīvu); dažkārt — arī ar kādu vietas vai laika adverbu.

434. §. Latviešu valodā dažas locījumu formas sastopamas aiz visām prepozīcijām, skat. Le. Gr. 491.—496. §.

1) Substantīvi, kam par atribūtu ir *abi* vai skaitleņi 2—9, var aiz visām prepozīcijām beigties ar (seno divsk. ak. galotni) *-i*, piem., *ar abi rūoki*.

2) Datīvus *kam* un *tam* atrodam — nekatras dzimtes nozīmē — arī blakus ģenitīva un akuzātīva prepozīcijām, piem., *nūo tam, kām dēļ, par kam*; sal. lei. *potām* un *priegtām*.

3) Senos instrumentāļus *manim, tevīm, sevīm* daudzās izlok-

snēs savieno ne vien ar akuzātīva (kā Latgalē), bet arī ar ģenitīva prepozīcijām, piem., *nūo manim* (jeb *manis*).

4) Lībiskajās izloksnēs aiz visām prepozīcijām atrodam (tur ar akuzātīva nozīmi lietojamo) ģenitīvu no *viņa, tā, šī, pati*, bieži arī no sieviešu kristībvardiem un dažkārt arī no sugas vārdiem, kas apzīmē kādu sievieti, piem., *ar Aīnas*.

5) Lībiskajās izloksnēs sastopam visu nōmenu un vietniekvārdu viensk. akuzātīvu arī aiz visām ģenitīva prepozīcijām.

6) Rakstu valodā (un vidus dialektā) tagad daudzskaitlī visām prepozīcijām mēdz sekot kopējā instrumentāļa un datīva forma; aiz ģenitīva prepozīcijām (it sevišķi aiz *bez*) tur gadās arī vēl daudzsk. ģenitīvs.

Lei. *ažū* un la. *az*, *āz* jeb *āiz*

435. §. Austrumleišu¹ izloksnēs ir prepozīcija *až(ū)* blakus piedēkliem *ažūo-*, *ažū-* jeb *až(u)-*, kam atbilst la. *az*. Šo *az* (vai arī jauninājumu *az*) vēl tagad lieto Kursā kā prepozīciju un kā piedēkli. Citur *az* ir paglābies tikai saliktoņos *azuots* (= austrumlei. *ažuntis*) un (Latgalē) *ozbors*, *ozdora* un *ozgolds*; ar to pašu *az* liekas darināts arī *azaidis*, skat. Le. Gr. 497. § un ME s. v. Visos citos gadījumos tagad ārpus Kursas seno *az* aizstāj (neskaidras cilmes) *āiz*. Lei. *-žuo-* (formā *ažūo-*) > *-žu* laikā ir identisks ar slavu *za* „aiz“.

Vietas nozīmē aiz šās prepozīcijās seko ģenitīvs, piem., lei. *ažū stālo sēdēti*, *ažeiti až kālno*, *iṃti ažū ruṅkos* u. c., la. *āiz galda sēdēt*, *āiziet āiz kalna*, *jemt aiz rūokas* u. c. Sastopam to arī laika nozīmē, piem., lei. *ažū* („pēc“) *mēnesio*, la. *āizparit*, *āizvakar*, *āizpērn*, (Kursā) *āz* (= *pēc*) *pussvētas svētdiena*.

Blakus komparatīvam (leišiem tad ar akuzātīvu): lei. *augštesnis ažu dungu*, la. *smukāka aiz Trīnas* u. c.

Iemeslu apzīmējot: la. *nicina aiz* (= *dēļ*) *mazā augumiņa*, lei. *ažū dārbo nēr kadā pavālgyti*; *muštas buvo ažū jōs galvōs* („viņas dēļ“) u. c.

¹ Citiem leišiem tai vietā ir *už*.

Ar „par“ nozīmi: la. *aiz cita ganuos iet*; lei. *pardúoti ažù labai mažus pinigus* u. c.

Nōminālie salikteņi palaikam radušies no prepozīcijas savienojuma ar kādu locījuma formu, piem., lei. *ažúovēja, ažústalē* u. c., la. *àizvēja, àizgalde* u. c.

Priedēkļa nozīmi salikumā ar kādu verbu lai rāda šādi piemēri: la. *àizlīst àizkrāsne* jeb *àiz krāsns*, lei. *ažlīsti až(ù) vařtu*; *ažgaūs saulēlē veidēlē*, la. *te mūs vējš àizjē*; *seju àizklāt, duris àizdarīt*, lei. *veidu až(u)dingti, duris až(u)darýti; ažustóti*, la. *àizstāt „par otru iestāties“*, *àizrunāt par uotru*, lei. *až(u)tarýti; až(u)rēkti*, la. *àizbrēkt* (= brēkšanā pārspēt); *àizklēgtiēs*, lei. *ažustāugti* u. c.

Lei. *apiē, ap(i)-, apý-*, la. *ap* un pr. *ep-*

436. §. Leišu valodā blakus prepozīcijai *apiē* (> *apē*) jeb dial. *ap(i)* ir priedēklis *ap(i)-* jeb (tikai salikumos ar nōmeniem) *apý-*; *apiē* laikam ir radies blakus *apì* pēc *priē: pri* parauga. Par pr. *ep-* skat. Senpr. 93.

Šo prepozīciju savieno ar akuzātīvu un lieto vispirms vietas nozīmē, piem., lei. *apiē miēstā pastvāikščioti*, la. *ap pilsētu pastaigāties*.

Arī blakus vārdiem ar laika nozīmi, piem., lei. *apiē pietūs*, la. *ap pusnakti*.

Aptuvenuma izteikšanai, piem., lei. *apiē šiņtā žmoniū*, la. *ap divi pēdi garš*.

Ar lat. *dē* un v. *von* jeb *über* nozīmi, piem., lei. *kalbēti, rašýti, girdēti, galvóti* („domāt“) *apiē ka*, la. austrumizl. *ap vatnu* (pasakas virsraksts); *brīnums bija ap* (= *par*) *tām meitiņām* u. c.

Nōminālie salikteņi pa daļai ir radušies no prepozīcijas savienojuma ar locījuma formu, piem., lei. *apýkklē, apīkklē* jeb *apkklē, apýrankē* jeb *āprankē*, la. *apkakle, apruoce* u. c.; bet, piem., la. *apdarza* vārdā priedēklim ir atribūta nozīme.

Piemēri salikumiem ar verbiem: lei. *apeīti stāla, aprīšti žaizda* („apsiet brūci“), *apviřsti „apgāzties“*, la. *aptecēt (ap) ežeru, apslet*

galvu ar lupatu jeb lupatu ap galvu; viss karaspēks apmirst, apkaut visus vīrus, apdarīt visus darbus, lei. apskaitīti zvaigždzīlī gausybē, apvālgyti visus vaisiūs; apgiedōti, apkalbēti, apmeluōti kā, pr. epmentimai „apmelojam“ u. c.

Pr. *at-* jeb *et-*, lei. *at(a)-* un la. *at, at(a)-*

437. §. Vienā otrā Kursas izloksnē ir vēl paglābusies prepozīcija *at*, sal. slavu *otō, ot-* „no“, ķeltu **ati-* „at-“ u. c. Citi latvieši tagad pazīst tikai priedēkli *at-* jeb (adverbā *atastu* un retumis arī tautasdziesmās, piem., *atalika*) *ata-*. Leišiem ir tikai priedēklis *at-* jeb *ata-* (vecajos tekstos un dažās izloksnēs) vai *ati-* (jaunlaiku tekstos *t-* un *d-* priekšā), nōminālos salikteņos arī *atō-* vai *atuo-*. Prūšu tekstos sastopam priedēkli *at-* jeb *et-*, kas meklējams laikam arī prepozīcijā *assa* jeb *esse* „no“, skat. Senpr. 93 un 172.

Prepozīcijas piemēri: la. dial. *braukšu māršas vest pret kalniņu, at kalniņu* Le. Gr. 495; pr. isrankeis *mans* *assa wargan!* „erlōse uns von dem Ūbel“; *iduns esse stesmu garrin* „gegessen von dem Baum“ u. c.

Nōminālos salikteņos priedēklim *at-* mēdz būt atribūta funkcija ar nozīmi „atpakaļ, atkal“, piem., lei. *ātbalsis*, la. *atbalss*, lei. *atsankē*, la. *atkāsis*, lei. *ātsvodbis*, la. *atkāzas*, lei. *ātsventis*, la. *atsvete* u. c.

Salikumos ar verbiem *at-* (kā arī slavu *ot-*) nozīmē vispirms kādu atšķiršanu vai attālināšanos, piem., lei. *at(si)skīrti, atstōti nuo dūru, atrēžti kā, atrīšti kā nuo kō, atvērti duris, atprāsti*, la. *atšķirt(ies), atstāties nuo kà, atraisīt nuo kà, atvērt duris, atjūkt*, pr. etwerreis! „atver“ u. c. Nozīmes ziņā šiem piemēriem piesienas tādi verbi *kà*, piem., la. *atēsties* (līdz apnikai ēst), *atdzerties, atsisties* (sist līdz apnikai), lei. *atsiēsti, atsigērti, galvījai* („lopi“) *atsigānē, atsibārti* (līdz apnikai bārties) u. c.

Otra nozīme verbālajam priedēklim *at-* (un slavu *ot-*) ir — „atpakaļ“, „atkal“, piem., lei. *atidūoti, atsōkti, atleñkti, atpāsakoti, atspindēti, atmokēti, atgūti, atbūsti, atžēlti*, la. *atduot, atlēkt*

atpakaļ, atlikt, atstāstīt, atspidēt, atmaksāt, atdzīvuoties, atmuost(ies), atzelt, pr. etbaudints „atmodināts“, etgimsannien „atdzimšanu“ u. c.

Leišiem un latviešiem *at-* nozīmē arī — „šurp“, piem., lei. *atnēšti*, la. *atnest*.

Baltu *au-*

438. §. Prūšiem ir bijis produktīvs priedēklis *au-*, piem., *aumūsnan* „nomazgāšanu“, *auskandints* „noslicināts“, *auklipts* „noslēpts“ u. c. Leišiem un latviešiem tas ir tikai sporadiski paglābies, tā laikam vārdos (lei.) *auliņk(ui)* „vēlāk, pēc tam“, (la.) *aumež* u. c., sal. slavu *u* un *u-*, lat. *auferō* „aiznesu“ u. c.

Lei. *be*, pr. *bhe* un la. *bez*

439. §. La. *bez* (un slavu *bez*) laikam ir radies, saliekot *be* ar kādu partikulu; rada ar to ir laikam arī skr. *bahiļ* „ārpus“.

Leiši un latvieši to savieno ar ģenitīvu, piem., lei. *be gālo*; *be jōkios priežasties* „bez jebkāda iemesla“; *be penkiū litū nepar-dūosiu*; *be porýt neateisiu*; *aŗ negāusi mergēlēs be* (v. ausser) *mūsų sesuzēlēs?* la. *bez gala*; *bez ne'viena tiesneša*; *nebraukšu bez triju dienu*; *viņš palicis bez zābaku*; *bez* (v. ausser) *zābakiem viņam ir arī kurpes*; ar akuzatīvu (pareizi?) pr. *bhe noūson madlan* „bez mūsu lūgšanas“.

Salikteņi: la. *bezastes žagata*, *bezgala riebums*, *bezzuobu mute*; *bezaste*, *bezdvēsele*, *bezzuobis*, *bezkauna*, lei. *beraņkis*, *beprotis* u. c.

La. *da*, *da-* un lei. *da-*

440. §. Rada ar slavu *do* „līdz“, sav. *zuo* jeb *za* „pie“, av. *-da* un gr. *-de* ir lei. *da-* un la. *da*, *da-*. Tagad lei. *da-* ir sastopams tikai Dižlietuvā, bet 16. un 17. gadsimtenī tas gadās arī Mazlietuvā tekstos. Arī la. *da-* ir tagad pazīstams tikai Latvijas austrumdaļā un Vidzemes vidienē, bet 16. un 17. gadsimteņa teksti liek domāt, ka toreiz *da-* ir lietots arī Zemgales vidienē. Prepozīcija *da* ir tagad sastopama tikai latviešu augšzemnieku izloksnēs.

La. *da* lieto vietas un laika nozīmē ar genitīvu (kā slavu *do*) un (pēc *līdz* parauga?) datīvu, piem., *da meža(m)* „līdz mežam“; *da zemienes lazda zied; gaidīt da pusnaktei*. Augšzemnieku austrumdaļā to lieto arī kustības mērķa apzīmēšanai, piem., *īsim da* („pie“) *kunga(m)* u. c. Le. Gr. 522. §.

Priedēkļa *da-* piemēri: lei. *dajójau pirmū pulkū* (ak.); *dalēis-ti* u. c.; la. *davest līdz ceļam; dabraukt pie vārtiem; linu druovu dagājusi* u. c.; (ar nozīmi „klāt“) lei. *dadēti* „pielikt“ u. c.; la. *daliēt pienu pie putras; dabērt vēl drusku klāt* u. c. Lat. predl. II 41.

Lei. *dēl'* un la. *dēļ*

441. §. Lei. *dēl'* (arī: *dēliai, -dēli-, dēt > deļ, dē* un *-d*) un la. *dēļ* (arī: *dēļā, dēļ, dēļ, deļ* un *-d*) laikam ir rada ar slavu *dēļ'a*, skat. Le. Gr. 524. § ar literatūru.

Šo formu savieno kā postpozīciju un prepozīciju kauzālā un finālā nozīmē ar genitīvu, piem., lei. *mēšlo lenkiūos ne dēl' bāimēs, bet dēl' smārvēs*; la. *dziesmas dēļ ienaidiņa neceliet!* lei. *maisto* („pārtikas“) *dēl' trlūsinēti* („pūlēties“) *pradējom*; la. *maksas dēļ nešmu tuo dārtjīs*.

Ar kr. *для* nozīmi: lei. *kepūre dēl' tavēs nupirkaū*; la. (augšzemn.) *gūds d'el' vysu žvēru*.

Ar citādu nozīmi: la. *šitie puīši manis dēļ vai bijuši, nebijuši; tēva dēļ bez vārdiņa dzīvuotum*; lei. *ar gēras? dēl' gerūmo jis gēras, bet visai kvaillas* („muļķīgs“); *bēgiōkie krūžīu krūžiamis, manē dē ir gālq atgaliō!*

Pr. *en*, la. *ie-* un lei. *ī*

442. §. Rada ar šo prepozīciju ir gr. *ἐν*, germ. *in* u. c. — Aiz pr. *en* „iekš“ sastopams gan datīvs, gan akuzatīvs, piem., *en wissai nautei jeb en wissans nautins* (v.) „in allen Nöten“; *ni weddeis mans em-perbandāsnan!* „neved mūs kārdināšanā!“; *ēnstan* naktien „tai nakti“. Lei. *ī* savienojams ar akuzatīvu, piem., *eiti ī miēstq* „iet uz pilsētu“; *ī ūgnī īmēsti* „ugunī iemest“; *ī mēdī līpti* „kokā kāpt“; *eiti ī kq* „iet pie kā (jeb: kam klāt)“;

ī ūogas eīti „ogās iet“; žiūrēti ī kq „skatīties uz ko“; ī šiq diēnq „līdz šai dienai“; ī vākarq „pret vakaru“; ī vestuvēs taisytis „uz kāzām vīksties“; ī vestuvēs pakviēsti „kāzās ielūgt“; rasytī ī kq „rakstīt kam“; atsakytī ī klāusimq „atbildēt uz jautājumu“; panašus ī kq „līdzīgs kam“; pakēlti kq ī karininkūs „paaugstināt ko par virsnieku“; ī tūkstantī žmoniū „apmēram tūkstoš personu“.

Nōminālie salikteņi pa daļai ir radušies no prepozīcijas savienojuma ar locījumu, piem., lei. *īrankis*, la. *īeruocis*; lei. *īnosēs*, la. *īenāši*; citos priedēklīm ir atribūta nozīme, piem., lei. *īlomis*, la. *ieleja*. It kā pamazināmā nozīme ir priedēklīm tādos latviešu salikteņos kā, piem., *īēpretim*, *īēsarkans*, *īeskābs*, *īēgarēns* u. c., sal. senisl. *īraudr* „iesarkans“, gr. *ἐμπικρος* „rūgtens“ u. c.

Verbālo salikteņu piemēri: pr. *ensadints* (v.) „eingesetzt“, enkopts „aprakts“, enmigguns „iemidzis“, ak. eneissannien „ieiešanu“; lei. *īkrīsti ī vāndenī* „iekrist ūdenī“; *īdūrti*; *īšēsti ī vežimq*; *īšēti*; *ītilpti*; *duōbē īsēdēti*; *ījūnkti*; *īkūrti* u. c.; la. *īebrist ūdent*; *īekuost kam rūokā*; *kaktā īetupties*; *pēdas īemīt*; *īepļaūt* (= sākt plaut) *plavu*; *īejāt* (= pieradināt jāšanai) *zirgu*; *īeteikt kam kuo*; *īemigt*; lei. *īkalbēti kām kq*; *īsimanytī visōkiū niēku*; *īsinorēti* „iegribēties“; *īsimylēti*, *īlinksmēti* „kļūt liksms“; la. *īekārdināt*, *īepatikties*, *īeduoāties*, *īedraudzēties*, *īeskābt*; *īerieties*, *īesaukties*, *īebrēkties*; (drusku) *īelūzt* (= lei. *īlūžti*), *īesukāt*, *īebārt*, *īedzēries* = lei. *īgēreš*. Leišu verbu *īgērti* var tulkot ne vien (v.) „trinkend zu sich nehmen“, bet arī „spēt dzert“, sal. la. *pa-* tādos salikteņos kā, piem., *pavilkēt* (= spēt vilkt); ar līdzīgu priedēkļa nozīmi arī lei. *ībūrti* „prast burt“, *īšēti* „spēt daudz ēst“, *īgiedōti* „prast dziedāt“, *īkūlti* „spēt kult“, *īmatytī* „spēt redzēt“, *īmelūoti* „prast melot“ u. c.

Lei. *īs*, *īš-* (dial. *īž*, *īž-*), la. *iz*, *iz-* (dial. *is-*), pr. *is*, *is-*

443. §. Rada ar to ir slavu *iz*, *iz-*. Aiz pr. *is* sastopam datīvu vai akuzatīvu, piem., puieyti istesmu! (v.) „trinket daraus!“ *is deīwas wirdan serrtpimai* (v.) „aus Gottes Wort erfahren wir“. Leiši un latvieši (kā arī slavi) savieno šo prepozīciju ar ģenitīvu, piem., lei. *īs kaīmbario īšēti*; *atvažiāvēš iš Kaūno* (blakus *nuō Kaūno*

„no Kaunas apkaimēs“); *iš* („no“) *stógo* („jumta“) *kristi*; *láišką gavaū iš* („no“) *brólio*; *daūg kō iš jō išmókau*; *iš pradžios* „no sākuma“, *iš mažū dienū* „(sākot) no mazām dienām“; *iš džiaūgsmo veřkti* „no prieka raudāt“; *iš ódos dāromi autūvai* („kurpes“) u. c. Latviešiem, cik zināms, *iz* tagad tikai Vidzemes vidienē ir lietojams, piem., *iz avuota smelt*; *nākt iz istabas ārā* (citur šo *iz* aizstāj ar *nūo*).

Verbālo salikteņu piemēri (rietumu Kurzemē ar *is-*): (priedēklim parastā vietā s nozīme) pr. *isliuns* „izlējis“, ak. *iseisennien* „izeju“; lei. *išbēgti iš namū*; *išvēsti kā iš tamsōs*; *išsēmti* „izsmelt“; *išlāužti*; la. *izlīst nuo* (jeb *iz*) *krūmiem*; *izdzert visu alu*; *izsviest kuo pa luogu*; (ar kr. *poz-* un lat. *dis-* nozīmi) lei. *išardyti, išdalyti, išklóti, išskirstyti*, la. *izklist, izšķiest, izpuostit, izputēt*; (priedēklis tikai perfektīvē) lei. *iškēpti, išvīrti, išgiedóti*, la. *izrakt bedri, izskaitit zvaigznes*; *izdzist*; (ar šo priedēkli salikti verbi var apzīmēt darbību, ko izdara vesela rinda subjektu vai kas attiecas uz veselu rindu objektu vai visu kādu laiku vai vietu) lei. *išmirusi giminē*; *išjóti daūg šaliū* („zemju“); *ištarnauti* („izkalpot“). *dvejūs metūs*; la. *tur visi izmiruši*; *visus darbus izdarit*; *nevar gada izdzīvuot*; *purvu izbradāt*; (priedēklis rāda, ka kas norisinās līdz apnikai) lei. *išsijodyti, išsimiegóti, išsilakióti*, la. *labi izgulēties*; *apsēžas, izsēžas, izdomājas*; *izmeklēties, izciemuoties* u. c.

Lei. *nuō*, la. *nūo*; pr. *no*

444. §. Pr. *no* „uz“ laikam līdz ar tās pašas nozīmes slavu *na* radies no ide. **nō*; par blakus no sastopamo (citai kādai izloksnei īpatnējo?) na skat. Senpr. 205. §. Daži piemēri: na *semme* (dat. vai lok.?) (v.) „auf Erden“; vnsei *gubōns nadengon* (v.) „aufgefahren gen Himmel“; (Villam vienmēr ar akuzatīvu) no *tautan* „auf dem Lande“; islīuns *ast* no *mans* „ausgegossen hat über uns“.

Lei. un la. *nuo* savu tagadējo nozīmi („lejup“) laikam ir dabūjis tādos savienojumos kā, piem., *brāukt nuo kalna*, kur senais

ablātivs *kalna* atbildēja uz jautājumu „no kurienes?“, bet *nuo* rādīja, ka braucējs sākumā bijis uz kalna.

Leišu un latviešu izloksnēs blakus *nuo* ir arī proklizē radies *nu* vai (retumis) *na* (leišiem — arī *nō* vai *nū*, latviešiem — arī *no*); tagadējā leišu rakstu valodā proklitiskais *nu-* ir vispārināts salikumos ar vārdiem, bet vecajos tekstos un vēl tagad dažās izloksnēs *nuo-* ir paglābies arī verbālos salikumos.

Piemēri prepozīcijas lietošanai: (ar nozīmi „leju“) lei. *nulūpti nuō ārkliō* „nokāpt no zirga“; la. (*nuo*)*krist nuo jūmta*; (ar *nuo* norāda uz kādas kustības sākuma vietu) lei. *atējo trūs vūrai nuo Šiauliū* („no Šauļu apkaimes“); *pakilti* („piecelties“) *nuo stālo*; *atsitrukti nuo žmoniū* „atrauties no ļaudīm“; *atskirti pelūs nuo grūdū*; la. *braukt nuo Rīgas uz Cēsm*; *izlaist luopus nuo kūts*; (blakus vārdiem ar laika nozīmi) lei. *nuo rýto ligi vākaro*; *nuo pat pradziōs* „no paša sākuma“; la. *nuo pašas mazatnes iepazties ar rūpēm*; lei. *gieda lakštingala vēlai ir nuo rýto*; la. *dziedāt... nuo rītiem* (v.) „des Morgens“; (blakus vārdiem ar sargāšanas, glābšanas, slēpšanas, atturēšanās un līdzīgu jēdzienu nozīmi) lei. *sāugoti* („sargāt“) *kā nuo neláimēs*; *apdraūsti* („apdrošināt“) *nuo ugniēs*; *gūntis nuo puolīko* „aizstāvēties pret uzbrucēju“; *išgēlbēti kā nuo pavōjaus* „izglābt ko no briesmām“; *váistas nuo dedervinēs* „zāles pret ēdi“; *laīsvos nuo dārbo vālandos* „no darba brīvas stundas“; *slēptis nuo kō*; *atprātinti kā nuo gērīmo* „atradināt ko no dzeršanas“; la. *sargāties, glābties, slēpties, atturēties, atteikties nuo kā*; (ar kauzālu nozīmi) lei. *kareīvis nuo žaizdū* („brūču dēļ“) *toliaū nebegalējo tarnāuti* („ilgāk vairs nevarēja kalpot“); *vēidas nuo vējo paraudonavēs* „no vēja sasarkusi seja“; *pavaŗgti* („nogurt“) *nuo dārbo*; *siŗgti nuo pērsivalgymo*; la. *nuo* (= aiz) *lēpnuma nerunāja*; (cilmes apzīmēšanai) lei. *nuo jō vākar laiškā* („vēstuli“) *gavaū*; *kai nuo bičiū vilnas kirps, nuo aveliū vaškā dirbs, tai...*; *vilkas vienā nuo* (= iš) *jos vaiku atēmē*; *nuo kunigu bei nuo darbu jū prādeda zaūnyt* („sāk pļurkšķēt“); la. *nuo uotra kuo dabūt, lūgt*; *nuo miega*

maizi necēp; viens nuo viņiem; nuo dieva veseliba; tu dziesmiņu daudz zināji nuo sāltes, nuo maizītes.

Nōminālie salikteņi var būt radušies no prepozīcijas savienojuma ar locījumu, piem., la. *nuōmalis*.

Verbālā priedēkļa nozīmes: („lejup“) lei. *nulūpti* („nokāpt“) *nuo vežīmo; rankās nulēisti*; la. *galvu nuokārt, zāli nuomidit, nuo kuoka nuokrist*; („nost, projām“) lei. *nukīrsti kām gālva, barzdā nupjāuti, rūteļē nuskinti*; la. *nuoslaucit asaras, nuoklīst nuo ceļa, miegu nuodzeņāt*; (priedēklis perfektīvē) lei. *vainikā nupinti*; la. *viju, viju, nenuoviju vainadziņu; dažu dienu mira un nenuomira*; (ar nāvēšanas, bojāšanas, bojā ejas vai kaitēšanas nozīmi) lei. *nušālti, nudēvēti* „novalkāt“, *šonus nusigulēti*; la. *nuodurt zirgu, nuostrādāta zeme, nuodilušas bikses, nuokuopt luopus, uotram kuo nuodarīt, nuotaistt kuo par zagli*; (ar pārspēšanas nozīmi) la. *uotru nuoskriet, nuotecēt*; (priedēklis norāda, ka verba apzīmētā norise attiecas uz veselu rindu objektu, uz visām objekta vai subjekta daļām, uz visu kādu vietu vai laiku) lei. *nubarstīti vīsa kēliā gēlēmīs* („ar puķēm“); *aš nulytōji, aš nusnigtōji*; la. *nuolipināt dibēnu ar mīklu; labi nuogērbties; tam jau tā savs laiks jānuostaigā*; (priedēklis izteic kādas īslaicīgas norises izbeigšanos) lei. *nusičiāudēti* „nošķaudīties“; la. *visa zeme nuortbēja; dūmi vien nuokūpēja; cēri nuokustējās*.

La. *pa, pa-*, lei. *pō, pa-*, *pō-*, pr. *pō, pa-*, *po-*

445. §. Baltu *pa, pa-* = slavu *po, po-* < ide. **po*. Slavu *pa-* (nōminālos salikteņos) var būt radies no ide. **pō*, bet lei. *pō* un pr. *pō* ir jauninājumi, skat. Senpr. 206. §.

Prepozīcijai ir, pirmkārt, nozīme „apakš“: pr. *pō dangon* (ak.) „zem debess“; *po tenesmu* (dat.) *giwīt* „zem viņa dzīvot“; lei. (rakstu valodā ar instr., citur arī ar ģen.) *kōjas pō stalū laikyti* („turēt“); *pō stōgu* („zem jumta“) *paēiti*; *pō akim(is)* jeb *akiū* „acu priekšā“; la. (tautasdziesmās) *pagulsi pa zemtti; māmiņa (gul) pa zemtti*.

Otrkārt — nozīme „pēc“: pr. *po idin* (ak.) „pēc ēšanas“; *po*

deiwūtiskan enteikūsnan „nach (= gemäss) göttlicher Ordnung“; lei. (rakstu valodā ar ģen., citur arī ar dat. vai instr.) *ateīti pō pietī* („pusdienas“); *pō manēs kits ateīs*; *pō māžai vālandai* („brīža“); *pō širdiēs* („pa prātam“) *bernēlis*; *pō teisybe* „taisnīgi“; la. *pa labam brīdim* (sal. *parīt*, vienpadesmit u. c.); *pa prātam*; *pa kārtai*; *pa ruokai* zuobentiņš.

Treškārt to lieto, apzīmējot kustību mainīgā virzienā: lei. *pō ģiriq vaikštinēti* („staigāt“); *vāžinētis* („braukāt“) *pō visūs kiemūs*; la. *pa pasauli staigādams*; *pa liētu braukt*; ar līdzīgu temporālu nozīmi: lei. *pō visās dienās tūrime slūžyti*; la. *pa svētdienu nebūs strādāt*.

Ceturtkārt — ar distributīvu nozīmi: lei. *jiē gāvo kōžnas pō grāšī*; la. *pajemt nuo katras bļuodas pa kumuosam*.

Ir daudz nōminālu salikteņu, kas radušies no prepozīcijas (ar nozīmi „apakš“) savienojuma ar locījumu, piem., pr. *ponasse* „virslūpa“, *pocorto* „sliexnis“, lei. *pasāulis*, *palōvè*, *patiltis*, la. *pasaule*, *pagulte*, *patilte* u. c. Nozīme „apakš“ ir laikam bijusi priedēklim arī tādos salikteņos kā lei. *pavāsarīs*, la. *pavasaris* (sal. kr. *nod вечep*), lei. *pāmoté*, la. *pamāte*, pr. *pomatre* (sal. kr. *nod мрамор* v. „marmorartig“), lei. *pāilgas*, *paraudonis*, la. *pailgs*, *pasarkans* u. c., sal. lat. *subdulcis* „saldens“, gr. *ὀπόχλωρος* „zaļgans“ u. c.

Salikumos ar verbiem priedēklim ir, pirmkārt, nozīme „apakšā“: pr. *pomests* (v.) „unterworfen“, lei. *kēlmq pō galvōs pasidēti*; *pasisēsti pō medžiū*; *palīsti pō lōvā*; la. *tilta apakšā parakts šķirsts*, *palīst zem galda* u. c.

Otrkārt — nozīme „projām“: lei. *pabēgti*; *panēsti*; la. *padzīt dēlu*; *zaglis pamucis* u. c.

Treškārt — priedēklis apzīmē spēju veikt verba izteikto darbību: lei. *panēsti*, *pavilkti*; *ji dār mažā*, *nepādūdžia*; la. *šis zirgs pavēlk lielu vēzumu*; *kad saietu pulciņā*, *ne zemte nepanēstu* u. c.

Ar pamazināmo nozīmi: lei. *pasivāikščioti*, *pasišokinēti*, *pasišnekēti*, la. *pastaigāties*, *palēkāties*, *parunāties* u. c.

Priedēklis apzīmē kustības mērķa sasniegšanu: lei. *panōkti*, *pavūyti* u. c., la. *panākt*.

Priedēklis tikai perfektīvē: pr. postāt (v.) „werden“, pogat-tawint; lei. *padarūyti*, *parōdyti*, *pasiūiti*, *pakārti*; la. *zuda*, *zuda*, *līdz pazuda* u. c.

Lei. *pař-* (un dial. *par* „pie“), la. *pār-*

446. §. Ar lei. dial. *par* (piem., *buvaū par jē* „biju pie viņa“, *aik par manī!* „nāc pie manis!“) varbūt ir identisks slv. *far* „pie“. Šī leišu prepozīcija varbūt ir saistāma ar lei. *pař-* la. *pār-*, sal., piem., lei. *parleñkti* „pieliekt“, *parklūpti* „pieklupt“ jeb *taī mán pareītis* (v.) „das kommt mir zu“ un la. *piesēst* (v.) „sich (nieder-)setzen“. Leišu izlokšnēs atrodam šā *par* vietā arī *per* „pie“, kas atgādina pr. *perēt* (lat.) „advenire“, *pareysej* jeb *pergeis* (v.) „zukomme (3. pers.)“, *perioth(e)* jeb *parioth* (v.) „ist gekommen“, *perpists* (v.) „herbeigetragen“. Nozīme (v.) „nieder“ (piem., *parpūlti*, *parmūšti*, tag. *pařmušu*) ir šim priedēklim tikai leišu valodā, un tā, kā jau aizrādīts, laikam ir radusies no nozīmes „pie, klāt“, sal. arī kr. *зад нубул хлеб*. Leiši to lieto arī ar v. heim- nozīmi, kas ir arī latviešu priedēklim *pār-* < **pār-*, piem., lei. *parnēšti* (tag. *pařnešu*), la. *pārnest*; lei. *pareīti*, la. *pārņākt*. Šī nozīme varbūt ir skaidrojama ar to, ka, piem., lei. *par jē* „pie viņa“ izteic apmēram to pašu, ko *jō namuosē* „viņa mājā“, un no la. *pārnest* istā tagadne ir *ņesu mājā(s)*.

Pr. *per*, *per-*, lei. *peř*, *pér-* (dial. *pař*, *pār-*) un la. *par*, *pār-*

447. §. Rada ar šo baltu prepozīciju ir pirmoslavu **per* „pār“, lat. *per* „caur“ u. c.

Ar pr. *per* ir tulkots v. *für*, piem., *dtnkaumai per twaian* labbaseģisnan „wir danken für deine Wohltat“; *pēstan* „dafür“; stallēti *pērdin!* „vertretet ihn!“ Vecāka vietas nozīme vēl izjūtama savienojumā *perpettas waitiāt* „afterreden“ (īsti: *pār pleciem runāt*).

Pr. *pēr-* ir radies no krītoši intonēta *per-*, sal. lei. *peř* un la. *par*. Lei. *peř* — blakus *pér-* — laikam < **peř*, sal. la. *pār-* < **pař-*;

dažās leišu izloksnēs *peř*: *pér-* vietā ir *pař*: *pār-* jeb *pér-* (Dusetu un Svēdasu *pēreiti* „pāriet“ ar šauru *ē* varbūt tāpēc, ka *é* senāk gadījās tikai tautosillabisku plūdeņu un nāseņu priekšā). Vienā latviešu izlokšņu daļā runā ar *ā* (pēc priedēkļa *pār-* parauga?) šo prepozīciju, ja tai ir vietas nozīme.

Lei. *peř* (*pař*) un la. *par* jeb *pār* ir lietojami — a) ar v. *über* — *hin* lokālo nozīmi, piem., lei. *eiti peř laūka, pērlēkti per būta, per ūpē pasisvėikinti; dūoti kām per nūgara, kiřsti kām per gālva*; la. *iet pār* (jeb *par*) *lauku, pārļauties pār* (jeb *par*) *māju; duot kam par muguru; par tuo mežu list lietus*; lei. *uogos kāba* („karājas“) *per mūra*; la. *zari karājas pār sētu*;

b) ar nozīmi „viņpus“ (retumis), piem., la. *pār upiti... alkšņi; par gabalu es pazinu*; lei. *aš jaū per visūs kálnus; atsigulti par gera šmotā* („gabalu“) *nuo vaiko*;

c) *pārākuma* izteikšanai, piem., la. *skaista auga bārentte par visām meitiņām; tērauds cietāks par dzelzi*; lei. *nēra mēsos par kiaulienā; nēra slaunesnio per mano brolaļi* Tautos. d. V, 19. lapp.;

d) ar „caur“ nozīmi (runājot par kādu aizpildītu telpu), piem., lei. *per ūpē pērvāziuoti; tai mán ējo per širdi*; la. *par upi brist*; leišu valodā — arī runājot par kādu starpnieku, darbības veicēju vai norisēs cēloni, piem., *per jļ visa gāusi; parašyts per... Luterā; per durnystē nepalaimingu pastōti*; te piesienas tādi latviešu teikumi kā, piem., *par tuo tēvu* (var.: *tēva dēļ*) *... bez vārđina es uzaugtu; par mani* („manis dēļ“) *tu vari iet*;

e) blakus laika jēdzienu nosaukumiem dažādās nozīmēs: (kaut kas aizņem visu kādu laiku) lei. *per nākti budēti*; la. *par nakti bagāta, par dienu nabaga*; (kaut kas iekrīt kādā laikā) lei. *gīmeš par mēšļū talkā*; la. *kad ņemsi sievu? rudeni, par miežu laiku*; (runājot par kādai darbībai vajadzīgo laiku) lei. *bažnyčia per tris dienās pabudavōti* („uzcēl“); la. *par nedēļu sieku mala*; (runājot par laiku, pēc kuŗa kas notiek) la. *par gadiņu... sērst nāca*; lei. dial. *par kāl'atū mātū* „pēc dažiem gadiem“;

f) ar v. *statt* nozīmi: la. *par mani* („manā vietā“) *parunāt*; sal. pr. *stallēti pērdin!* „vertretet ihn“ un lei. *vaīks pasikiņķē mēškā par ārkli*;

g) latviešu valodā ar lat. *dē* nozīmi blakus dažādiem verba dicendi un izjūtu apzīmējumiem, piem., *runāt, dziedāt, duomāt par kuo; bēdāt(ies), priecāties, dusmuoties, brīnīties par kuo*; lei. *džiaūgtis, dyvytis per kā* Kuršaitim Gramm. 1468. § ir germānisms;

h) latviešu valodā ar v. *für* nozīmi, runājot par atlīdzināšanu vai atdarīšanu, piem., *pateikties, samaksāt, atriebties par kuo; pārduot kuo par rubli*; te piesienas tādi teikumi kā, piem., *par tuo pliķi es tevi pie tiesas vedīšu; strazdiņš jēma dzeņa meitu par raibuo kažuociņu*;

i) predikātīvā instrumentāla aizstāšanai, piem., la. *nuoturēt, saukt, pataisīt kuo par draugu; iecelt, ievēlēt kuo par priekšnieku; kļūt, būt par pavēlnieku; par meitiņu viegla dzīve; raganas dvēsele skrienuot par lapseni*; lei. *kā per tiēsā laikyti, priūmti kā per keřdžiū, būti per bērņā* u. c. Kuršaitim l. c. ir germānismi;

j) savienojumā ar iepriekšēju *kas* (sal. v. *was für*), piem., lei. *kas tai per žmogūs* (nōm.)? dial. *kas tas par kalbā* (ak.)? la. *kas tas par vīru?* (izloksnēs arī ar nōm.) *kas tys ir par brēinums?* (germānismi?);

k) ar vācu adverbialā *zu* nozīmi, piem., la. *tas man par lielu* (izloksnēs arī: *par liels*), *par daudz, par agri* (adv.); lei. *tas per māžas; tai per daūg, per ilgai*.

Salikumi ar adjektīviem: la. *pārdruošs, pārgudrs*, lei. dial. *perdidelis* „loti liels“, sal. sensl. *prēbogatō*, lat. *permagnus* u. c.

No prepozīcijas savienojuma ar locījumu ir radušies tādi salikteņi kā, piem., lei. *pergalvis* „stūrgalvis“ (sal. la. *par galvu laist* = neievērot), la. *pārgalvis; nuo pārjūras* u. c.; pr. *pergalwis* (v.) „Genick“.

Verbālā priedēkļa nozīme (lei. *pēr-* ir vienmēr uzsvērts): a) „cauri“, piem., lei. *pērbristi per ūpē, pēroaziūoti per miestā*;

no nozīmes „cauri“ varēja rasties nozīme „pušu“: lei. *pérkasti, pér-laužti* u. c.; la. *pārcirst, pārspiest* u. c.; b) „pāri“, piem., lei. *pérsokti, pérlēkti* u. c.; la. *pārlēkt, pārkāpt, pārvilkt* u. c.; c) „pārmēriģi“, piem., lei. *pérsidirbti, pérsiēsti* u. c.; la. *pārskrieties, zirģu pārijāt, krāsni pārkurināt* u. c.; d) pārspēšanas nozīme: lei. *pérgalēti, pérsaukti* „pārkliēģt“; la. *lakstģgalu pārdziedāju; uotru pārtēcēt* u. c.; e) mitēšanas nozīme: lei. *péržydēti*, la. *pārziedēt* u. c.; f) pārveidošanas nozīme: lei. *pérkriēštyti, pérsirēdyti*, la. *pārgērbties par vecenēm, pārvērsties par vilkaci* u. c.; g) atkārtošanas nozīme: lei. *žēmeģ pérarti, sienāģ pérbaltinti*, la. *labģtu pārmalt, naudu pārskaitģt* u. c.; h) kļūdiģšanas nozīme: lei. *pérsirašyti, pérsižiūrēti*, la. *pārskaitģtties, pārprast* u. c.; i) darbība attiecas uz visu objektu: lei. *pérmģēgoti visāģ nāktiģ, péržiūrēti*, la. *pārmēklēt visu māģu, pārmist ziemu* u. c.

Pr. *pra* (pro): *pra-* (pro- jeb *prā-*), lei. *prō*: *pra-*
(un la. *pa*: *pa-*)

448. §. Rada ar slavu *pro*: *pro-* (*pra-*), go. *fra-*, skr. *prā-*, gr. *πρό* un lat. *pro-*. Pr. *prā-* (salikteni *prābutskas* „mūģģģs“) un lei. *prō* laikam < ide. **prā*; pr. *pro* varēja rasties blakus *pra* pēc *po*: *pa-* parauga.

Pr. *pra* un lei. *prō* nozīmē, pirmkārt, „caur“ (ar ak.), piem., pr. *prastan* (scil. iurin) prawedduns „caur to izvedis“, *pra swaian etnģstin* (v.) „durch seine Gnade“; lei. *prō lāngāģ žģiūrēti* („skatģtties“), *prō durģs* (jeb: *vartģs*) *laģģkan eģti*; latvieģi ir **pra* sekojoģa *r* priekģģā disimilģģjuģi (: *iet laukāģ pa durģm vai vārtģem*) un pēc tam šo *pa* < **pra* vispārināģjuģi (: *skatģttiesģ pa luogu*; citos gadģģjumos latvieģģiem senā **pra* vietā tagad ir *caģr*).

Lei. *prō* ir lietāģjams arī ar nozģģmi „gar“, piem., *paģģkģstģsģ prōģģ jģ prālēkē* „putns aizlaidģģs viģģam garģģm“.

Citos gadģģjumos šai prepozģģcijai ir v. „fģr“ nozģģme: pr. tapali ... *pra...* bousenniens „Tafel fģr Stānde“, *prastans* predickerins (sal. arī salikteni [ak.] pramadlin „Fģrbitte“); lei. *ne prō visģģs ņģnis baltģ dģģona; yrģģ žolģģ pro lģģģ; rģģsi kģģ pro gģģlvģģ* (= pret

galvas sāpēm) žīnote; *māžumā pasimāudyti* („papeldēties“) — *taī pro sveikātā*.

Priedēkļa nozīme: (skat. par to arī Kuršaiša gram. 450. §) — a) „iepriekš“: lei. *prajausti* „iepriekš just“ Miežiņa vārdnīcā (sal. arī *pratarmē* „priekšvārdi“), la. *paredzēt* < **praredzēt* (sal. tās pašas nozīmes kr. *npovudemь*, gr. *προορᾶν* un lat. *prōvidēre*); b) „gažām“: lei. *pravažiūoti prō kā* „pabraukt kam gažām“ (laikam arī la. *pabraukt* < **prabraukt*, sal. *saka tautas pajādamas* „vorüberreitend“); sal. kr. *пролетать* „gažām laisties“ u. c.; c) „cauri“: pr. *prawedduns* (v.) „durchgeführt“, lei. *lēdā prakiṛsti*, la. *p[r]acirtuši caurumiņu* BW 35274, sal. kr. *пропыбумь, проколоть* u. c.; d) izteikts tiek kāds zaudējums: lei. *prapūlti* „pazust“, *pragērti* (v.) „vertrinken“, la. *p[r]adzeṛ savus rudzus, miežus* BW 26925,3, sal. kr. *пропумь, проуграть* u. c.; e) izteikts tiek kādas norises sākums: lei. *jaū dienā praaūšta* („sāk āust“), *gaidīs pragydo* „gailis sāka dziedāt“, sal. sensl. *proglagolati* „sākt runāt“ u. c.

Pr. *prēi*, lei. *priē* un la. *p[r]jie*

449. §. Rada ar slavu *pri*. Tagadējā leišu rakstu valodā blakus prepozīcijai *priē* (no kam proklizē dažu izlokšņu *prē*, *pry* vai *pri*) un nōminālajam priedēklim *prie-* ir verbālais priedēklis *pri-* (< *prie-*), bet vecajos tekstos un vēl tagad dažās izlokšnēs arī verbus saliek ar *prie-*. Latviešiem ir *prie* paglābies tikai salikteņos *priedi* (= lei. *priēdai*) un *prieotte*, un divos 13. gadsimteņa dokumentos ir vēl *Priebalga* tagadējās *Piebalgas* vietā („Pebalche“ jau kādā 14. gadsimteņa dokumentā). Tagadējais *pie* (no kam proklizē izlokšņu *pe* vai *pi*) ir laikam radies no **prie*, kad aiz šā **prie* sekoja vārds ar *r*.

Ar pr. *prei* ir tulkots v. *zu*, *bei* vai *an*, un aiz tā seko datīvs vai akuzatīvs, piem., sindats preitickray deiuas (v.) „sitzend zur Rechten Gottes“, *prei* sīru immati „zu Herzen nehmet“, *preistan perēit* „zu ihm kommen“, *prēmans*... *swints* postānai „bei uns ... heilig werde“.

Lei. *priē* palaikam savienojas ar ģenitīvu un vismaz dažos gadījumos apzīmē tiešu pieskari („klāt“), ar to atšķirdamies no *pas* „pie“, kas mēdz izteikt tikai tuvumu, piem., *glaūstis prie krósnies*, bet *sēstis pas krósnī* (krāsns tuvumā; tomēr ne visur un ne vienmēr tā šķīrams *prie* no *pas*: varot ar vienādu nozīmi teikt *sēstis pas stalā* un *sēstis prie stalo*); citi piemēri: *jis gyvēna prie manēs*; *prie daktaro važiūoti*; *kaip čia šilta prie tavēs* („tavā istabā“); *jis žīno kēliā prie karaliaus*; *jautī prie* (jeb už) *ragū nutvėrti*; *priprāsti* („pierast“) *prie dārbo*.

Latviešu piemēri: *pie mātes uzaudzis*; *pie mutes pielikt*; *pie sētas piebraukt*; *pie* (jeb *aiz*) *saites turēt*; *pie mātes pieradusi*.

No prepozīcijas savienojumiem ar locījumiem ir radušies tādi salikteņi kā, piem., la. *piekalne* un lei. *priēgalvis* „galvas spilvens“.

Atribūta nozīme ir priedēklim, piem., salikteņos lei. *priemotē* „lieka sieva“, *priekelis* „sānu ceļš“, la. *piezaris*.

Verbālajam priedēklim ir, pirmkārt, vietas nozīme „klāt“, piem., lei. *prieiti*, *pridēti* „pielikt“, *priiṁti*, la. *pienākt kam klāt*, *piestāties pie kuoka*, *pielikt pie ādas*. Šī pati nozīme ir priedēklim arī verbā *pieliet* savienojumā *pieliet katlā ūdeni līdz malām*, ko tad varēja pārveidot par *pieliet katlu ar ūdeni līdz malām* (jeb *pilnu*). Šāda veida teikumos tad priedēklim varēja rasties „pilnuma“ nozīme; citi piemēri: la. *pielasīt vešēlu krūzi uogu*; *piebārstīt grīdu skujām*; *visa rija pieskrēja vēlnu pilna*; *piezest līdz kaklam*; *nevar piecept vien*; lei. *pipilti* „(pilnu) piebērt“, *prisigērti*, *prisidīrbti*; *prijójo pīlnas dvāras kazoku* u. c.

450. §. Pr. *prei* ir sastopams arī ar v. „vor“ > „für“ nozīmi: *preiṁwans* podaton „für euch gegeben“; *sen madlan prei* wissans smunentinans „mit Beten für alle Menschen“; *preigerbt* „fürhalten“ (= „vorsprechen“), *preilaikūt* „fürhalten“ u. c.; ar to saskan lei. *priekalba* „Vorrede“, *prieš* „vor, gegen“ (varbūt arī *priedieniņkas*, ja tam pamatā prepozīcijas *prie* savienojums ar atbilstošo locījumu no *dienas* vārda) un la. *priekš*; šī nozīme varbūt ir pārjemta no kāda senāka **prai* = lat. *prae*.

Pr. *sen*: *sen-*, *san-*, lei. *su*: *su-*, *sán-*, *sa-* un la. *sa-*, *suo-*

451. §. Ar pr. *sen*, *sen-*, sompisisnis (kur o laikam no a) „Grobbröt“ un sanday „geh weg!“ (isti: ar dievu!), lei. *sam-*, *sán-* un *sá-* ir rada sensl. *sā*, *sā-*, skr. *sam*, ģerm. *sin-* u. c. Ar la. *sa-* (< ide. **so*) saskan lei. dial. *sa-*, skat. Le. Gr. 569. §; la. *suo-* gan laikam no ide. **som*. Lei. *su* vai nu proklizē no **suo* < ide. **sō*, vai rada ar sensl. *su-*; par lei. *suo-* skat. E. Frenkeja Prāpos. 188.

Aiz pr. *sen* sastopam ne vien gaidāmo instrumentāli (sēnku „womit“ un *sen* māim „ar mani“), bet arī datīvu (piem., packawingī *sen* stēimans „friedsam mit ihnen“, *sen* alkīnisquai „mit Kummer“) vai akuzatīvu (piem., *sen* senditans *rānkans* „mit gefalteten Händen“).

Aiz lei. *su*, protams, seko instrumentālis, piem., *eīti su tēvu*; *vilkā su meškā* („lāci“) *suvēsti*; *kalbēti kā su āšaromis*; *su sāule gulti*; *mūštis* („kauties“) *su gyvais velniais*; *su medziū lygus*; *su gēda* („kaunu“) *nutilti* („apklust“); *su kōjomis spārdyti*; *su ādata siūti*; *čia su maldā* („lūgšanos“) *nieko nepadarysi*.

Latviešiem šo prepozīciju aizstāj *ar*, kas radies no saikļa *ar* „arī“.

Nōmināli salikteņi: la. *suōvārdis* (arī ar *ūo*²), *suōmazgas* (arī ar *ūo*²; citur: *samazgas*), *suōvara*, *suobars*, *suoraibs*, *suovīsti*; *suodara* u. c.; lei. *sāndora* „vienprātība“, *sānaris* „loceklis“, *sāšlavos* „saslaukas“ u. c.

Verbālā priedēkļa nozīmes: a) „kopā“, piem., la. *visi putni saskrejuši*; *izliētuo vairs nesasmēsi*; lei. *ī staldā suvaryti* „stallī sadzīt“; *sūvogti pinigai* „sazagta nauda“; pr. *senrists* „sasiets“, *senrinka* „salasa“ u. c.

b) priedēklis rāda, ka darbībai ir vesela rinda subjektu vai ka tā attiecas uz veselu rindu objektu vai uz visām objekta vai subjekta daļām, aizjem visu kādu laiku vai noris pārmēriģi, piem., la. *visi sadedzina ugunis*; *sakauj luopus*; *saslapināt drēbes*; *piens saskābis*; *visu dienu sastaigāju*; *bērni sabrēķušies slimi*;

lei. *sukinkýti árklus ģ vežimùs; sušlãpti, sulýti, subãrti; mačiaũ* („redzēju“), *kai kiřto ãvižas: trýs výrai su kiřviais tris dienãs sukiřto;*

c) priedēklis apzīmē mērķa vai nolūka sasniegšanu, piem., la. *iet, iet, kamēr saiet mājiņu; saucu, saucu, nesasaucu; jēri siena... sabrēca;* lei. *lãukē tēvo, ... nesulãukē; kas mán tã sužvejõs?*

d) priedēklis izteic to, ko v. *zer-* vai *ver-* un lat. *dis-*, piem., la. *sadauzīt trauku, sacirst kuoku, saplēst drēbes, sabraukt zirgu;* lei. *sulúžti, sudēgti, supūti; sudraskýti kepure;*

e) leišiem ir arī formas ar „ingresīvu“ nozīmi, piem., *sušũkti* „iesaukties“, *sužvingti* „iezviegties“.

Lei. *už:* *už-* un la. *uz:* *uz-*

452. §. Rada ar sensl. *võz(v): võz-*. Blakus lei. *už:* *už-* ir vecajos tekstos un izloksnēs arī *užu:* *užu-*, *ũž-* un (nõminãlos salikteņos) *užũ-* jeb *užũo-* (laikam pēc *ažũ:* *ažũ-* jeb *ažũo-* parauga); arī latviešu izloksnēs un vecajos tekstos sastopam blakus *uz:* *uz-* arī *ũz* (retāk): *ũz-*, skat. Le. Gr. 573. §.

Ar v. *auf* nozīmi leiši tagad mēdz lietot prepozīciju *aĩt*, bet retumis, kã aizrãda Frenkelis Prãpos. 168, arī vël *už*, piem., *už šimelio parjõti*. Rakstu valodã šis *už* parasti nozīmē „aiz“ (austrumleišiem tai vietã ir vël *až* < *ažũ*, skat. 435. §) un „par“ (= v. *für*, *anstatt*); arī slavu *võz(v)* nozīmē ne vien „uz“, bet arī to, ko v. *für* un *anstatt*. Daži leišu rakstu valodas piemēri ar *už:* *stovēti už dũru* (ģen.), *sēstis už stãlo, nusitvērti kã už raĩkos; kãrve už* („par“) *ãrklĩ* (ak.) *dũoti, už pĩningus kã nusipiřkti*.

La. *uz* lietãšana: (ar nozīmi „augšup“ ar ģen. vai ak.) *uz kalniņa dziedãt kãpu; uzkãpt uz kuoku;* (ar nozīmi „viršũ“ ar ģen.) *ģrãmata ir uz galda;* (atbildot uz jautãjumu „uz kurieni?“, ar ak.) *aiziet uz mežu;* (blakus verbiem „likt, mest, krist“ u. c. vai nu ar ģen., vai ar ak.) *likt naudu uz galda jeb uz galdu; nazis nuokrita uz grĩdas jeb uz grĩdu;* (blakus verbiem „skatĩties, klausĩties, sacĩt“ u. c. un blakus dažãdu psĩchisku tieksmju apzĩ-

mējumiem ar gen. vai ak.) *cits uz cita* (jeb *uz citu*) *raudzījās*; *gailītī[s] saka uz vistinās* (jeb *uz vistiņu*); *kārs uz naudu* (jeb *uz naudas*); (blakus vārdiem ar laika nozīmi, arī ar dat.) *nuodereja pie saimnieka uz gadu* (jeb *uz gada*); *uz vakara* (jeb *uz vakaru*) *gavilēju*; *uz trešdienai mums būs viesi*; *taisa uz parīta kāzas*; *uz rītdienai uzduots liels gabals kuo mācīties*.

Izloksnēs ir *uz* dažkārt lietājams arī kā lei. *uz*: (blakus komparātivam) *lielāks uz tuo* (ak., sal. lei. *didēsnis už tã*); (blakus *turēt*) *uz* (jeb *aiz* vai *pie*) *čēkula turēdama* (sal. lei. *už raņkos nusitvėrti*); (ar „par“ nozīmi) *uz mums gādā* (sal. lei. *rūpink už manė!*); *mīt kuo uz...* (sal. lei. *kārve už ārklj duoti*).

Nominālie salikteņi pa daļai ir radušies no prepozīcijas savienojumiem ar locījumu, piem., la. *uzači, uzplecis* u. c., lei. *ūzpelēnē* Būgas KSn. 124 „?“ — Citos priedēklim ir atribūta nozīme, piem., la. *uzkaudze, ūzkārta*² u. c. — Atvasinājumi no vārdiem ir, piem., lei. *ūzdelis* „pielikums“, *ūzvažas* „uzbraucamā vieta“, dial. (Duse-tās) *ūškalas* (= la. augšzemn. *oūzkalas*), la. *uzdziras* u. c.

Verbālā priedēkļa nozīmes: a) („augšup“) la. *uzkāpt kuoka, uzcelt namu, uzaugt, uzpampt* u. c., lei. *uzjōti ant kālno, sāulē užtekējo, užāugti* u. c.; b) („virsū“) la. *uzvilkt krēklu, uz mākties kam, uzderēt* u. c., lei. *uzsiklōti, užpūlti, uždēti* u. c.

13. Saikji un partikulas

453. §. Lei. *ař* un la. *ār* nozīmē, pirmkārt, „arī“, piem., lei. *tu ař* (jeb *ār*) *turē eiti su maniņ*; *šluok su ražū* („ar nolietotu slotu“), *ār bus gražū*; la. *es ār tur biju* (jeb *arē es tur biju*); otrkārt — „vai?“, piem., lei. *ař girdėjai?* la. (vecos tekstos) *ār tu jūti?* treškārt — „vai“ (= v. „oder“), piem., lei. *šiaip ař taip* „šā vai tā“; *vienas iš mūdvieju, ař aš, ař tu*. Jautājamā *ař* vietā vecleišu tekstos gadās arī *er*, un la. *ar* „arī“ vietā Auces izloksnē ir *er*, no kam *er* Dundangā; ar šo *er* „arī“ laikam ir identisks pr. *er* savienojumos *er en* „bis in“ un *er prei* „bis an“, kur *er* laikam īsti nozīmē „pat“ < „arī“. Rada ar to ir pr. *ir* „arī, un“, lei. *iř*

„un, arī“ un la. *ir* „arī, (tagad tikai retumis) un“ un laikam arī slavu *i* (ja nō **b[r]*) „un, arī“.

454. §. Ar „un“ nozīmi ir prūšiem bhe (arī: bha) un leišiem — *be* (retumis: *bē*) un (parastāk) *beī* (sal. *nei* blakus *ne*). Rada ar to laikam ir lei. *bet* (Daukšam arī: *bat*) un la. *bet* (nozīmes ziņā sal. slavu *a* „un, bet“); par *-t* skat. 458. § b. Arī kā jautājamo partikulu lieto leiši *be* (piem., *be tu nežināi?*) jeb *ba* (piem., *ba tiktai būvo taip?*), *baū* (piem., *bau aš tāu nesakiaū?* Mažvidam ar to pašu nozīmi arī *biau* < **beu*; ar *-u* sal. gotu jautājamo partikulu *-u*) vai *begu* > *beg* (piem., *begū nemellūoji?*), sal. nozīmes ziņā ar „arī, vai?“ — Kā blakus lat. *et* „un“ ir gr. *ἔτι* „vēl“, tā arī lei. *be* nozīmē ne vien „un“, bet arī — „vēl“ > (aiz. negācijas) vairs“, piem., *eikime, kolei be dienā! koks jis mán be tēvas, kad iš namū vāro* („dzen“)? *ar besveikas, ar begyvas? jei benorēsi, aš kītq kařtq atnēšiu tāu vēžiū; tai nebedarýk!* Te laikam ir jāmin arī la. (vecajos rakstos) *ba* (v.) „eben“ (piem., *tas ba „eben derselbe“, nu-ba „eben jetzt“*). *ne-ba „doch nicht“* u. c. Le. Gr. 586. §, pr. *beggi* „denn“, lei. *ar-bā* „oder“, (dial.) *be* jeb *bet* „denn“, *ba* „freilich“, slavu *bo* „denn“ u. c.

455. §. Pr. *-ga* (salikumā *anga* „ob“; ar *an-* saskan lei. *an-*salikumā *angu* „oder“, lat. *an* „vai“ u. c.) saskan ar veclei. *ga* Becenbergera BGLS 267, slavu *-go* Bernekera Wb. 315, skr. *gha* u. c.

Ar Latgales la. *dze* (piem., *kai dze* „как же“, *es dze biju* „es jau [= taču] biju“) sal. slavu *že*, gr. *γε* un varbūt skr. *ha*.

Ar pr. *-gi* (salikumos *beggi* „jo“, *dīgi* „arī“, *kāigi* „kā“, *neggi* „nedz“ un *niqueigi* „nimmermehr“) identisks ir lei. *-gi* salikumā *nēgi* „nedz“ un laikam arī la. *-dz* salikumā *nedz* (sal. arī la. dial. *nūstuc, kluotuc*, kas laikam < **nuōstu-dz, *klātu-dz*).

Ar leišu jautājamo partikulu *-gu* (sal. arī *jēigu* „ja“) saskan slavu *-gō* (skat. Bernekera Wb. 316).

Nav zināms, kāds patskanis beigās zudis aiz la. (vecu tekstū) *jaug* „vai jau?“, *estg* „vai esi?“, *arīg* „vai?“ u. c. Le. Gr. 587. §.

456. §. No vietniekvārda celma **jo-* laikam ir darināti lei. *jeī* jeb *jēi* (ar *éi* no *jéigu?*) „ja“, *jeīb* „damit, auf dass“, *jóg* „ka“, *-jag* (Daukšam), *-ja* jeb *-jeg* (piem., *teipo-jeg* „tāpat“, *tuo-jeg* „ar to pašu“), *jeng* „weil“ un la. *ja* jeb *jà*, *jeb*, *jale* jeb *jel(e)* u. c.

457. §. Partikula *-le* atrodama latviešu saliktoņos *jale* jeb *jele*, *nāle* jeb *nule*, *nele*, *vaile*, *juole* u. c. Le. Gr. 590. §; sal. ar to slavu *le* Bernekera Wb. 697 sk., lei. esle „esto“ un pr. *-lai* Senpr. 124.

458. §. a) Pr. *ter* (ar *-r* sal. *er-ains* „ikviens“) „tikai“ (piem., *ter ains* „allein“) ir rada ar lei. *te-* „tikai“ (piem., *aīt tōs dīrvoos tikt ropūtēs teāuga*), kas laikam ir identisks ar imperātīva partikulu *te-*, piem., *tenešīē* „lai nes!“

b) Partikula *te* vai *ti* laikam ir meklējama vārdos pr. *titet* jeb *tīt* „also“ un *tēnti* „tagad“, lei. *idānt* „damit“, „auf dass“ (Daukšam ir vēl *idantig*; sal. *kadān-gi*), *bet* (Daukšam vēl ir arī *beti*) u. c., la. *bet*, *kaūt*, *šeit* u. c. Le. Gr. 592. §.

Papildinājums

(par lei. *dvýlika* „12“, 292. § a)

Par vēl u pamanīju, ka Balčikōņā vārdnīcā ir minēts skaitlenis *dvuolika* „12“, ko lietājot „žaidīmo skaičiavime“: *vienuolika*, *dvuolika*, *šončik*, *pončik*, *seivir*, *veivir*... Šī te forma *dvuolika* laikam gan nav paglābusies senā forma, bet formas *dvýlika* pārveidojums iepriekšējā *vienuolika* ietekmē.

J. E.

SAĪSINĀJUMI LITERĀTŪRAS CITĒJUMOS

- Apr. Gr. = Altpreussische Grammatik von J. Endzelin. Riga. 1944.
Arch. Phil. = Archivum Philologicum.
Arumaa Lit. Münd. = P. Arumaa, Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend. Dorpat. 1931.
Arumaa Unters. = P. Arumaa, Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina. Tartu. 1933.
Balticoslav. = Balticoslavica. Redaguje E. Koschmieder. Wilno.
Berneker Wb. (jeb Slav. et. Wrth.) = E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch.
Bezenberger BGLS = A. Bezenberger, Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache. 1877.
Būga KSn. = K. Būga, Kalba ir senovė. Kaunas. 1922.
Būga (Liet. k.) žod. = K. Būga, Lietuvių kalbos žodynas. 1924—5.
Bull. = Bulletin de la Société de linguistique de Paris.
BW = Kr. Barons un H. Visēndorfs, Latvju dainas I—VI.
EH = J. Endzelīns un E. Hauzenberga, Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai.
FBR = Filologu biedrības raksti.
Fraenkel Präp(os). = E. Fraenkel, Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen. Heidelberg. 1929.
FUF = Finnisch-ugrische Forschungen.
Gerullis Apr. ON = G. Gerullis, Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin. 1922.
Gerullis Li. Dial. = G. Gerullis, Litauische Dialektstudien. Leipzig. 1930.
Ger.-Stang = J. Gerullis ir Chr. Stang's, Lietuvių žvejų tarmė Prūsiose. Kaunas. 1933.
GK = Gimtoji Kalba.
Hirt Idg. Gr. = H. Hirt, Indogermanische Grammatik.
IF = Indogermanische Forschungen.

- Izv. = Известия Императорской Академии Наук (По отделению русского языка и словесности).
- Iev. = J. Endzelīns, Ievads baltu filoloģijā. Rīgā. 1945.
- Jōniks Pagram. = P. Jonikas, Pagramančio tarmė. Kaunas. 1939.
- Jušk. = Litovskij slovar' A. Juškeviča.
- Jušk. SvR = Svoťbinė rėda Velūnyčių lietuvių, surašyta par A. Juškevičę. Kazań. 1880.
- KZ = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen.
- Lat. kat. = Латышский катехизис 1585 года, переизданный Э. Вольгером. Петроград. 1915.
- LChr. = Э. Вольгер, Литовская хрестоматия.
- Le. Gr. = J. Endzelin, Lettische Grammatik.
- Leskien Abl. = A. Leskien, Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen. 1884.
- Liet. Mok. jeb LM = Lietuvos Mokykla.
- Lit. Mitt. = Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft.
- Lit. Mnd. = Litauische Mundarten, gesammelt von A. Baranovski.
- Lskf. = J. Endzelīns, Latviešu valodas skaņas un formas. Rīga. 1938.
- LtT = Lietuvių Tauta.
- ME = K. Mühlēnbachs Lettisch-deutsches Wörterbuch.
- NSB = Wörterbuch der litauischen Schriftsprache von Niedermann, Senn und Brender.
- Otrębski Narz. Twer. = Otrębski, Wschodniolitewskie narzeczė twereckie I. 1934.
- Pas. = P. Šmits, Latviešu pasakas un teikas I—XV.
- Plāķis Lv. = J. Plāķis, Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi I—II.
- RSl. = Rocznik Slawistyczny.
- Senpr. = J. Endzelīns, Senprūšu valoda. Rīga. 1943.
- Skardžus Akc. = P. Skardžius, Daukšos Akcentologija. 1935.
- Skardžus Lkžd. = P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba. 1941.
- Specht Urspr. = Fr. Specht, Der Ursprung der indogermanischen Deklination. 1944.
- Stang Mažv. = Chr. Stang, Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas. Oslo. 1929.
- Stang Verbum = Chr. Stang, Das slavische und baltische Verbum. Oslo. 1942.
- St. balt. = Studi baltici.
- Symb. gramm. = Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski.
- Tdz. = Tautasdziesmas. Prof. P. Šmita redakcijā.
- Tiž. = Tauta ir žodis. Kaunas. 1923 skk.
- ZslPh. = Zeitschrift für slavische Philologie.
- Živ. Star. = Живая Старина.

CITI SAĪSINĀJUMI

av. = avestas.
go. = gotu.
gr. = grieķu.
ide. = indoeiropiešu (pirmvalodas).
kr. = krievu.
la. = latviešu.
lat. = latīņu.
lei. = leišu.
lv. = lejsvācu.
po. = poļu.
pr. = senprūšu.
sav. = senaugšvācu.

sensl. = senslavu.
skr. = sanskrita.
sl. = slavu.
slv. = senlejsvācu.
v. = vācu.
vlv. = vidus lejsvācu.
sk. = un sekojošā lappusē.
skk. = un sekojošās lappusēs.
skat. = skaties!
s. v. = sub voce.
tp. = ar to pašu nozīmi.
u. c. = un citi.

PĒCVĀRDI

Akademiķis J. Endzelīns jau ne vienu vien gadu desmitu un ne vienu vien grāmatu desmitu veltījis baltu valodniecības problemām. Plašā baltu valodu sastatīšana ar sengrieķu un latīņu valodu, indoiraņu grupas valodām un slavu valodām, bet pēdējā laikā arī ar rietumsomu valodām daudzos viņa darbos ir paveikta uz tās vēsturiski salīdzināmās metodes pamatiem, kurai ir bijusi tik ievērojama nozīme XIX gadsimta un XX gadsimta sākuma valodniecības vēsturē. Akademiķis J. Endzelīns valdošas doktrīnas labā nekad nav upurējis nevienu faktu, kas tai ir bijis „neizdevīgs“ un nav tajā iekļāvis. Viņa darbi vienmēr ir izcēlušies ar dotumu uzticamību un precizitāti, ar faktu materiala pilnīgumu un ar stingru kritisku pieeju ikvienai teorijai un hipotezei, lai no kā tā būtu nākusi.

Viņa pirmais lielais pētījums, kas veltīts baltu un slavu valodu radniecības problemai („Славяно - балтийские этюды“, Харьков, 1911), ar saviem secinājumiem grāva toreiz valdošo baltu un slavu pirmvalodas teoriju un radīja skaidrību un noteiktību daudzū šo divi valodu grupu atbilstošu un atšķirīgu formu izskaidrojumā.

Paturēdams vērā plašāka apjoma uzdevumus, akademiķis J. Endzelīns savas zinātniskās darbības nākamā posma darbos pētīja galvenokārt baltu valodu un to dialektu savstarpējās attiecības. 1922. gadā klajā nākusī „Lettische Grammatik“ ir likusi stiprus pamatus baltu valodu salīdzināmai gramatikai. Ārkārtēji bagātajā Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā, ko apstrādājis un plaši papildinājis akademiķis J. Endzelīns, ievietots daudz sastatījumu un etimoloģiskas dabas norādījumu, kas apgaismojuši baltu valodu plašos leksikalos sakarus, konkrēto savstarpējo tuvumu un identitāti leksikā, kā arī baltu valodu saskaņu ar slavu un citām radnieciskām valodām.

Akademiķim J. Endzelīnam pieder arī l a b ā k ā no pēdējā gadsimtā uzrakstītajām senprūšu valodas gramatikām. Arī te viņš devis

daudz jaunu un ļoti vērtīgu sastatījumu un vēsturisku izskaidrojumu atsevišķos baltu valodu leksikas un gramatikas jautājumos.

Grāmata „Baltu valodu skaņas un formas“ ir šās akademiķa J. Endzelīna pētījumu virknes turpinājums un nobeigums, un tā jo cieši piekļaujas viņa 1948. gadā pārredīgētajai un latviešu valodā tulkotajai „Lettische Grammatik“. Šī grāmata kļūs par nepieciešamu palīglīdzekli baltistu sagatavošanā kā Latvijā, tā arī pārējās republikās, gan tāpēc, ka tā ir pirmais baltu valodu salīdzināmās fonētikas un morfoloģijas mēģinājums, gan arī tāpēc, ka to uzrakstījis lielākais zinātnieks un neapstridami vispār atzīta autoritāte šai nozarē.

Šā darba augsto vērtību nosaka nospraustā mērķa skaidrība, visa darba uzbūve, viss materials, kas stingri atbilst šim mērķim. Darba mērķis ir — pierādīt baltu valodu „tuvo radniecību“ un kopējo izcelšanos. Ar lielu rūpīgumu izraudzīti pārbaudītākie, pārliecinošākie un nepārprotamie leišu, latviešu un senprūšu valodas fakti. Nepārrunātas palikušas visas sīkās problēmas, visi neskaidrie un strīdīgie sīkumi, kas prasa plašus ekskursus. Vietas iztirzājums maksimāli lakonisks, taču no tā ne mazākā mērā nav cietusi skaidrība. Grāmata domāta specialistiem, t. i., tā prasa pamatīgas priekšzināšanas, plašas vispārīgās un baltu valodniecības literatūras pazišanu. Gandrīz katram paragrafam pievienota bibliogrāfija, ar ko arī tiek panākts, ka šī grāmata, kaut arī tai minimāls apjoms, ir tomēr ļoti informatīva. Akademiķis J. Endzelīns rezumē baltu valodu ilggadējo pētījumu rezultātus, sintezējot pētījumu rezultātus par atsevišķiem tematiem. Tas attaisno grāmatas publicēšanu.

Bet šī grāmata nevar arī nerādīt veselu virkni iebildumu.

Tā nāk klajā laikā, kad risinās asas cīņas starp veco un jauno valodas zinātni, bet šo cīņu nemaz neatspoguļo.

Nevar prasīt pilnīgu metožu un uzskatu maiņu no pētnieka, kas vairāk nekā piecdesmit gadu gājis savu zinātnieka ceļu. Diezin vai kāds spēj uzrakstīt šobrīd baltu valodu salīdzināmo gramatiku uz jaunās valodniecības zinātnes pamatiem, jo šim nolūkam nepieciešams ne vien pieņemt un sekot šās mācības

galvenajām idejām, bet ir jāizdara arī jauni meklējumi, jāsakrāj jauns zinātniski pārbaudīts materials, jāpamato jauni likumi daudzos jo daudzos atsevišķos jautājumos. Šos nepieciešamos priekšnoteikumus vēl neviens nav radījis. Šis uzdevums būs jāatrisina jaunajiem Latvijas valodniekiem, kas uzsāk socialistiskās eras zinātnisko celtniecību.

Taču, ja grāmatas autors nebūtu bijis tik uzticīgs „klasiskās” indoeiropiešu valodniecības likumiem, viņš būtu varējis nošķirt indoeiropiskās koncepcijas vājās puses, būtu varējis izvirzīt veselu virkni neatliekamu uzdevumu tradicionālo uzskatu revidēšanai un ar to pavērt ceļu priekšrevolūcijas laikmeta valodniecības maldu un kļūdu pārvarēšanai.

Piemēra dēļ pakavēšos pie dažiem atsevišķiem jautājumiem.

Kā mēs zinām, baltu valodu akcents un intonācija ir noderejusi par pamatu daudziem darbiem, kas skar indoeiropiešu valodu salīdzināmo akcentoloģiju. Kopš pagājušā gadsimta 70-ajiem gadiem līdz pat nesenajai pagātnei šī problēma atradās visautoritatīvāko un izcilāko komparatīvistu uzmanības centrā.

Visai daudzveidīgajos — no visiem viedokļiem — leišu un latviešu valodas dialektos atrodam daudz miklainu atšķirību arī akcentoloģijas nozarē. Akademiķis J. Endzelīns šai grāmatā, tāpat kā daudz iepriekšējos darbos, sniedz visai bagātīgus faktus par akcenta vietu un intonācijas dažādībām gan fonētikas sistēmas iztīrījumā, gan arī baltu valodu morfoloģijas apskatā. Viņš bieži norāda lasītājam attiecīgo literatūru, izvairīdamies no komentāriem par šo baltu akcentoloģijas visai raibo ainu, kaut gan pretrunīgums akcentoloģijas pētījumos, kas bezsekmīgi virza savus spēkus uz indoeiropiešu pirmvalodas intonācijas sistēmas rekonstruēšanu, pavisam skaidri liecina par to teoretisko priekšnoteikumu nepamatotību. Rīkojoties ar tik bagātu un svaigu materiālu, būtu bijis iespējams pasvītrot un izcelt visu baltu grupas atsevišķo izlokšņu un dialektu intonāciju un akcentu savdabīgumu uz šās fantastiskās un abstrakti spekulatīvās indoeiropiešu akcentoloģijas fona.

Neattaisnojamā dažādo „metatoniju“ izlietošana, kuras tiek patvaļīgi un nēpamatoti izdomātas aplamo schemu glābšanai tradicionālajā akcentoloģijā, atgādina citus rupjus paņēmienus pirmvalodas teorijas pamatošanai, piemēram, neattaisnojamā „analogijas principa“ vai migrācijas hipotēzes, substrata hipotēzes izlietošanu tieši tais gadījumos, kad vēsturiskie fakti neiekļaujas nedroši hipotētiskajās indoeiropistu konstrukcijās. Akademiķis J. Endzelins nepieņem un neatkārtō apšaubāmos akcentoloģijas skaidrojumus, bet arī tos neapstrīd, ar ko būtu bijis iespējams attīrīt augsni baltu valodu un izlokšņu akcenta un intonācijas materialu istai zinātniskai izskaidrošanai.

Grāmatas kompozīcija būtu daudz ieguvusi, ja būtu ievēroti organiskie savstarpējie sakari starp fonetiku un morfoloģiju, bet dažuviet arī ar leksikoloģiju. Mechanistiskā fonētikas atraušana no morfoloģijas un konsekventā sintaktisko skaidrojumu atmešana piešķir grāmatai kaili empirisku raksturu.

Vārdu darināšanas pārskats bazējas uz piedēkļu elementu klasifikācijas pēc konsonanta pazīmes. Tas spilgti rāda, ka grāmatas autors slīecas uz formālās skolas pusi. Šis iztīrējuma paņēmiens atņēmis autoram iespēju fiksēt kaut vai vistuvāko vēsturisko perspektīvu šās ļoti nozīmīgās valodniecības daļas izstrādāšanā. Bez vēsturiskās un stadiālās periodizācijas nevar nekā saprast un nevar nekā izskaidrot vārdu darināšanas nozarē, kas ir viena no svarīgākajām atsevišķas valodas un radniecisku valodu grupas raksturošanai. Piedēkļu elementi attīstās (savienojas un sadalās) nesaraujāmā sakarā ar jēdzienisko un gramatisko kategoriju vēsturi; tādej vārdu darināšanas elementus nedrīkst aplūkot ārpus to sakara ar nozīmi; bet tikpat nepieļaujams ir aizstāt katrā piedēkļa elementa jēdzienu funkciju pētīšanu ar plaši vispārīnātām loģiskās gramatikas rubrikām, kā *nomina agentis*, *nomina actionis* u. tml. Šai gadījumā paslīd garām svarīgākās nozīmju nianšes, kas ir ļoti interesantas vēsturiskajā, socialajā un stilistiskajā ziņā.

Tas, ka mūsu autors apzinīgi konstatē visus teorijai „neizdevīgos“ faktus, ir liels nopelns, bet nereti tas rada acīm redzamas ne-

saskaņas šai grāmatā. Tā, piemēram, ilativa, tāpat arī alativa un adesiva formas ir nošķirtas „jaundarinājumu“ grupā — lai iztaptu teorijai, bet turpat arī aizrādīts, ka veselā virknē izlokšņu un literarajās valodās šās formas ir tik retas, ka tās kā „sastingumus“ pieskaita pie adverbiem. Uzskatīt ilativa un alativa formas par jaundarinājumiem nav nekāda pamata ārpus pirmvalodas dogmas.

Darinājumi ar piedēkli *-mo-* ievietoti ciešamās kārtas tagadnes divdabju nodalījumā, kaut gan minētie piemēri un iztīrījuma kārtība skaidri liecina, ka ciešamās kārtas nozīme nav būtiska visiem šiem darinājumiem, bet ka tā rodas saskaņā ar verba leksisko nozīmi vai īpašas vārdu savienojuma konstrukcijas rezultātā.

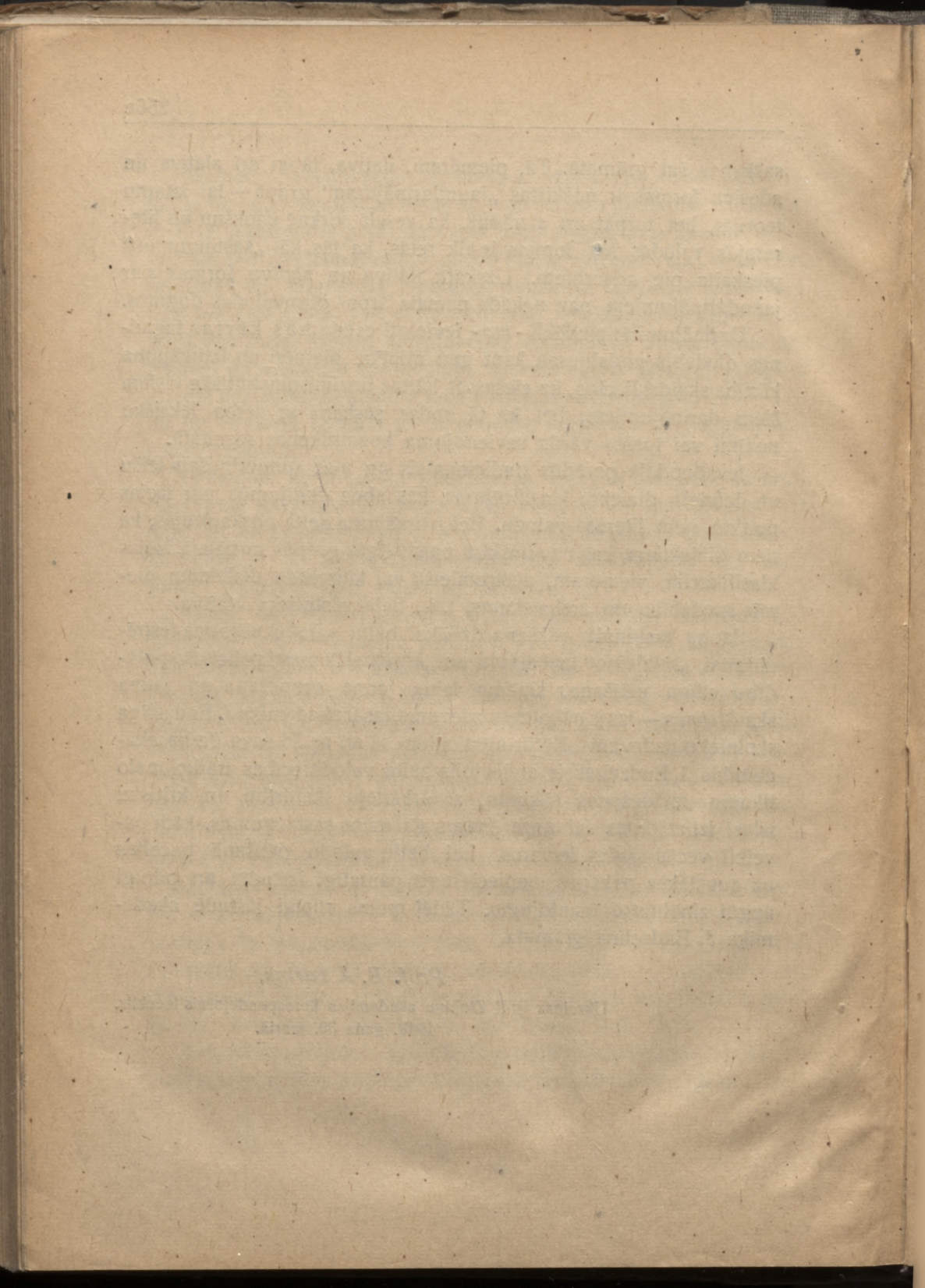
Ievadodaļā parādīts tradicionālais un maz apmierinošais leišu un latviešu dialektu klasificējums, kas abos gadījumos par izejas punktu ņem literaro valodu. Bet iztīrījuma gaitā noskaidrojas, ka tiem dialektiem, kas nav nošķirti patstāvīgās grupās minētajā izejas klasifikācijā, piemēram, austrumleišu vai latgaliešu dialektam, piemīt savdabība un archaiskums, t. i., liela vēsturiska vērtība.

Jauna materiala vākšana dziļākai baltu valodu vēstures izstrādāšanai, „mīklāino“ izņēmumu un „ārpus sistemas“ paliekošo parādību citīga pētišana, zināmo faktu jauna grupēšana un jauna skaidrošana — tas ir nākotnes uzdevums, tas ir akademiķa J. Endzelīna skolnieku uzdevums. Kā ar agrākajiem, tā arī ar šo savu darbu akademiķis J. Endzelīns ir atviegojis baltu valodniecības tradicionālo likumu revidēšanas sākumu, ar ārkārtēju skaidrību un kritisku izlasi iztīrādams šai nozarē visus galvenos sasniegumus, kādi paveikti vecās skolas ietvaros. Lai baltu valodu pētišanā paceltos uz augstākas pakāpes, nepieciešams pamatīgi izstudēt un pilnīgi apgūt zinātnisko mantojumu. Tādēļ mums rūpīgi jāstudē akademiķa J. Endzelīna grāmata.

Prof. B. A. Larins,

Ukrainas PSR Zinātņu akadēmijas korespondējošais loceklis.
1949. gada 30. martā.





SATURA RĀDĪTĀJS

	Lpp.
Priekšvārdi	3
Ievads (1.—3. §)	5

I. FŌNĒTIKA

Akcenti un intonācijas (4.—5. §)	11
Saknes un piedēkļu zilbju patskaņi un divskaņi (6.—20. §)	14
a) Attieksmes pret radu valodu skaņām (6.—18. §)	14
b) Piedēkļu patskaņu zudums (19. §)	20
c) Piedēkļu patskaņu kvalitātes pārveidojums (20. §)	21
Gala zilbju vokālisms (21.—22. §)	21
Mantotā patskaņu mija (23. §)	24
Diftongi > monoftongi (24. §)	27
Ģaŗi patskaņi > diftongi (25. §)	27
Veco ģaŗumu saĩsinājumĩ (26.—28. §)	27
ĩsu patskaņu pagarinājumi (29.—32. §)	28
Anaptikse (33. §)	31
Kontrakcija un elizija (34. §)	31
Lĩdzskaņu attieksmes pret radu valodu skaņām (35.—49. §)	31
Lĩdzskaņu pārveidojumi savienojumos un vairākiem lĩdzskaņiem kopējas parādĩbas (50.—84. §)	37
a) Lĩdzskaņu liktenis vārda beigās (50. §)	37
b) Tautosillabisko nāseņu liktenis (51. §)	38
c) Lĩdzskaņu savienojumi ar j (52.—57. §)	40
d) Mikstināšana (58. §)	43
e) Asimilācija (59.—64. §)	47
f) Lĩdzskaņu zudums vārda sākumā un vidū (65.—70. §)	49
g) Disimilācija (71.—72. §)	53
h) Metateze (73.—74. §)	53
i) Lĩdzskaņa pielikums un iespraudums (75.—79. §)	54
j) Ģaŗi lĩdzskaņi (80.—81. §)	56
k) Citi artikulācijas veida pārgrozījumi (82. §)	57
l) Balsĩgu un nebalsĩgu troksneņu maiņa (83.—84. §)	58

II. FORMU MĀCĪBA

1. Salikteņi (85.—91. §)	59
2. Reduplikācija (92. §)	67
3. Nōminālo celmu piedēkļi (93.—175. §)	67
a) Piedēkļi <i>-o</i> (ide.), <i>-ā</i> (93.—94. §)	67
b) Piedēklis <i>-i</i> (95. §)	68
c) Piedēklis <i>-u</i> (96. §)	69
d) Piedēkļi ar <i>j</i> (97.—106. §)	70
e) Piedēkļi ar <i>v</i> (107.—111. §)	76
f) Piedēkļi ar <i>n</i> (112.—128. §)	78
g) Piedēkļi ar <i>m</i> (129.—132. §)	88
h) Piedēkļi ar <i>r</i> (133. §)	90
i) Piedēkļi ar <i>l</i> (134.—141. §)	90
j) Piedēkļi ar <i>k</i> (142.—152. §)	95
k) Piedēkļi ar <i>g</i> (153.—154. §)	100
l) Piedēkļi ar (leišu) <i>ž</i> (155. §)	101
m) Piedēkļi ar (leišu) <i>š</i> (156. §)	102
n) Piedēkļi ar <i>s</i> (157. §)	102
o) Piedēkļi ar <i>t</i> (158.—171. §)	103
p) Piedēkļi ar <i>d</i> (172. §)	109
q) Piedēklis (ide.) <i>-āpo-</i> (173. §)	110
r) Piedēkļi ar <i>b</i> (174. §)	110
s) Piedēkļu sakopojums pēc nozīmes (175. §)	111
4. Substantīvu deklinācija (176.—269. §)	113
a) Iepriekšējās piezīmes (176. §)	113
b) Piezīme par leišu formu uzsvāru (177. §)	114
c) (<i>i</i>) <i>o</i> -celmi (178.—193. §)	114
d) (<i>i</i>) <i>jo</i> -celmi (194.—200. §)	119
e) (<i>i</i>) <i>ā</i> -celmi (201.—217. §)	122
f) (<i>i</i>) <i>ē</i> -celmi (218.—224. §)	126
g) <i>ī</i> -celmi (225.—239. §)	129
h) <i>ū</i> -celmi (240.—255. §)	134
i) Līdzskaņcelmi (256.—267. §)	137
j) Jaundarināti locījumi (268.—269. §)	142
5. Adjektīvu deklinācija (270.—275. §)	144
6. Adjektīvu (un adverbu) gradācija (276. §)	150
✓ 7. Noteiktie adjektīvi (277.—281. §)	151
8. Skaitleņi (282.—298. §)	155
9. Vietniekvārdi (299.—325. §)	161
a) Personu vietniekvārdi (299.—312. §)	161

b) Piederības vietniekvārdi (313. §)	166
c) Norādāmie vietniekvārdi (314.—316. §)	166
d) Jautājamie, nenoteiktie un relatīvie vietniekvārdi (317.—324. §)	170
e) <i>pats</i> (325. §)	174
10. Konjugācija (326.—422. §)	175
a) Formu sastāvs (326. §)	175
b) Personu galotnes (327.—333. §)	175
c) Laiku formas (334.—394. §)	179
α) Tagadnes celmi (334.—383. §)	179
αα) Netematiskie (vienzilbes) celmi (334.—339. §)	179
αβ) <i>i</i> -celmi (340.—342. §)	181
αγ) <i>ā</i> -celmi (343.—344. §)	183
αδ) Tirie <i>o</i> -celmi (345.—352. §)	185
αε) <i>o</i> -celmi ar <i>n</i> -infiksu (354. §)	188
αζ) <i>no</i> -celmi (355. §)	189
αη) <i>sto</i> -celmi (356.—362. §)	190
αθ) Divzilbju <i>jo</i> -celmi (363.—368. §)	192
αι) <i>ējo</i> -celmi (369.—373. §)	195
ακ) <i>ōjo</i> -celmi (374. §)	196
αλ) (baltu) <i>auja</i> -celmi (375. §)	197
αμ) <i>ājo</i> -celmi (376. §)	198
αν) <i>ījo</i> -celmi (377. §)	199
αξ) Tagadnes celmi ar <i>-in-</i> vai <i>-en-</i> (378.—380. §)	199
αο) Piezīmes par tagadnes formām vispāri (381.—383. §)	201
β) Nākotnes formas (384.—387. §)	202
γ) Pagātnes formas (388.—394. §)	205
d) Modi (395.—403. §)	210
α) Dēbitīvs (396. §)	210
β) Imperatīvs (397.—399. §)	211
γ) Kondicionālis (400.—402. §)	213
δ) Atstāstāmā izteiksme (403. §)	215
e) Pasīvās formas (404. §)	215
f) Refleksīvās formas (405.—406. §)	216
g) Verbum infinitum (407.—422. §)	217
α) Infinitīvs (407. §)	217
β) Supīns (408. §)	218
γ) Divdabji (409.—422. §)	218
αα) Tagadnes pasīvais divdabis (409. §)	218
αβ) Nākotnes pasīvais divdabis (410. §)	219
αγ) Pagātnes pasīvais divdabis (411. §)	220

αδ) Tagadnes aktīvais divdabis ar <i>-dam(a)-s</i> (412. §)	220
αε) Tagadnes aktīvais divdabis ar <i>-nt-</i> (413.—418. §)	221
αζ) Nākotnes aktīvais divdabis	224
αη) Pagātnes aktīvais divdabis (419.—422. §)	225
11. Adverbi (423—431. §)	228
a) Adverbi no locījumiem (423. §)	228
α) Substantīvu locījumi (423. §)	228
β) Adjektīvu locījumi (424.—426. §)	228
b) Leišu adverbi ar <i>-yn</i> (427. §)	229
c) Verbāli adverbi (428.—429. §)	230
d) Adverbi no prepozīciju savienojumiem ar locījumiem vai adverbiem (430. §)	230
e) Adverbi no pronōmenu saknēm (431. §)	231
12. Prepozīcijas (432.—452. §)	231
13. Saikļi un partikulas (453.—458. §)	251
Saīsinājumi literātūras citējumos	254
Citi saīsinājumi	256
Ukrainas PSR Zinātņu akadēmijas korespondējošā locekļa prof. B. A. Larina pēcvārdi	256a

Pamanītās kļūdas

64. lpp., 11. rindā no apakšas iespiests „*linsēklas*“; jābūt „*linsēklas*“.

73. lpp., 7. rindā no augšas iespiests „*prōdaja*“; jābūt „*pròdaja*“.

91. lpp., 15. rindā no apakšas iespiests „*lākatas*“; jābūt „*lākalas*“.

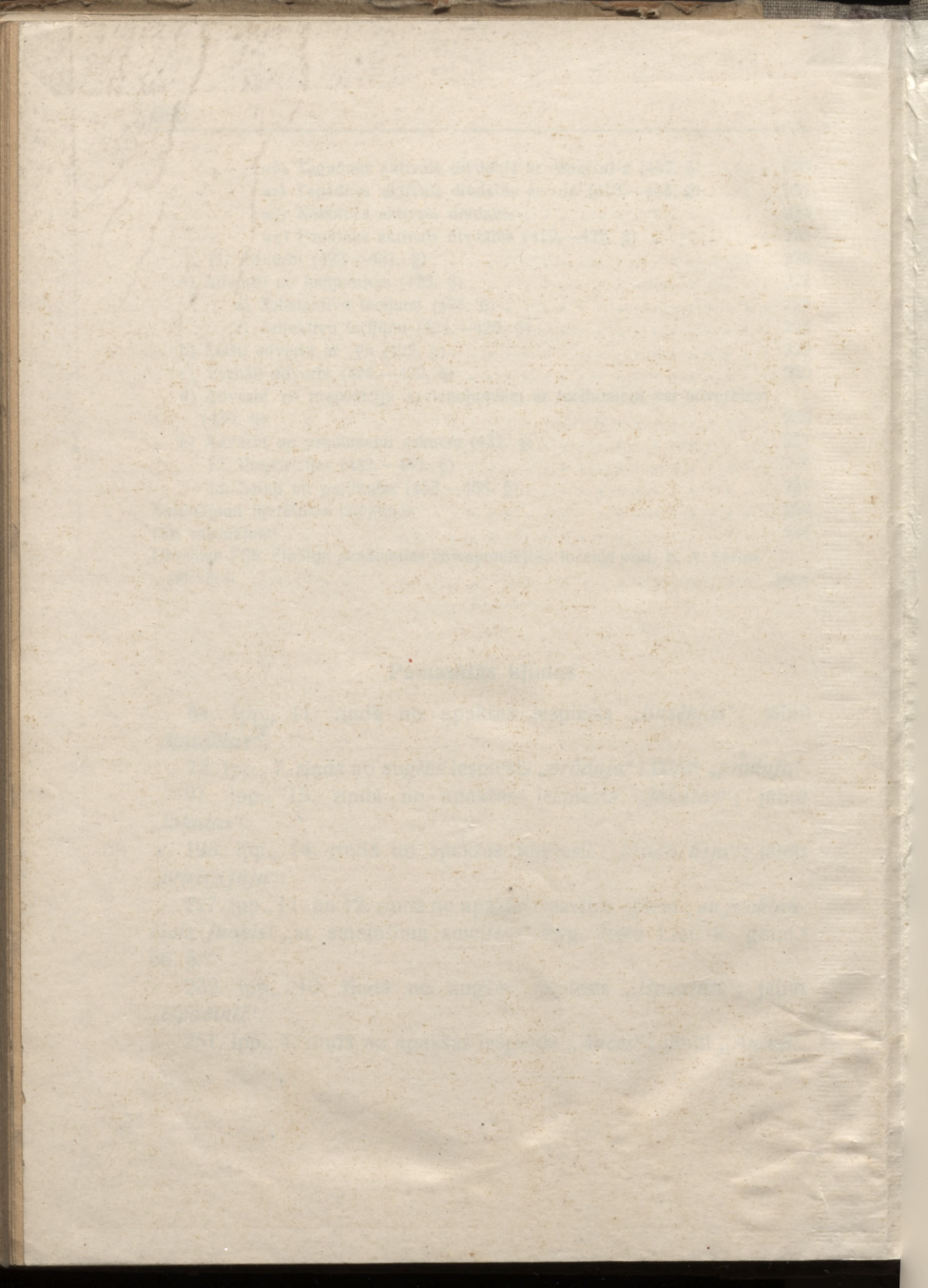
198. lpp., 14. rindā no apakšas iespiests „*bražņ(ā)ju*“; jābūt „*braž(ņ)āju*“.

227. lpp., 11. un 12. rindā no apakšas jāsvīturo „*piem., su juokian-čiais juokis!* „ar smejošiem smeijies!“ Ryg. Jono Liet. k. gram.² 66. §.“

232. lpp., 10. rindā no augšas iespiests „*išpazinti*“; jābūt „*išpažinti*“.

251. lpp., 4. rindā no apakšas iespiests „*Auces*“; jābūt „*Ances*“.

1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900



LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA



0305030934

Maksā 16 rbļ.